

1830
1939

DIPLOMATIEKE HUISVESTING BRUSSEL

KU LEUVEN

FACULTEIT ARCHITECTUUR

Diplomatieke huisvesting in Brussel

1830 - 1939

Het ontstaan en de evolutie van diplomatieke huisvesting in Brussel tijdens de negentiende en vroege twintigste eeuw

Mathilde Brogniet

Thesis voorgedragen tot het behalen van de graad Master of Science in de Architectuur

Promotor: Anne-Françoise Morel

Co-promotor: Fredie Floré

Begeleiders: Charlotte Rottiers en Bram de Mayer

Academiejaar: 2020 - 2021

INHOUDSOPGAVE

dankwoord	1
DEEL I - INLEIDING	2
1. Status quaestionis	2
2. Onderzoeksvraag	10
DEEL II - METHODOLOGIE	12
1. Interdisciplinariteit van het onderzoek	12
2. Begrippen	12
3. Tools van het onderzoek	14
3.1. Mapping	14
3.1.1. Verzamelen data	17
3.1.2. Digitaliseren data	18
3.1.3. Visualiseren data	20
3.2. Stedenbouwkundige analyse	23
3.3. Literatuurstudie	23
3.4. Appendix	27
4. Algemene moeilijkheden en uitdagingen van het onderzoek	27
5. Structuur van de masterproef	30
DEEL III - MAPPING DIPLOMATIEKE HUISVESTING 1830 - 1939	31
1. De onafhankelijkheid van België	33
2. De verplichte neutraliteit van België	34

3. Diplomatie, een nieuwe functie	35
4. Diplomatie, een voorbehouden carrière	36
5. Intrede van consulaten	37
6. Hotels als eerste verkenning van Brussel versus de afstandsrelatie	38
6.1. Geschiedenis van het Hôtel Belle-Vue	40
6.2. Cliënteel en reputatie	41
7. Actieve economische diplomatie	44
8. De transformatie van de hoofdstad, een belangrijk gegeven	45
8.1. Haussmann als Europees voorbeeld	45
8.2. Haussmann toegepast op Brussel	47
9. De Leopoldswijk	48
9.1. Financiering van de Leopoldswijk	49
9.2. Aanleg van de Leopoldswijk	50
9.3. Uitbreiding van de Leopoldswijk	53
10. De aanleg van het Leopoldspark - 1851	54
11. Het (financieel) voordeel van de Leopoldswijk	57
12. De overwelving van de Zenne - 1867	59
13. Het Jubelpark	61
14. De aanleg van de Louizawijk - 1864	64
15. Een vaste stek of een vaste wijk?	65
16. Diplomatieke adressen tijdens de eeuwwisseling	67

17. De vooravond van de Eerste Wereldoorlog	69
18. Situatie na de Eerste Wereldoorlog	71
19. Het diplomatie korps tijdens het interbellum	72
ALGEMEEN BESLUIT	77
EPILOOG	81
KAARTENOVERZICHT	84
AFBEELDINGENLIJST	85
BIBLIOGRAFIE	86

In het schrijf- en onderzoeksproces naar diplomatieke huisvesting in Brussel zou ik graag een aantal personen bedanken. Eerst en vooral mijn promotor prof. dr. Fredie Floré en mijn co-promotor prof. dr. Anne-Françoise Morel voor de vele richtlijnen, literatuurtips en kritische inzichten en anderzijds voor het mede opstarten van grootschaliger onderzoek naar diplomatieke architectuur. Ik heb mogen kennis maken met boeiend onderzoek dat een type architectuur belicht dat onterecht weinig aandacht of besef vergt anno 2021. Daarnaast wil ik graag Charlotte Rottiers en Bram De Maeyer, mijn mentoren, bedanken voor de wekelijkse steun, tips, inzichten en aanmoediging. Door jullie enthousiasme en fascinatie was het een plezier om aan dit onderzoek te werken.

Verder zou ik graag het Diplomatiek Archief, het Stadsarchief en de Koninklijke Bibliotheek van Brussel willen bedanken voor hun hulp en medewerking bij het raadplegen van de talloze stadsgidsen. Wetende dat stadsgidsen voor een periode van 110 jaar geraadpleegd dienden te worden en dat minstens dubbel zoveel edities werden geraadpleegd, verdient een welgemeende dankuwel.

Verder wil ik ook graag Jan Pillaert bedanken die mij heeft geholpen bij het uitwerken van de lay-out van de gedrukte versie en desbetreffend gebruik van InDesign. Zonder hem had het finale werk niet tot zijn recht gekomen.

Tot slot wil ik nog enkele dierbare personen bedanken. Om te beginnen mijn vrienden die steeds mijn gedachten konden verzetten en mij steunden wanneer nodig. Mijn broer die mij soms hielp bij tijdrovende dataverwerking en mijn ouders voor het nalezen en vooral omdat zij mij altijd steunen.

DEEL I - INLEIDING

1. *Status quaestionis*

*"Geographers assume that the location of things is important
to the understanding and explanation of phenomena."¹*

Desbetreffend citaat is de openingszin van het artikel *Cold War Geopolitics: Embassy Locations* van Ingolf Vogeler, een Amerikaanse professor geografie, waarin de locaties van al de ambassades wereldwijd tijdens de Koude Oorlog worden onderzocht. In dezelfde publicatie wordt eveneens specifiek onderzoek gevoerd naar patronen die zich uiteten bij ambassade-vestigingen wereldwijd van de Verenigde Staten van Amerika, de Sovjet-Unie, NATO en Warschaupact landen, eveneens tijdens de Koude Oorlog. In het artikel wordt de reeds gekende term geopolitiek voor het eerst geïntroduceerd in het onderzoek naar diplomatieke architectuur. Geopolitiek omvat de wetenschap over de invloed van aardrijkskundige factoren op politieke vraagstukken.² Wanneer vervolgens in bovenstaand citaat het woord *things* door *diplomatieke huisvesting* wordt vervangen, wordt een nieuwe stelling gegenereerd die meteen vele nieuwe vragen oproept. Deze vragen bevinden zich op het kruispunt van verschillende disciplines waaronder geopolitiek, historische stadsgeografie, diplomatieke geschiedenis en architectuurgeschiedenis. Binnen dit geografisch onderzoek naar diplomatieke vertegenwoordigingen het perspectief verschuiven naar een stedelijke schaal zou nog veelzeggender onderzoek opleveren, zeker voor wat betreft minder politiek tot de verbeelding sprekende hoofdsteden. Het onderzoek naar de representatie van diplomatieke architectuur voor kleine staten zoals België is in het algemeen vrij recent en staat slechts in haar kinderschoenen. Toch is het boeiend om deze fenomenen van naderbij te bekijken en de architecturale representatie van landen wereldwijd te begrijpen. Een permanente locatie die voorzien wordt door de zendende staat is een vrij recent gegeven, losstaand van het feit dat diplomatie en ambassadeurs, die zich in een gastland vestigen, reeds een eeuwenlange traditie is.

Alvorens de reeds bestaande literatuur te beschrijven is het belangrijk het verschil te duiden tussen een ambassade en legatie. Een ambassade wordt in *A Dictionary of Diplomacy*, een woordenboek uitsluitend

¹ Ingolf Vogeler, "Cold War Geopolitics: Embassy Locations," *Journal of Geography* 94, nr. 1 (1995): 323.

² Nederlands woordenboek Online, "Geopolitiek," laatst geraadpleegd op 28 mei 2021, <https://www.woorden.org/woord/geopolitiek>.

voor diplomatiek vakjargon, beschreven als ‘Het gebouw dat in gebruik gesteld wordt door de kantoren van een diplomatieke missie onder leiding van een ambassadeur.’ Hierbij wordt vermeld dat het gaat om de moderne betekenis. De vroegere betekenis van het woord ambassade zou het gebouw van de gezant en de personen van zijn omkadering omschrijven.³ Een legatie wordt beschreven als een inwonende of niet-inwonende diplomatieke missie onder leiding van een minister, wat wil zeggen het hoofd van de missie, van de tweede klasse, net onder ambassadeur.⁴ Oorspronkelijk waren de legaties het gebruikelijke meest voorkomende type van diplomatieke missies, ambassades werden enkel benoemd bij diplomatieke relaties onder grootmachten. Pas na de Tweede Wereldoorlog worden legaties in grote mate opgetrokken tot ambassades.⁵ Deze statusverhoging, waarvan sommigen dus wel al plaatsvonden in de vroege twintigste eeuw, bracht evenzeer veranderingen met zich mee binnen het diplomatiek vastgoed waarbij werd overgeschakeld van het huren of kopen van diplomatiek patrimonium tot het bouwen van diplomatiek patrimonium. Binnen de literatuur gaande over diplomatieke architectuur wordt dus de meeste aandacht geschonken aan *purpose-built* ambassadegebouwen.

Coffeetable books

Een eerste groep publicaties kan worden ondergebracht onder de *coffeetable books*. Deze worden niet beschouwd als academische literatuur maar weerspiegelen wel een reeds bestaande aandacht voor mooie, imposante diplomatieke architectuur. Een eerste groep illustreert hierbij de nationale architectuurprojecten van een bepaalde staat in het buitenland. In het voorbeeld van Groot-Brittannië verscheen *Embassies in the East: The Story of the British and Their Embassies in China, Japan and Korea from 1859 to the present* en *British Embassies: Their Diplomatic and Architectural History* waarin ook de huidige Britse ambassade in Brussel wordt besproken.⁶ Voor Frankrijk verschenen eveneens verschillende publicaties waaronder *Décors d’ambassades: Arts Français et diplomatie au XXe siècle* en *Sur la route des ambassades de France*.⁷ België

3 G.R. Berridge en Alan James, *A Dictionary of Diplomacy* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001), 81.

4 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 147.

5 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 147.

6 J. E. Hoare, *Embassies in the East: The Story of the British and Their Embassies in China, Japan and Korea from 1859 to the present* (New York: Routledge, 2013); James Stourton, *British Embassies: Their Diplomatic and Architectural History* (Londen: Frances Lincoln Publisher Ltd, 2017).

7 Olivier Dufour en Jean-Yves Le Drian, *Décors d’ambassades: Arts Français et diplomatie au XXe siècle* (Parijs: Norma, 2019); Virginie Broquet, *Sur la route des ambassades de France* (Parijs: La Martinière, 2020).

komt in deze publicaties slechts beperkt aan bod, hetgeen echter verbazingwekkend is aangezien Brussel sinds 1997 de officiële hoofdstad van Europa is en deze publicaties hierna pas verschenen. Wanneer het gaat over grootsteden en hun diplomatiek patrimonium worden eveneens publicaties, die behoren tot de *coffeetable books*, teruggevonden. *Embassies in Shanghai 1941*, *Embassy residences in Washington D.C.* en *Historic houses of Paris residences of the ambassadors* zijn slechts enkele voorbeelden.⁸ Over het algemeen beperken deze publicaties zich vaak tot ambassadegebouwen die in het heden in gebruik zijn waardoor minder aandacht wordt geschonken aan aangekochte panden of huurpanden die dienst deden als diplomatiek gebouw in het verleden. Het beleid omtrent legaties en consulaten worden aan de verbeelding overgelaten. De periode voor de Tweede Wereldoorlog wordt eveneens vaak slechts als inleiding besproken en bijgevolg stiefmoederlijk behandeld.

Binnen de academische literatuur over diplomatieke architectuur zijn dezelfde twee verschillende perspectieven terug te vinden. Enerzijds de literatuur over de nationale architectuur van een staat in het buitenland, anderzijds de blik op één stad waar internationale vertegenwoordigingen aanwezig zijn. In wat volgt zullen beide perspectieven besproken worden.

Nationale architectuur van een specifiek land in het buitenland

De literatuur die reeds verscheen over het diplomatiek patrimonium van een staat in het buitenland is eerder schaars en gericht op grootmachten. Een bekende publicatie, die als wereldwijde inspiratie dient voor verder onderzoek over diplomatieke architectuur, is *The Architecture of Diplomacy: Building America's Embassies* van Jane C. Loeffler.⁹ In dit overzichtswerk worden voornamelijk bouwprojecten in opdracht van de Verenigde Staten van Amerika doorheen een langere periode besproken. Ook voor Groot-Brittannië verscheen de publicatie *Room For Diplomacy: Britain's Diplomatic Buildings Overseas 1800 - 2000* door Mark Bertram.¹⁰ Hierbij valt echter op dat kleinere staten zoals België weinig of geen aandacht verkrijgen. Ook binnen de publicaties zelf wordt het merendeel aan belangstelling voornamelijk besteed aan de *purpose-built diplomatieke gebouwen*, waarvan desbetreffende bouw vaak in het tweede deel van de twintigste eeuw

8 Adam Matthew Digital (Firm), *Embassies in Shanghai* (Wiltshire: Adam Matthew Digital, 2014); Benjamin Villegas Jiménez et al., *Embassy residences in Washington D.C.* (Londen: Villegas Editores, 2003); Alain Stella en Francis Hammond, *Historic houses of Paris residences of the ambassadors* (Parijs: Flammarion, 2019).

9 Jane C. Loeffler, *The Architecture of Diplomacy: Building America's Embassies* (New York: Princeton Architectural Press, 2011).

10 Mark Bertram, *Room For Diplomacy: Britain's Diplomatic Buildings Overseas 1800 - 2000* (Reading: Spire Books Limited, 2011).

plaatsvond. Het patrimonium van de negentiende en vroeg twintigste eeuw wordt vaak slechts als inleiding beknopt besproken.

Internationale vertegenwoordigingen in éénzelfde stad

In een tweede categorie kunnen publicaties worden ondergebracht die handelen over hoofdsteden en hun daarbij behorende diplomatieke geschiedenis. Diplomatieke vertegenwoordigingen zijn slechts op een paar uitzonderingen na stevast gelokaliseerd in de hoofdstad van de ontvangende staat. Net omwille van het aspect van de locatie, wat wordt aangehaald in het inleidende citaat, is het uiterst waardevol om te kijken hoe diplomatieke huisvestingen zich in één stad tot elkaar verhouden. In *Les Ambassades à Paris* wordt een overzicht gegeven van het buitenlands patrimonium in Parijs.¹¹ Betreffende Berlijn verschenen al verschillende publicaties waaronder *Botschaften in Berlin* waarin Berlijn als diplomatieke hoofdstad beschreven wordt.¹² Niettegenstaande een uitgebreid overzicht wordt gegeven over het diplomatiek patrimonium in Berlijn, ontbreekt een historische mapping en wordt hoofdzakelijk de periode na de Tweede Wereldoorlog besproken. Dit kan worden verantwoord door de verwoestende gevolgen van WOII op Berlijn, hierbij werden vele ambassades en legaties verwoest, wat het moeilijker maakt om vandaag hierover een studie te maken. Het eerste hoofdstuk *Botschaften und Gesandtschaften* tracht het voormalig diplomatiek patrimonium in kaart te brengen terwijl de daaropvolgende kaarten en beschrijvingen enkel oog hebben voor de diplomatieke huisvesting anno 2004, tevens het jaar van uitgave van dit werk. In het boek *Foreign Affairs* wordt vooral de nadruk gelegd op nieuwe ontwerpen voor diplomatieke gebouwen en hun bijbehorende architectuurwedstrijden in Berlijn.¹³ Hoewel het historisch gegeven van Berlijn als diplomatieke hoofdstad wordt belicht, wordt slechts beperkt ingegaan op de periode van de negentiende eeuw.

Een ander overzichtswerk werd voorzien door Jakob Hort in *Architektur der Diplomatie*.¹⁴ Het gaat om het enige overzichtswerk dat de negentiende eeuw behandelt en gaat dieper in op onder andere de Duitse, Franse en Britse diplomatieke gebouwen in Sint-Petersburg, Rome, Wenen en Istanboel. Hort is een pionier

11 Martin De Clausonne, *Ambassades à Paris* (Parijs: Nicolas Chaudin, 2009).

12 Jürgen Tietz en Kerstin Wittmann-Englert, (Berlijn: Mann, 2004).

13 Sebastian Redecke en Ralph Stern, *Foreign Affairs: New Embassy Buildings and the German Foreign Office in Berlin* (Berlijn: Berlin Basel Boston Birkhäuser, 1997).

14 Jacob Hort, *Architektur der Diplomatie – Repräsentation in europäischen Botschaftsbauten, 1800-1920: Konstantinopel – Rom – Wien – St. Petersburg* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014).

in dit soort comparatief onderzoek en zet een belangrijke en vernieuwende stap door drie grootmachten te bespreken in drie verschillende ontvangende steden. In de negentiende eeuw waren het de grootmachten die startten met het aanschaffen van diplomatieke gebouwen, wat langzaamaan een standaard gebeuren werd. Het onderzoek dat Hort voert kan eveneens gekoppeld worden aan het citaat waarmee deze inleiding werd ingezet. Door verschillende locaties met elkaar te vergelijken wordt getracht een uitleg te koppelen voor desbetreffende keuzes. In zijn besprekingen kaart Hort eveneens de verschuiving aan van het huren en aankopen naar de *purpose-built* ambassadegebouwen.

In tegenstelling tot het aankopen en huren van diplomatiek vastgoed in steden zoals bijvoorbeeld Berlijn, waarin de lokale overheid de vestiging van diplomatieke missies niet zozeer stuurt, wordt in het boek *Delhi's Diplomatic Domains – Chanceries and Residences of Chanakyapuri and Imperial New Delhi* de diplomatieke wijk van New Delhi besproken, vergezeld van desbetreffende kaart.¹⁵ Deze wijk is echter specifiek aangelegd in de jaren 1950 om diplomatieke missies een bouwgrond te geven en verschilt dus van Berlijn en Brussel in dat opzicht dat New Delhi zich echter gaat buigen over hoe en waar uitsluitend diplomatieke missies gesitueerd zullen worden in één en dezelfde buurt.

Case-study's

In het onderzoek naar diplomatieke architectuur worden eveneens vaak casestudy's gebruikt om desbetreffend onderwerp toe te lichten. In de scriptie van Jurjen van Beek *Representatie in de architectuur van ambassades* worden specifieke cases ingezet om diplomatieke architectuur te illustreren.¹⁶ Deze masterproef bespreekt een langere tijdperiode van voor het jaartal 1850 tot 2003. Tijdsgebonden cases worden toegelicht waaronder de voormalige ambassade van Rusland in Berlijn, de ambassade van Groot-Brittannië in Washington, de ambassade van de Verenigde Staten in Dublin en de ambassades van de Noordelijke landen in Berlijn. Opnieuw valt hierbij op dat de meeste cases grootmachten beschrijven en Brussel in mindere mate in gelijkaardige publicaties aan bod komt. Daarnaast staan deze casestudies vaak los van een breder onderzoek waarin het beleid over het gebouwbeheer en de diplomatieke relaties van desbetreffende zendende staat uitvoerig

¹⁵ Gladys Abankwa-Meier-Klodt, *Delhi's Diplomatic Domains. Chanceries and Residences of Chanakyapuri and Imperial New Delhi* (New Delhi: Full Circle Publishing, 2013): 232.

¹⁶ Jurjen van Beek, *Representatie in de architectuur van ambassades*, (masterproef, TU Delft, 2005).

worden besproken. Daarom is het aangewezen casestudies in te bedden in langere onderzoeksperiodes om verschuivingen te kunnen weergeven.

Een teruggevonden artikel genaamd *Toward an Urban Geography of Diplomacy: Lessons from The Hague* onderzoekt de geografische spreiding van het diplomatiek patrimonium in Den Haag aan de hand van een mapping van de adressen van de diplomatieke gebouwen anno 2015.¹⁷ Het artikel toont aan dat het combineren van onderzoek naar diplomatieke architectuur goed samen gaat met dat van ruimtelijk denken binnen de geografie maar opnieuw beperkt het artikel zich tot één jaartal waardoor de inbedding in een grootschaliger onderzoek ontbreekt.

Literatuur inzake diplomatieke architectuur België

Specifiek voor België bestaan binnen de geschreven literatuur voornamelijk publicaties over het nationale patrimonium van België in het buitenland. Een overzichtswerk werd gemaakt door Olivier Stevens in *België en haar mooiste ambassades wereldwijd* waarin de meest toonaangevende ambassadegebouwen van België geïllustreerd worden.¹⁸ Specifieke cases worden besproken in *Belgian Embassy Bangkok* en *The architectural marvel of Satish Gujral and memories of seven ambassadors*.¹⁹ Ook de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken voorzag de publicaties *Belgian embassy, Washington* en *Belgian embassy, London*.²⁰ Een overzichtswerk over Brussel en zijn diplomatieke architectuur wordt teruggevonden in het boek *18 Ambassadrices vous reçoivent à Bruxelles*.²¹ In het boek wordt het leven van achttien vrouwen van diplomaten, gevestigd in Brussel, rijkelijk geschetst en geïllustreerd. Deze publicaties weerspiegelen opnieuw een reeds bestaande aandacht voor mooie, opmerkelijke ambassadegebouwen waarin het gebruiksperspectief van de ambassade mede aan het licht komt.

17 Virginie Mamadouh et al., "Toward an Urban Geography of Diplomacy: lessons from The Hague," *Professional Geographer* 67, nr. 4 (2015): 564-574.

18 Olivier Stevens, *België en haar mooiste ambassades wereldwijd* (België: La Renaissance du Livre, 2003).

19 Belgium Ministry of Foreign Affairs, *Belgian Embassy Bangkok* (Brussels: Ministry of Foreign Affairs, 2009); Philippe Falisse, *Inspirations: The architectural marvel of Satish Gujral and memories of seven ambassadors* (New Delhi: Bosco Society, 2004).

20 Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, *Belgian embassy, Washington*; Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, *Belgian embassy, London*.

21 Eric Stinglhamber, *18 ambassadrices vous reçoivent à Bruxelles* (Brussel: Laconti, 2008).

Brussel

Door het perspectief te verschuiven naar kleinere staten zoals België en de diplomatieke huisvesting in hoofdsteden te bestuderen in de negentiende en vroege twintigste eeuw wordt getracht nieuw onderzoek te genereren en de kennis over diplomatieke huisvesting te verruimen. Gelijksortig onderzoek over Brussel en zijn diplomatieke vestigingen is onbestaande, de geschiedenis van Brussel als diplomatieke hoofdstad wordt in sommige publicaties aangehaald maar krijgt verder geen aandacht of uitleg. Desalniettemin beschrijven vele werken de stedenbouwkundige- en historische evolutie die Brussel doormaakte in het verleden. In het voorbeeld van het boek van Thierry Demey *Brussel, hoofdstad van Europa* wordt Brussel, meer bepaald de Leopoldswijk, genoemd als voormalig diplomatiek kwartier, maar verder wordt hier niet op ingegaan.²² Ook in de boeken *Straten en Stenen* en *Brussel: geplande geschiedenis – stedenbouw in de 19de en 20ste eeuw* wordt een knipoog gegeven naar de diplomatieke wijk(en) maar ontbreekt aanvullende informatie.²³

Doordat de Leopoldswijk zo vaak wordt aangehaald in de literatuur inzake Brussel werden publicaties waaronder *De Leopoldswijk vroeger en nu*, *Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk* en *Le Quartier Léopold: lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle* geraadpleegd.²⁴ Deze publicaties verwijzen evenzeer naar de Leopoldswijk als diplomatiek kwartier, maar opvallend genoeg houden deze publicaties zich op de vlakte als het om desbetreffende diplomatieke gebouwen gaat aangezien deze vandaag niet meer bekend zijn als dusdanig.

Lacune

Ondanks de groeiende aandacht is het echter opvallend dat in de geraadpleegde publicaties de grootste aandacht gaat naar *purpose-built* architectuur. Doordat deze praktijk pas doorheen de twintigste eeuw veelvoudig toegepast werd, blijft de diplomatieke huisvesting in de negentiende en vroege twintigste

22 Thierry Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa* (Brussel: Badaeux, 2007).

23 G. Abeels, *Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 – 1980* (Brussel: Weissenbruch, 1982); Michel De Beule, *Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw*. (Brussel: Meert, 2017).

24 Jean d'Osta, *De Leopoldswijk vroeger en nu* (Brussel: Continental bank, 1980); Jo Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," (Masterproef, Instituut voor conservatie en restauratie Gent, 1991); Patrick Burniat, "Le Quartier Léopold: Lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle. L'urbanité de l'Art nouveau: La leçon de Victor Horta," *Documents d'architecture* 3 (1998).

eeuw onderbelicht. Daarnaast gaat ook meer aandacht uit naar grootmachten. Dit valt echter te betreuren aangezien dit de indruk wekt dat kleinere staten niet investeerden in diplomatiek vastgoed. Daarbij kan niet zomaar beschouwd worden dat grootmachten in de 21ste eeuw reeds grootmachten waren in de negentiende en vroege twintigste eeuw. Brussel wordt kort na de Tweede Wereldoorlog uitgeroepen tot Europese hoofdstad en speelt daarbij een belangrijke rol op het wereldtoneel. Toch wordt geen aandacht geschonken aan Brussel als diplomatieke hoofdstad ondanks het één van de hoofdsteden is die de meeste ambassades telt wereldwijd.

Hieruit kunnen verschillende noden worden vastgesteld. De interesse naar de diplomatieke geschiedenis of evolutie die in Brussel plaats heeft gevonden krijgt tot vandaag weinig aandacht. Allereerst kan dus de nood om het lopende onderzoek naar diplomatieke architectuur te verruimen naar de negentiende en vroege twintigste eeuw worden vastgesteld om zo beter de oorsprong van diplomatieke huisvesting te begrijpen. Daarnaast het perspectief weerleggen naar kleinere en of nieuwe staten die hun weg zoeken binnen de diplomatieke relaties en hierbij oog te hebben voor andere vormen van huisvesting, namelijk het verblijven in hotels, aankoop/huur van panden, het pendelen tussen andere grootsteden en Brussel, ... Eveneens het beschouwen van legaties en consulaten naast ambassades als een te onderzoeken onderdeel. Tot slot de nood beantwoorden om het diplomatiek patrimonium in één en dezelfde stad te analyseren, de geschiedenis van Brussel als diplomatieke hoofdstad wetenschappelijk onderzoeken en zodoende de claims over 'de Leopoldswijk als diplomatieke wijk' in een historisch perspectief te plaatsen en te onderbouwen. Deze noden zullen antwoord trachten te bieden in het gevoerde onderzoek dat zal worden geïllustreerd en geanalyseerd door middel van een mapping.

2. Onderzoeksvraag

Bij het raadplegen van de reeds vermelde literatuur blijkt algemeen dat tot op heden onvoldoende onderzoek werd verricht betreffende de geografische spreiding van diplomatieke huisvesting. Het bespreken van de locatie en de inplanting van architecturale projecten is echter vaak het startpunt van verder onderzoek binnen architectuur. Bij diplomatieke architectuur is het in relatie brengen van deze verschillende locaties uiterst noodzakelijk om deze geografische spreiding en zijn bijbehorende veranderingen te begrijpen.

Om deze aangetoonde lacune betreffende de geografische spreiding van diplomatieke huisvesting in Brussel aan te vullen zal de onderzoeksvraag van deze masterproef als volgt luiden: ***“Hoe ontstond en evolueerde de diplomatieke huisvesting in Brussel tijdens de negentiende en vroege twintigste eeuw?”*** Met deze onderzoeksvraag zullen bovenstaande elementen beantwoord worden.

Om de geografische spreiding van de *corps diplomatique* in kaart te brengen zal een duidelijke context geschetst worden van de stedelijke evoluties die Brussel, in desbetreffende periodes, onderging. Binnen deze stedelijke ontwikkelingen zullen de wijken die een belangrijke rol spelen binnen deze diplomatieke vestigingen van naderbij bekeken worden. Brussel is de hoofdstad van België, huisvest de buitenlandse diplomatieke missies en speelt sinds de onafhankelijkheid van België een belangrijke neutrale rol op het wereldtoneel.

Het onderzoek vindt plaats in een relatief lange onderzoeksperiode die start met de onafhankelijkheid van België in 1830 en verder loopt tot het begin van de Tweede Wereldoorlog in 1939. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog zal overgeschakeld worden naar een meer multilateraal in plaats van bilateraal beleid waarbij meerdere landen een gemeenschappelijk doel nastreven. Daarbij zal eveneens steeds meer geïnvesteerd worden in diplomatiek vastgoed, waarbij dus ook *purpose-built* projecten in grotere getale hun intrede zullen maken binnen Brussel.

Aan deze hoofdvraag kunnen heel wat sub-vragen worden toegevoegd wat betreft de locaties van de diplomatieke missies. *Waar gaan deze diplomatieke instellingen zich vestigen? Waarom ligt de voorkeur bij bepaalde wijken en door welke factoren worden deze keuzes beïnvloed? Kan elk land dit voor zichzelf*

uitmaken of wordt een tendens gevolgd? Zijn de keuzes betreffende deze locatie stabiel of eerder veranderlijk? Zijn bepaalde historische gebeurtenissen een aanzet tot het wijzigen van adressen? Binnen het diplomatieke vastgoed in Brussel worden eveneens tendensen onderzocht. Worden gebouwen aangekocht, gehuurd of gebouwd? Wordt een voorkeur uitgesproken inzake de typologie? Wie beslist over deze vestigingen? Welke rol speelt de diplomaat in het kiezen van het vastgoed? Welke rol speelt de overheid van de zendende staat in deze beslissingen? Door wie worden deze investeringen gefinancierd? Daarnaast wordt de diplomatieke architectuur in de periode voor de Tweede Wereldoorlog minder aan het licht gebracht. Opmerkelijk vermits dit de periode is waarin de diplomatieke politiek zijn origine terug vindt en zich heeft gevormd. Waarom worden deze locaties of projecten uit desbetreffende tijdperk als minderwaardig of niet relevant beschouwd? Hoe representeert een land zich door middel van zijn architectuur? Wordt de eigen traditie opgezocht binnen de Belgische architectuur?

DEEL II - METHODOLOGIE

Het startpunt voor buitenlandse bezoekers voor het terugvinden van hun ambassades is meestal de website van de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken waarop een overzicht te raadplegen valt van de diplomatieke posten, gevestigd in Brussel, voor anno 2021.²⁵ Deze website vormt het startpunt dat vragen oproept naar de historiek van deze diplomatieke posten in Brussel. Een overzicht van de adressen van diplomatieke gezanten in Brussel doorheen de tijd is tot op de dag van vandaag onbestaande. Geen enkele instantie of onderzoeker nam reeds de taak op zich om de geschiedenis van Brussel als diplomatieke hoofdstad te reconstrueren. Deze masterproef zal bijgevolg aan dit onderwerp worden toegewezen.

1. *Interdisciplinariteit van het onderzoek*

Om de diplomatieke huisvesting in Brussel doorheen de tijd te onderzoeken dient interdisciplinair onderzoek gevoerd te worden dat zich op het kruispunt bevindt van de historische stadsgeografie, de diplomatieke geschiedenis en de architectuurgeschiedenis. Om vanuit deze drie, van elkaar losstaande, onderzoeksvelden één geheel onderzoek te voorzien diende een heel scala aan bronnen geraadpleegd te worden. Binnen het geraadpleegde bronnenmateriaal werden zowel primaire als secundaire bronnen geraadpleegd, gaande van stadsgidsen, diplomatiek archiefmateriaal, krantenartikelen, stadsarchieven tot thesissen, architectuurhistorische overzichten, literatuur over stedenbouw, online bronnen, ... Aangezien het om een lange onderzoeksperiode van meer dan honderd jaar gaat is het belangrijk deze verschillende types bronnen uit een grote periode met elkaar te laten interageren. Aansluitend zal het bronnenmateriaal verder besproken worden bij de uiteenzetting van de methodologie.

2. *Begrippen*

Alvorens het onderzoek toe te lichten is het belangrijk de meest voorkomende en belangrijkste termen uit deze masterproef te definiëren. Binnen de verzamelde adressen werden verschillende diplomatieke posten teruggevonden, namelijk ambassades, legaties, consulaten en kanselarijen. Met de benaming ambassade en

²⁵ FOD Buitenlandse Zaken, "Adressen van de buitenlandse ambassades en (ere)consulaten in België," laatst geraadpleegd op 8 april 2021, https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/ambassades_en_consulaten/buitenlandse_ambassades_en_consulaten_in_belgie.

legatie wordt verwezen naar de status terwijl het consulaat en de kanselarij verwijzen naar het bureaucratische, publieke gedeelte. Met ambassade, ook wel 'diplomatieke missie' of kortweg 'missie' genoemd, wordt de officiële vertegenwoordiging van een staat in een gastland bedoeld. Zoals reeds aangehaald wordt een ambassade in *A Dictionary of Diplomacy*, een woordenboek uitsluitend voor diplomatiek vakjargon, beschreven als 'Het gebouw dat in gebruik gesteld wordt door de kantoren van een diplomatieke missie onder leiding van een ambassadeur.' Hierbij wordt vermeld dat het gaat om de moderne betekenis. De vroegere betekenis van het woord ambassade zou het gebouw van de gezant en de personen van zijn omkadering omschrijven.²⁶ Een legatie wordt beschreven als een inwonende of niet-inwonende diplomatieke missie onder leiding van een minister, wat wil zeggen het hoofd van de missie, van de tweede klasse, net onder ambassadeur. Oorspronkelijk waren de legaties het gebruikelijke meest voorkomende type van diplomatieke missies, ambassades werden enkel benoemd bij diplomatieke relaties onder grootmachten. Pas na de Tweede Wereldoorlog worden legaties in grote mate opgetrokken tot ambassades.²⁷ Het consulaat heeft vooral de rol om de commerciële belangen van hun staat te beschermen en te bevorderen. Eveneens worden hier taken uitgevoerd die betrekking hebben tot het welzijn van hun onderdanen -zoals het uitgeven van paspoorten, het sluiten van huwelijken, het bezoeken van onderdanen in de gevangenis,²⁸ Vooral dus op het gebied van burgerlijke stand en het bevorderen van handelscontacten. Deze drie besproken diplomatieke posten, namelijk ambassade, legatie en consulaat worden gedefinieerd als status. Met kanselarij wordt de politieke afdeling van een diplomatieke missie bedoeld, het bureaucratische gedeelte. In zijn vroegere betekenis voor de Eerste Wereldoorlog werden de kanselarijen beschouwd als de ministeries van buitenlandse zaken van grootmachten.²⁹ Tot slot is het binnen dit onderzoek evenzeer relevant om de residentie van de diplomaat te definiëren. Met residentie wordt het huis van het hoofd van de missie terwijl hij/zij in het land van zijn of haar accreditatie is bedoel. Dit kan van alles zijn, gaande van een hotelkamer tot een herenhuis.³⁰ De kanselarij en residentie kunnen gedefinieerd worden als types binnen het diplomatiek patrimonium.

26 G.R. Berridge en Alan James, *A Dictionary of Diplomacy* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001), 81.

27 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 147.

28 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 48-49.

29 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 31.

30 Berridge en James, *A Dictionary of Diplomacy*, 206-207.

3. *Tools van het onderzoek*

Om het interdisciplinaire onderzoek te voeden zal op drie verschillende vlakken onderzoek gevoerd worden. Allereerst werd nagegaan waar de diplomatieke vertegenwoordigingen zich in Brussel bevinden doorheen de onderzochte periode. Hiervoor zal een mapping voorzien worden die als leidraad doorheen deze masterproef zal terugkeren. Mappen wordt gedefinieerd als het in kaart brengen van geografische gegevens en het systematisch vergelijken ervan, in het geval van dit onderzoek dus het in kaart brengen van de adressen van de diplomatieke vertegenwoordigingen in Brussel. Door middel van deze geproduceerde kaarten kan de diplomatieke huisvesting, samen met de stedenbouwkundige evolutie van Brussel, gevisualiseerd en geanalyseerd worden. Door middel van de analyse van de mapping wordt een aanzet gegeven voor de te onderzoeken wijken of cases. Op chronologische wijze zullen de kaarten ingezet en vergeleken worden met andere jaargangen doorheen deze masterproef, waardoor duidelijk zal worden welke landen wanneer diplomatieke relaties afsluiten met België en waar zij zich bijgevolg gaan vestigen.

Ten tweede zal een stedenbouwkundige analyse uitgevoerd worden. Wanneer de adressen van de diplomatieke vestigingen zijn verzameld kunnen deze bijgevolg geanalyseerd worden en kunnen verschuivingen en historische evoluties aan deze stedenbouwkundige gebeurtenissen gekoppeld worden.

Tot slot wordt door middel van literatuurstudie getracht de verschuivingen en tendensen te begrijpen. De reeds verzamelde data wordt hierdoor in een breder perspectief geplaatst en verbindt de genealogie van het ambassadegebouw, het profiel van de diplomaat en de diplomatieke politiek.

Doorheen het corpus van deze masterproef zullen deze drie tools tot twee schalen gecombineerd worden. Primair de stedenbouwkundige schaal, waarin de stedelijke evolutie van Brussel en zijn nieuwe wijken behandeld zullen worden. Anderzijds worden stedenbouwkundige ingrepen van naderbij bekeken en interessante architecturale cases aangekaart, hierbij ligt de focus op de schaal van het gebouw zelf.

3.1. *Mapping*

Bij het citaat waarmee de inleiding startte; *“Geographers assume that the location of things is important to the understanding and explanation of phenomena”*, kan het belang van *Spatial Thinking* volledig

ondergebracht worden. Binnen ruimtelijk denken wordt de betekenis van vorm, grootte, oriëntatie, locatie, richting, processen, verschijnselen en dergelijke ondergebracht.³¹ Ruimtelijk denken omvat processen die verkenning en begrip ondersteunen en stelt ons in staat om representaties zoals kaarten te creëren. Dezelfde vragen kwamen eveneens naar voren bij het doornemen van literatuur inzake diplomatieke architectuur. Waarom kiest een land ervoor zich op een specifiek adres te huisvesten? Welke stijl van architectuur draagt de voorkeur uit van de zendende staat in kwestie? Welke oorzaken zorgen ervoor dat adressen wisselen? In welk type panden kiezen zendende staten ervoor zich te vestigen in het buitenland? Het antwoord op al deze vragen omvat de begrippen vorm, grootte, oriëntatie, locatie enzovoort.

Het is heel belangrijk binnen dit onderzoek dat kaartmateriaal ter illustratie gebruikt wordt. Dit ontbreekt echter vaak bij de studie naar architectuur zelf. Wanneer gekeken wordt naar hoe andere takken ambassades gaan benaderen, bijvoorbeeld binnen geografisch onderzoek, is het kaartmateriaal net het sturend element van dat soort onderzoek. Het is dus essentieel deze benaderende blikken met elkaar te verbinden en een nieuw element in het onderzoek naar ambassade architectuur te introduceren door middel van mapping. In het artikel van Ingolf Vogeler, *Cold War Geopolitics: Embassy Locations*, worden de patronen van ambassadelocaties tijdens de Koude Oorlog onderzocht met als focus de Verenigde Staten, de Sovjet Unie, de NAVO en Warschaupact-landen.³² In eerste instantie wordt het evenwicht opgemaakt tussen het aantal posten in het buitenland versus het aantal buitenlandse posten in het desbetreffende land voor alle landen. Hoewel de focus in het artikel meer ligt op het aantal dan het naderbij bekijken van de locaties in bepaalde steden is het toch relevant om te vermelden. Het bijgevoegd kaartmateriaal werkt in dit artikel zeer verduidelijkend. Het zijn geen passieve kaarten ter illustratie of momentopnames, de kaarten worden hier het onderwerp van de studie en drijft de analyse. Hetzelfde dient zeker ook vermeld te worden bij het onderzoek van Thomas Pevernagie naar de adellijke residentiële praktijk in Brussel tussen 1775 en 1914.³³

Mapping als tool kan mede beargumenteerd worden doordat deze onderdeel vormt van onderzoek betreffende *Digital Humanities*. Binnen *Digital Humanities* wordt nagegaan hoe computers en digitale hulpmiddelen ingezet kunnen worden in de ondersteuning van de traditionele, bestaande onderzoekspraktijk

31 Luc Zwartjes et al., "Literature review on spatial thinking," *GI Learner* (2017).

32 Vogeler, "Cold War Geopolitics: Embassy Locations," 323-329.

33 Pevernagie, Thomas, "*Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914*," (masterorof, Universiteit Gent, 2013-2014).

in de geesteswetenschappen. Het onderzoek van deze masterproef bevindt zich op het kruispunt tussen informatietechnologie en domein-specifiek onderzoek waarin digitale ontsluiting mogelijk wordt in plaats van 'handmatig' geanalyseerde bronnen.³⁴ In deze masterproef wordt het onderzoek geïllustreerd door een digitale mapping. Via *Digital Humanities* wordt het mogelijk grote historische periodes, door middel van mapping in het geval van dit onderzoek, te analyseren over een grote periode. Dit is meer dan relevant aangezien de genealogie van diplomatieke gebouwen onderzocht wordt en deze wordt ingebed in een langere historische periode. Binnen de KULeuven loopt eveneens onderzoek waarbij Digital Humanities als tool worden gebruikt. Hierbij wordt onderzoek aangevat dat zonder digitale tools en methoden niet onderzocht zou kunnen worden. Trismegistos zet een uitgebreide online database op dat bestaat uit Egyptische papyri die dateren van ongeveer 800 voor Christus. Deze database wordt verrijkt met metadata en wordt gemaakt met MySQL, FileMaker en PHP.³⁵ Een ander voorbeeld is het *Sagalassos Archeological Research Project* dat onder meer technieken toepast van data-analyse en datavisualisatie om de geschiedenis van de oude stad Sagalassos volledig in kaart te brengen.³⁶

Binnen het domein van historisch onderzoek naar diplomatieke architectuur zijn gelijksoortige publicaties, waarbij mapping als tool wordt gebruikt, nog zeer schaars. In het artikel *Toward an Urban Geography of Diplomacy: Lessons from The Hague* wordt de geografische spreiding van het diplomatiek patrimonium in Den Haag onderzocht aan de hand van een mapping van de adressen van de diplomatieke gebouwen anno 2015.³⁷ Het artikel toont aan dat het combineren van onderzoek naar diplomatieke architectuur goed samen gaat met dat van ruimtelijk denken binnen de geografie. De in het artikel bijgevoegde kaart illustreert, naast de locaties van de ambassades, eveneens de verschillende wijken waarin deze ambassades en de intergouvernementele organisaties zich bevinden. Door deze relevante informatie als lezer grafisch waar te nemen kunnen, zonder het lezen van de tekst, eerste reflecties ontstaan.

34 Dirk Van Hulle, "Universiteit Antwerpen - Digital Humanities," laatst geraadpleegd op 5 mei 2021, <https://www.uantwerpen.be/nl/overuantwerpen/faculteiten/faculteit-letteren-en-wijsbegeerte/onderzoek-en-valorisatie/onderzoeksasssen/digital-humanities/>.

35 KU Leuven - Trismegistos, "Trismegistos - An interdisciplinary portal of the ancient world," laatst geraadpleegd op 29 mei 2021, <https://www.trismegistos.org/index.php>.

36 KU Leuven, "Sagalassos Archeological Research Project," laatst geraadpleegd op 29 mei 2021, <https://www.arts.kuleuven.be/sagalassos>.

37 Mamadouh et al., "Toward an Urban Geography of Diplomacy: lessons from The Hague," 564-574.

Het verschil met het onderzoek dat in deze publicatie wordt gevoerd beperkt zich niet enkel tot het verschil in de locatie van de 'ambassadestad'. In het artikel over Den Haag wordt enkel de situatie anno 2015 besproken, de geschiedenis van de stad en de voormalige adressen worden hierbij achterwege gelaten. Bij het onderzoek naar de diplomatieke vestigingen in Brussel in deze masterproef wordt een langere tijdsperiode onderzocht.

Ook in het reeds besproken artikel *Cold War Geopolitics: Embassy Locations* en het boek *Delhi's Diplomatic Domains. Chanceries and Residences of Chanakyapuri and Imperial New Delhi* in de status quaestionis biedt het bijgevoegd kaartmateriaal een meerwaarde toe aan de publicatie en aan de lezer.

Desalniettemin is gelijkaardig onderzoek met gebruik van een historische mapping voor geen enkele andere diplomatieke hoofdstad voorhanden. In publicaties gaande over steden met hun daarbij horende diplomatieke posten worden de wijken in het beste geval wel beschreven maar krijgt de lezer geen kaartmateriaal waarop de historische gegevens grafisch zichtbaar zijn.

In wat volgt zal het proces tot het bekomen van de mapping toegelicht worden. In dit proces wordt het gevonden archiefmateriaal omgezet in gedigitaliseerde geografische kaarten die uiterst belangrijk zijn binnen dit onderzoek om mogelijke hypothesen na te trekken of te beantwoorden. Binnen het proces van de mapping vinden we volgende fases terug: het verzamelen van de data (2.1.1.), het digitaliseren van de data (2.1.2.), het visualiseren van de data (2.1.3.) en het analyseren ervan. Het analyseren ervan zal toegelicht worden in het corpus van deze masterproef.

3.1.1. Verzamelen data

Het digitaliseren van geografische gegevens is een grote stap, maar ook het verzamelen van deze geografische gegevens om uiteindelijk de mapping te kunnen voorzien was een tijdrovend onderdeel. Een historisch overzicht van de diplomatieke adressen binnen Brussel is onbestaande. De te digitaliseren diplomatieke adressen tussen 1830 en 1939 werden bijgevolg teruggevonden in de kleine stadsgidsen die zich zowel bevinden in het Stadsarchief te Brussel als in de Koninklijke Bibliotheek van Brussel (KBR). Door beide archieven te combineren werd het mogelijk een groot deel van de jaartallen te reconstrueren.

De jaarlijkse uitgaven van deze stadsgidsen waren essentieel voor de binnen- en buitenlandse toerist om Brussel te ontdekken. Tal van wandelingen langs de bezienswaardigheden van Brussel, verspreid over meerdere dagen, werden in deze gidsen uitgeschreven, vergezeld van de Brusselse stadsk kaart. Verder kan in de stadsgidsen allerlei andere nuttige informatie teruggevonden worden evenals een historisch overzicht van Brussel, een overzicht van de hotels, restaurants, vervoersmogelijkheden, beschrijving van de wijken en -in de meeste gevallen- een overzicht van de buitenlandse diplomatieke posten in Brussel. Tot voor 1993 was nog geen sprake van internet om deze 'snel' te kunnen opzoeken en dus was het meer dan aangeraden om als buitenlandse toerist een stadsgids op zak te hebben indien problemen zich stelden. Deze stadsgidsen werden zowel uitgegeven door de stad Brussel zelf als door particulieren zoals bijvoorbeeld het Hôtel Belle-Vue.

Ook in sommige edities van de *Almanach Royal de Belgique* werden adressen van diplomatieke posten teruggevonden. Deze werden geraadpleegd in het Diplomatiek Archief te Brussel. Dit zijn opnieuw kleine gidsen waarin informatie over de officiële rangorde van de koninklijke families, de vorsten, grote kroonofficieren, hoge geestelijken, belangrijke politieke vertegenwoordigers en dergelijken werden weergegeven. In de meeste geraadpleegde edities verschijnen de namen van de diplomaten, tot spijt vaak zonder de bijhorende adressen van hun posten. Toch was het raadplegen van deze bronnen meer dan relevant aangezien op deze manier kon nagetrokken worden of de informatie in de stadsgidsen klopt met de vermelde informatie in deze talrijke versies van de *Almanach Royal de Belgique*.

3.1.2. Digitaliseren data

Na het verzamelen van de adressen werden deze gedigitaliseerd via Excel. Excel blijkt een uitermate geschikt programma om de adressen op een overzichtelijke wijze neer te schrijven. Ook verder in het onderzoeksproces worden deze lijsten geraadpleegd om snelle tellingen te maken van het voorkomen van bepaalde diplomatieke adressen.

Bovendien wordt de verzamelde data in Excel opgeslagen als ruwe data, op deze manier kunnen de onbewerkte brongegevens later opnieuw gebruikt worden voor bijvoorbeeld verder onderzoek. Deze verzamelde en gedigitaliseerde informatie is een nieuwe bron op zich, een belangrijke bron voor de wetenschappelijke

gemeenschap. Het is echter relevant voor wetenschappers en historici om *open-source* te werken en de verzamelde informatie met elkaar te delen voor verder onderzoek. In bijlage kunnen deze tabellen met de 2162 adressen geraadpleegd worden.

In het Excel bestand werd geopteerd om de verzamelde informatie over desbetreffend jaartal steeds te verzamelen in de daarvoor voorziene kolommen. In de allereerste kolom worden al de landen alfabetisch opgesomd met daarbij de specificatie van het diplomatiek instituut (ambassade, legatie, consulaat of kanselarij), de N staat voor naam wanneer deze wordt vermeld over desbetreffende diplomaat. Hieronder wordt een voorbeeld gegeven:

	1881	1883	1884	1886
Frankrijk - N	Son Exc. M. Decrais			
Frankrijk - ambassade		Rue du Trône 42		
Frankrijk - legatie	Rue du Congrès 12		Rue Guimard 12	Rue du Commerce 30
Frankrijk - consulaat			Rue du Commerce 30	
Frankrijk - kanselarij	Rue Hydraulique 7			

Wanneer een land vermeld wordt zonder adres wordt deze weergegeven als '/' in het Excel-bestand. In het Excel-bestand worden eveneens alle staten opgenomen die in de gidsen worden vermeld, ook bijvoorbeeld de Duitse vorstendommen die later zouden samensmelten tot het Tweede Duitse Keizerrijk in 1871. Hetzelfde geldt ook voor bijvoorbeeld Italië.

Verder komen de oudste adressen rechtstreeks uit de negentiende eeuw en werden bepaalde straatnamen op een andere wijze neergeschreven tegenover vandaag. In het voorbeeld van *Bruxelles et ses environs, Guide de l'étranger dans cette capitale* uit 1848 wordt voor het secretariaat van de legatie van Pruisen het adres *rue Royale Neuve 64* neergeschreven.³⁸ Tevens is het belangrijk te vermelden dat in de meeste gevallen kanselarij in plaats van secretariaat wordt gebruikt. Mits wat onderzoekwerk wordt al snel teruggevonden dat in 1851 de benaming *rue Royale-Neuve* verdween en vervangen werd door *rue Royale*.³⁹

38 KBR - Alphonse Wauters, *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale* (Bruxelles: C. W. Froment Librairie, 1848): 155-157.

39 ReflexCity, "Rue Royale Neuve," laatst geraadpleegd op 4 mei 2021, <http://www.reflexcity.net/bruxelles/communes/ville-de-bruxelles/pentagone/rue-royale>.

3.1.3. Visualiseren data

In deze masterproef werd gekozen om GIS, een geografisch informatiesysteem, te gebruiken. Dit informatiesysteem kan -al dan niet ruimtelijke- gegevens opslaan of informatie over geografische objecten en geo-informatie opslagen, beheren, bewerken, analyseren, integreren en presenteren. Het digitaal mappen van de geografische informatie, in deze masterproef de adressen, in een GIS programma is daarom meer dan aangewezen in dit onderzoek om de data te verzamelen en te analyseren.

Om zoveel mogelijk adressen uit diverse jaargangen te verzamelen werden de stadsgidsen van Brussel uitvoerig uitgepluisd. Voor de mapping werd gekozen voor intervallen van vijf jaar. Aangezien Brussel in volle transitie is tijdens de onderzochte periode van deze masterproef is het belangrijk geen te grote sprongen te maken. Desondanks kon niet in elke jaargang de gewenste informatie en adressen terug gevonden worden, daarom worden soms sprongen gemaakt van drie, vier of zes jaar in plaats van vijf jaar.

Binnen GIS programma's bestaat een ruim aanbod, in dit onderzoek werd gekozen voor het programma QGIS. Omwille van meerdere redenen werd voor dit programma gekozen. In de eerste plaats kan veel gebruiksvriendelijke informatie teruggevonden worden over dit programma. Ook is het gebruik van het programma volledig gratis en open source. Dit zorgt ervoor dat het programma continu verder ontwikkeld wordt en vrije toegang verleent tot bronnenmaterialen. Eenieder kan QGIS vrij betreden en bewerken.

QGIS heeft veel verschillende toepassingen in tal van velden. Door specifieke plug-ins te installeren kan gebruik gemaakt worden van de toepassingen die nodig zijn voor het uit te voeren onderzoek. In het geval van deze masterproef is dit geocoderen. Geocoderen biedt een benadering voor het ruimtelijk presenteren van adressen. In deze masterproef is geocoderen dus de ideale tool om op een efficiënte manier een frequente analyse uit te voeren van de teruggevonden adressen van de diplomatieke posten. Geocodersmethoden gebruiken kaartcoördinaten die gekoppeld zijn aan straatadressen als basis voor het bepalen van de locatie van één of meerdere adressen. Deze adressen worden op basis van de Lambertcoördinaten gerefereerd. Het Lambertcoördinatensysteem omvat het geografisch projectsysteem dat wordt gehanteerd door het Nationaal

Geografisch Instituut van België (NGI) en het bijhorende vlakke cartografische coördinatensysteem dat gebruikt wordt voor cartografie en in geografische informatiesystemen.⁴⁰

Om de adressen te geocoderen in QGIS werden allereerst aparte Excel-bestanden opgesteld per land uit de reeds samengestelde adressenlijsten. In deze Excel bestanden wordt de structuur van het bestand omgedraaid zodat het voldoet aan de opmaaknormen voor het geocoderen in QGIS. Hierbij is belangrijk dat een kolom 'status/type', een kolom 'adres' (straatnaam + huisnummer), een kolom 'stad' en een kolom 'land' van elkaar worden gescheiden. Door in de kolom de 'status' te definiëren en in QGIS het symbool per type te programmeren worden op de kaarten verschillende kleuren per type diplomatieke post toegepast. Hieronder wordt de indeling van de te geocoderen Excel-bestanden geïllustreerd:

	status/type	adres	stad	land
1881	legatie	Congresstraat 12	Brussel	België
1881	kanselarij	Waterkrachtstraat 7	Brussel	België
1883	ambassade	Troonstraat 42	Brussel	België
1884	legatie	Guimardstraat 12	Brussel	België
1884	consulaat	Handelsstraat 30	Brussel	België
1886	legatie	Handelsstraat 30	Brussel	België

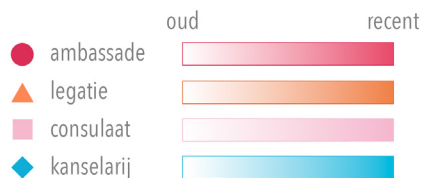
De stadsgidsen werden origineel in het Frans uitgebracht. Wanneer de aparte Excel-bestanden per land werden opgesteld werd ervoor gekozen de adressen te vertalen naar het Nederlands om latere problemen te vermijden. De voornaamste reden hiervoor heeft betrekking tot het feit dat accenten en leestekens niet geaccepteerd worden door QGIS en deze binnen de Franstalige adressen talrijk aanwezig waren.

Op basis van de in Excel-opgestelde adresbestanden per land wordt een komma gescheiden bestand (CSV-bestand) geëxporteerd dat op zijn beurt geïmporteerd wordt in het GIS-programma, in het geval van dit onderzoek QGIS.⁴¹ Hieruit wordt een kaartlaag gecreëerd op de bestaande kaartlaag van het gewenste te onderzoeken domein, in ons geval Brussel, aangegeven met bolletjes zoals verder in deze masterproef waargenomen zal kunnen worden.

40 Het Nationaal Geografisch Instituut van België (NGI)

41 Comma-separated values (CSV)

Eenmaal de uitzonderingen uit de verzamelde data worden gehaald, kunnen deze via QGIS omgezet worden in kaartlagen. Daarnaast werd voor het creëren van de kaartlagen, die de adressen bevatten, geopteerd om binnen elke geprojecteerde jaargang het onderscheid te maken tussen ambassade, legatie, consulaat en kanselarij. Op de kaart kan dus steeds, door middel van een verschillende kleurcode en symbologie, achterhaald worden over welke status of type diplomatieke post het gaat, terug te vinden in de legende. Een ambassade zal weergegeven worden als een donkerroze cirkel, een legatie door een oranje driehoek, een consulaat door een lichtroos vierkant en een kanselarij door een blauwe ruit. Bij de kaarten van de appendix zal eveneens binnen de status van de diplomatieke post doormiddel van een kleurgradatie de evolutie worden weergegeven, de donkerdere kleuren de recente posten weer en de lichtere kleuren de oudere.

Doordat QGIS werkt met kaartlagen kan, in éénzelfde bestand, al de verzamelde data worden ingeladen en doormiddel van het al dan niet activeren van lagen de benodigde kaart samengesteld worden en bijgevolg geëxporteerd worden.

Doorheen de masterproef zal steeds dezelfde kaart uit anno 2021 van Brussel als basiskaart gebruikt worden. De data voor de basis kaartlaag van Brussel werd gehaald uit Urbis-Adm, de administratieve database van Brussel zelf met de belangrijkste administratieve opdelingen van het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.⁴² De mapping zal steeds voorzien worden van een overzichtskaart van Brussel met daarnaast een uitvergroting van de relevante wijken waarin diplomatieke adressen teruggevonden werden. Door middel van sommige delen van deze kaartlaag te markeren zal de groei van Brussel duidelijk worden weergegeven met op de achtergrond steeds een reflectie naar Brussel vandaag. Deels omdat de gebouwen die destijds tot het patrimonium behoorden vandaag nog steeds aanwezig zijn, anderzijds om de groei van het patrimonium van Brussel weer te geven.

⁴² Het Centrum voor Informatica voor het Brusselse Gewest, "Urbis," laatst geraadpleegd op 4 mei 2021, <https://datastore.brussels/web/urbis-download>.

Hiervoor zal het op zoek gaan naar en het implementeren van het cartografisch materiaal van Brussel uit de negentiende en vroege twintigste eeuw een cruciale rol spelen. Tijdsgebonden zal op zoek gegaan worden naar correcte kaarten die de situatie van Brussel tijdens zijn transformatie vertalen en verder in het onderzoek kunnen gekoppeld worden aan de mapping, die doorheen de gekozen tijdspanne van deze masterproef, zal terugkeren. Extra aandacht aan deze Brusselse ontwikkelingen zal gaan naar het ontstaan en de evolutie van de Leopoldswijk.

3.2. Stedenbouwkundige analyse

De analyse van de verzamelde data, de diplomatieke adressen, zal als leidraad fungeren doorheen deze masterproef, deze zal vervolgens gecontextualiseerd worden met reeds gevoerd onderzoek over de stedenbouwkundige evoluties in Brussel. Doormiddel van de gegenereerde kaarten zal een analyse gebeuren van verschuivingen, centralisaties en uitzonderingen van de diplomatieke adressen in Brussel doordat de gegeocodeerde adressen als symbolen op de kaarten verschijnen. Alsook de relevante gemarkeerde delen van Brussel. Deze analyse zal doorheen het corpus besproken worden. Eveneens zullen, door middel van de mapping, bepaalde delen en wijken van het Brussels stadswefsel belicht worden die in desbetreffende periode een belangrijke rol hebben gespeeld. Het ontstaan van bijvoorbeeld nieuwe wijken zal steeds demografische verschuivingen met zich meebrengen, alsook het veranderen van locaties van belangrijke politieke instanties. Als inleiding op de mapping zullen kort de belangrijkste stedelijke evoluties besproken worden, evenals het ontstaan van België als nieuwe staat.

3.3. Literatuurstudie

Om de mapping te contextualiseren werd tal van literatuur doorgenomen om veranderingen binnen de diplomatieke huisvesting te verantwoorden of te linken. Hieronder wordt de geraadpleegde literatuur thematisch toegelicht.

De belangrijkste bron in dit onderzoek naar de diplomatieke huisvesting in Brussel zijn uiteraard de stadsgidsen. In de bibliografie kan een overzicht teruggevonden van de verschillende stadsgidsen. Naast het terugvinden van de essentiële adressen gaf deze bron ook meteen aanleiding tot andere onderzoeksvelden.

Bij het raadplegen van de adressen in de stadsgidsen werd in sommige gevallen in plaats van het adres zelf het Hôtel Belle-Vue vermeld. Bijgevolg werd de publicatie *l'Hôtel Bellevue 1776-1905 – Précurseur de l'hôtellerie de luxe à Bruxelles* door het Stadsarchief en de website van BELvue geraadpleegd om relevante informatie terug te vinden.⁴³

Naast het Hôtel Belle-Vue werd eveneens in sommige gevallen de Leopoldswijk als expliciete wijk vermeld naast het adres. Binnen de literatuur over de Brusselse uitbreidingen verschaft de nieuwe Leopoldswijk eveneens extra aandacht. Bijgevolg is op zoek gegaan naar specifieke literatuur die het ontstaan van deze wijk bespreekt. Vaak wordt binnen de overzichtswerken van Brussel wel een hoofdstuk geschreven over de Leopoldswijk maar specifieke publicaties blijken moeilijker terug te vinden. Een duidelijk overzichtswerk over de Leopoldswijk werd gepubliceerd in de masterproeven van Thomas Pevernagie in *Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914* en *Bruxellisation: een kleine slopingsgeschiedenis van de Leopoldwijk 1920 – 1990*.⁴⁴ Ook in de masterproeven *Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk* en *Le Quartier Léopold: Lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle*. In *L'urbanité de l'Art nouveau: La leçon de Victor Horta* wordt het ontstaan en de evolutie van de Leopoldswijk grondig en uitvoerig besproken.⁴⁵

Ten zuiden van de Leopoldswijk werd eveneens, in 1864, de Louizawijk aangelegd. Ook vandaag is de Louizalaan nog één van de meest prestigieuze lanen van Brussel en kunnen daar vlaggen van over heel de wereld worden waargenomen. Literatuur inzake de Louizawijk is bijgevolg zeker relevant. In dit kader werd *L'Avenue Louise à Bruxelles , L'avenue Louise et les écrivains* en *De Louizalaan* geraadpleegd.⁴⁶

Zoals bij de stedenbouwkundige analyse reeds vermeld werd zal de literatuur over Brussel de grootste groep vormen om de wijken en transformaties van Brussel vanuit de mapping te kunnen begrijpen en bespreken. Binnen de academische literatuur over Brussel werden verschillende publicaties geraadpleegd waaronder *Geplande geschiedenis – stedenbouw in de 19e en 20ste eeuw, Straten en stenen – Brusselse stadsgroei 1780-*

43 Virginie Jourdain, *L'hôtel Bellevue 1776-1905 – Précurseur de l'hôtellerie de luxe à Bruxelles* (Brussel: Studia Bruxellae – Archives de la Ville de Bruxelles, 2008).

44 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914"; Thomas Pevernagie, "Bruxellisation: een kleine slopingsgeschiedenis van de Leopoldwijk 1920 – 1990," (Masterproef, Universiteit Antwerpen, 2016-2017).

45 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 10-76.

46 Xavier Duquenne, *L'Avenue Louise à Bruxelles* (Bruxelles: Hayez, 2007); Paul Aron, "L'avenue Louise et les écrivains," *OpenEdition Journals* 47 (2015): 95-108; Caroline Mierop, *De Louizalaan* (Brussel: Ministerie van het Brussels hoofdstedelijk gewest – dienst monumenten en landschappen, 1997).

1980 en het artikel *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*.⁴⁷ Deze drie werken geven allen een duidelijk chronologisch overzicht over de transformaties die Brussel onderging in de onderzochte periode van deze masterproef en de periode ervoor om als inleiding te kunnen verwerken. In het boek *Brussel, hoofdstad van Europa* wordt de geschiedenis en het patrimonium van het Brusselse stadsbestuur aan een ruimer publiek geïntroduceerd.⁴⁸ Deze publicatie is een toegankelijker publicatie als eerste kennismaking en wordt vergezeld van een kaart waarop wandelingen doorheen Brussel worden weergegeven en geeft eveneens uitgebreide informatie over wijken zoals de Leopolds- en de Louizawijk.

Bij het raadplegen van publicaties, die handelen over Brussel en zijn transformaties, werd meermaals verwezen naar stedenbouwkundige ingrepen die gebaseerd zijn op de transformaties van Haussmann in Parijs. Bijgevolg werden de publicaties *Haussmann and Haussmannisation: The Legacy for Paris* en *L'haussmannisation de Bruxelles: la construction des boulevards du centre* geraadpleegd.⁴⁹ Ook in het artikel van Michiel Wagenaar *Townscapes of power* worden de tendensen van stedenbouwkundige en architecturale evoluties van hoofdsteden uit de doeken gedaan.⁵⁰ Ook in deze publicatie wordt een hoofdstuk over Brussel geschreven waarin de invloeden van Haussmann worden besproken.

Naast de geraadpleegde literatuur over Brussel zullen ook historische kaarten deze masterproef verder ondersteunen om stedenbouwkundige veranderingen te duiden en de evolutie van diplomatieke adressen tegelijkertijd in het juiste tijdperk te kaderen. Zonder het kaartmateriaal zou het onmogelijk zijn de adressen te kunnen situeren doorheen de tijd. De keuze van deze kaarten zijn tijdsgebonden en hangen af van wat geïllustreerd dient te worden. Ondanks voor de mapping gekozen werd voor de hedendaagse situatie als basis-kaartlaag, vormen de historische kaarten een belangrijke basis om de correcte kaarten voor de mapping te produceren. Een volledig overzicht over het bestaand kaartmateriaal wordt beschreven in het werk van Lisette Danckaert in *Bruxelles: Cinq siècles de cartographie*.⁵¹

47 De Beule, *Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw*; G. Abeels, *Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 - 1980*; Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel* (Brussel, 2015).

48 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*.

49 Anne Loo, "L'haussmannisation de Bruxelles: la construction des boulevards du centre, 1865-1880," *Revue de l'Art* 106 (1994): 39-49.; David P. Jordan, "Haussmann and Haussmannisation: The Legacy for Paris," *French Historical Studies* 27, nr. 1 (winter 2004): 87-113.

50 Michiel Wagenaar, "Townscapes of power," *GeoJournal; European Capital Cities*, 51 nr. 1/2 (2000): 7.

51 Lisette Danckaert, *Bruxelles: cinq siècles de cartographie* (Tielt: Lannoo, 1989).

Gepaard met het onafhankelijk worden, zal België eveneens nieuwe diplomatieke relaties afsluiten. Het is belangrijk om een goed en duidelijk beeld te scheppen over de internationale rol en status die België verkreeg in zijn beginperiode. Door middel van de publicaties *Buitenlandse zaken in België: geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot vandaag* en *België en zijn buitenlandse politiek 1830 - 2015* werd inzicht verkregen over de relaties en veranderingen die in het bestudeerde tijdperk plaatsvonden.⁵² Eveneens het artikel *Een kleine mogendheid in de grote politiek. België's buitenlands beleid 1830-1940* droeg bij tot kennis over het beleid van Buitenlandse Zaken.⁵³

Zoals de titel van de masterproef van Thomas Pevernagie *Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914* reeds doet vermoeden, bestond het merendeel van diplomaten in de onderzochte periode van deze masterproef voornamelijk uit aristocraten. Om het adellijk profiel van de diplomaat na te trekken en te begrijpen werden

The persistence of the Old Regime: Europe to the Great War, Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840 - 1940) en uiteraard *Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914* zelf geraadpleegd.⁵⁴

Tot slot werden werken zoals *Architektur der Diplomatie – Repräsentation in europäischen Botschaftsbauten, 1800-1920: Konstantinopel – Rom – Wien – St. Petersburg* van Hort geraadpleegd om de verschuiving van aankopen tot bouwen te kaderen.⁵⁵ Deze shift wordt algemeen beschreven maar vraagt verder onderzoek binnen specifieke cases aangezien dit afhankelijk handelen is naargelang de zendende staat.

52 Rik Coolsaet, Vincent Dujardin en Claude Roosens, *Buitenlandse zaken in België: geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot vandaag* (Tielt: Lannoo, 2014); Rik Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek 1830-2015* (Leuven: Van Halewyck, 2014).

53 C.A. Tamse, "Een kleine mogendheid in de grote politiek. België's buitenlands beleid 1830-1940," *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 89 nr. 3 (1974): 412-421.

54 Arno J. Mayer, *The persistence of the Old Regime: Europe to the Great War* (London: Croom Helm, 1981); Gertjan Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)," *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 131 nr. 2 (2016): 52-76; Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914."

55 Hort, *Architektur der Diplomatie – Repräsentation in europäischen Botschaftsbauten, 1800-1920: Konstantinopel – Rom – Wien – St. Petersburg*.

3.4. Appendix

Vermits deze masterproef hoofdzakelijk handelt over de diplomatieke vestiging in Brussel tussen 1830 en 1939, speelt de mapping een primaire rol als tool om deze analyse te kunnen maken en te illustreren. Gedurende dit onderzoeksproces werd echter, naast het terugvinden van stedenbouwkundige relevante informatie over de diplomatieke vestigingen voor de mapping, ook interessante informatie teruggevonden over specifieke cases in het kader van diplomatieke architectuur te Brussel. QGIS biedt de mogelijkheid om de omgekeerde oefening uit te voeren en kaarten te produceren van elk specifiek land dat wordt aangehaald in deze masterproef, met daarop de evolutie doorheen de tijd van zijn of haar adressen. Door te focussen op een specifiek land kan anderzijds ook het verschillend gebruik van gebouwen duidelijk worden, daarbij kan het proces van huren, kopen en bouwen van specifiek patrimonium verduidelijkt worden.

Vanwege deze redenen en verscheidenheid aan architecturale cases binnen het diplomatiek vastgoed te Brussel werd geopteerd om een appendix toe te voegen aan deze masterproef waarin de reeds gevonden informatie, gaande over een specifiek land, wordt verzameld. Deze kan geraadpleegd worden als bijlage. Voor elk land afzonderlijk wordt standaard informatie vrijgegeven met betrekking tot de adressen, vervolledigd met bijbehorend kaartwerk. In sommige gevallen wordt relevant beeldmateriaal en informatie eveneens toegevoegd. Deze elementen bieden aanzet tot verder onderzoek en creëren inzichten binnen het diplomatiek erfgoed in Brussel.

4. *Algemene moeilijkheden en uitdagingen van het onderzoek*

Tijdens het onderzoeksproces naar diplomatieke huisvesting in Brussel zijn eveneens verwachte en onverwachte moeilijkheden opgetreden. Het onderzoek staat of valt, zoals reeds vermeld, met het terugvinden van de adressen. Eigenaardig genoeg bleek bij het raadplegen van het Diplomatiek Archief te Brussel het bronnenmateriaal hieromtrent schaars te zijn. In de eerste plaats is het al veelzeggend dat een overzicht van of informatie over de buitenlandse diplomatieke posten in Brussel niet terug te vinden is bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De *Almanach Royal de Belgique* werd aangewezen als startpunt maar ook hier ontbraken de adressen ondanks wel een overzicht werd gegeven van de diplomatieke relaties en desbetreffende diplomaten die België doorheen de jaren voerde.

Dezelfde problematiek trad op wanneer gezocht werd naar vergelijkende overzichtswerken van diplomatieke steden in het buitenland. Gelijkaardige gepubliceerde werken zijn vaak niet terug te vinden in Belgische bibliotheken. Omdat het om specifiek onderzoek gaat bevinden eventuele gelijksoortige publicaties zich hoogstwaarschijnlijk op buitenlandse overzichtsdatabanken waartoe specifieke toegang dient verleent te worden.

Eén van de moeilijkheden was het onderscheiden van de diplomatieke functie in de stadsgidsen. In de meeste gevallen werd gepreciseerd over welk type diplomatieke post het ging; namelijk consulaat, legatie of ambassade. Desondanks bleef in sommige gidsen deze informatie achterwege en werd bijvoorbeeld enkel gesproken over "*Ministres étrangers près du roi*".⁵⁶ In deze gevallen diende via secundaire bronnen, bijvoorbeeld via de *Almanach Royal de Belgique*, nagegaan worden welk soort diplomatieke relatie op dat ogenblik van kracht was tussen België en desbetreffend gastland. In sommige gevallen werd eveneens het adres van de kanselarij vermeld, de kantooruimte van de ambassade of legatie.

Een andere moeilijkheid binnen de teruggevonden adressen heeft betrekking tot de adressen zelf. Zoals reeds aangehaald werden deze teruggevonden stadsgidsen in het Frans en heel uitzonderlijk in het Engels uitgegeven. In eerste instantie werden de adressen dan ook op Franse wijze gedigitaliseerd. Later bleek echter dat accenten en speciale tekens niet ondersteund worden door QGIS, dus werd geopteerd om de adressen te vertalen naar het Nederlands. Daarnaast werden sommige adressen op een verschillende wijze geschreven in de negentiende eeuw. De foutieve straatnamen worden automatisch door QGIS aangegeven waardoor onnauwkeurigheden van schrijfwijzen bijgevolg verbeterd kunnen worden of de schrijfwijze van anno 2021 geraadpleegd kan worden. De straatnamen werden tweevoudig gecontroleerd: ten eerste door de auteur bij het digitaliseren in Excel, ten tweede door QGIS bij het geocoderen. Uiteraard zorgen stedenbouwkundige metamorfoses in het Brussels stedelijk weefsel ook af en toe voor grondigere veranderingen van straatnamen. Opnieuw worden deze fouten gemeld door QGIS en kan via secundaire bronnen op zoek gegaan worden naar de huidige straatnaam. Jean d'Osta (1909 - 1993) was een schrijver en historicus die heel wat publicaties

56 KBR - *Almanach administrative et industriel de Bruxelles pour l'année 1834* (Brussel, 1834): 7-8.

heeft uitgebracht over Brussel en het Brussels dialect. Onder zijn publicaties vinden we onder andere *Les rues disparues de Bruxelles* en *Dictionnaire historique et anecdotique des rues de Bruxelles*.⁵⁷

Daarnaast worden in de stadsgidsen adressen van bijvoorbeeld Duitse vorstendommen vermeld die later in de loop van de negentiende en/of twintigste eeuw zouden samensmelten tot een ééngemaakt Duitsland, met zijn deelstaten als Pruisen, Hannover, Groothertogdom Hessen, Landgraafschap Hessen-Kassel, Nassau, Saksen, Württemberg, Beieren en Westfalen. Het gevoerde onderzoek beperkt zich bijgevolg niet tot de hedendaagse samenstellingen van landen. Ook voor Italië met bijvoorbeeld de Romeinse Staten, Toscanië, Rome, Sardinië en het Koninkrijk der Beide Siciliën. Ook de omgekeerde beweging werd in acht genomen, bijvoorbeeld Tsjecho-Slowakije dat in 1993 werd opgesplitst in Tsjechië en Slowakije. In de appendix kunnen deze deelstaten afzonderlijk geraadpleegd worden.

De mapping speelt in deze masterproef een primaire rol. Het produceren van desbetreffend kaartmateriaal op manuele wijze zou in het kader van dit onderzoek onbegonnen werk zijn geweest aangezien gekozen werd voor intervallen van vijf jaar over een te onderzoeken periode van 110 jaar. In het zoeken naar een strategie was QGIS de meest pragmatische oplossing. In de gevolgde architectuuropleiding werd deze tool echter niet onderwezen. QGIS werd bijgevolg zelf uitgezocht en aangeleerd, een onderneming die een grote tijdsinvestering vergde en een snelle leercurve kent.

Tot slot is het relevant te vermelden dat dit onderzoek gevoerd werd anno 2021, tijdens de COVID-19 pandemie. Naast het geïsoleerder leven bracht dit ook praktische moeilijkheden voor het onderzoek met zich mee. Het Diplomatiek Archief bleef tot en met januari gesloten. Wanneer vervolgens het Diplomatiek Archief, het Stadsarchief of de Koninklijke Bibliotheek van Brussel geraadpleegd diende te worden, diende steeds een plek gereserveerd te worden in de leeszalen.

⁵⁷ Jean d'Osta, *Les rues disparues de Bruxelles* (Brussel: Rossel, 1979); Jean d'Osta, *Dictionnaire historique et anecdotique des rues de Bruxelles* (Brussel: Paul Legrain, 1986).

5. *Structuur van de masterproef*

De mapping, die 110 jaar diplomatieke posten tracht in beeld te brengen, zal op chronologische wijze als leidraad fungeren doorheen deze masterproef. In deze lange tijdsperiode zullen de industrialisering, de Eerste Wereldoorlog en het interbellum voor belangrijke kantelpunten zorgen binnen het onderzoek. De periode voor de onafhankelijkheid van België en de stedelijke transformaties die voor de onderzochte periode plaatsvonden zullen kort inleidend besproken worden. Het corpus is zo opgebouwd dat specifieke wijken en gebeurtenissen, die de diplomatieke vestigingen in Brussel contextualiseren of doen wijzigen, aan bod komen wanneer de gevolgen hiervan op de kaarten kunnen waargenomen worden. Desondanks dat bijvoorbeeld de Leopoldswijk reeds in 1838 werd aangelegd, zal deze pas besproken worden bij de kaart van de mapping van het jaartal 1848 aangezien pas op dat ogenblik verschuivingen richting de Leopoldswijk worden waargenomen.

Deze masterproef zal worden afgesloten met een epiloog die de hedendaagse situatie kadert. Hierin zal gereflecteerd worden in hoeverre de internationale positie van België op het wereldtoneel veranderingen met zich mee heeft gebracht binnen de diplomatieke huisvesting. Dit deel zal worden ondersteund door een mapping van de diplomatieke adressen van ambassades in Brussel anno 2021.

DEEL III - MAPPING DIPLOMATIEKE HUISVESTING 1830 - 1939

Als kern van deze masterproef wordt getracht een duidelijk beeld te scheppen over het ontstaan en de evolutie van de diplomatieke huisvesting in Brussel tussen 1830 en 1939. Alvorens deze van naderbij te bekijken is het belangrijk stedelijke functies van elkaar te onderscheiden en te begrijpen. Binnen de sociaalgeografische wetenschappen werden reeds segregatiemodellen opgesteld om de ontwikkeling van de stedelijke structuur beter te begrijpen. Ook binnen Brussel treed separatie op van functies waarbij in 1830 nieuwe functies worden toegevoegd, waaronder de diplomatie. Over deze segregatiemodellen binnen het stedelijk weefsel werden reeds vele overzichtswerken geproduceerd. Ook in de masterproef van Thomas Pevernagie *Bruxelles Aristocratiques* wordt een overzicht gegeven van de segregatiemodellen van de pre-industriële stad door Kohl en Sjöberg en de industriële stad door Burgess en Hoyt om daarna de adellijke vestigingen binnen deze modellen te bespreken.⁵⁸

Binnen het kader van het onderzoek is het bijgevolg nuttig belangrijke gebeurtenissen voor de onafhankelijkheid van België kort aan te halen om het ontstaan van deze nieuwe diplomatieke functie te introduceren. In 1695 werd Brussel gebombardeerd door de troepen van Koning Lodewijk XIV (1638 – 1715) uit Frankrijk. Deze gebeurtenissen zullen getekend worden als de meest vernietigende ramp uit de geschiedenis van Brussel.⁵⁹ Na de bombardementen diende Brussel volledig opnieuw opgebouwd te worden. Hierbij werd getracht de stad op te bouwen zoals voorheen maar desondanks zullen de werken het aanzicht van de stad grondig wijzigen. De problemen die zich stelden op stedenbouwkundig en architecturaal vlak werden vaak in het verleden opgelost zonder de stedelijke structuur van Brussel in vraag te stellen. Architecturale transformaties tekenen Brussel voor de onafhankelijkheid van België. Bij het bespreken van de diplomatieke vestigingen spelen de stedelijke veranderingen van Brussel steeds een grote rol en leiden deze -al dan niet rechtstreeks- tot het toetreden en wegtrekken van bepaalde leefgroepen binnen Brussel.

Een andere historische gebeurtenis die het toenmalige Verenigd Koninkrijk der Nederlanden zal tekenen en een grote invloed zal teweeg brengen op de transformaties van de Brusselse functies, is de industriële revolutie. De Industriële revolutie vindt zijn origine omstreeks 1750 terug in Groot-Brittannië en wordt gekenmerkt door

58 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914," 5-8.

59 Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*, 22.

grootschalige organisatorische veranderingen door de overgang van handwerk naar machinaal werk. Het toenmalige Verenigd Koninkrijk der Nederlanden volgt als één van de eerste van Europa met industriële ontwikkelingen in katoen, linnen en wol.⁶⁰ Later zal deze industrialisatie binnen België voornamelijk terug te vinden zijn in de steenkoolmijnen van Wallonië. Bijgevolg zal het binnen de diplomatie belangrijk zijn afzetmarkten voor deze producten te voorzien.

Ook de Belgische spoorweg bleek een dusdanig succes dat niet Mechelen maar Brussel zelf werd uitgebouwd tot het belangrijkste spoorwegknooppunt.⁶¹ Onmiddellijk stelde zich het probleem van de immigranten-huisvesting. Door de aantrekkingskracht van de nieuwe hoofdstad en de industriële expansie nam de bevolking fors toe. Het zijn vooral de noordelijke en westelijke randgemeenten die de toevloed aan arbeiders en industrie opvingen.

Tot slot werden in 1819 werken aangevat om de oude stadswallen van de oorspronkelijke vijfhoek van Brussel te transformeren tot ringlanen. Hierbij zullen vermoedelijk de stedenbouwkundige overwegingen groter geweest zijn dan de militaire overwegingen. Onder het gezag van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden liepen deze werken echter vertraging op waardoor pas in 1830 de werken opnieuw werden aangevat. De binnenzijden van de nieuwe ringlanen werden onmiddellijk ingepalmd door statige herenhuisen van de aristocratie. Ze vervingen de oorspronkelijke omwallingen en vormden bijgevolg de grens van de oude binnenstad met de uitbreiding van de nieuwe wijken.⁶² Eén van deze nieuwste wijken ten oosten van de vijfhoek zal bij uitstek de felbegeerde buurt worden voor de aristocratie, burgerij en diplomatieke posten, namelijk de Leopoldswijk.

Het was Belgisch ingenieur-architect Jean-Baptiste Vifquain (1789 – 1854) die de plannen van deze transformaties en zijn ingrepen ontwierp. Jean-Baptiste Vifquain speelde in de eerste helft van de negentiende eeuw een belangrijke rol binnen de ontwikkeling van Brussel en zijn omliggende gemeenten. Na het behalen van een diploma in de ingenieursstudies aan de Franse Ecole Polytechnique ging hij meteen aan de slag voor Koning Willem I (1772 – 1843) voor de administratie van openbare werken. Hij tekende een lange lijst aan

60 Christian Vanderhoven, "Dynamiques spatiales de l'industrialisation et devenir de la Belgique," *Le Mouvement social* 185 (1998): 75-100.

61 Abeels, *Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 – 1980*, 26.

62 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914," 79.

projecten binnen de stad Brussel. Tot Vifquains oeuvre behoorden onder andere de bouw van de Koninklijke Muntschouwburg, het doortrekken van de Koningstraat en de aanleg van de lanen van de kleine ring. Zijn werk omving zowel architecturale, stedenbouwkundige en openbare infrastructuur.⁶³

1. *De onafhankelijkheid van België*

Alvorens de diplomatieke huisvesting te bespreken is het noodzakelijk om in te gaan op de onafhankelijkheid van België aangezien de geschiedenis van de diplomatieke hoofdstad Brussel start in 1830, wanneer België onafhankelijk wordt. Bij het ontstaan van de nieuwe staat België werden een reeks speciale comités ingericht om het bestuur in goede banen te leiden. Hiertoe behoorde eveneens het diplomatiek comité, dat in datzelfde jaar door Sylvain Van de Weyer (1802 - 1874) werd opgericht en uiteindelijk de directe voorloper werd van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.⁶⁴

Binnen dit diplomatiek comité en het daar bijbehorende buitenlandbeleid -een overheidsbeleid zoals alle andere, maar met ontegensprekelijk eigen karakter- zoals wordt vermeld in het boek van Rik Coolsaet, zond Buitenlandse Zaken al snel diplomatieke vertegenwoordigers uit naar het buitenland. Deze zouden informatie verstrekken, advies geven, het buitenlands optreden van het land bepalen en de standpunten van Brussel kenbaar maken aan buitenlandse regeringen.⁶⁵

Reeds voor zijn onafhankelijkheid diende België zijn belangen te behartigen om zijn status-quo binnen Europa te behouden en als buffer te fungeren tegen de groeiende invloed van Frankrijk. Deze buitenlandse politiek droeg evenzeer bij tot de geboorte van de nieuwe staat België. Op deze manier verkreeg België een onafhankelijke en soevereine rol en was het contact met het buitenland onmisbaar.

Ook omgekeerd was het, in eerste instantie voor de buurlanden, belangrijk om een diplomatieke relatie met de nieuwe staat België uit te bouwen. Op politiek vlak kreeg België tijdens zijn onafhankelijkheid reeds de steun van Pruisen, Groot-Brittannië en Frankrijk. Het is dan ook niet toevallig dat Frankrijk en Groot-Brittannië reeds in 1831 als eersten diplomatieke relaties afsloten met België en bijgevolg hun diplomatieke

63 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 35.

64 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België: geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot vandaag*, 17.

65 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 34.

posten in Brussel vestigden. Frankrijk en Groot-Brittannië waren veruit de belangrijkste landen voor de Belgische diplomatie waardoor zij steeds veel aandacht besteedden aan hun vertegenwoordiging in Brussel. Ook op economisch vlak had België nood aan nieuwe exportlanden voor zijn productie, de centrale ligging van de haven van Antwerpen speelde daarbij geen onbelangrijke rol. De Verenigde Staten sloten in 1832 diplomatieke betrekkingen met België met het oog op afzetmarkten voor producten als katoen, tabak en rijst binnen Europa.⁶⁶

2. *De verplichte neutraliteit van België*

Al lange tijd alvorens België een onafhankelijke staat werd, had het toenmalige Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een verplicht neutraal karakter ten opzichte van zijn vaak met elkaar in onmin levende buurlanden. Deze trokken zich niet terug om op bepaalde ogenblikken hun positie te verankeren door grondgebied van de Zuidelijke Nederlanden van zich afhankelijk te maken of te gebruiken als springplank voor hun militaire operaties binnen Europa. De onafhankelijkheid van België zou hierin veranderingen teweeg brengen maar toch zal het negen jaar duren alvorens het Verdrag tot onafhankelijkheid in 1839 werd ondertekend. Mede omwille van de moeizame onderhandelingen met Nederland omtrent het eigendomsrecht van de Schelde, de afkoop van de Scheldetol en de gebiedsverdelingen.⁶⁷

Na het ontstaan van België was het vooral de regering die tijdens de beginjaren ernaar streefde een zo groot mogelijke onafhankelijkheid te bewaren ten opzichte van zijn naburige grootmachten. Een vrije positie leek voordelig te zijn voor België wegens zijn bijzondere Europese ligging. De regering zou deze neutraliteit zo lang mogelijk vrijwaren uit trouw aan de verdragen en met het oog op de onduidelijke Europese machtsverhoudingen.⁶⁸

Binnen de Belgische politiek waren veel verschillende meningen over de neutraliteit. In het artikel *Een kleine mogendheid in de grote politiek - België's buitenlands beleid 1830 - 1940* over het buitenlands beleid van België vermeldt Tamse dat in 1901 door Belgisch generaal Brialmont (1789 – 1885) de neutrale status van

66 Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 55.

67 Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 114.

68 Tamse, "Een kleine mogendheid in de grote politiek. België's buitenlands beleid 1830-1940," 412-21.

België werd onthaald als een *mauvais cadeau*.⁶⁹ Anderzijds werd het neutraliteitsbeleid ook als positief ervaren en gaf het België bescherming, zoals bijvoorbeeld tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870.

De neutraliteitspositie liet België toe nieuwe diplomatieke relaties af te sluiten zonder dat anderen België konden verdenken loyaliteit te verbreken of een kant te kiezen. Het Ottomaanse Rijk is daar een mooi voorbeeld van.⁷⁰

3. *Diplomatie, een nieuwe functie*

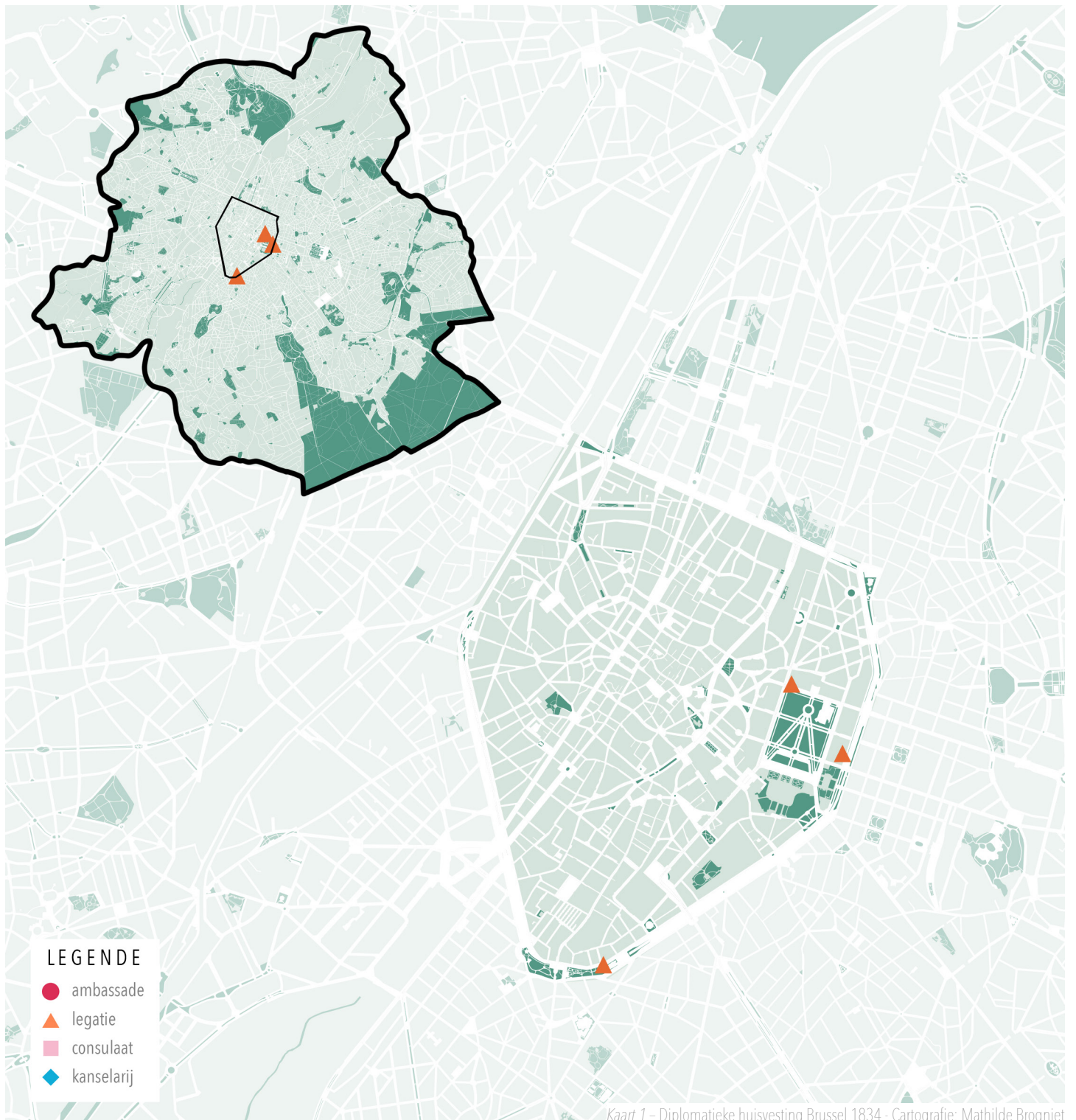
Het verhaal van de diplomatieke huisvesting in Brussel start met het jaartal 1834 op basis van de teruggevonden data. Aangezien België pas na zijn onafhankelijkheid zal starten met het uitbouwen van zijn diplomatieke relaties zijn deze nog zeer beperkt in 1834. Enkel Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten hebben op dat ogenblik een diplomatieke vertegenwoordiging gevestigd in Brussel. De diplomatieke huisvestingen bevinden zich op dat ogenblik nog binnen de vijfhoek van Brussel aangezien Brussel pas begon uit te breiden vanaf 1838. Groot-Brittannië en de Verenigde Staten kozen ervoor zich te vestigen langs het prestigieuze Warandepark in de Koningswijk, terwijl Frankrijk zich vestigde aan de binnenzijde van de omgevormde stadsomwalling ten zuiden van de vijfhoek, op de Waterloolaan (kaart 1).

Het is werkelijk geen verrassing dat Groot-Brittannië en de Verenigde Staten van Amerika beslisten zich langs het Warandepark te vestigen. Na de Belgische onafhankelijkheid toonden de nieuwe regeringsleiders zich immers vastberaden om de Koningswijk, die zwaar had geleden tijdens de gevechten rond het Park gedurende de Septemberdagen, herop te bouwen en opnieuw een bevoorrechte politieke centrumfunctie toe te kennen. De septemberdagen verwijzen naar de onafhankelijkheidsopstanden en -gevechten die plaatsvonden in het Warandepark van Brussel. De jonge Belgische mogendheid bracht haar ministers, parlement en de ambtswoningen van haar ministers onder in de Koningswijk. Het nieuwe Paleis der Natie verving de oude Staten-Generaal en de nieuwe vorst Leopold I van Saksen-Coburg en Gotha (1790 - 1865) nam zijn intrek in het Koninklijk Paleis.⁷¹ Voor diplomaten was het bijgevolg interessant om zich vlakbij de

69 Tamse, "Een kleine mogendheid in de grote politiek. België's buitenlands beleid 1830-1940," 414.

70 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 38.

71 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 - 1914," 68-69.

Kaart 1 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1834 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Belgische beslissingscentra te vestigen om snel bij de juiste gesprekspartner te zijn en ook eventuele roddels op te vangen.

Ook de ringlanen werden, zoals eerder vermeld, meteen ingepalmd door herenhuizen van de aristocratie. Het is dus niet toevallig dat Frankrijk zich op de Waterloolaan vestigt. In de periode voor de Eerste Wereldoorlog zal het merendeel van het diplomatieke korps rechtstreeks afkomstig zijn uit de aristocratie.⁷²

4. *Diplomatie, een voorbehouden carrière*

In het boek *Buitenlandse zaken in België* wordt de diplomatieke carrière binnen de Belgische diplomatie omschreven als een 'voorbehouden carrière'.⁷³ Het diplomatiek personeel werd vooral via relaties en familiebanden, binnen de adellijke families, gerekruteerd. Dit kwam voort uit tradities die oog hadden voor een goede levensstandaard, een goede opvoeding en een persoonlijk fortuin. Dit laatste was nodig om de kosten van het diplomatieke leven te dekken. Voor jonge, minder gefortuneerde personen verhinderde dit de toegang tot het diplomatieke korps.⁷⁴

In *The Persistence of the Old Regime*, een werk over het diplomatieke korps van de Europese grootmachten tijdens de negentiende eeuw, wordt het diplomatieke korps eveneens omschreven als "*a privileged preserve of the old nobilities*".⁷⁵ Toch zal, in vergelijking met de Europese grootmachten, de Belgische adel geen dominante factor vormen binnen de Belgische diplomatie. In het artikel *Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840 - 1950)* wordt de sociologische samenstelling van grootmachten in Europa met elkaar vergeleken voor het einde van de negentiende en begin twintigste eeuw.⁷⁶ Hierbij worden drie types van elkaar onderscheden. Allereerst de diplomatieke korpsen uit de grote absolutistische monarchieën in Centraal- en Oost-Europa die voornamelijk en soms zelf exclusief uit aristocraten bestonden. Hier kunnen Duitsland, Rusland en het

72 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 169.

73 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 39.

74 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 170.

75 Mayer, *The Persistence of the Old Regime: Europe to the Great War*, 177-178.

76 Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)," 52-76.

Habsburgse Rijk ondergebracht worden. Daartegenover staat het republikeinse model, waartoe Frankrijk gerekend kan worden en dat gekenmerkt wordt door een opvallend lage adellijke vertegenwoordiging in het diplomatieke korps. Tussen beiden ligt het constitutioneel-monarchaal model, waarin de adel een belangrijkere positie bezette dan in het republikeinse Frankrijk, maar waar ook niet-adellijke diplomaten hun plaats opeisten. Hier kunnen we Groot-Brittannië en ook België terugvinden.⁷⁷

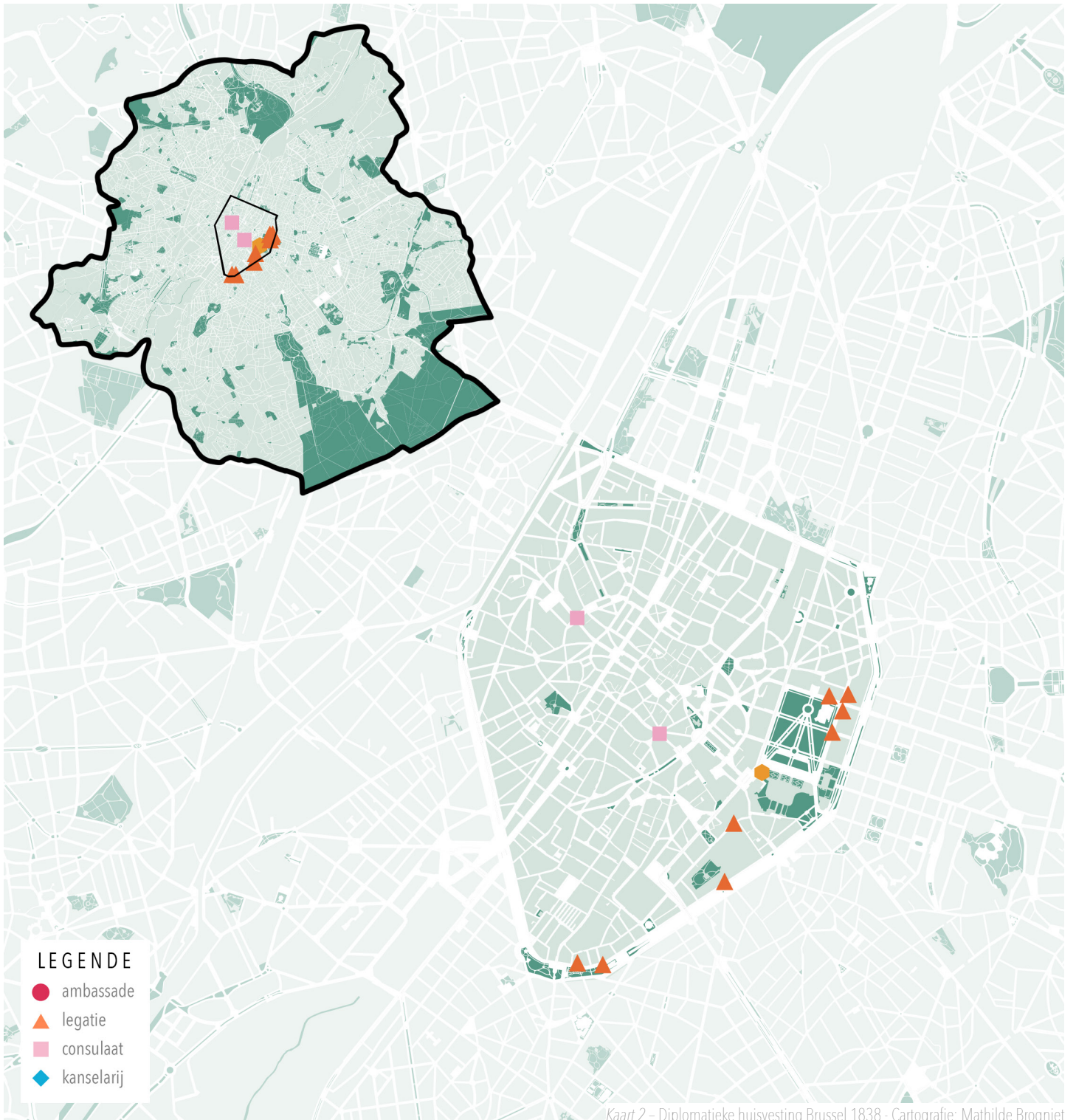
5. *Intrede van consulaten*

Bij de verzamelde gegevens voor het jaartal 1838 kan reeds een toename worden waargenomen binnen het aantal diplomatieke adressen. In de vier voorgaande jaren vestigde Oostenrijk, Brazilië, Denemarken, de Romeinse Staten (Italië), Noorwegen, Pruisen (Duitsland), Spanje, Toscanië (Italië), Zweden en Zwitserland hun diplomatieke post in Brussel. Opnieuw wordt een centralisatie in de Koningswijk waargenomen (kaart 2).

Doorheen de negentiende en vroege twintigste eeuw waren de gebiedsverdelingen van landen, en zelfs de landen zelf, nog niet bepaald zoals deze vandaag gedefinieerd zijn. In het voorbeeld van de Romeinse Staten en Toscanië zou kunnen gesteld worden dat dus eigenlijk gebieden die later deel zouden uitmaken van het moderne Italië al reeds een diplomatiek korps in Brussel gevestigd had. Hetzelfde kan van Pruisen, een deelstaat van Duitsland, verteld worden.

Op de kaart van het jaartal 1838 kunnen eveneens voor het eerst consulaten waargenomen worden. Deze lijken minder waarde te hechten aan de locatie nabij het Warandepark en vestigen zich in het stadscentrum en het westelijke deel van de Brusselse vijfhoek. Het gaat om Zwitserland, Zweden en Noorwegen. Noorwegen en Zweden vormen één land tot en met 1905 en delen bijgevolg steeds dezelfde adressen; zowel voor hun toekomstige ambassades, legaties als consulaten. Zowel Noorwegen als Zweden worden afzonderlijk vermeld in de stadsgidsen, ondanks zij dus één land vormen hebben zij elk wel nog hun eigen hoofdstad.

⁷⁷ Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)," 54-55.

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

6. *Hotels als eerste verkenning van Brussel versus de afstandsrelatie*

In de stadsgids voor het jaartal 1838, *Indicateur Belge - Guide Commercial et Industriel*, wordt bij de Verenigde Staten van Amerika vermeld dat de diplomaat M. Vergil Maxcy verblijft in het Hôtel Belle-Vue.⁷⁸ Dit is niet enkel voor de Verenigde Staten een vaak voorkomend verschijnsel in de komende jaargangen. Het Hôtel Belle-Vue, aangeduid op kaart 2 met een gele bol, gelegen vlak naast het Koninklijk Paleis, was een belangrijk aankomstpunt wanneer diplomaten voor het eerst arriveerden in Brussel.

Het Hôtel Belle-Vue verschijnt niet voor niets als één van de belangrijkste en meest gereputeerde hotels gedurende een tijdspanne van bijna honderddertig jaar. Dit kon nagetrokken worden in de vele adressen die verzameld werden voor de mapping van de diplomatieke posten. Het terugvinden van hotels als adresgegeven voor de diplomatieke posten blijft, tot en met de Eerste Wereldoorlog, een vaak voorkomend verschijnsel. Diplomaten kozen in sommige gevallen om zich – al dan niet tijdelijk – te vestigen in deze hotels omwille van twee redenen.

Allereerst hadden diplomaten, wanneer zij voor het eerst aankwamen in Brussel, vaak nog geen zicht op de ‘populaire buurten’. Aangezien zij vaak tot de adellijke families behoorden, zochten ze de aristocratische buurten op. Het is dan ook niet abnormaal dat ze tijdens hun aankomst logeerden in de meest prestigieuze hotels van Brussel. Deze bevonden zich in de Koninklijke wijk rond het Warandepark, en toevallig of niet, sloot deze wijk aan bij de nieuwe Leopoldswijk.

Anderzijds stonden diplomaten tot na de Eerste Wereldoorlog vaak zelf in voor het vinden van een geschikte huisvesting. Vaak dienden zij met hun eigen inkomsten en vermogen een (huur)pand zien te bemachtigen. België was in zijn beginperiode niet het meest dringendste land of belangrijkste land om een vestiging in te openen. Om deze reden kozen sommige staten ervoor hun diplomatieke relaties vanuit het buitenland met België te onderhouden. Wanneer ze dan naar Brussel reisden, kozen ze ervoor te verblijven in deze prestigieuze hotels. Dit kan nagetrokken worden in bijvoorbeeld de stadsgids *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale* uit 1848.⁷⁹ Bij Hannover (Duitsland) en Nassau (Duitsland) wordt bij

78 Stadsarchief - *Indicateur Belge - Guide commercial et industriel* (Bruxelles: 1838-39): 133-134.

79 KBR - Alphonse Wauters, *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale* (Bruxelles: C. W. Froment Librairie, 1848): 155-157.

het adres *résident à la Haye* vermeld, waarmee de officiële residentie van de diplomaat in Den Haag bedoelt wordt. Voor Toscanië (Italië) en Württemberg (Duitsland) is dit *résident à Paris* en bij Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassel *résident à Frankfurt*, respectievelijk Parijs en Frankfurt.

Een vaak terugkerend hotel in de verzamelde adressen is het *Hotel Belle-Vue*. Ook andere hotels zoals het *Hôtel de Flandre*, *Hotel Cluysenaar*, *Hotel Astoria*, *Hotel de France*, *Hotel Mengelle* en het *Hotel des Monnaies* zijn hotels die teruggevonden werden in de verzamelde adressen. Deze hotels, die werden uitgekozen door de diplomaten, situeerden zich in het centrum nabij het Warandepark (kaart 3). Vanuit deze centrale plek konden zij hun diplomatieke relaties onderhouden. Hierbij is het belangrijk te vermelden dat in desbetreffende periode de term 'hotel' eveneens werd gebruikt om *Hôtel Particulier*, een groot, statig herenhuis, te definiëren. Desondanks kan in het kader van de teruggevonden adressen de term 'hotel' wel degelijk geïnterpreteerd worden als hotel zoals vandaag de dag gekend is, een dienstverlenend bedrijf waar iemand tegen betaling kan overnachten of onderdak vinden. Bijgevolg dient in acht genomen te worden dat wanneer over een *Hôtel Particulier* gesproken wordt, 'hôtel' met een hoedje zal neergeschreven worden, wanneer het over een hotel gaat als dienstverblijf, zal 'hotel' zonder hoedje neergeschreven worden. Bij het hanteren van de geraadpleegde adressen worden de hotels vermeld op hun Franse schrijfwijze zoals hieronder op de kaart.

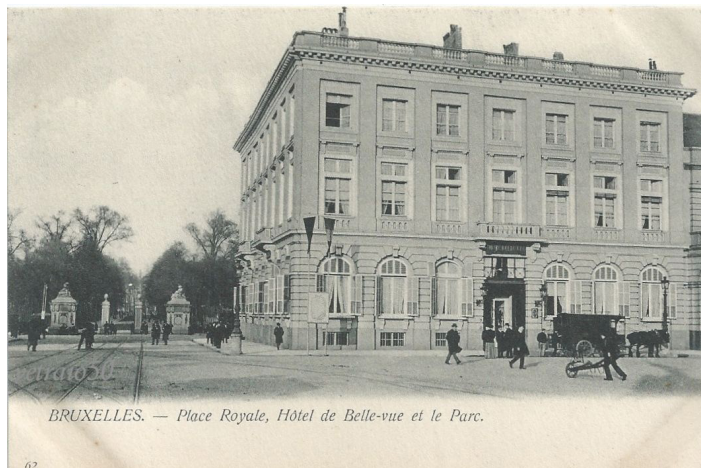

Kaart 3 – Hotels Brussel uit adressenlijst negentiende eeuw - Cartografie: Mathilde Brogniet

6.1. Geschiedenis van het Hotel Belle-Vue

In 1731 werd de keizerlijke residentie op het Koningsplein vernietigd door een brand. Vervolgens kreeg Philippe De Proft, wijnhandelaar en ondernemer-leverancier, in 1776 de toelating om een nieuw, klassevol gebouw op te trekken op de noordoostelijke hoek van het Koningsplein.⁸⁰ Het hotel, bestaande uit zijn talrijke suites, ontving vele belangrijke internationale persoonlijkheden. In 1816 vond de eerste uitbreiding richting het zuidoosten plaats.⁸¹

Tijdens de Belgische revolutie bevindt het hotel zich in het middelpunt van de gevechten voor de onafhankelijkheid van België. Enkele maanden later zal het hotel gerestaureerd worden, ondertussen was het hotel in handen van de kleinzoon, Charles De Proft (1797 – 1842). In 1866 komt het hotel, na het overlijden van C. De Proft, in handen van de familie Dremel. Zij zijn eveneens in het bezit van het Hôtel de Flandre, gelegen aan de overzijde van de Borgendaalsteeg.⁸² De twee gebouwen werden met elkaar verbonden door een ondergronds doorgang.⁸³

Afbeelding 1 - Bruxelles - Place Royale, Hôtel de Belle-Vue et le Parc

80 Geboorte- en sterftedatum van Philippe De Proft onbekend.

81 BELvue Museum, "Geschiedenis," laatst geraadpleegd op 22 april 2021, <https://belvue.be/nl/geschiedenis>.

82 Hôtel de Flandre: Franse schrijfwijze

83 BELvue Museum, "Geschiedenis"

6.2. Cliënteel en reputatie

Studia Bruxellaie zijn een reeks uitgaven door het Stadsarchief van Brussel, gebaseerd op bronnenstudies met een wetenschappelijk karakter. Eén van deze uitgaven is opgedragen aan het Hôtel Belle-Vue, genaamd *l'Hôtel Bellevue 1776-1905 – Précurseur de l'hôtellerie de luxe à Bruxelles* door Viviane Jourdain.⁸⁴ In één van de hoofdstukken wordt het cliënteel van het hotel uitvoerig besproken. Op basis van data die werden terugvonden in de registres des étrangers descendus dans les auberges et hôtels, registers die hoteluitbaters sinds de Franse periode tot in het jaar 1904 dienden bij te houden, voerde ze onderzoek naar het cliënteel van het Hôtel Belle-Vue. Deze registers werden voorzien van de naam, de leeftijd, het beroep, de geboorteplaats, kopieën van de paspoorten, de afkomst en de bestemming van de reizigers.

Uit deze studie werden voor drie jaargangen; 1820, 1830 en 1840, statistieken opgesteld. Hieruit werd vastgesteld dat het percentage cliënteel afkomstig van adel in deze drie jaargangen gemiddeld dertien procent bedroeg. Dit heeft deels te maken met het feit dat vanaf 1830 meer diplomaten en politici afreisden naar de nieuwe staat België en vervolgens in Brussel verbleven om nieuwe relaties en contacten af te sluiten. Deze politici en diplomaten rekruteerden toentertijd voor deze beroepen de meeste van hun leden uit voormalige aristocratische families. Ook daarvoor was al sprake van adellijke bezoekers in het hotel. Na de Franse revolutie in 1789 vluchtten een reeks Franse adellijke personen, onder wie verschillende leden van de koninklijke familie, naar Brussel.

De beroepen, die in de registers van het Hôtel Belle-Vue werden opgenomen, bleken bijzonder gevarieerd. De diplomaten, consuls, politici en ministers vertegenwoordigden samen net niet meer dan tien procent. Toch gaat het om een belangrijk aandeel van het cliënteel van het *Hôtel Belle-Vue*. De diplomaten zijn prominente gasten die in het oog springen, ze hanteren een bepaalde levensstijl dat hoogstwaarschijnlijk in het hotel werd opgemerkt door andere buitenlandse gasten. Aangezien diplomaten vaak adellijke titels droegen, zullen de uitgaven binnen het hotel zelf ook niet van hebzuchtige aard geweest zijn. Later zal de strategische ligging van het hotel ervoor zorgen dat het een opmerkelijke politieke rol zal spelen. Ook het hotel zelf zal een actieve rol spelen als ontmoetingsruimte voor de diplomaten.

⁸⁴ Jourdain, *l'Hôtel Bellevue 1776-1905 – Précurseur de l'hôtellerie de luxe à Bruxelles*.

In de geraadpleegde stadsgidsen van Brussel wordt eveneens in elke uitgave een overzicht gegeven van de accommodatiemogelijkheden, voornamelijk bestaande uit hotels. Opvallend bij het raadplegen van de hotels in de stadsgidsen is dat het Hôtel Belle-Vue steeds op de eerste regel verschijnt. In het voorbeeld van *Nouveau Guide des Promeneurs dans Bruxelles et ses environs* uit 1848 wordt het hotel als volgt weergegeven:

HÔTELS DE BRUXELLES. – Hôtel de Belle-Vue, Place Royale. Étrangers de distinction; envoyés diplomatiques, financiers, touristes Anglais. - ...

Dit geeft weer hoe belangrijk en befaamd het hotel was. *Distinction* wijst erop dat het hotel en zijn gasten onderscheiden werden van de doorsnee burgerij.⁸⁵ Ook werd in de stadsgidsen, voorzien door het Hôtel Belle-Vue zelf, uit 1881, een overzicht gegeven van belangrijke klanten, personen die hoog gezag uitoefenden in desbetreffende periode.⁸⁶

“Pendant sa longue carrière, l’Hôtel a abrité presque tous les souverains de l’Europe qui traversaient la Belgique.”

Een ander voorbeeld uit *Plan illustré de la Ville de Bruxelles et de ses Faubourgs* benadrukt de luxueuze en comfortabele setting van het hotel:

“Aux voyageurs qui recherchent le luxe réuni au confortable le plus réel, nous recommandons l’hôtel Bellevue, Place Royale et l’hôtel de Flandre, son voisin, renommé pour sa table d’hôte; ces deux hôtels ont à peu près le monopole de la clientèle aristocratique.”⁸⁷

In *Guide Illustré de Bruxelles – Les monuments civils et religieux* wordt het Hôtel Belle-Vue als volgt beschreven:

“L’Hôtel de Belle-Vue, qui forme équerre avec l’Hôtel de Flandre, est célèbre par le séjour qu’y firent des souverains et des diplomates, surtout pendant la mémorable époque de 1814 – 1815. Pendant les Cent jours, le prince de Condé y habitait. L’hôtel fut englobe par Léopold II dans le palais Royal et servit pendant quelque

85 Stadsarchief – *Nouveau guide des promeneurs dans Bruxelles et ses environs* (Bruxelles: Librairie de H. Vallé, 1848).

86 KBR – Edouard Dremel, *Guide de Bruxelles et ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-Vue & De Flandre* (Bruxelles: Imprimerie A. Sacré, 1881).

87 KBR – *Plan illustré de la ville de Bruxelles et de ses faubourgs avec un guide de l'étranger à Bruxelles* (Bruxelles: Kiessling et comp., Libraires-éditeurs, 1859).

temps de résidence à la princesse Clémentine. A l'angle de cet hôtel, on a placé une plaque expliquant la situation de l'ancienne Cour des ducs de Brabant et de la Place des Bailles.”⁸⁸

Deze passage geeft aan dat reeds voor de onafhankelijkheid van België, diplomaten samenkwamen in het *Hôtel Belle-Vue* in Brussel. In *Guide de Bruxelles et de ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle Vue et De Flandre* meldt men:

“L’Hôtel de Belle Vue fut le centre de l’action. Il était occupé par les patriotes qui tiraient des fenêtres sur les Hollandais retranchés dans le Parc.”⁸⁹

“L’Hôtel de Belle Vue peut être considéré comme l’un des plus anciens grands hôtels de l’Europe.”⁹⁰

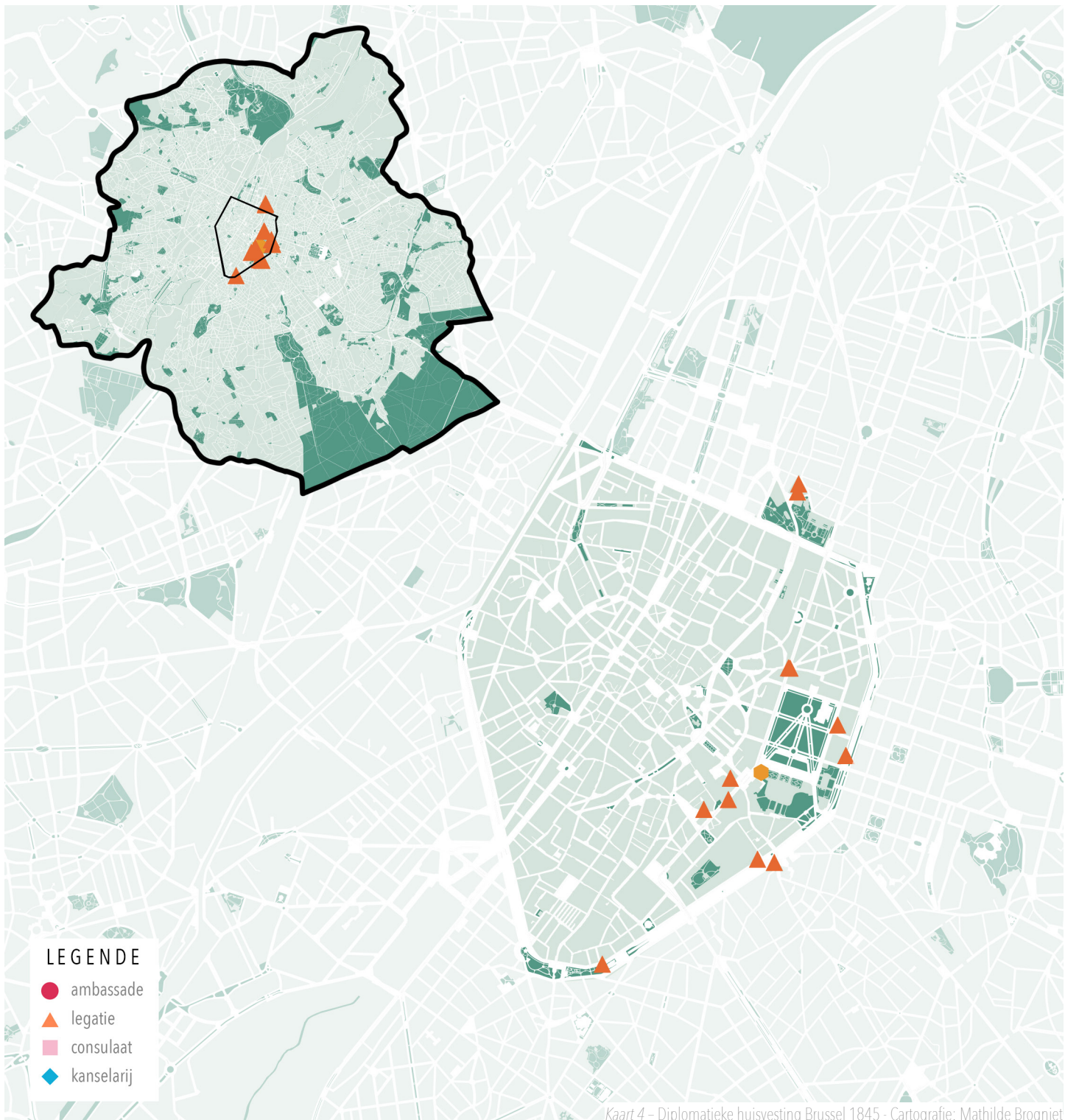
Uit deze beschrijvingen blijkt dat het *Hôtel Belle-Vue* gedurende een lange periode een befaamde plek was binnen de Brusselse en zelfs de Europese hotels voor buitenlandse bezoekers. In 1902 wordt het hotel door Fondation de la Couronne van de Congo-Vrijstaat overgekocht. Het hotel zal zijn functie als hotel nog tot 1905 bekleden, waarna het door de Hertog van Brabant (1835 – 1909), de toekomstige Vorst Leopold II, wordt omgevormd tot prinselijke residentie voor zijn jongste dochter, prinses Clementine (1872 - 1955). Zij verblijft echter slechts één jaar in het hotel tot afwachting van haar huwelijk (1909 -1910). Vervolgens nemen de Hertog en de Hertogin van Brabant hun intrek (1926 – 1930), het *Hôtel Belle-Vue* werd voor deze gelegenheid opnieuw gerenoveerd. Hierna krijgt het hotel diverse, wisselende functies toegewezen. Het hotel wordt ter beschikking gesteld aan het Rode Kruis (1953) en als doorgangswoning voor ambtenaren uit de voormalige kolonie Congo (1960). In 1976 neemt de Koninklijke Musea voor Kust en Geschiedenis zijn intrek. Sinds 2005 werd het *Hôtel Belle-Vue* ingehuldigd als museum BELvue. In het museum worden de grote momenten van de Belgische geschiedenis en vorsten geïllustreerd.⁹¹

88 Stadsarchief – G Des Marez, *Guide illustré de Bruxelles – les monuments civils et religieux* (Bruxelles : Imprimerie F. Van Buggenhoudt, 1918).

89 KBR – Dremel, *Guide de Bruxelles et ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-Vue & De Flandre*.

90 KBR – Dremel, *Guide de Bruxelles et ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-Vue & De Flandre*.

91 BELvue Museum, "Geschiedenis"

Kaart 4 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1845 - Cartografie: Mathilde Brognet

7. Actieve economische diplomatie

Wanneer naar de mapping voor het jaartal 1845 wordt gekeken, worden nieuwe vestigingen teruggevonden waaronder Ierland, Nederland, Portugal en Rome (Italië). De herschikkingen binnen het grondgebied van Italië volgen mekaar snel op, vandaar dat naast Toscanië, ook Rome een diplomatieke vestiging opent in Brussel. De periode tussen 1839 en 1848 staat eveneens bekend als periode van actieve economische diplomatie, die de belangrijkste zorg zou vormen van de koning en de regering.⁹² Deze zullen vooral worden uitgebouwd met het oog op uitzetmarkten. In deze periode van negen jaar worden niet voor niets veertien vestigingen toegevoegd.

Ook hier wordt opnieuw een centralisatie in de Koningswijk vastgesteld (kaart 4). De legatie van Denemarken, Noorwegen en Zweden wordt teruggevonden net buiten de vijfhoek nabij het Noordstation en de Kruidtuin. De bouw van het Noordstation in 1841 moest de nieuwe industriële rol bevestigen die dit oorspronkelijk landelijk gebied zou gaan vervullen.⁹³ Niet toevallig werd eveneens tussen 1826 en 1829 de Kruidtuin aangelegd, net buiten de Schaarbeeksepoort ten noorden van Brussel.⁹⁴ Naast het revolutionaire serregebouw van de Kruidtuin in neoklassieke stijl, dat uit -op dat moment nieuwe materialen in de bouwkunde-glas en metaal bestond, werd een rijkelijke tuin met vijver aangelegd op de plaats van de oude stadsgracht. Deze setting vormde ongetwijfeld een inspirerend kader voor de diplomaten. De kruidtuin was een plek waar diplomaten en andere hoog aangeschreven personen konden flaneren waarbij de pittoreske tuin het decor voor een ontmoetingsruimte voor de *beau monde* vormt.

In de stadsgids van het jaartal 1848, *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*, wordt voor het eerst de Leopoldswijk vermeld bij het adres van de diplomatieke vestiging van Oostenrijk.⁹⁵ Op bovenstaande kaart kunnen bijgevolg de eerste vestigingen worden waargenomen in desbetreffende wijk voor het jaartal 1850 door onder andere Oostenrijk, de Kerkelijke Staat (Italië), Nederland, Groot-Brittannië en Ierland, voornamelijk toenmalige grootstaten (kaart 5). Eveneens kan een toename in diplomatieke

92 Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek*, 75.

93 Mierop, *De Louizalaan*, 7.

94 Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*, 45.

95 KBR - Alphonse Wauters, *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale* (Bruxelles: C. W. Froment Librairie, 1848): 155-157.

posten worden waargenomen. In 1848 sluiten de Dominicaanse Republiek, Hannover (Duitsland), Honduras, Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassen (Duitsland), Honduras, Mexico, Nassau (Duitsland), Nicaragua, Sardinië (Italië), Saksen (Duitsland) en Württemberg (Duitsland) diplomatieke relaties af met België en openen ze bijgevolg een diplomatieke vestiging in Brussel. Duitse staten komen zich eveneens afzonderlijk vestigen. In 1850 vestigen het Koninkrijk der Beide Siciliën (Italië) en de Kerkelijke Staat (Italië) zich in Brussel.

8. De transformatie van de hoofdstad, een belangrijk gegeven

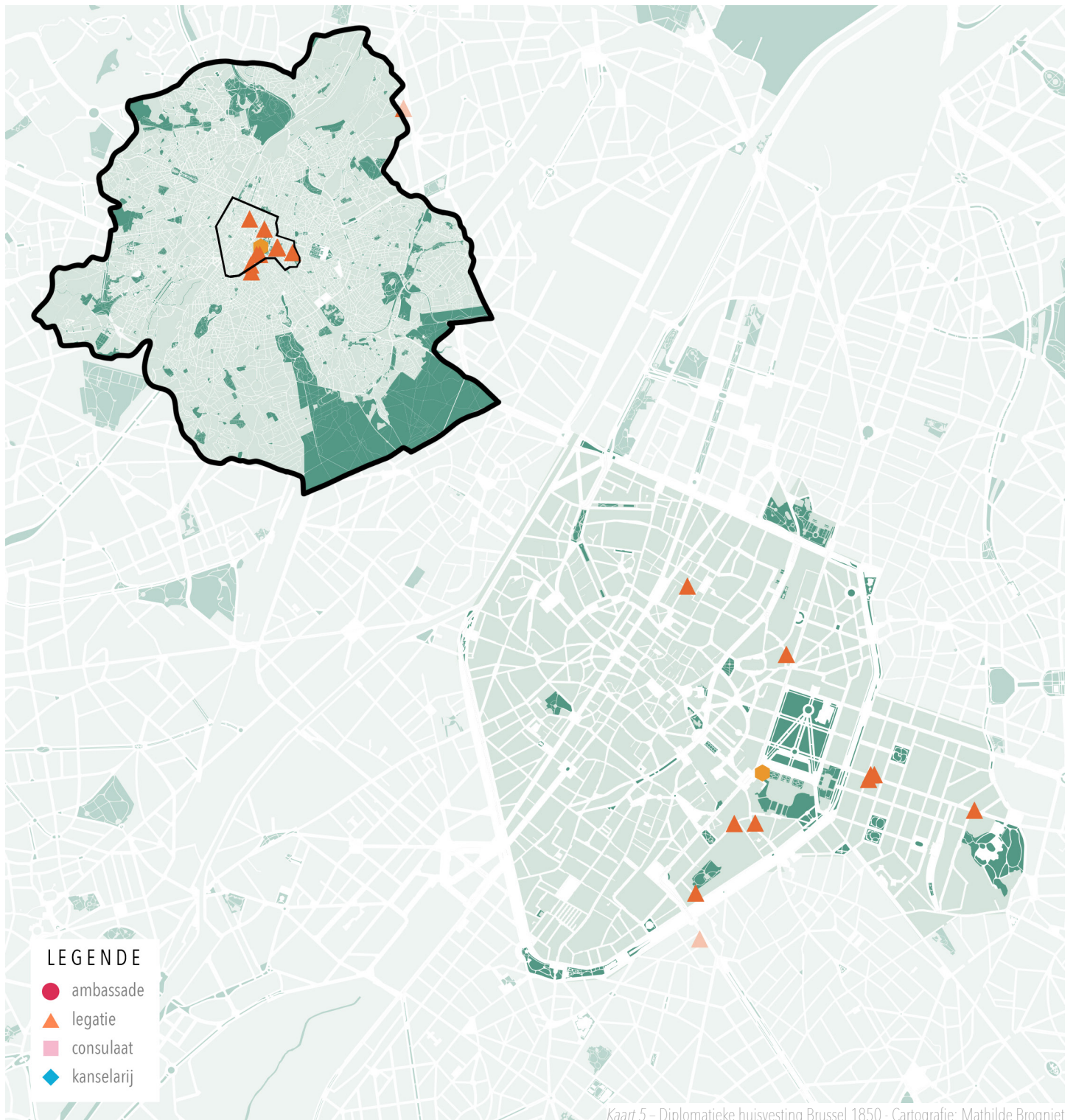
De totstandkoming van de Leopoldswijk is gegroeid vanuit het besef dat de transformatie van de hoofdstad, vanaf het midden van de negentiende eeuw, als een dringender gegeven diende beschouwd te worden. Het is de toekomstige, stedenbouwkundige vorst Leopold II die het aanzien van de hoofdstad bijgevolg wil verbeteren.⁹⁶ De zoektocht naar een indrukwekkende hoofdstad werd mede beantwoord door Haussmann's revolutionaire transformatie van het centrum van Parijs. Brussel bevond zich niet enkel qua afstand maar ook qua cultuuropvattingen dichtbij Parijs.

8.1. Haussmann als Europees voorbeeld

Georges-Eugène Haussmann (1809 – 1891) was een Frans stedenbouwkundige. Hij werd aangesteld door Napoleon III (1808 – 1873), de Franse leider tussen 1852 en 1870, om Parijs grondig te verfaaien. Het idee dat de hoofdstad een speciale stad moest zijn, die rollen kreeg die andere steden niet kregen, verdiende speciale aandacht van heersers en publieke opinies.

Het succesvol bouwwerk van Haussmann tekende Parijs als één van de enigste stedenbouwkundige projecten in Europa tijdens de negentiende eeuw. Hij legde door middel van vorm, stratenpatronen en architectuur gedeeltelijk de cultuur van Parijs vast op manieren die gedurende meer dan een eeuw werden toegepast op andere Europese (hoofd)steden. Latere pogingen om Parijs opnieuw te transformeren, bijvoorbeeld met het voorstel van Le Corbusier, waren zowaar Haussmannisatie imitaties op een hoger niveau. Niettemin kwam ook

⁹⁶ Wagenaar, "Townscapes of power," 12.

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

veel verafschuwing op het werk van Haussmann.⁹⁷ De term Haussmannisatie werd hier oorspronkelijk als eerst in gebruik genomen, het definieerde de stadsvernieuwing door middel van sloop.⁹⁸

Het grootste probleem dat Haussmann in Parijs toentertijd diende op te lossen was het verkeersprobleem. Om het historische centrum van Parijs open te stellen liet hij verouderde straten doorsnijden, uitlijnen, verfraaien en liet hij het stadszicht monumentaliseren, dit laatste deed hij door alle gevels te regulariseren. De regelmaat van de repetitieve façades, die in Beaux-Arts stijl werden opgetrokken, werden bepaald door de breedte van de straat. In functie van deze breedte werd de hoogte van de gebouwen bepaald. De bebouwing zelf werd voorzien van balkons, uitgerust met sierlijk smeedwerk.⁹⁹

Parijs werd op het einde van de negentiende eeuw gezien als de ultieme moderne stad, niet omdat nieuwe verstedelijkingspatronen waren ontwikkeld, of omdat de gebouwen technisch geavanceerd waren, of omdat Haussmann nieuw comfort bracht in het stadsleven. Naast deze verbeteringen waren het echter vooral de nieuwe lanen, de boulevards, die alom bewonderd werden, zoals kan waargenomen worden op afbeelding 2.

Afbeelding 2 - Maquette d'un quartier de Paris vu avant et après sa transformation par le préfet Georges Eugène Haussmann, 1863-1870.

97 David P. Jordan, "Haussmann and Haussmannisation: The Legacy for Paris," *French Historical Studies* 27, nr. 1 (winter 2004): 88.

98 Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*, 53.

99 Jordan, "Haussmann and Haussmannisation: The Legacy for Paris," 87-113.

De boulevards werden echter voor verschillende doeleinden gebouwd. Allereerst werden ze ontworpen om zichten te creëren op de meest prestigieuze en publieke gebouwen. De stad werd geopend en stedelijke routes werden gecreëerd door de straten die de monumenten of belangrijke plaatsen verbonden. Haussmann benadrukte de rechtlijnigheid van de boulevards door rijen kastanjabomen aan te planten. In de tweede plaats projecteerde hij de locaties van deze brede lanen zo zorgvuldig mogelijk om zoveel mogelijk sloppenwijken te vernietigen. Tot slot boden deze brede boulevards snellere en gemakkelijkere controle voor de stad. Zowel de omvang als de snelle realisaties typeerden Haussmann's interventies. Geen enkele wijk van Parijs bleef onaangetast door deze transformaties, alles draaide om een uniform uitzicht.¹⁰⁰

8.2. Haussmann toegepast op Brussel

Doordat het Europese spoorwegennet steeds meer uitbreidde ontving bijgevolg ook Parijs steeds meer buitenlandse bezoekers. Haussmann's interventies bleven niet onopgemerkt. Ook Brussel vond zijn voorbeeld in het model van het stedelijke landschap van Parijs en nam bepaalde fenomenen, waaronder onder andere het aanleggen van boulevards, over om de oude stad te transformeren tot erkende en statige hoofdstad in Europa. In het artikel van *Townscapes of power* wordt verwezen naar een uitspraak uit 1851 van de Hertog van Brabant, de toekomstige vorst van België, Leopold II.¹⁰¹ In deze uitspraak benadrukt hij het idee dat een hoofdstad waardigheid dient uit te stralen en dient aan te voelen als een te respecteren natie, wat volgens hem ontbrak in Brussel.

*"Il ne suffit pas que les services publics soient réglés, que l'industrie soit prospère, le peuple content: il faut encore en quelque sorte dorer, mettre en relief cette situation, l'accuser par des signes extérieures qui frappent sans étude et à la première vue."*¹⁰²

Het was geen geheim dat Leopold II de stedenbouwkundige transformaties van de stad Brussel als belangrijk gegeven aanzag en bijgevolg zelf grote bedragen investeerde om de lokale politieke mogelijkheden te

100 Antoine Paccoud, "Planning law, power, and practice: Haussmann in Paris 1853-1870," *Planning Perspectives* 31 nr. 3 (2005): 348-349.

101 Wagenaar, "Townscapes of power," 4.

102 Wagenaar, "Townscapes of power," 4.

overtuigen over zijn visie betreffende de grootheid van zijn hoofdstad. Niet enkel binnen Brussel maar ook daarbuiten realiseerde hij projecten zoals de Galerijen in Oostende en het Centraal Station van Antwerpen.

9. De Leopoldswijk

Ondanks het feit dat de adressen van diplomatieke vestigingen worden waargenomen in de Leopoldswijk op de kaart het jaartal 1848, werd de Leopoldswijk reeds in 1838 aangelegd (kaart 5). Het heeft dus tien jaar geduurd vooraleer de diplomaten hun weg vonden naar de oostelijke uitbreiding van de vijfhoek.

De Leopoldswijk, genoemd naar de eerste Belgische vorst Leopold I (1790 – 1865), werd kort na de onafhankelijkheid van België in 1838 aangelegd. De originele Maalbeekvallei was reeds sinds de middeleeuwen een geliefde uitgangsplek voor de rijkere burgerij en aristocratie. Het is dan ook niet toevallig dat de stad uitbreidde richting het oosten. Het kort daarvoor heraangelegd Warandepark in de Koningswijk fungeerde als magneet voor de huisvesting van de aristocratie. Het Warandepark en zijn aanpalende bebouwingen moesten voldoen aan een totaalopzet, een dubbel ideaal met enerzijds de monarchistische grootsheid en anderzijds de klassieke zuiverheid.¹⁰³

De opzet van de Leopoldswijk was om het centrum van de stad te verleggen naar deze nieuwe wijk en het startsein voor de welgestelde Brusselaar om de binnenstad te ontvluchten. De vijfhoek was op het einde van de achttiende eeuw zo goed als volgebouwd en de aristocratie verlangde al langer naar ruimere en meer aangename behuizing. Zij beschikten evenzeer over vervoer om zich naar deze wijken te begeven in tegenstelling tot de gewone burger, die destijds nog niet de middelen had om zich met het openbaar vervoer te verplaatsen doorheen de stad. De aristocratie zal in de Leopoldswijk vertoeven tot na het interbellum en zelfs tot de Tweede Wereldoorlog. Pas na de Tweede Wereldoorlog zal een grondige functieverandering plaatsvinden in de wijk van wonen naar werken.¹⁰⁴

In 1837 bundelden een aantal grondbezitters en andere kapitaalkrachtige individuen hun krachten om de burgerlijke vennootschap voor de uitbreiding en de verfraaiing van Brussel op te zetten, de *Société Civile*

103 Abeels, *Straten en stenen – Brussel: stadsgroei 1780-1980*, 15.

104 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914".

pour l'Agrandissement et l'Embellissement de la Capitale de la Belgique. Ook de toenmalige vorst Leopold I investeerde kapitaal in deze vennootschap.¹⁰⁵

Afbeelding 3 - Plan de Bruxelles et des faubourgs 1839. Gérard, H.

9.1. Financiering van de Leopoldswijk

De Leopoldswijk werd opgezet door een private vastgoedoperatie met als initiatiefnemer de *Société Civile pour l'Agrandissement et l'Embellissement de la Capitale de la Belgique* die in 1837 opgericht werd. Het kapitaal van deze vastgoedmaatschappij werd ingebracht door de belangrijkste financiële instelling van het jonge België; de Generale Maatschappij van België en drie van haar filialen.¹⁰⁶ De Generale Maatschappij zelf werd in 1822 opgericht door Willem I onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. De aandeelhouders en bestuurders van deze bedrijven behoorden allen tot de top van de politieke en financiële wereld. In totaal beschikten ze over zo'n 42 hectaren bouwterrein in de Leopoldswijk. De aandeelhouders werden in de eerste plaats aangetrokken door de grote winsten die van het project verwacht werden, daarenboven sloot de

¹⁰⁵ Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 37.

¹⁰⁶ Burniat, "Le Quartier Léopold: Lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle. L'urbanité de l'Art nouveau: La leçon de Victor Horta," 4-24.

nieuwe wijk perfect aan bij het politieke epicentrum van de stad, vlak naast het Warandepark, het Koninklijk Paleis, het parlement en de buitenlandse diplomatieke posten.¹⁰⁷

9.2. Aanleg van de Leopoldswijk

Aanvankelijk werd de aanleg van de Leopoldswijk door de lokale autoriteiten geweerd omdat dit impliceerde dat de nieuwe wijk, die oorspronkelijk deel uitmaakte van Sint-Joost-ten-Node, deel zou gaan uitmaken van het grondgebied van de stad Brussel. Dit was echter niet volgens plan aangezien Sint-Joost-ten-Node onafhankelijk zou blijven van Brussel. Daarboven zou dit het voordeel met zich meebrengen dat inwoners van de Leopoldswijk geen octrooirechten aan Brussel zouden moeten betalen.¹⁰⁸

Alvorens de beschikbare grond te gaan verkavelen liet de *Société Civile* een netwerk van brede lanen aanleggen in dambordpatroon volgens een strikte hiërarchie, uitgetekend door T.F. Suys. De invloed van Haussmann's boulevards valt hierbij niet te ontkennen. Toch was het dambordpatroon geen revolutionair concept in de negentiende eeuw.¹⁰⁹ Deze nieuwe lanen sloten perfect aan bij de vorm van het Warandepark (afbeelding 4).

De plannen voor de nieuwe Leopoldswijk werden uitgetekend door architect Tilman-François Suys (1798 – 1861). Als toonaangevend hofarchitect van zowel Willem I als Leopold I in de overgangperiode -rond de eeuwwisseling- tussen het classicisme en de neorenaissance, liet hij zich vooral opmerken door de rationaliteit en de eenvoud van zijn architecturale aanpak.¹¹⁰ Hij studeerde onder andere aan de Academie van Brugge en de Academie voor Schone Kunsten in Parijs. Als laureaat van de Grand Prix de Rome verbleef hij in Villa Medici waar hij de Romeinse tempels bestudeerde en daarbij ook deel uitmaakte van het archeologisch team bij de eerste opgravingen van het Forum Romanum. Als opvolger van Charles Vander Straeten (1771 – 1834), hofarchitect onder Willem I, kreeg hij de rol van Koninklijk Architect toegewezen. Hij werd betrokken bij vele openbare werken zoals de bouw van de serres in de Kruidtuin, de afwerking van het Paleis der Academiën en het stratenplan voor de nieuwe Leopoldswijk. Verder was hij ook verantwoordelijk voor de binneninrichting

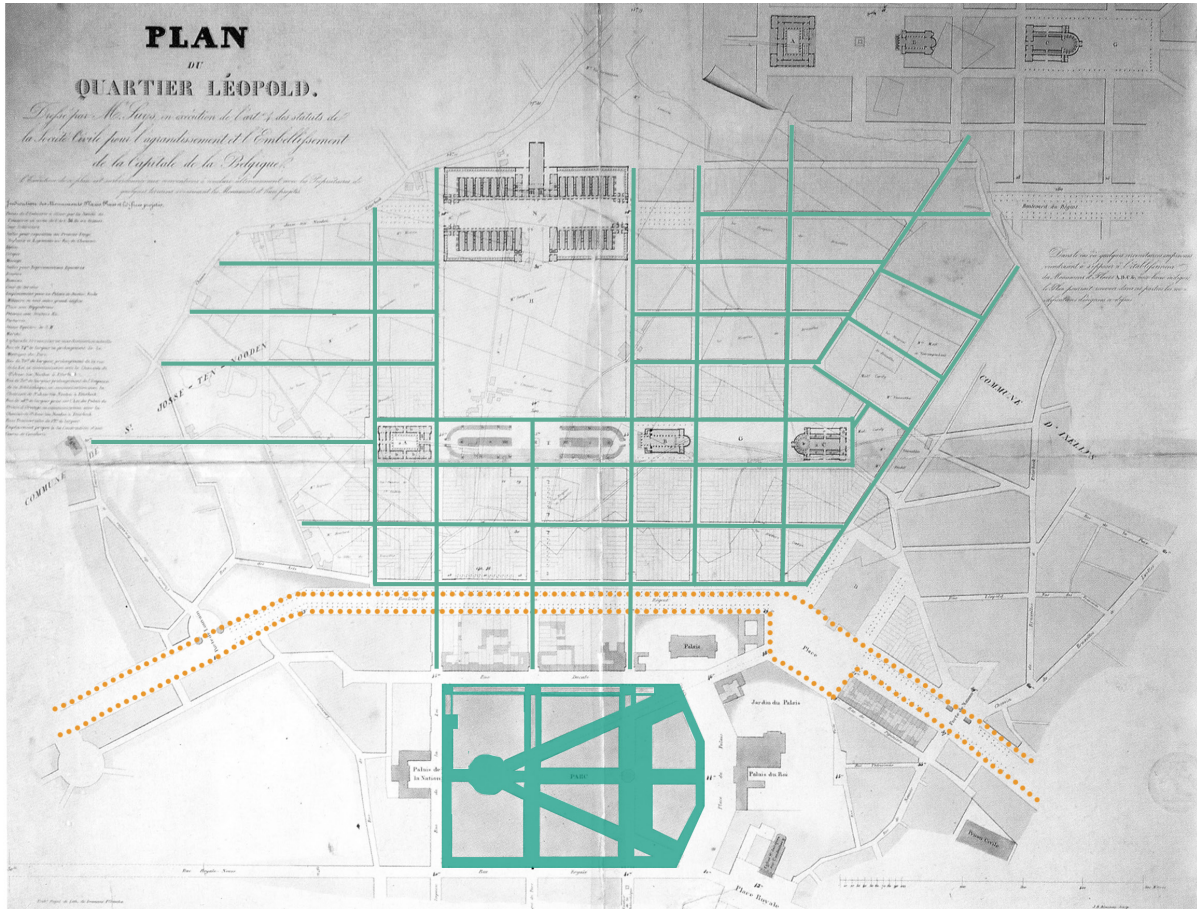
107 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 37.

108 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 44.

109 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 30.

110 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 38.

van het Koninklijk Paleis. Door zijn persoonlijke voorkeur voor het gebruik van grote glaspartijen en blauwe hardsteen uit de Waalse groeven, een symbool van nationale industrie, zorgt hij voor een breuk met de eenvoudige, beschilderde of bepleisterde traditionele gevelbekleding in Brussel.¹¹¹

Afbeelding 4 - Plan voor de aanleg van de Leopoldswijk. T.F. Suys in 1838 i.o.v. de Société Civile pour l'Agrandissement et l'Embellissement de la Capitale de la Belgique - Cartografie: Mathilde Brogniet

111 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 41.

Op het plan voor de aanleg van de Leopoldswijk is duidelijk zichtbaar dat de ganzenpootvorm de maat en richting voor de ontwikkeling van de nieuwe wijk bepaald heeft. Doorheen de ringlaan, die aangeduid is met een gele stippellijn, werden de dwarse assen van het Warandepark doorgetrokken en leverden deze bijgevolg de huidige Wetstraat, Guimardstraat, Belliardstraat en Montoyerstraat op. Ze werden op hun beurt aangevuld door dwarse lanen. Dit geheel vormt een nieuw raster met woonblokken die later zullen worden aangevuld met uniforme herenhuizen in Beaux-Arts stijl. Doordat het raster een overzicht biedt en garant staat voor goede bereikbaarheid en dus snelle uitvoerbaarheid gaat slechts een minimum aan ruimte verloren. Dit kon destijds parten spelen in vergelijking met het moeilijker te bereiken stadscentrum van Brussel met haar smalle straatjes. Het verblijf van T.F. Suys te Rome liet eveneens zijn sporen na in het oorspronkelijke project. Hij voorzag een achthonderd meter lang en negentig meter breed plein dat zijn regelmatig dambordpatroon onderbreekt.¹¹² Omwille van financiële redenen zou dit plein niet zijn uitgevoerd.

In de Leopoldswijk trad eveneens sociale segregatie op; de oppervlakte van de percelen verkleint naarmate de helling richting de Maalbeekvallei afdaalt en naargelang de richting van de straten. De hoofdstraten, de zes parallelle straten die de helling afdalen, zijn steeds met grotere bebouwing voorzien met bredere gevels dan de dwarse straten in de Leopoldswijk.¹¹³

In het oorspronkelijk ontwerp werden eveneens, naast het brede plein, andere diverse monumenten voorzien. Uiteindelijk werd, omwille van financiële redenen, enkel de Sint-Jozefskerk in renaissancestijl gerealiseerd, Square Frère-Orban Park. De kerk geeft de nieuwe wijk een kern en een gezicht. T.F. Suys ontwerpt eveneens een nieuw bijzonder huizenblok-model voor de Leopoldswijk met een vierkant grondplan. Dit prototype wordt blok na blok herhaald en elk segment van de straat wordt in één keer opgebouwd. Het geheel vormt een weerspiegeling van de neoklassieke stijl waarin orde primeert. Toch krijgt het model van T.F. Suys, dat slechts op enkele plaatsen werd uitgevoerd, geen navolging en wordt het al snel opnieuw vervangen door de traditionele opdeling in smalle percelen.¹¹⁴

112 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 30.

113 Burniat, "Le Quartier Léopold: Lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle. L'urbanité de l'Art nouveau: La leçon de Victor Horta".

114 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 33.

De bekleding van de façades uit de Leopoldswijk waren een uitdrukking van de stand van de bewoner, hoe gedetailleerder de gevel was uitgewerkt, hoe hoger de stand van de inwonende. Soms werd gewerkt met blauwe hardsteen voor de afwerking van de plinten en het lijstwerk, anderen werden uitgewerkt met blok bepleistering om de schijn te volgen. Algemeen wordt voor een witte en effen aanblik gekozen. Achter deze gevels zijn de woningen allen gebaseerd op dezelfde indeling: een bel etage met drie woonkamers achter elkaar, de slaapkamers op de verdieping en de zolderkamers waar het personeel kan verblijven. De tussenverdiepen worden ingericht als keukens of wasplaatsen. Toch zullen de statige herenhuizen niet uitgroeien tot een uniform geheel, de architecten kregen totale vrijheid in het ontwerpproces. Het globaal ontwerp ontbrak, in tegenstelling tot de strikte hiërarchie van Parijs, wat zowel de kansen om een nieuw systeem te introduceren als een sterke samenhang met het hart van de stad ontnam.¹¹⁵

In de literatuur over de Leopoldswijk worden verschillende indrukken over de wijk neergeschreven. In het boek *Brussel, hoofdstad van Europa*, een boek dat geschreven werd als stadsgids voor Brussel, wordt de wijk beschreven als een snelgroeïende wijk dat tot één van de rijkste en meest modieuze buurten van de hoofdstad behoort.¹¹⁶ Daartegenover lezen we in de masterscriptie van Jo Swennen dat de wijk langdurig geïsoleerd bleef van de binnenstad.¹¹⁷ Door de octrooihekken werden de verbindingen met de stad bemoeilijkt. Verbeteringen kwamen bij de opening van drie nieuwe poorten; de Luxemburgpoort (1846), de Wetspoort (1849) en de Belliardstraat (1850), deze bevorderden de verbinding tussen de stad en de Leopoldswijk.¹¹⁸ Anderzijds zorgden de octrooirechten voor goedkopere bouwmaterialen in de Leopoldswijk.

9.3. Uitbreiding van de Leopoldswijk

De stad zal zich in de loop der jaren verder ontfermen over de toegankelijkheid van Brussel. Zoals in *afbeelding 5* wordt geïllustreerd, worden meerdere hoofdwegen doorgetrokken buiten de stadskern om toegankelijkheid te voorzien vanuit alle richtingen. De Leopoldswijk wordt aanzien als de belangrijkste toegangsweg tot de hoofdstad. Het is aannemelijk dat ook diplomaten ervoor zullen zorgen dat gasten via de Leopoldswijk Brussel

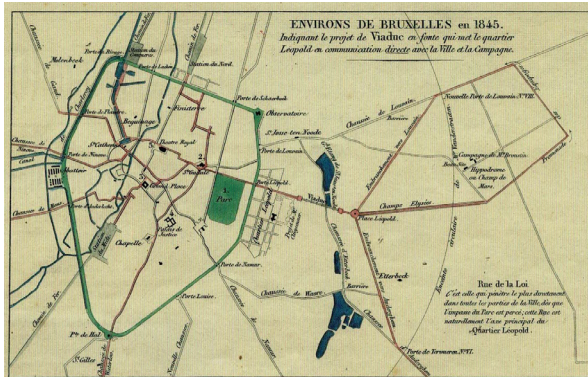
115 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 42.

116 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 42.

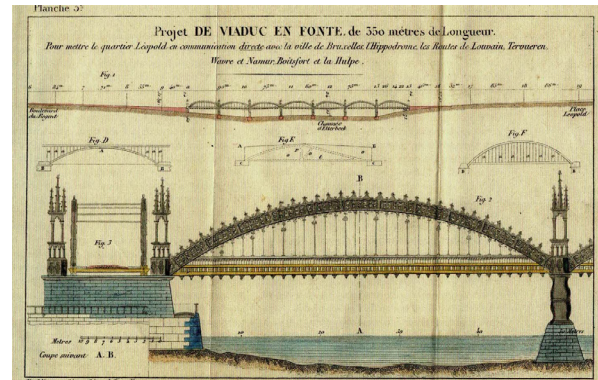
117 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 10-76.

118 Swennen, "Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk," 37.

toetreden om een eerste goede indruk te verkrijgen van Brussel. Door de verdere verlenging van de Wetstraat diende een oplossing gevonden te worden voor de lager gelegen Maalbeekvallei. Eén van de voorstellen komt in 1845 van ingenieur Félix Dubois (1787 - 1859) en Belgisch volksvertegenwoordiger Adolphe Le Hardy de Beaulieu (1814 - 1894). Het ontwerp omvat een ijzeren brug met zeven bogen (zie afbeelding 6).

Afbeelding 5 - Plan van de uitbreiding van de Leopoldswijk, in 1845 voorgesteld door Félix Dubois en Adolphe le Hardy de Beaulieu. KBR, CP VDM IV 157 P 40.

Afbeelding 6 - Plan van de uitbreiding van de Leopoldswijk, in 1845 voorgesteld door Félix Dubois en Adolphe le Hardy de Beaulieu. KBR, CP VDM IV 157 P 40.

Door de economische crisis van 1847 kwam het ontwerp echter in gedrang. Als alternatief werd in 1850 een eenvoudigere versie ontworpen door ingenieur Groetaerts (afbeelding 6). De Maalbeekvallei werd opgehoogd en de gietijzeren brug werd vervangen door een gemetseld exemplaar.¹¹⁹ Brussel kreeg in april 1853, ter compensatie van haar aandeel in de financiering van de werken, de volledige Leopoldswijk aan haar grondgebied toegewezen. Eenmaal de natuurlijke scheiding van de Maalbeekvallei werd overschreden versnelde de verstedelijking in oostelijke richting erg snel.¹²⁰

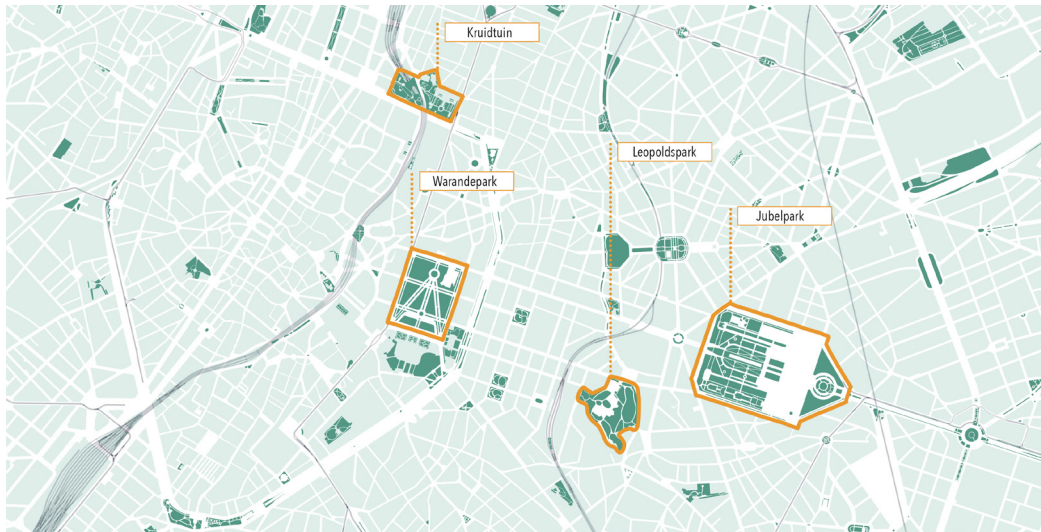
10. De aanleg van het Leopoldspark - 1851

Een bijkomende troef voor de Leopoldswijk was ongetwijfeld de aanleg van het Leopoldspark. Het park bevindt zich aan de oostelijke kant van de respectievelijke Leopoldswijk aan het uiteinde van de Belliardstraat

¹¹⁹ Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 45.

¹²⁰ Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 45.

en de Montoyerstraat. Op onderstaande kaart kan de ligging van het park worden waargenomen, evenals de Kruidtuin, het Warandepark en het Jubelpark (kaart 6).

Kaart 6 – Parken in Brussel - Cartografie: Mathilde Brogniet

Het Leopoldspark vervulde haar rol als amusementspark uit desbetreffende periode met als primaire functie de dierentuin. Het amusementspark had in de negentiende eeuw een totaal verschillende notie dan het amusementspark vandaag heeft. Later werd het park omgevormd tot wetenschapspark.¹²¹ Het park, gelegen aan de Leopoldwijk, zal ongetwijfeld als ontmoetingsplaats gefungeerd hebben. Een plek waar de *beau monde*, de aristocratie, maar ook de diplomaten zich kwamen ontspannen en ontvluchtten van de drukke stad Brussel. Eveneens een ontmoetingsplek waar zakelijk gesprekken konden plaatsvinden tussen de diplomaten.

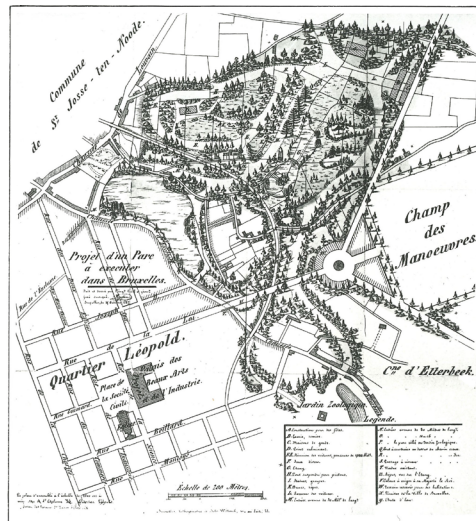
In het midden van de negentiende eeuw kozen vele Europese steden ervoor hun watertoestand te verbeteren. Door het water in te dijken, te kanaliseren, om te leiden, te zuiveren of in te graven kreeg het stedelijk landschap een ander zicht. Ook de Leopoldwijk werd volledig ingericht op basis van deze nieuwe ambities.¹²² Het is ridder Jean-Jacques Dubois de Bianco die op 25 augustus 1851 een overname afsluit met de Koninklijke Vereniging voor Dierkunde, Tuinbouw en Vermakelijkheden, die het domein zullen omvormen

121 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 58.

122 Annick Brauman en Marie Demanet, *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville* (Bruxelles: Archives d'architecture modern (AAM), 1985).

tot amusementspark, een park vol entertainment voor de hogere burgerij, voor de bewoners van de vlakbij gelegen Leopoldswijk.¹²³ De Leopoldswijk is op dat moment in volle ontwikkeling en de trekpleister voor de Brusselse burgerij. De Koninklijke Vereniging werd opgericht met de steun van de koning en politici die wetenschap en ontspanning trachten samen te brengen onder één noemer. Iets wat de Leopoldswijk nog aantrekkelijker zou maken, ook voor de diplomaten.¹²⁴

Voor het ontwerp van het Leopoldspark werd beroep gedaan op Alphonse Balat (1818 – 1895), een welbekend Belgisch architect en Louis Fuchs (1818 – 1904), een landschapsarchitect van Pruisische origine. Door de aanwezigheid van hellingen en vijvers was een aanpak in Engelse stijl het meest voor de hand liggend, met aandacht voor het pittoreske. Op onderstaande afbeelding kan worden waargenomen hoe getracht is geweest het park een plaats te geven in het stadsbeeld, meer bepaald de Leopoldswijk, waarbij een vergroeiing van het strakke dambordpatroon waar te nemen is. In het boek *Le Zoo, La Cité Scientifique et La Ville* wordt het plan van het Leopoldspark omschreven als *"Een stedenbouwkundige fantasie, groeiend vanuit de dierentuin naar de oude landelijke vallei die wordt afgeschrikt door een stedelijke groei door nostalgie."*¹²⁵

Afbeelding 7 - Plan van de uitbreiding van de Leopoldswijk, in 1845 voorgesteld door Félix Dubois en Adolphe le Hardy de Beaulieu. KBR, CP VDM IV 157 P 40.

123 Geboorte- en sterfdatum van Jean-Jacques Dubois de Bianco onbekend

124 Brauman en Demanet, *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville.*

125 Brauman en Demanet, *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville.*

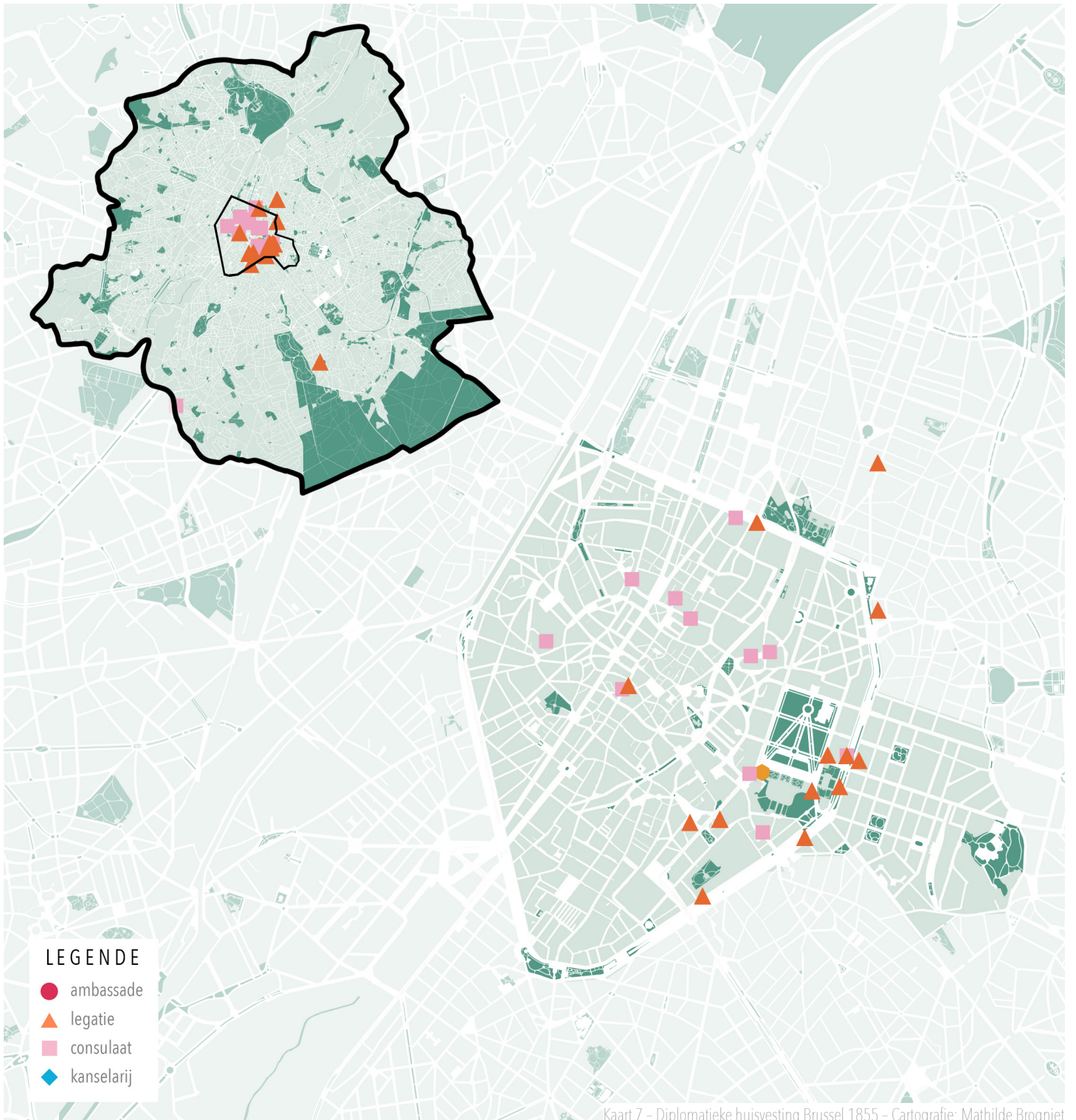
11. *Het (financieel) voordeel van de Leopoldswijk*

Op de kaart van het jaartal 1855 worden nieuwe vestigingen waargenomen van onder andere Beieren (Duitsland), Turkije (Ottomaanse Rijk), Chili, Peru, Rusland, Venezuela en Westfalen (Duitsland). Tussen de geraadpleegde adressen worden eveneens voor het eerst vele adressen van consulaten teruggevonden. Het gaat onder meer over het consulaat van Brazilië, Chili, Denemarken, Hannover, Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassel, Peru, Pruisen, Rusland, Saksen, Venezuela, Württemberg en Zwitserland. Het was geen vreemd gegeven dat de eerste diplomatieke huisvesting van een gastland een consulaat was. Deze adressen zijn meer verspreid dan de adressen van de legaties en lijken niet evenveel waarde te hechten aan een locatie nabij het Warandepark (kaart 7). De consulaten bevinden zich binnen het historisch stadscentrum van Brussel en verspreiden zich voornamelijk in het noordelijke gedeelte. Ze koppelen zich los van de Koningswijk omwille van de aanwezigheid van handelsactiviteiten in de meer volkse buurten.

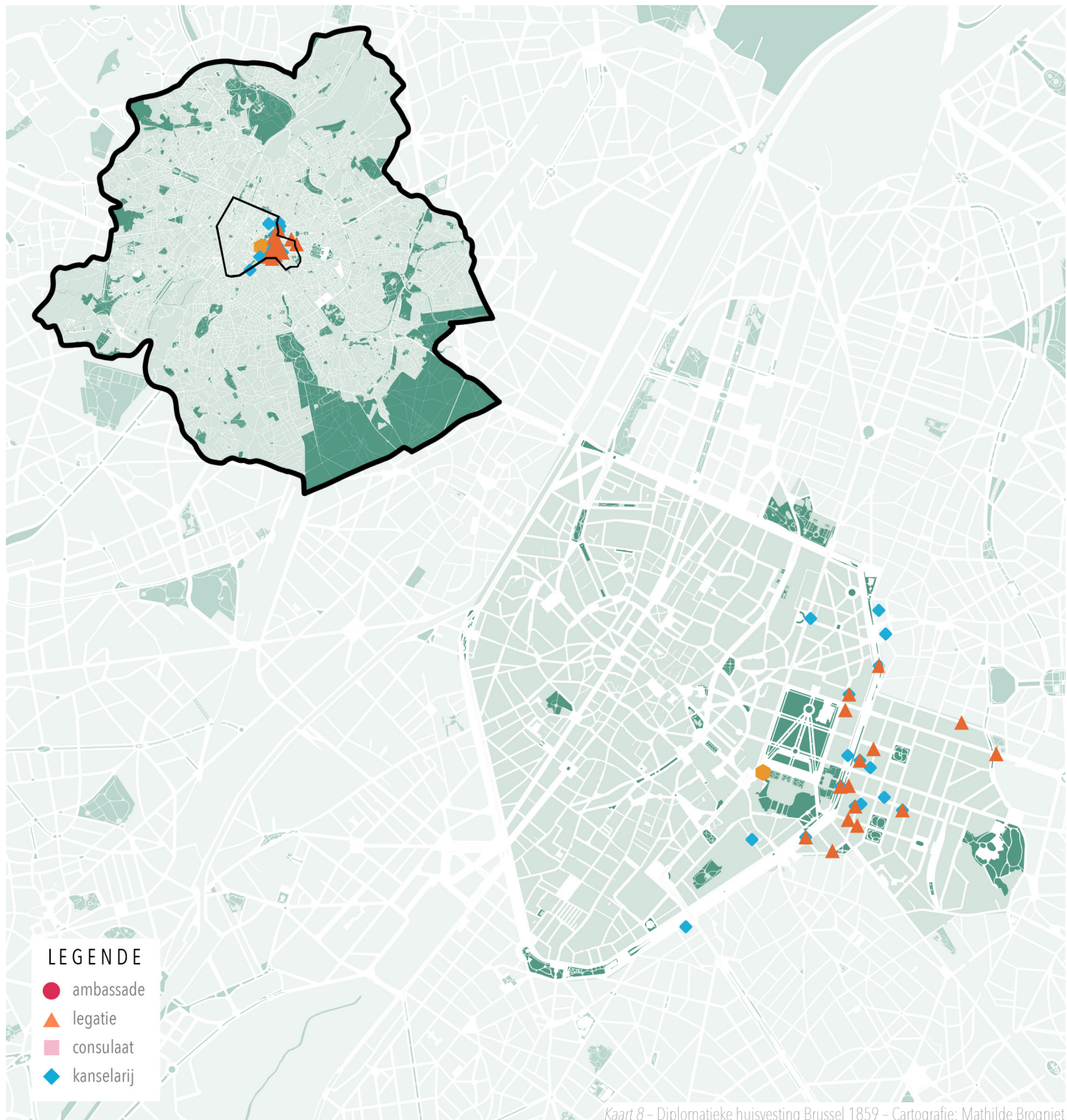
In 1853 werd de Leopoldswijk officieel aan de stad Brussel toegevoegd. Hierdoor werden ook op de Leopoldswijk octrooirechten geheven en bleef ze niet meer gevrijwaard van taxen op bijvoorbeeld bouwmaterialen voor nieuwe woningen. De annexatie van de Leopoldswijk had het perspectief geopend op een globale fusie maar had eveneens het probleem van de bestuurlijke organisatie van Groot-Brussel doen rijzen. De poging tot globale eenmaking van Brussel mislukte door het parlementair verzet tegen de aantasting van de gemeentelijke autonomie en de poging van de regering tot machtsgreep op het hoofdstedelijk bestuur.¹²⁶ Datzelfde jaar worden geen adressen, uitgezonderd adressen op de ringlaan grenzend aan de Leopoldswijk, teruggevonden in de Leopoldswijk. Geconcludeerd kan worden dat de voorkeur om te verblijven in de Koningswijk nog steeds primeerde. Landen die ervoor kozen zich in de voorafgaande jaren te nestelen in de Leopoldswijk krabbelen terug nu het geen financieel voordeel meer met zich meebrengt.

1860 wordt algemeen beschouwd als het jaar waarop Brussel definitief uit haar voegen barst. Op 10 maart 1860 werden de tolrechten die nog altijd het handelsverkeer van en naar de stad belemmerden door minister Walthère Frère Orban (1812- 1896) volledig opgeheven. De expansie van Brussel kon nu vrijuit op gang komen. De grachten rond de stad werden gedempt; de tolhuizen, hekkens en poortgebouwtjes werden

126 Roel De Groof, "De kwestie Groot-Brussel in historisch perspectief," *Samenleving & Politiek* 15 nr. 7 (2008): 14-19.

Kaart 7 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1855 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 8 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1859 – Cartografie: Mathilde Brogniet

ofwel afgebroken ofwel buiten dienst gesteld. Een groot aantal straten kon rechtstreeks met de groeiende voorsteden verbonden worden.¹²⁷ Niet toevallig kan op de kaart van het jaartal 1859 opnieuw een forse toename richting de Leopoldswijk worden waargenomen (kaart 8). Langzaamaan vindt de uittrede van de diplomatieke vestigingen uit de vijfhoek plaats. In de vier voorgaande jaren worden geen nieuwe diplomatieke relaties teruggevonden. Voor het eerst worden ook de adressen van verschillende kanselarijen vermeld, het bureaucratische gedeelte van de legatie. Het is geen vreemd gegeven dat deze niet hetzelfde adres deelden.

In de adressenlijst voor het jaartal 1864 wordt voor het eerst Italië vermeld in *Renseignements pour Bruxelles et les environs de Bruxelles* (1884).¹²⁸ In het jaar 1861 wordt het Koninkrijk Italië uitgeroepen en worden de eerder vernoemde deelstaten onder deze noemer ondergebracht, uitgezonderd door Venetië en de Kerkelijke Staat. Italië vestigt zich bijgevolg in de Wetstraat nummer 68, niet toevallig is dit het adres waar Sardinië sinds 1859 zijn diplomatieke post gevestigd heeft. Eengemaakt Italië verkoos dus een reeds in gebruik-gesteld pand te recupereren in plaats van op zoek te gaan naar een nieuwe vestiging. Italië zal tot 1868 gevestigd blijven in de Wetstraat 68.

De verzamelde adressen bevestigen eveneens een verschuiving naar de Leopoldswijk. Binnen de adressen zelf worden ook bijna jaarlijkse wisselingen waargenomen. Zoals reeds eerder vermeld blijven diplomaten tot na de Eerste Wereldoorlog vaak zelf verantwoordelijk voor hun diplomatieke zetel zonder financiële steun van de zendende staat. Het bouwen van een diplomatieke post werd dus voor velen uitgesloten. Diplomaten gingen binnen het gebouwd patrimonium in Brussel op zoek naar een geschikt pand om hun diplomatieke functies in onder te brengen.

De stadsvlucht van de hogere burgerij werd niet meteen enthousiast ontvangen door het stadsbestuur. Het was burgemeester Jules Anspach (1829 – 1879), een jonge liberale advocaat uit Brussel, die in 1863 de hygiëne-problematiek aangreep in 1863 die op drie jaar tijd 3.467 slachtoffers maakte in de binnenstad van Brussel omwille van de cholera epidemie. Hij bewonderde eveneens Haussmann's ingrepen en stelde sindsdien het verbeteren van de hygiëne-maatregelen rondom de Zenne, die in open bedding door de oude stadskern vloeyde (afbeelding 9), als prioritaire zaak. Deze nieuwe waterloop-maatregelen werden reeds

127 Abeels, *Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 – 1980*, 40.

128 KBR – *Renseignements pour Bruxelles et les environs de Bruxelles suivis d'un tableau de monnaies* (Bruxelles: Kiessling et comp., Libraires-éditeurs, 1864).

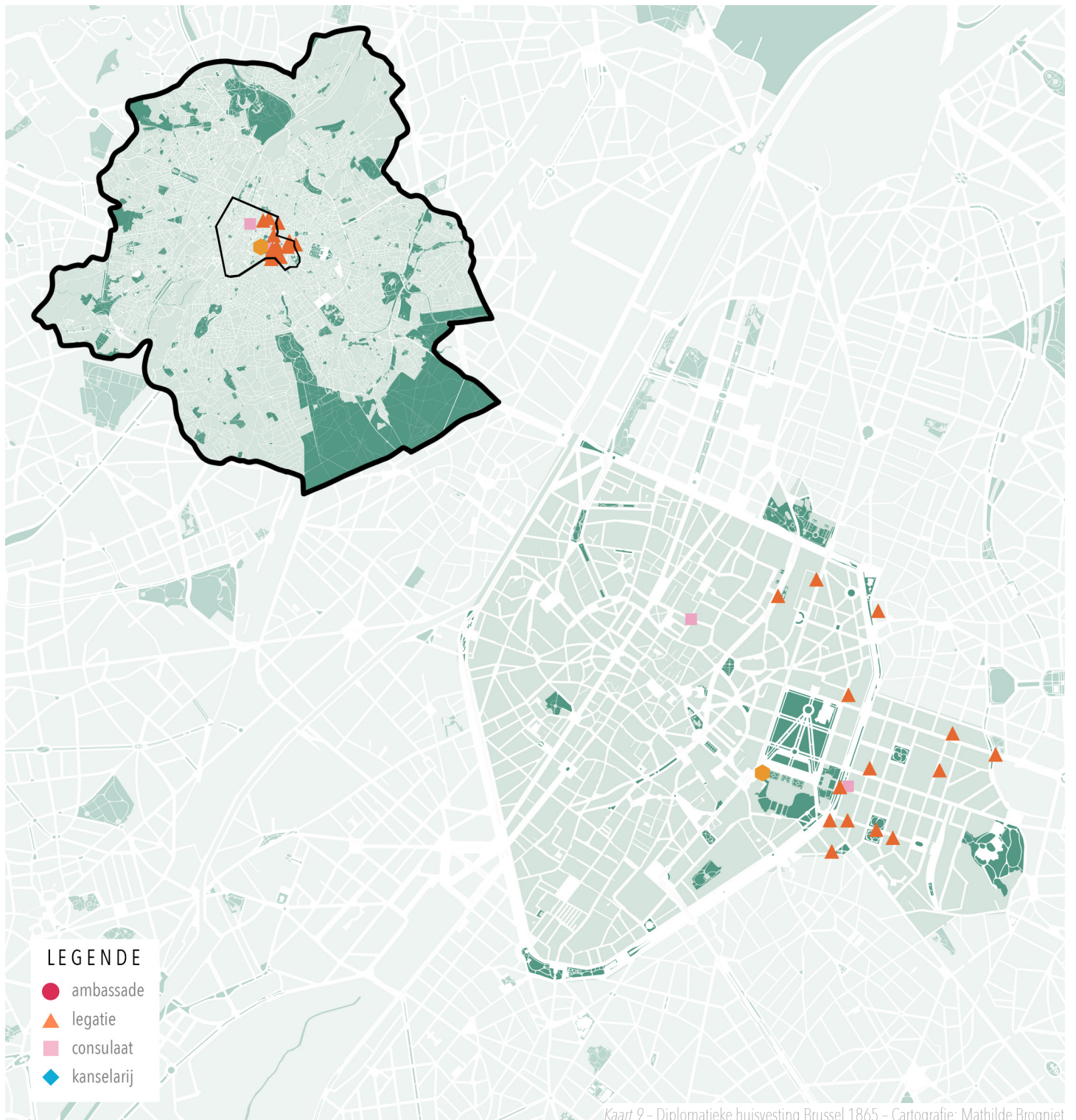
toegepast in de Leopoldswijk. De overwelving van de Zenne kan eveneens aanzien worden als een poging tot het terughalen van de aristocratie naar het centrum van Brussel. Desondanks zal geen toename worden waargenomen, nog binnen de aristocratie, nog binnen het desbetreffend diplomatiek personeel binnen het centrum van Brussel (kaart 9).

Afbeelding 8 - Bruxelles 1853. Cox, George.

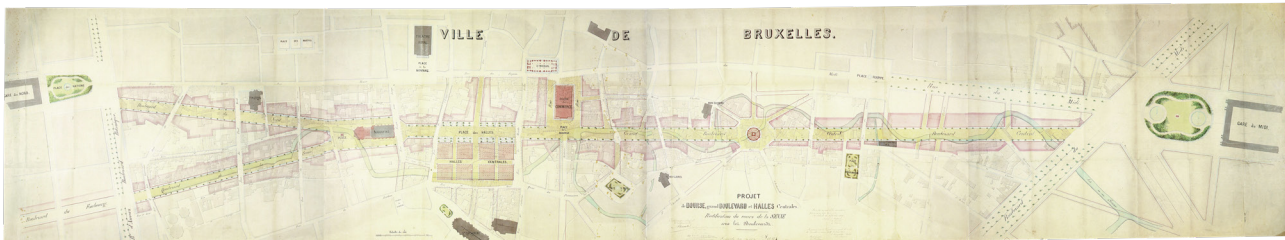
12. De overwelving van de Zenne - 1867

In 1866 werden meer kleinschalige, alternatieve oplossingen voor de hygiëne-problematiek voorgelegd door onder andere architect Léon Suys (1823 - 1887), de zoon van Tilman-François Suys. Enerzijds stelde hij voor de Zenne te overwelven, anderzijds stelde hij een project van rechtlijnige lanen voor aan het College van Brussel. Het project van L. Suys werd op 2 oktober 1865 voorgesteld en goedgekeurd door het College tijdens één en dezelfde zitting, dat op dat ogenblik onder liberale leiding was. De *Belgian Public Work Company Ltd*,

een Engels pas opgestart bedrijf, werd verkozen om de werken uit te voeren via een realisatiecontract.¹²⁹ Het Engelse bedrijf stond bekend om zijn geleverde prestaties bij de realisatie van de grote galerijen in Milaan.

De belangrijkste inzet binnen het ontwerp van L. Suys was de overwelving van de Zenne, hiervoor dienden sommige bewoners onteigend te worden van hun grondbezit en gemeenschappelijke infrastructuur verplaatst te worden. Met de aanleg van de *Grand Boulevard Central*, die waargenomen kan worden op het plan van L. Suys (afbeelding 9), verbond Suys het station van Brussel Noord met het station van Brussel Zuid binnen de vijfhoek. Het kwam als de meest voor de hand liggende oplossing om de boulevard bovenop de overwelfde Zenne aan te leggen, rechtstreeks geïnspireerd door Haussmann, zonder andere mogelijkheden in acht te nemen om de werken tot een goed einde te brengen binnen een volledig andere context.

Afbeelding 9 - Plan voor de overwelving van de Zenne en de aanleg van de Centrale Lanen 1866. Architect L. Suys

In 1871 kreeg de *Belgian Public Work Company* zware financiële problemen en werd het monumentale programma van de boulevard herleid. De rechtbank wees bijgevolg de ononderbroken werken toe aan de stad Brussel.¹³⁰ Eveneens werd in 1867 begonnen aan de aanleg van het Jubelpark. In tegenstelling tot het Leopoldspark werd het Jubelpark met andere intenties aangelegd. Expo 58 klinkt alom bekend in de oren, maar ook in 1897 werd reeds een Wereldtentoonstelling georganiseerd in Brussel, meer bepaald in het Jubelpark en het park van Tervuren. Hierdoor kwam tijdens, en ook na de Expo, de oostkant van Brussel tot zijn recht.

129 Loo, "L'haussmannisation de Bruxelles: la construction des boulevards du centre, 1865-1880," 41.

130 Loo, "L'haussmannisation de Bruxelles: la construction des boulevards du centre, 1865-1880," 42.

13. Het Jubelpark

Het park werd aangelegd tussen 1867 en 1904 en is een opmerkelijke illustratie van de compromisloze houding van de tweede koning der Belgen, Leopold II, wat betreft de uitvoering van zijn favoriete stedenbouwkundige projecten.¹³¹ België wilde op het einde van de negentiende eeuw op deze Wereldtentoonstelling zijn industriële status laten blijken. In zekere zin gelijken diplomatieke architectuur en wereldtentoonstellingen op elkaar, beiden trachten ze hun identiteit uit te stralen doormiddel van architectuur en beiden zijn ze een middel voor het zoeken naar (industriële) afzetmarkten. Toch verschillen beiden volledig in context.

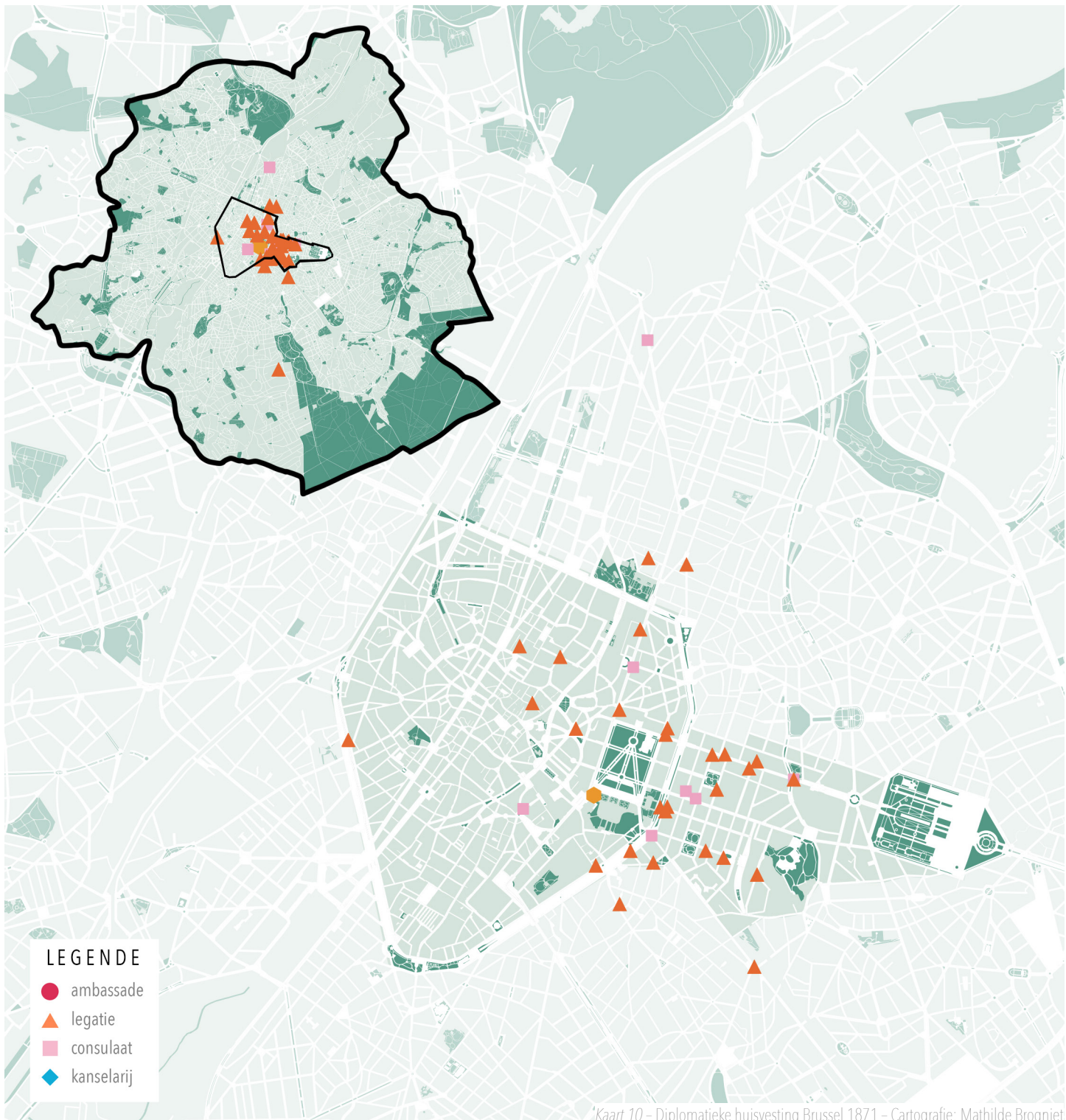
Het park omgeeft de Jubelpaleizen en is aangelegd op het Linthoutplateau, een restant van het Zoniënwood dat in 1851 werd gekapt om een open plein voor de civiele bescherming te kunnen inrichten. Later werd het omgevormd tot tentoonstellingspark met in het midden het Paleis van de Industrie. De site paste in een globaal inrichtingsplan voor de vergroting en de verfraaiing van de Brusselse agglomeratie, dat in 1862 was opgesteld door Victor Besme, een inspecteur van Bruggen en Wegen. Het park werd reeds vroeger dan deze Wereldtentoonstelling van 1897 aangelegd voor het groot internationaal Concours voor Wetenschap en Industrie van 1888. Vanaf toen beschikte Brussel over een terrein van dertig hectaren voor de organisatie van Wereldtentoonstellingen.¹³²

Abbeelding 10 - Ontwerp van de zuilengalerij voor de grote hallen van het Jubelpark, Charles Girault, mei 1908.

131 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 112.

132 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 114.

- LEGENDE**
- ambassade
 - ▲ legatie
 - consulaat
 - ◆ kanselarij

Kaart 10 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1871 – Cartografie: Mathilde Brogniet

De monumentale boog fungeerde als sluitstuk van het perspectief en breidde uit in de richting van het platteland, via de toekomstige Tervurenlaan (afbeelding 10). Deze triomfboog is een sprekend voorbeeld van hoe de toegang tot de stad toentertijd werd gezien. Na de Wereldtentoonstelling van 1897 werd meteen doorgegaan met de inrichting van het Jubelpark; de Tervurenlaan en de Wetstraat werden verbonden door een driehoekig plantsoen met een monumentale fontein in het midden en zijn twee zijvleugels met de zuilengalerijen kregen elk een verlengstuk.¹³³

Tussen 1865 en 1871 worden nieuwe diplomatieke relaties met België afgesloten waaronder Argentinië, Colombia, Costa-Rica, Duitsland, Equador, Griekenland, Guatemala, Luxemburg, San Salvador en Uruguay. Het gaat om opvallend veel Zuid-Amerikaanse landen. Verder kan op de mapping (kaart 10) worden waargenomen dat de adressen ten opzichte van de Leopoldswijk deels beginnen te verplaatsen richting het zuiden van de Leopoldswijk.

Daarbij erft de stad Brussel in 1867 de dierentuin van het Leopoldspark door het faillissement van de Koninklijke Vereniging voor Dierenkunde, Tuinbouw en Vermakelijkheden en wordt het bijgevolg omgevormd tot wetenschapspark. Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid zal het park vervolgens omgedoopt worden tot het Leopoldspark.

De zoo heeft dertig jaar lang bestaan en was acht hectaren groot, acht hectaren waarin de bezoeker een prachtige oase aan Zoniënwoud, reusachtige bomen en bloemrijke grasperken kon aanschouwen. In het boek *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville* wordt het park beschreven als een heerlijk doolhof van schilderachtige paden; een ruige, mysterieuze tuin, vol grillen, stijgend, dalend op en over een breed plateau dat heel Brussel domineert.¹³⁴ De omvorming tot wetenschapspark diende een meer didactische en moderne presentatie van de Brusselse collectie mogelijk te maken. Het project om het park om te vormen tot een wetenschappelijke site gaat terug op een toevallige ontmoeting in 1884 waarbij twee belangen geconvergeerd werden: enerzijds de Université Libre de Bruxelles, anderzijds Solvay, een Belgische business school.¹³⁵

133 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*, 118.

134 Brauman en Demanet, *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville*.

135 Demey, *Brussel, hoofdstad van Europa*.

In de adressenlijst van het jaartal 1875 werden enkel de adressen teruggevonden van legaties. Ten opzichte van het jaartal 1871 worden weinig veranderingen waargenomen, enkel Monaco werd toegevoegd als nieuwe diplomatieke relatie (kaart 11). Binnen de locaties van de teruggevonden adressen worden slechts twee van de zestien teruggevonden adressen waargenomen binnen de vijfhoek van Brussel, het gaat hierbij om Griekenland en Zwitserland. In onderstaand diagram worden de verhoudingen voorgesteld van de legaties voor anno 1875. Stilletjes aan kan gesproken worden van een definitieve uittrede uit de vijfhoek van Brussel.

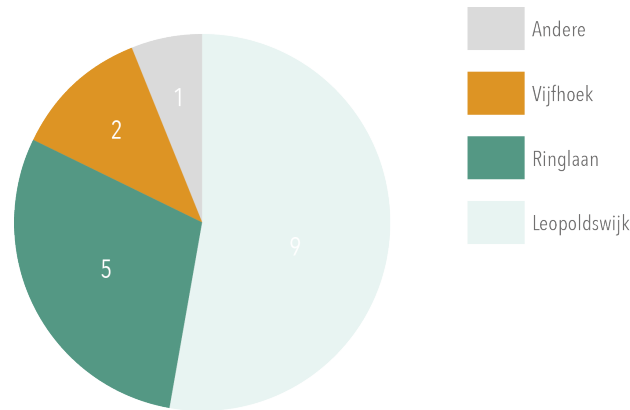
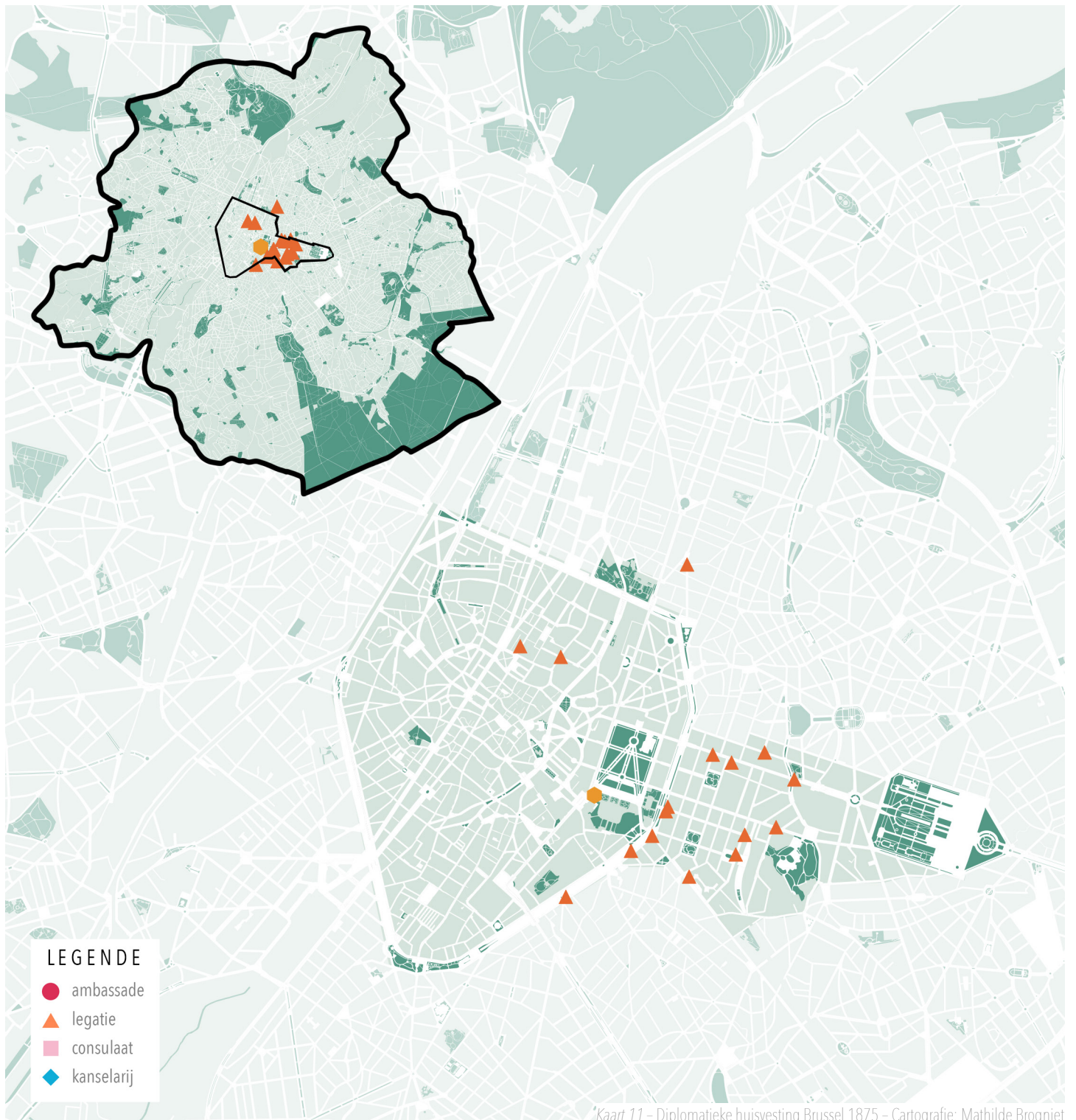
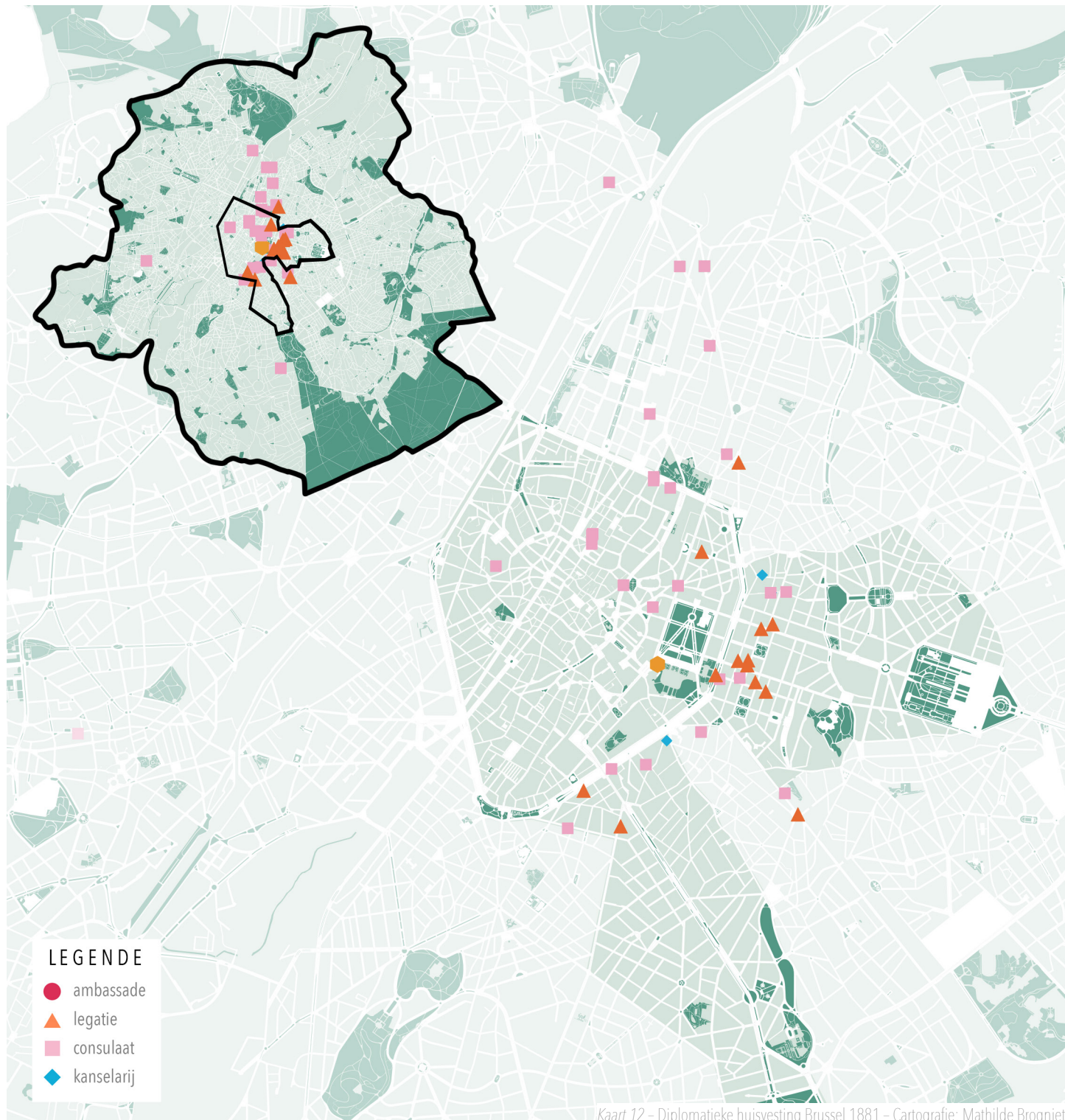

Diagram 1- Diplomatieke huisvesting Brussel 1875

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

14. De aanleg van de Louizawijk - 1864

Op de kaart van het jaartal 1881 (kaart 12) worden voor het eerst verschillende adressen, waaronder zowel legaties als consulaten, in de wijk rondom de Louizalaan waargenomen. In 1864 werd reeds de aanleg van de Louizalaan aangevat. Met een lengte van meer dan twee kilometer, een breedte van 55 meter, een dubbele rang bomen en een gemacadamiseerde ondergrond om de geluiden van rijtuigen te dempen, werd de laan meteen één van de meest gerenommeerde lanen binnen de Brusselse agglomeratie.¹³⁶ De opzet van zowel de Stad Brussel als de Belgische regering was om een omvangrijk stadspark in het bereik van alle inwoners van de stad Brussel te brengen. De laan, die vanuit het stadcentrum naar het Terkamerenbos zou reiken, werd bijgevolg de Louizalaan genoemd, genoemd naar de oudste dochter van Leopold II: Louise Marie Amélie van Saksen-Cobourgh-Gotha (1858 – 1924). Ondanks het feit dat de wijk bedoeld was om de hogere burgerij vanuit het centrum naar het Terkamerenbos te leiden maakte de laan vanaf 1860 een essentieel onderdeel uit van de aristocratische residentiële praktijk.¹³⁷ Om deze statigheid te bevestigen werd in 1869 de paardentram op de Louizalaan geïntroduceerd, dit was de eerste paardentram die in Brussel in gebruik werd genomen.¹³⁸ Deze fungeerde niet enkel als trekpleister voor toeristen maar ook onder diplomaten is het aannemelijk dat dit een veelbesproken onderwerp was.

Tussen 1860 en 1914 werden op de Louizalaan voortreffelijke *hôtels de maîtres* en *maisons bourgeoises* opgetrokken door de meest getalenteerde architecten. De architectuur zelf, met haar enorme diversiteit aan materialen, stijlen en typologieën, droeg sterk bij tot het pittoreske karakter van de nieuwe laan.¹³⁹ De eigenaars en bouwheren van deze woningen behoorden echter hoofdzakelijk tot de hoge burgerij, de Louizalaan vormde hierbij het decor van een elegante ontmoetingsplek. De Louizawijk zal de tweede belangrijkste aristocratische zone in het Brussels hoofdstedelijk landschap vormen.¹⁴⁰ Desondanks kwam de woningbouw pas vanaf 1870 echt op gang en zou de wijk pas over haar gehele lengte zijn volgebouwd tegen het begin van de volgende eeuw.

136 Aron, "L'avenue Louise et les écrivains," 96.

137 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 - 1914," 90.

138 Mierop, *De Louizalaan*, 8.

139 Mierop, *De Louizalaan*, 9.

140 Mierop, *De Louizalaan*, 12.

De inname van de Louizawijk door de aristocratie toont aan hoe de vermogende klassen organiserend optreden in de stedelijke samenleving door de intra-stedelijke mobiliteit van andere groepen te beperken.¹⁴¹

Ondertussen sloot België eveneens diplomatieke relaties af met Perzië, Vaticaanstad, Oostenrijk-Hongarije, Bolivia, Hawaï, Japan, Liberia en Roemenië. Het zijn Argentinië, Oranje Vrijstaat, San Salvador en Turkije die ervoor kozen als eerste te verhuizen richting of zich te vestigen in de Louizawijk. Liberia is het enigste land dat zich meteen vestigt op de Louizalaan zelve. Daarnaast werden in 1853 werken aangevat voor de aanleg van de Oostelijk Wijk ten noordoosten van de Leopoldswijk. De wijk kwam tegemoet aan de vraag van de burgerij naar een mooie groene wijk met individuele woningen. Desondanks zou de wijk lang geïsoleerd blijven. Pas rond 1890 werden de meeste gronden verkocht en bebouwd.¹⁴²

15. *Een vaste stek of een vaste wijk?*

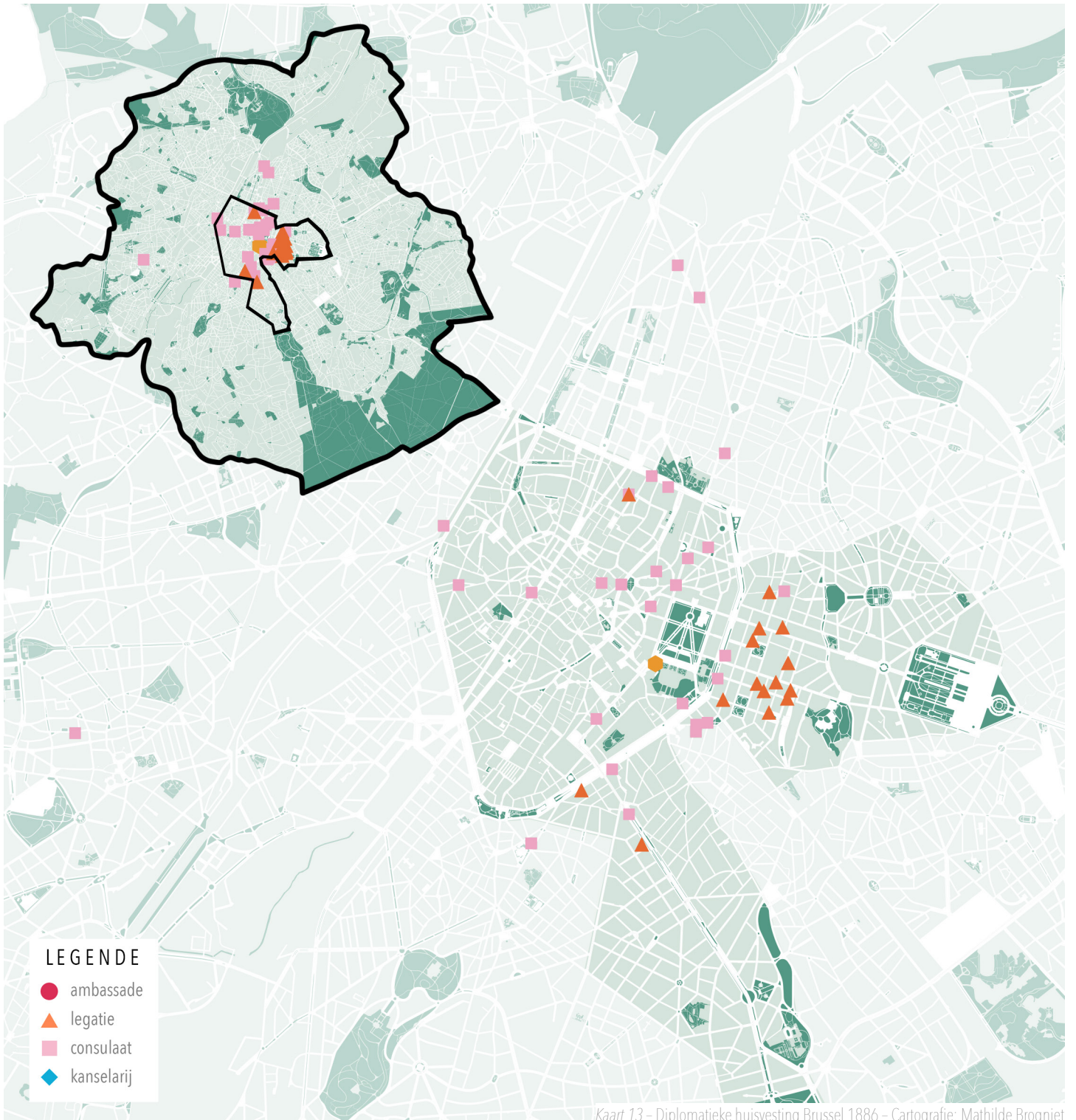
De teruggevonden adressen uit *Bruxelles Guide illustré* geven in onderstaande kaart van het jaartal 1886 mooi het contrast weer tussen de vestigingen van de legaties en de consulaten (kaart 13).¹⁴³ Het merendeel aan consulaten concentreert zich duidelijk binnen de vijfhoek en het merendeel aan legaties in de Leopoldswijk. Het is aannemelijk dat voor de hogere functies, waaronder de legaties, meer aandacht werd besteed aan een locatie nabij de adellijke functies. Bij consulaten lijkt het eerder belangrijker om zich nabij het grootste gedeelte van de doorsnee burgerij in het stadscentrum te vestigen. Ondertussen worden nieuwe diplomatieke relaties afgesloten met Haïti, Paraguay en Siam (Thailand). Het aantal vestigingen van zowel consulaten en legaties blijft eveneens beperkt in de Louizawijk.

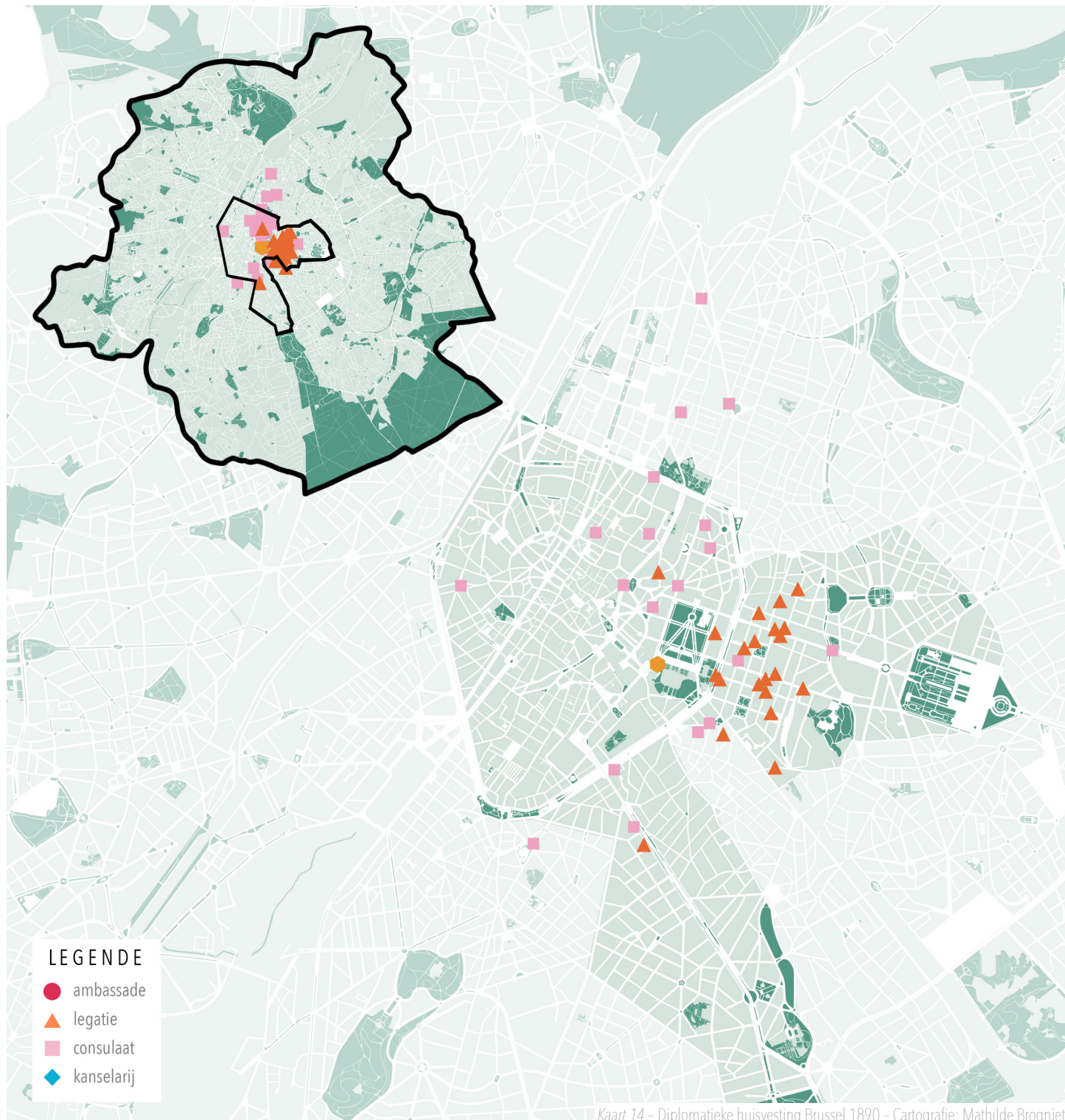
Even opmerkelijk is dat in desbetreffende geraadpleegde stadsgidsen zowel legaties als ambassades worden vermeld. Dit kan echter niet kloppen aangezien de eerste rangverhogingen tot ambassades pas na de Eerste Wereldoorlog tijdens het interbellum plaatsvonden. De oorzaak hiervan heeft te maken met het feit dat in deze periode de correcte termen nog niet gedefinieerd waren. In het hoofdstuk methodologie worden de begrippen correct gedefinieerd, deze werden pas later officieel vastgelegd waardoor in de stadsgidsen bij

141 Pevernagie, "Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 – 1914," 106.

142 Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*, 71.

143 KBR – Merzbach & Falk, *Bruxelles guide illustré* (Bruxelles: Librairie Européenne C. Muquardt, 1886): 164-166.

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

het bespreken van ambassades vaak legaties bedoeld werden maar het volk hiervan zelf niet op de hoogte was. Op deze rangverhogingen zal later in het corpus worden ingegaan.

Ook de kaart van het jaartal 1890 toont aan dat de teruggevonden adressen op het eerste zicht stabiel blijven (kaart 14). Wanneer de adressen echter van naderbij bekeken worden, worden bijna jaarlijkse veranderingen binnen de adressen waargenomen. De staten die Brussel ontvangt lijken hun plek gevonden te hebben binnen de Leopoldswijk, het vinden van een geschikt pand blijkt een moeilijkere kwestie aangezien vele wisselingen merkbaar zijn. Ondertussen sluiten ook Bulgarije, China, Cuba, Finland, Kroatië, Polen, Slavonië (Kroatië) en Servië diplomatieke relaties af met België en worden deze bijgevolg teruggevonden in de adressenlijst. Vreemd genoeg worden Kroatië en Slavonië apart vermeld in de stadsgids van het jaartal 1890, beiden werden reeds sinds 1868 verenigd tot het Koninkrijk Kroatië-Slavonië. Wel had Slavonië een eigen koningshuis en een meer zelfstandige politieke situatie, dit kan verklaren waarom diplomatieke missie van desbetreffend land werd opgenomen in de stadsgids. Ook Bulgarije wordt pas echt onafhankelijk in 1908, wel krijgen ze sinds 1878 een soort van zelfstandig bestuur onder het Ottomaanse rijk, dit zou kunnen verklaren waarom een vestiging van Bulgarije in de stadsgids wordt waargenomen. Tot slot geldt hetzelfde voor Polen, ook zij worden pas in 1918 een onafhankelijke staat.

In de vijf jaren die daarop volgen worden enkel nieuwe diplomatieke relaties met Zuid-Afrika afgesloten. De kaart met de teruggevonden adressen van het jaartal 1895 illustreert eveneens enkele veelzeggende verschijnselen (kaart 15). Om te beginnen kan voor het eerst een duidelijke centralisatie waargenomen worden rondom de Louizalaan. Een evenwicht van legaties en consulaten wisselen elkaar af langs de hoofdas en de zijstraten van de Louizalaan. De diplomatieke posten reiken steeds meer toe naar het Terkamerenbos omdat de Louizawijk steeds meer wordt volgebouwd, beginnende het dichtst bij het stadscentrum.

Dezelfde rechtlijnige centralisatie kan voor het eerst duidelijk worden waargenomen ten noorden van de vijfhoek. Op de voorbijgaande kaarten waren adressen hier reeds zichtbaar maar voor het eerst wordt de Paleizenstraat door de adressen geaccentueerd. Reeds omstreeks 1830 werden de Wetstraat en de Koningsstraat verder doorgetrokken buiten de vijfhoek van Brussel. Deze Koningsstraat ontwikkelde zich als het koninklijke tracé, dat liep via de Paleizenstraat, waardoor het Koninklijk Paleis in de Koningswijk verbonden

werd met het Paleis van Laken.¹⁴⁴ Het Paleis van Laken werd reeds sinds 1830 bewoond door de Koninklijke familie. In 1890 werd het kasteel door een grote brand getroffen.

16. *Diplomatieke adressen tijdens de eeuwwisseling*

Alvorens de diplomatieke vestigingen tijdens de twintigste eeuw te bespreken is het belangrijk kort stil te staan bij de vooraf besproken stedelijke evoluties. Op het einde van de negentiende eeuw werden de werken van de Leopoldswijk uiteindelijk voltooid. De brede lanen, zijn openheid en zijn mooie uitzichten stonden sterk in contrast met de hygiëne en bouwvalligheid in het oude centrum.

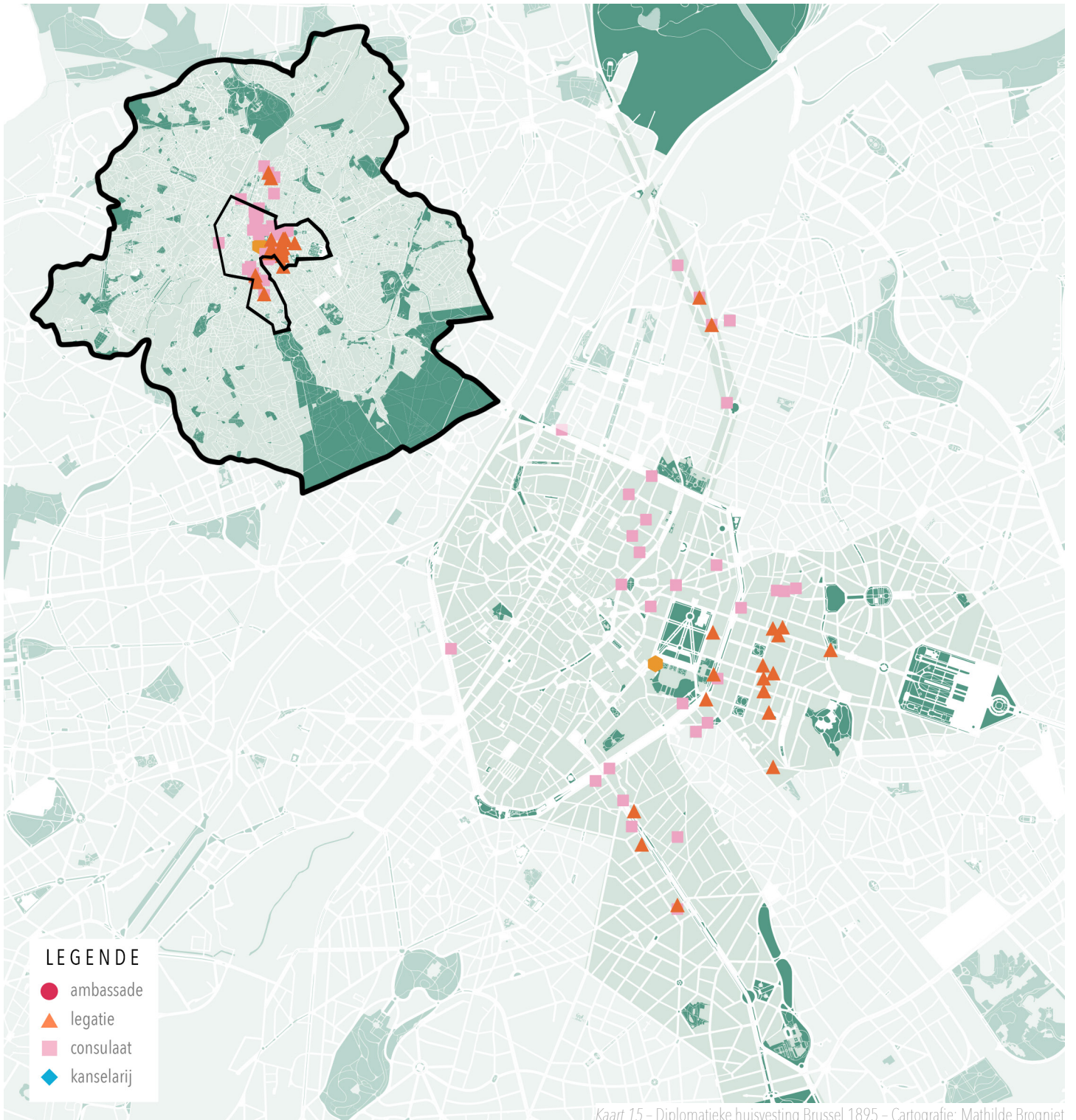
Tot aan het begin van de twintigste eeuw, meer bepaald de Eerste Wereldoorlog, bleven de diplomatieke korpsen van de voornaamste Europese landen een aristocratisch bastion.¹⁴⁵ Dit zal zich ook vertalen in de huisvestingen van de diplomaten. Niet enkel op vlak van ligging maar ook op vlak van luxe en stijl van de panden waarin zij zich vestigden binnen Brussel zal de aristocratische achtergrond van de diplomaat zichtbaar blijken.

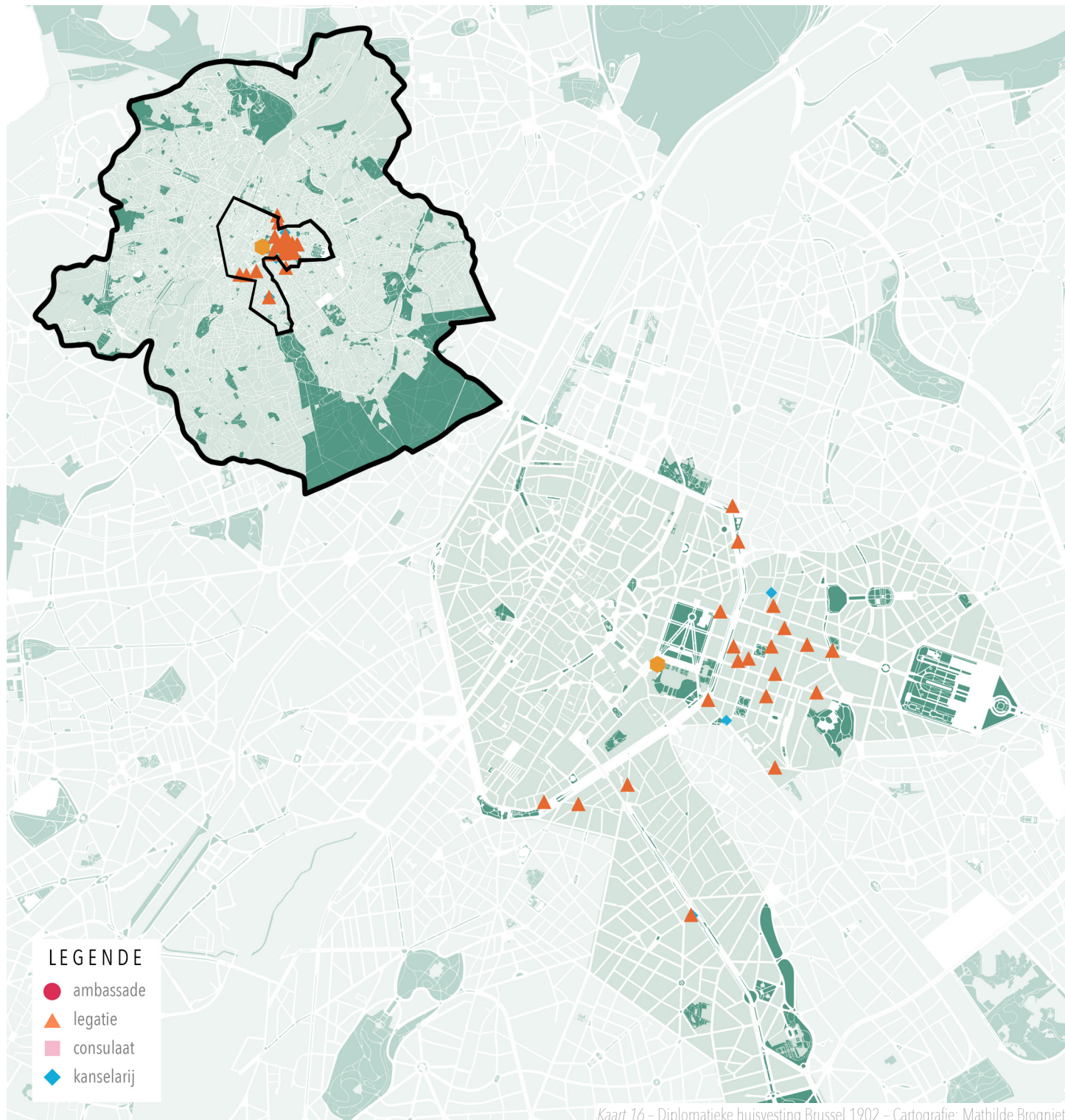
Dit valt opnieuw na te trekken in de verzamelde adressen die werden teruggevonden in de kleine stadsgidsen. Binnen de info die in deze stadsgidsen wordt vrijgegeven over de diplomatieke posten wordt naast het adres, in sommige gevallen, ook de naam van de diplomaat vermeld. In het voorbeeld van *Guide de Bruxelles et de ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle Vue & de Flandre* (1881) wordt de uitgezonden diplomaat van Groot-Brittannië vermeld als His excellency Sir John Savile Lumley en de Russische diplomaat als *Son Exc. M. Le Comte Bloudoff*.¹⁴⁶ Hieruit kan opnieuw bevestigd worden dat de meeste diplomaten op dat ogenblik nog steeds adellijke titels dragen.

144 Musea van de Stad Brussel, *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*, 60.

145 Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)," 54.

146 KBR – Edouard Dremel, *Guide de Bruxelles et de ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle Vue & de Flandre* (Bruxelles: Imprimerie A. Sacré, 1881), 11.

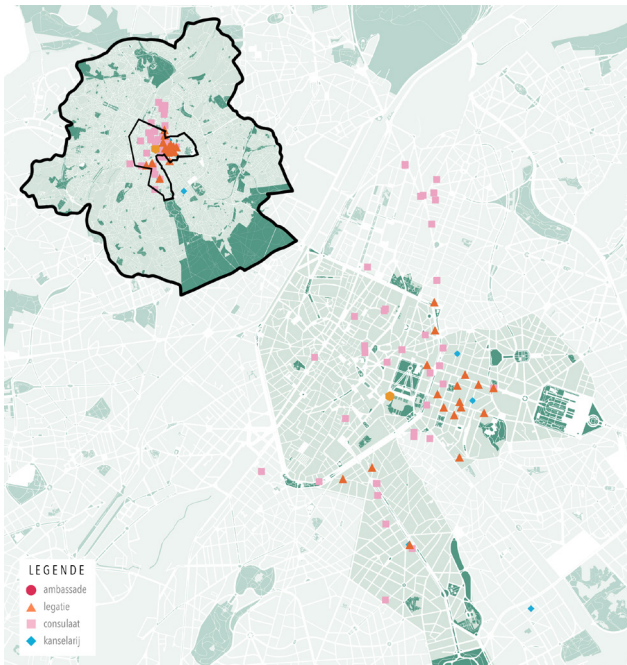

LEGENDE

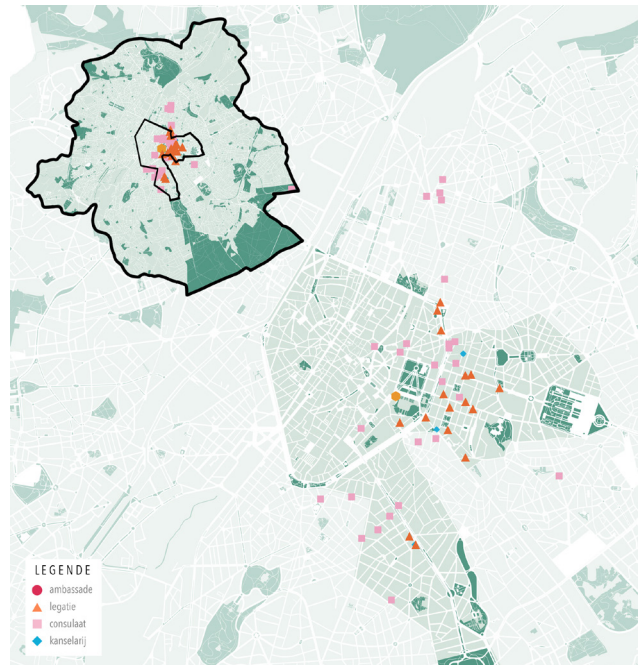
- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

In de daaropvolgende jaren zijn opnieuw weinig veranderingen zichtbaar. Elk adres van een legatie in de kaart van het jaartal 1902 kan perfect worden ondergebracht onder ofwel de Koningswijk, ofwel de Ringlanen, ofwel de Leopoldswijk ofwel de Louizawijk. Hier is geen enkele uitzondering op terug te vinden (kaart 16).

Ook in de aanstaande jaren worden geen nieuwe diplomatieke relaties afgesloten. Opnieuw wordt op de kaart van het jaartal 1904 het koninklijk tracé benadrukt door de consulaire vestigingen en blijft de Leopoldswijk de favoriete wijk voor de legaties (kaart 17). Hetzelfde geldt voor het jaartal 1910 waarin adressen die vallen buiten de besproken wijken eerder zeldzaam zijn (kaart 18). Ondertussen werden de Jubelpaleizen en hallen gebruikt als tentoonstellingsruimte voor de Wereldtentoonstelling in Brussel van 1910 die op het Solboschplateau plaatsvond.

Kaart 17 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1904 –
Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 18 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1910 –
Cartografie: Mathilde Brogniet

17. De vooravond van de Eerste Wereldoorlog

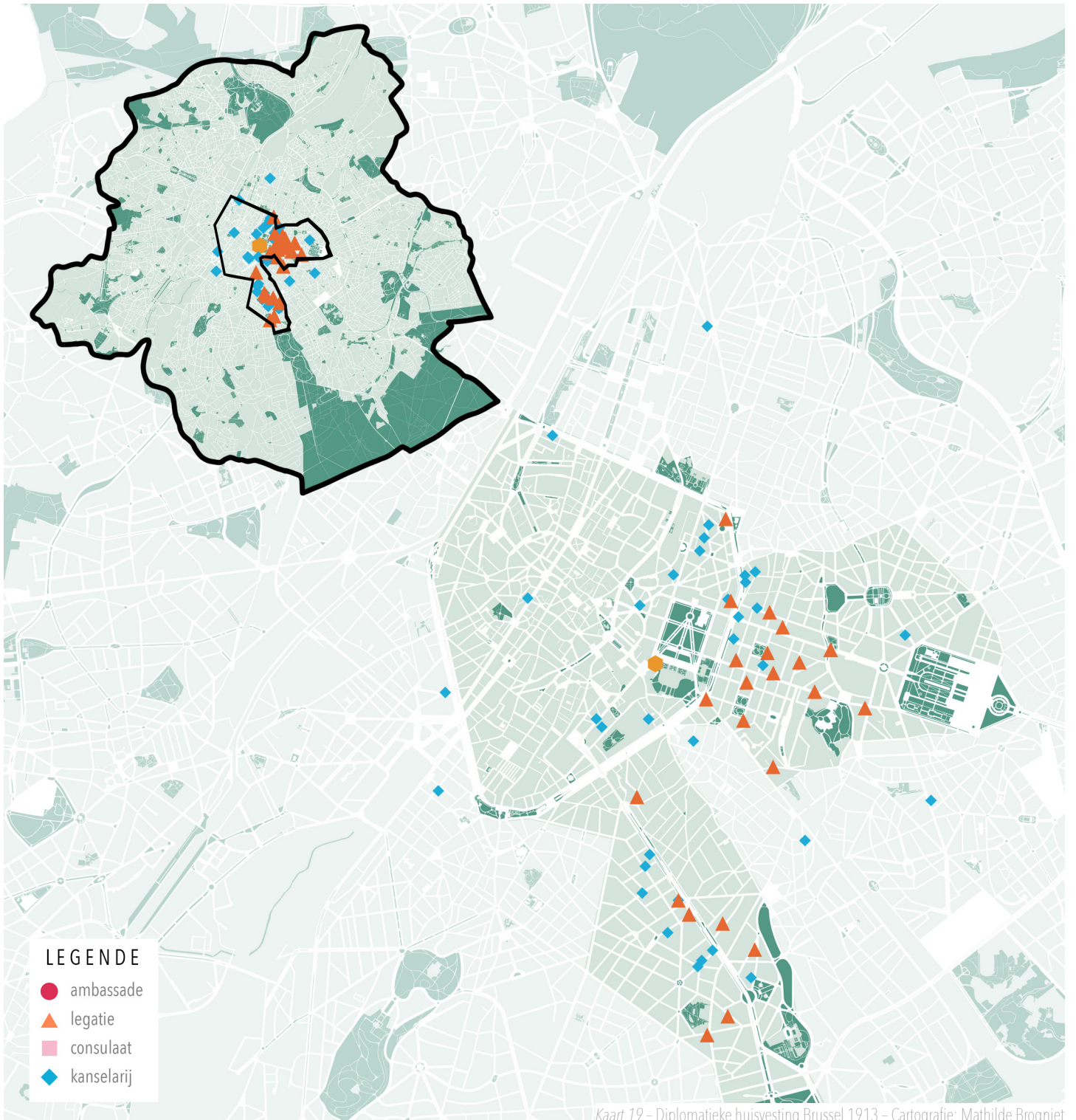
Uiteindelijk zal België, ondanks zijn neutraliteitsstatus, toch verwickeld raken in de Eerste Wereldoorlog. Op 4 augustus 1914 wordt aan Belgisch minister van Buitenlandse Zaken, Julien Davignon (1854 – 1916), de brief van Claus von Below-Saleske (1866 – 1939), de Duitse minister in Brussel, overhandigt waarin de Duitsers België de oorlog verklaren. België bood kranig weerstand tijdens de Duitse invasie en bleef trouw aan zijn opgelegde neutraliteit.¹⁴⁷

Op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog worden geen grote of belangrijke wijzigingen meer waargenomen binnen de adressen van de diplomatieke huisvesting. Ook hier, op de kaart van het jaartal 1913, blijven de adressen zich centraliseren binnen de Leopoldswijk (kaart 19). Hieruit kan worden vastgesteld dat de zendende staten tevreden zijn over hun locatie binnen de Brusselse agglomeratie, meer bepaald de Leopoldswijk. Ook de Louizawijk blijkt een belangrijke buurt voor zowel de hoge burgerij, de aristocratie als de diplomaten. Het is opvallend dat veel meer aparte kanselarijen hun intrede doen, in plaats van deel te zijn van desbetreffende legatie. Dit kan het gevolg zijn van de komst van een officiële indeling. Anderzijds is het vermelden van kanselarijen in de stadsgidsen eerder zeldzaam en blijft het bijgevolg moeilijk hier uitspraken over te doen. Binnen de Louizawijk worden meer consulaire posten dan legaties teruggevonden. Voor het eerst worden wel meerdere legaties waargenomen die zich steeds meer uitstrekken richting het Terkamerenbos langs de Louizalaan. Weliswaar is de Louizawijk niet even populair als de Leopoldswijk als het gaat over de diplomatieke vestigingen, of meer specifiek de legaties.

Voor de Eerste Wereldoorlog was het Belgische diplomatieke netwerk, dat werd uitgebouwd tegen de achtergrond van het Europese machtsevenwicht en van de commerciële en economische behoeften van land, vooral en prioritair op Europa gericht.¹⁴⁸ Het is vanzelfsprekend dat de commerciële en economische behoeften hiervoor ook al groot waren. In 1914 heeft België 27 diplomatieke posten over heel de wereld, waarvan negentien in Europa, één in Noord-Amerika, twee in Centraal en Zuid-Amerika twee in Afrika, en drie in Azië (diagram 2). De aantallen in Afrika, Zuid-Amerika en Azië liggen eerder laag omdat vele gebieden in deze continenten toentertijd kolonies waren van Europese landen. Het lijkt dat België eveneens op dat

¹⁴⁷ Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 139.

¹⁴⁸ Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 39.

Kaart 19 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1913 - Cartografie: Mathilde Brogniet

ogenblik in bijna elk van deze landen reeds een diplomatieke post heeft gevestigd. Omgekeerd komen deze landen zich eveneens in Brussel vestigen, waarbij ook het grotendeel Europese posten blijken.

Voor het jaartal 1913 worden 28 diplomatieke vestigingen in Brussel in de stadsgidsen geteld, namelijk Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Brazilië, Chili, China, Cuba, Denemarken, Ecuador, Spanje, de Verenigde Staten van Amerika, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Haïti, Italië, Japan, Luxemburg, Mexico, Nederland, Peru, Perzië, Portugal, Argentinië, Roemenië, Rusland, Vaticaanstad, Zweden, Turkije en Uruguay (diagram 3). In onderstaande diagrammen worden de diplomatieke vestigingen in het buitenland vergeleken met de buitenlandse diplomatieke vestigingen in Brussel.

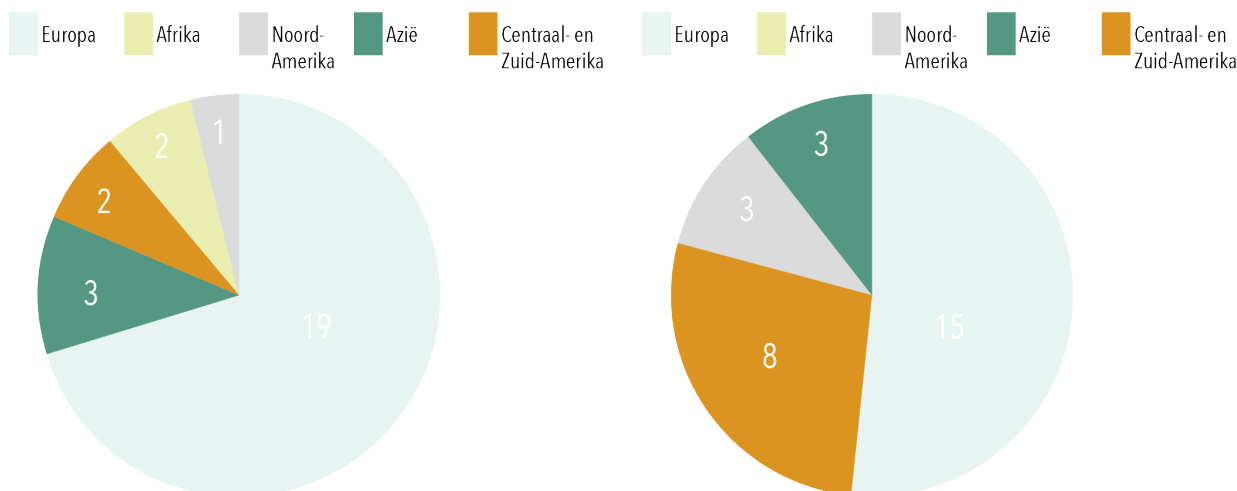

Diagram 2 – Belgische diplomatieke vestigingen in het buitenland 1913

Diagram 3 – Buitenlandse diplomatieke vestigingen in Brussel 1913

Deze diagrammen illustreren grote verschillen. Bij deze absolute getallen wordt de koloniale situatie niet in acht genomen. Vele Aziatische, Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse landen waren net voor de Eerste Wereldoorlog in handen van Europese staten. Bijgevolg kiest België ervoor in deze gekoloniseerde staten enkel een consulaat te vestigen. Omgekeerd zullen deze gekoloniseerde staten wel een legatie of ambassade vestigen in Brussel, aangezien op dat ogenblik de meeste diplomatieke relaties nog bilateraal waren, tussen twee staten. Daarnaast wordt de oppervlakte van de landen niet gerepresenteerd in deze taartdiagrammen.

Noord-Amerika lijkt hierdoor een klein aandeel te zijn binnen de diplomatieke relaties maar speelt uiteraard sinds lange tijd al een primaire rol op het wereldtoneel.

18. *Situatie na de Eerste Wereldoorlog*

De naoorlogse periode zal binnen Europa op vele vlakken verandering met zich meebrengen. Op economisch vlak zijn de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog voor Europa niet min. Economische relaties die tijdens de negentiende eeuw uitgebouwd werden, werden verstoord door de creatie van nieuwe natiestaten en de hertekening van bijna alle grenzen.¹⁴⁹ Daarbovenop markeert de Eerste Wereldoorlog een keerpunt in de geschiedenis waarbij de Amerikanen de economische overmacht wisten over te nemen van de Britten. Europa werd door de oorlog genoodzaakt voedsel te gaan importeren in plaats van te exporteren. De Europese terugtrekking uit de wereldeconomie creëerde vacuüm dat opgevuld werd door de Verenigde Staten.¹⁵⁰

Ook op politiek vlak neemt de Verenigde Staten het voortouw. De Volkenbond, een voorloper van de Verenigde Naties, wordt opgericht onder initiatief van de Amerikaanse president Woodrow Wilson (1856 – 1924) met oog op meer transparante internationale betrekkingen aangezien buitenlandse betrekkingen nagenoeg uitsluitend bilateraal waren. Desondanks blijft wantrouwen heersen in Europa in plaats van een sfeer van samenwerking. Ook autoritaire ideologieën als het fascisme en het communisme winnen aan populariteit. Pas na de Tweede Wereldoorlog zal het multilateralisme zich echt ontwikkelen.¹⁵¹

Voor België betekende de Eerste Wereldoorlog een breuk met zijn neutraliteitsbeleid. Toch zal het pas in juli 1918 zijn dat de toenmalige vorst, Albert I (1875 - 1934), zelf breekt met het neutraliteitsbeginsel. De koning aanvaardt bijgevolg de inlijving van het Belgische leger bij het geallieerde militaire apparaat. Vanaf dan is de wapenstilstand van 11 november 1918 niet meer veraf.¹⁵²

149 Jan Kok en Jan Van Bavel, "De levenskracht van de bevolking: Sociale en demografische kwesties in de Lage Landen tijdens het interbellum," *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 8 nr. 3 (2011): 27.

150 Ruben van der Vlugt, "Column: Voorspoed en verval: de economische gevolgen van WO1," Laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.jhsg.nl/column-voorspoed-en-verval/>.

151 Examenoverzicht, "De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)," laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.examenoverzicht.nl/geschiedenis/eerste-wereldoorlog#:~:text=De%20Eerste%20Wereldoorlog%20had%20de, van%20de%20burgerbevolking%20en%20massavernietigingswapens.>

152 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 142.

Na de Eerste Wereldoorlog wordt het buitenlands beleid en de andere departementen grondig geherstructureerd en wordt op zoek gegaan naar een nieuw internationaal statuut voor België. Vlak na de Eerste wereldoorlog voert België en meer agressief buitenlands beleid. Het inlijven van de Oostkantons, het claimen van het Nederlands-Limburgse, Luxemburgs en Zeeuws-Vlaanderen grondgebied en de bezetting van het Saarland zijn slechts enkele voorbeelden. België zal zich na de Eerste Wereldoorlog maar niet van die mate van veiligheid kunnen verzekeren naar waar het verlangde, ook van strategische grenzen is geen sprake. Bijgevolg zal in 1936 teruggekeerd naar het statuut van verplichte neutraliteit om zich los te trekken van de Franse invloed. Toen begin september 1939 met de invasie van Polen door Duitsland de Europese oorlog uitbrak, riep België officieel zijn "neutraliteit" uit. Op enkele jaren was de zogenaamde onafhankelijkheidspolitiek een echte officiële "neutraliteit" geworden.¹⁵³

Op stedenbouwkundig vlak kan gesteld worden dat Brussel reeds zijn grootste transformaties heeft ondergaan voor de periode voor de Tweede Wereldoorlog. In het interbellum vertraagt eveneens de stadsuitbreiding: in wijken die op het einde van de negentiende eeuw werden gebouwd, rest nog voldoende bebouwbare ruimte.¹⁵⁴ Dit is een logisch gevolg van de verwoestingen van de Eerste Wereldoorlog. Door de economische problemen waarin België zich bevond na WO I lag de prioriteit bij het herstel en wederopbouw van steden en gebouwen in plaats van opnieuw Brussel uit te breiden.

19. Het diplomatieke korps tijdens het interbellum

Ook voor de diplomaten zelf bracht de Eerste Weeldoorlog veranderingen met zich mee. Pas na de eerste en vooral na de Tweede Wereldoorlog zal de diplomatieke carrière langzaam een meer democratisch karakter krijgen binnen de Belgische diplomatie, een beleid waarin ook niet-aristocraten de kans krijgen een diplomatieke carrière uit te bouwen. Leenders verteld in zijn onderzoek naar de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps dat eerst en vooral op het einde van de negentiende eeuw een re-aristocratisering plaatsvond.¹⁵⁵ Dit heeft als oorzaak dat een snelle aangroei van het aantal edelen plaatsvond tussen 1870 en 1885 waardoor het aantal diplomaten van adellijke afkomst hoog bleef tot aan de Eerste

153 Alain Colignon, "Onafhankelijkheidspolitiek (van de) tot de terugkeer naar een strikte neutraliteit (1936-1939)," laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/onafhankelijkheidspolitiek-van-de-tot-de-terugkeer-naar-een-strikte-neutraliteit-1936-1939.html>.

154 De Beule, *Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw*, 268.

155 Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)".

Wereldoorlog. Na de Eerste Wereldoorlog nam het adellijke aandeel binnen de Belgische diplomatie opnieuw af. Bijgevolg stabiliseerde het adellijke aandeel tijdens het interbellum.¹⁵⁶ Een tendens die zich ook voortzet op Europees niveau. In het boek *The Persistence of the Old Regime: Europe to the Great War* vergelijkt Maeyer zes grootmachten en hun beleid, het gaat om Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië, Duitsland, Oostenrijk-Hongarije en Rusland.¹⁵⁷ Hieruit beweert hij dat niet de bourgeoisie maar de adel de dominante drijfveer was in de Europese samenleving. Pas na de Tweede Wereldoorlog zal een duidelijke daling worden ingezet binnen het adellijk profiel van de diplomaat.¹⁵⁸ In tegenstelling tot de diplomaten wordt vastgesteld dat de consulaire carrière niet is voorbehouden aan de aristocratie. Het gebeurt niet vaak dat iemand van adel consulaire activiteiten uitoefent. De consulaire carrière werd lange tijd beschouwd als een minderwaardige en minder nobele dienst.¹⁵⁹

In België onderging de financiële situatie van de diplomatieke agenten opmerkelijke verbeteringen. Kort na de oorlog betreurden heel wat parlementsleden het feit dat het salaris van de agenten hen niet in staat stelde om de kosten te betalen die de diplomatieke functie met zich meebracht waardoor ze zich verplicht zagen om hun persoonlijk vermogen aan te spreken. De financiële verantwoordelijkheid van de diplomaat verschuift bijgevolg naar het verantwoordelijke ministerie van buitenlandse zaken van het desbetreffende land. Dit is een belangrijke gebeurtenis dat zich zal vertalen in de stabilisatie van de diplomatieke adressen in Brussel, waar verder in de mapping dieper op ingegaan zal worden. Ook zal dit betekenen dat minder gefortuneerde mensen zullen kunnen toetreden tot de diplomatieke carrière.¹⁶⁰

De belangrijkste verandering binnen het diplomatieke korps kort na de Eerste Wereldoorlog is het optrekken van sommige legaties tot ambassades. In Brussel zijn het de gezantschappen van de geallieerden waarbij de rang verhoogd wordt tot ambassade. Dit doen ze als blijk van waardering voor de manier waarop België zich tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft gedragen. België doet op zijn beurt hetzelfde in het kader van

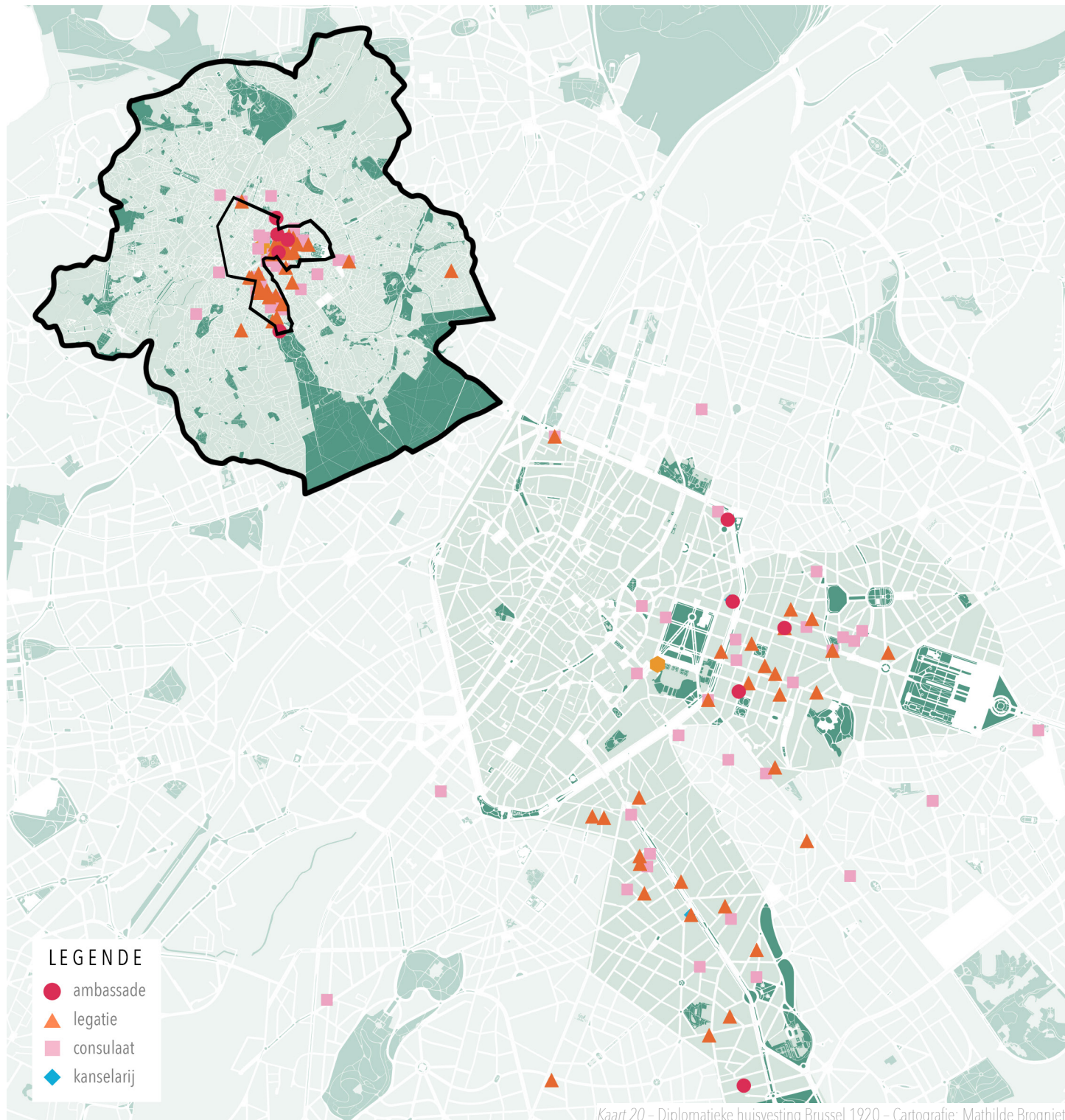
156 Leenders, "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)".

157 Mayer, *The Persistence of the Old Regime: Europe to the Great War*.

158 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 40.

159 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 105.

160 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 165.

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

wederkerigheid en verhoogt de rang van zijn gezantschappen in Parijs (Frankrijk), Washington (Verenigde Staten van Amerika), Londen (Groot-Brittannië) en Rome (Italië) tot ambassades.¹⁶¹

Op de mapping na de Eerste Wereldoorlog van het jaartal 1920 worden niet meteen grote veranderingen waargenomen, uitgezonderd deze van de toevoeging van ambassades (kaart 20). Het merendeel aan adressen concentreert zich nog steeds in de Leopoldswijk. Rondom de Louizalaan in de Louizawijk verschijnen ook steeds meer diplomatieke vestigingen die toereiken naar het Terkamerenbos. De buurt komt steeds meer tot zijn recht en ook de diplomatieke vestigingen beginnen hun weg ernaartoe te vinden. Binnen de vijf adressen van ambassades wordt zelfs meteen een vestiging teruggevonden in de Louizawijk, vlak naast het Terkamerenbos. Het betreft de ambassade van Italië, dat vandaag de dag nog steeds dienst doet als ambassade van Italië en dus kan beschouwd worden als trendsetter. Eveneens worden adressen teruggevonden in de zone tussen de Leopolds- en de Louizawijk, van een volledige ontsluiting tussen beide wijken is echter nagenoeg geen sprake.

Ook worden voor het eerst adressen op de Tervurenlaan teruggevonden waaronder het consulaat en de legatie van Chili en het consulaat van Perzië. De Tervurenlaan werd aangelegd samen met het Jubelpark om Brussel te voorzien van een monumentale aankomst een hoofdtoegang.

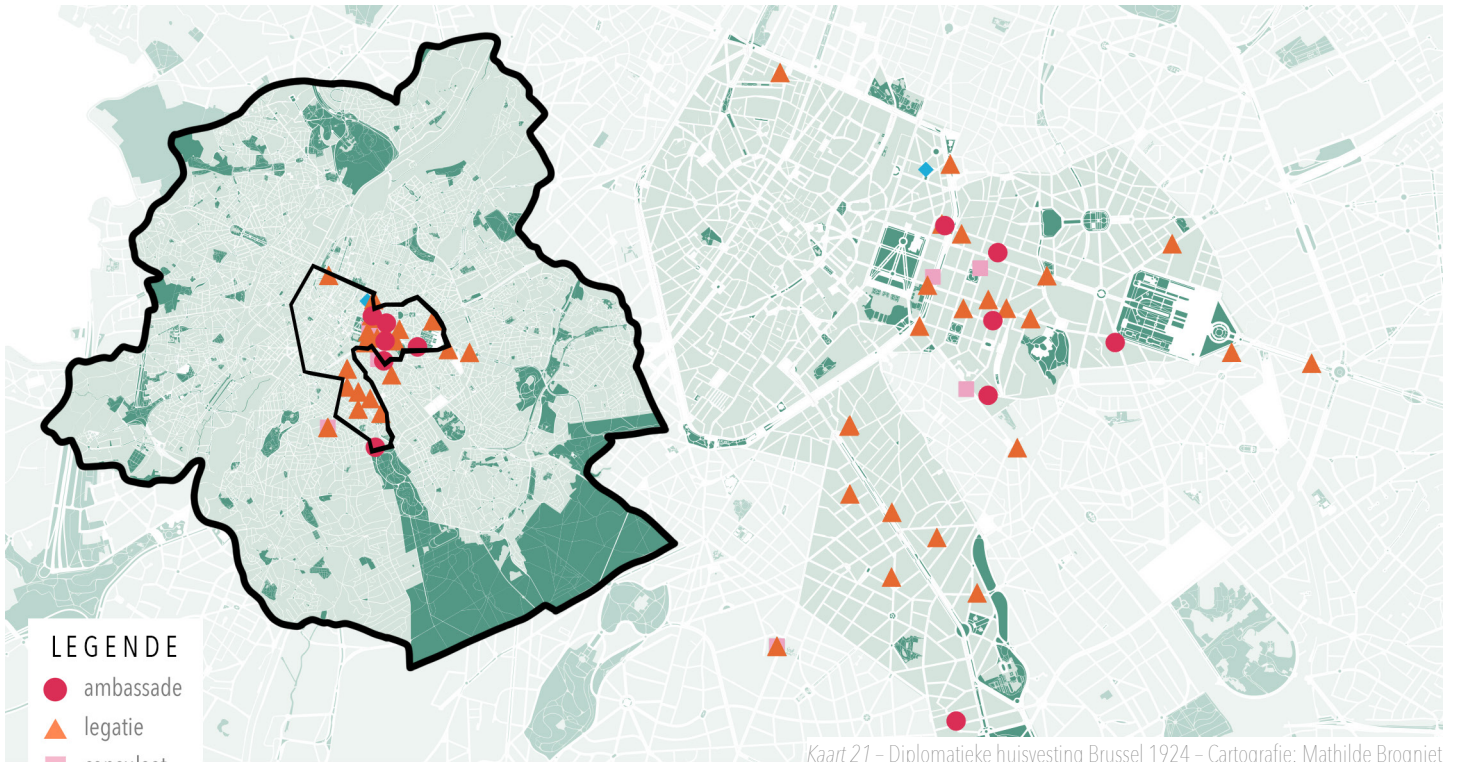
In 1920 wordt enkel Tsjecho-Slowakije teruggevonden als nieuwe diplomatieke post in Brussel, zij beslissen zich te vestigen in Vorst, relatief dichtbij het Terkamerenbos en in de Zwitserlandstraat, een zijstraat van de Louizalaan. In 1920 telt België 34 diplomatieke posten in het buitenland.¹⁶² In de teruggevonden adressen in Brussel worden voor datzelfde jaar 45 landen geteld. Dit toont het belang aan dat landen hechten aan een vertegenwoordiging in Brussel.

161 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 146.

162 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 164.

Op de kaart van het jaartal 1924 wordt enkel Slovenië toegevoegd aan het lijstje. Slovenië kiest vestigt zich evenzeer in Vorst nabij het Terkamerenbos net buiten de Louizawijk zoals waargenomen kan worden op onderstaande kaart (kaart 21). Vaak hebben nieuwe landen die zich komen vestigen nog geen grote beschikbare budgetten voor het investeren in diplomatiek vastgoed. Landen die al langer een post bezitten in België openen sneller een ambassade in Brussel. Ook lijkt dat meer gefortuneerde landen zich voornamelijk in de Leopoldswijk vestigen. Deze kaart illustreert opnieuw de exit van de diplomatieke posten uit de vijfhoek van Brussel met de twee nieuwe ontvangende wijken voor de diplomaten. Binnen de Louizawijk worden veelal legaties waargenomen, op de ambassade van Italië na, terwijl de Leopoldswijk zowel legaties, ambassades als consulaten ontvangt.

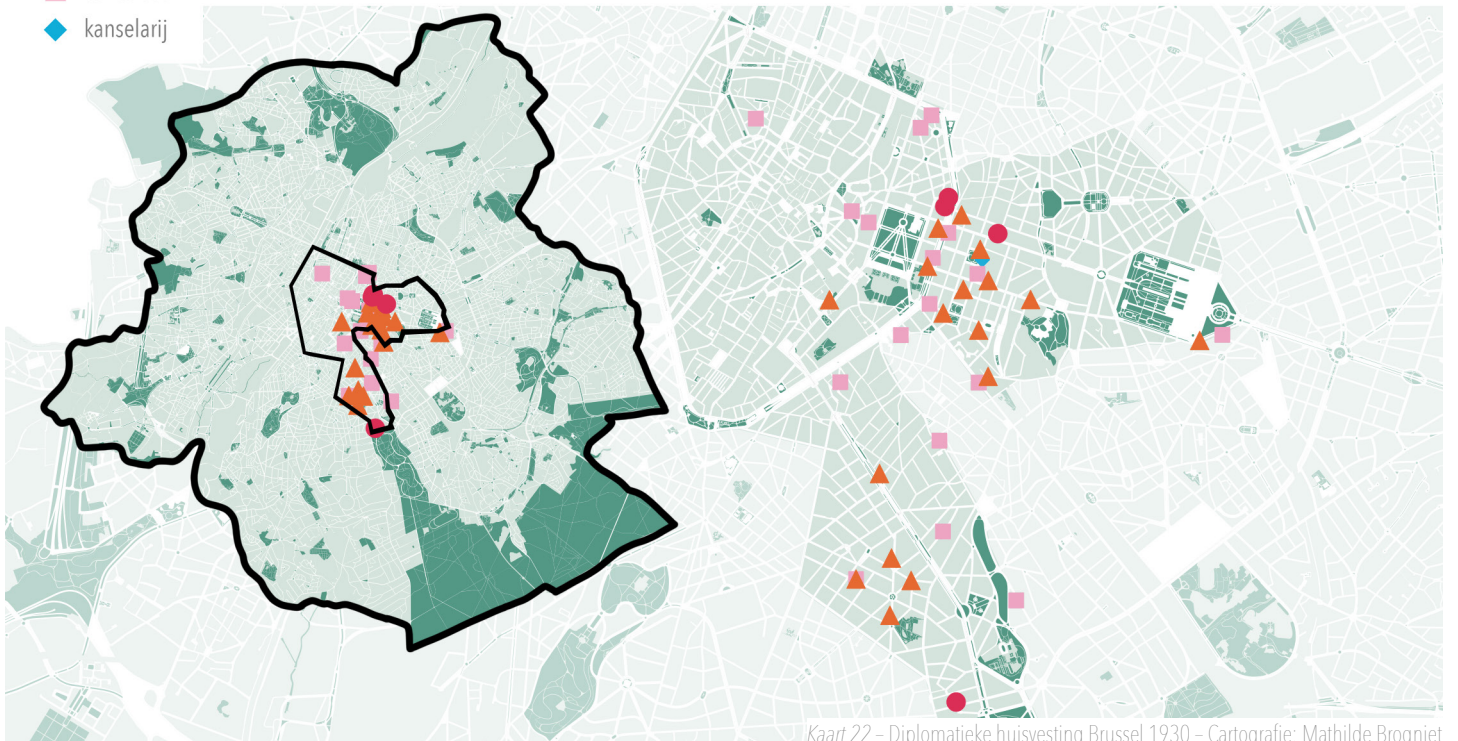
In de tussentijd worden in het jaartal 1930 vestigingen van Joegoslavië en Egypte bijgevoegd. Joegoslavië vestigt zich op de Louizalaan terwijl het bij Egypte gaat om een consulaire post die zich in Luik bevindt. In de verzamelde adressen is dit geen vreemd fenomeen. Het gebeurde vaker dat een land meerdere consulaire posten bezat in hetzelfde land. Voor België bevinden deze consulaire posten zich het vaakst in Antwerpen en Brussel. Antwerpen was na de hoofdstad Brussel een belangrijke stad mits deze het centrum van de havenhandel was. Verder worden opnieuw twee adressen teruggevonden rondom het Jubelpark (kaart 22). De consulaten situeren zich zoals steeds zowel in de vijfhoek van Brussel, in de Louizawijk als in de Leopoldswijk. Uitzonderlijk vinden we één legatie terug binnen de vijfhoek van Brussel. Het gaat om de legatie van Mexico en zal het adres blijven dragen tot en met het einde van de onderzochte periode van deze masterproef.

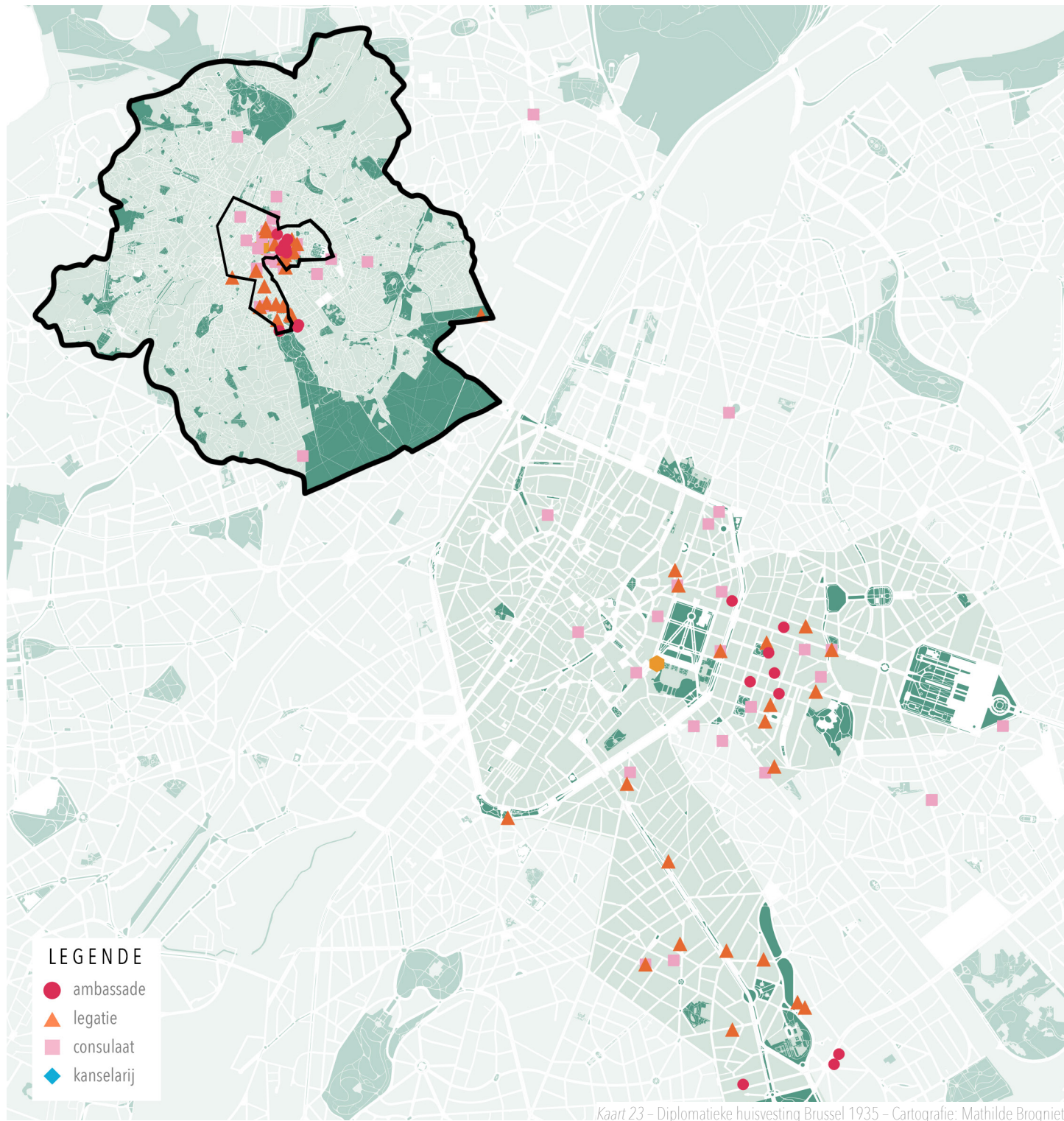
Kaart 21 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1924 - Cartografie: Mathilde Brogniet

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

Kaart 22 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1930 - Cartografie: Mathilde Brogniet

In 1939 telt België 42, en zelfs 72 als de consuls generaal mee worden geteld, diplomatieke posten in het buitenland.¹⁶³ Omgekeerd worden 40 diplomatieke en 28 consulaire posten in België geteld. De laatste landen die in 1934 nog worden toegevoegd zijn Estland, Letland en Litouwen. Opnieuw bevinden de adressen zich in de drie besproken wijken van Brussel (kaart 23). Estland vestigt zich in het hoekje van de vijfhoek van Brussel nabij de Kruidtuin, Letland vestigt zich in de Louizawijk nabij de vijvers van Elsene en Litouwen vestigt zich in een zijstraat van de Louizalaan, eveneens in de Louizawijk.

In het boek van Rik Coolsaet wordt verteld dat in 1939 tien ambassades gevestigd zijn in Brussel waaronder de Heilige Stoel, Frankrijk, Italië, de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, Spanje, Brazilië, Japan, China en Duitsland.¹⁶⁴ In de geraadpleegde stadsgidsen zijn dit er echter 42. Dit omwille van het feit dat in de stadsgidsen nog steeds niet het correcte onderscheid werd gemaakt tussen een legatie en een ambassade. De adressen van landen die niet werden gemeld als ambassade in het boek van Coolsaet werden bijgevolg als legatie beschouwd en werden op die manier weergegeven op de kaart van het jaartal 1935 (kaart 22). De concentratie aan ambassades bevindt zich nog steeds in het centrum van de Leopoldswijk terwijl de locaties van de legaties zich zowel verspreiden over de Leopoldswijk als de Louizawijk. Consulaten spreiden zich over de Leopoldswijk en de vijfhoek van Brussel. Ze komen slechts in kleine getale voor in de Louizawijk.

163 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 162.

164 Coolsaet, Dujardin en Roosens, *Buitenlandse zaken in België*, 150.

ALGEMEEN BESLUIT

In het onderzoek naar de diplomatieke huisvesting in Brussel tussen 1830 en 1939 speelden de stadsgidsen een uiterst belangrijke en essentiële rol. Doormiddel van deze stadsgidsen kon een mapping gecreëerd en vervolgens geanalyseerd worden. Bij het koppelen van deze gevonden adressen aan de gegevens en voorhanden zijnde literatuur, over de stedelijke evoluties van Brussel en diplomatieke geschiedenis, konden verklaringen toegelicht worden aan de wijzigende diplomatieke adressen. Het antwoord op de onderzoeksvraag "Hoe ontstond en evolueerde de diplomatieke huisvesting in Brussel in de negentiende en vroege twintigste eeuw?" wordt binnen specifieke tijdsperiodes in volgend overzicht besproken.

De eerste periode start met de onafhankelijkheid van België in 1830. Tussen 1830 en 1850 zullen de diplomatieke adressen zich uitsluitend binnen de vijfhoek van Brussel en op de omgevormde stadsomwalling, op de ringlaan, bevinden. Brussel werd pas de hoofdstad van België bij de onafhankelijkheidsverklaring en had in zijn beginjaren bijgevolg nog niet te maken met overbevolking in de binnenstad. De eerste landen die diplomatieke relaties afsloten met België en zich bijgevolg in Brussel kwamen vestigen zijn Groot-Brittannië, de Verenigde Staten van Amerika en Frankrijk. In de aanloop naar het jaartal 1850 volgen 25 -voornamelijk Europese- landen. Ook deze diplomaten vestigden zich merendeels binnen de vijfhoek van Brussel in de Koningswijk, nabij het Warandepark. De Koningswijk, die zwaar had geleden tijdens de Septemberdagen, werd bij de onafhankelijkheid van België opnieuw heropgebouwd en kreeg een bevoorrechte, politieke centrumfunctie toegekend. Ook de omgevormde stadsomwalling, meer bepaald de oostelijke ringlaan, blijkt een populaire plek voor het vestigen van een diplomatieke missie.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw groeide het besef voor jonge naties om de representatie van hun hoofdstad te aanzien als een dringender gegeven. Eveneens begon de bevolking fors toe te nemen. Deze twee elementen leidden tot de eerste stedelijke uitbreidingen van Brussel. Dit wordt eveneens waargenomen binnen de adressen van de diplomatieke vestigingen die zich bevinden in de Leopoldswijk. De Leopoldswijk, een statige wijk die aangelegd wordt met het oog op het vestigen van de aristocratie, wordt in 1838 aangelegd. Desondanks zullen de eerste diplomatieke adressen in de Leopoldswijk slechts waargenomen worden in het jaartal 1850, en kan pas echt gesproken worden van een centralisatie van diplomatieke vestigingen in de

Leopoldswijk vanaf 1859. De diplomaten verlaten geleidelijk de vijfhoek van Brussel om zich te vestigen in deze nieuwe, statige wijk die gelegen is buiten de ringlanen, grenzend aan de Koningswijk.

Het leeglopen van het stadscentrum door de hogere burgerij werd niet meteen enthousiast ontvangen door het stadsbestuur van Brussel. Als tegenreactie begon de stad verfraaiingswerken uit te voeren in het stadscentrum betreffende hygiëne en toegankelijkheid, namelijk het overwelven van de Zenne en het aanleggen van de Centrale Lanen in 1867. Tevergeefs bleven de diplomatieke adressen toenemen in de Leopoldswijk en bleef de uitloop uit het oude stadscentrum aanhouden. Tot en met 1881 zullen legaties zich voornamelijk blijven vestigen in de Leopoldswijk, op de ringlanen en in beperkte mate in de Koningswijk.

Vanaf 1864 worden de eerste adressen teruggevonden in de nieuw aangelegde Louizawijk, die het stadscentrum verbindt met het Terkamerenbos. De Louizalaan, de hoofdstraat van deze nieuwe wijk, zou één van de meest gerenommeerde lanen worden binnen de Brusselse agglomeratie. In de tienjarige aansluitende periode is een sterke centralisatie in de Leopoldswijk dat kan verantwoord worden door de verhuizing van de aristocratie richting de Louizawijk. Deze verhuizing brengt leegstand in de Leopoldswijk met zich mee dat op zijn beurt wordt ingevuld met diplomatieke functies. In tegenstelling tot legaties lijken consulaten minder aandacht te verschaffen aan een locatie binnen deze populaire wijken.

De situatie van de diplomatieke adressen in Brussel zal tot en met de Eerste Wereldoorlog niet meer grondig wijzigen. De Leopoldswijk blijft de populairste buurt voor diplomaten, daarnaast worden in beperktere mate vestigingen waargenomen in de Louizawijk, op de ringlanen en in de Koningswijk. Steeds meer landen bezitten een diplomatieke vestiging in Brussel op de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. 44 procent van de in 1913 in Brussel gevestigde diplomatieke landen zijn afkomstig uit Europa, gevolgd door 33 procent uit Zuid- en Centraal-Amerika en 19 procent uit Aziatische landen. Diplomaten zijn tot en met de Eerste Wereldoorlog zelf verantwoordelijk voor het voorzien van hun diplomatieke post. Dit vertaalt zich in wisselende adressen binnen de Brusselse agglomeratie aangezien het investeren in diplomatiek vastgoed niet tot de orde was en het vaak om nog prille diplomatieke relaties ging.

Voor diplomaten bracht de Eerste Wereldoorlog veranderingen met zich mee, op dat vlak dat de diplomatieke carrière langzaamaan een meer democratisch karakter kreeg, waardoor ook niet-aristocraten de kans kregen

een diplomatieke carrière uit te bouwen. Een tendens die zich ook voortzet op Europees niveau. Daarboven werd sinds het interbellum de diplomaat gesteund door de zendende staat. Hierdoor begon de investering in diplomatiek vastgoed en wordt bijgevolg een stabilisatie binnen de diplomatieke adressen waargenomen. De grootste en belangrijkste verandering binnen het diplomatieke korps kort na de Eerste Wereldoorlog is het optrekken van sommige legaties tot ambassades. In 1919 verhogen de geallieerden hun gezantschap in Brussel tot ambassade als blijk van waardering voor de wijze waarop België zich tijdens de Eerste Wereldoorlog heeft gedragen.

Tijdens het interbellum worden de diplomatieke vestigingen in de Leopoldswijk en de Louizawijk steeds meer in evenwicht gebracht en worden steeds meer ambassades geopend. Toch wordt vastgesteld dat op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog de meeste ambassades gevestigd zijn in de Leopoldswijk. In de loop der tijd reiken de adressen in de Louizawijk steeds meer toe richting het Terkamerenbos.

Algemeen kan worden besloten dat de diplomaten de aristocratische beweging volgen voor wat betreft hun huisvesting. De nieuwe wijken waarin diplomaten zich gaan vestigen zijn in het algemeen voorzien voor de hogere burgerij. Dit is een logisch gegeven aangezien een groot gedeelte van de diplomaten toentertijd afkomstig was van de aristocratie. De vestigingen van de diplomatieke posten heeft bijgevolg veel te maken met de verschuivingen van Brusselse wijken waarin de diplomatieke gebouwen gelegen zijn. Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar de Koningswijk of de ringlaan, kan worden vastgesteld dat deze wijken op een bepaald moment een nieuwe functie krijgen of verlaten worden door de hogere burgerij. De statige, grote herenhuizen die bijgevolg leeg komen te staan worden ingepalmd door diplomaten, aangezien weinig andere functies kunnen worden toegeëigend aan deze panden. Ook in de Leopoldswijk kan dit stramien worden doorgetrokken. De aanleg van de Louizawijk en de annexatie van de Leopoldswijk betekent dat het voordeel van de Leopoldswijk vervalst en de aristocratie bijgevolg deze wijk opnieuw langzaam zal verlaten. Opnieuw zal deze wijk opgevuld worden met andere functies, waaronder ambassades, legaties en consulaten. In een bepaald opzicht kan zelfs gesproken worden van redding tot sloop aangezien in deze eerste onderzochte periode, voor de Tweede Wereldoorlog, het bouwen van diplomatieke vestigingen nog zeer zeldzaam was en dus eerder geopteerd werd om statige panden in te vullen.

Uiteraard is de situatie van elke staat verschillend. In het onderzoek werd de notie huur-aankoop-bouw overgelaten tot verder onderzoek. In de appendix wordt alvast een eerste aanzet gegeven met de verzamelde info per desbetreffende staat. Verder zou het eveneens uitermate nuttig zijn de daaropvolgende periode te onderzoeken om te bekijken hoe de diplomatieke huisvesting zich verder ontwikkeld tot en met het heden.

EPILOOG

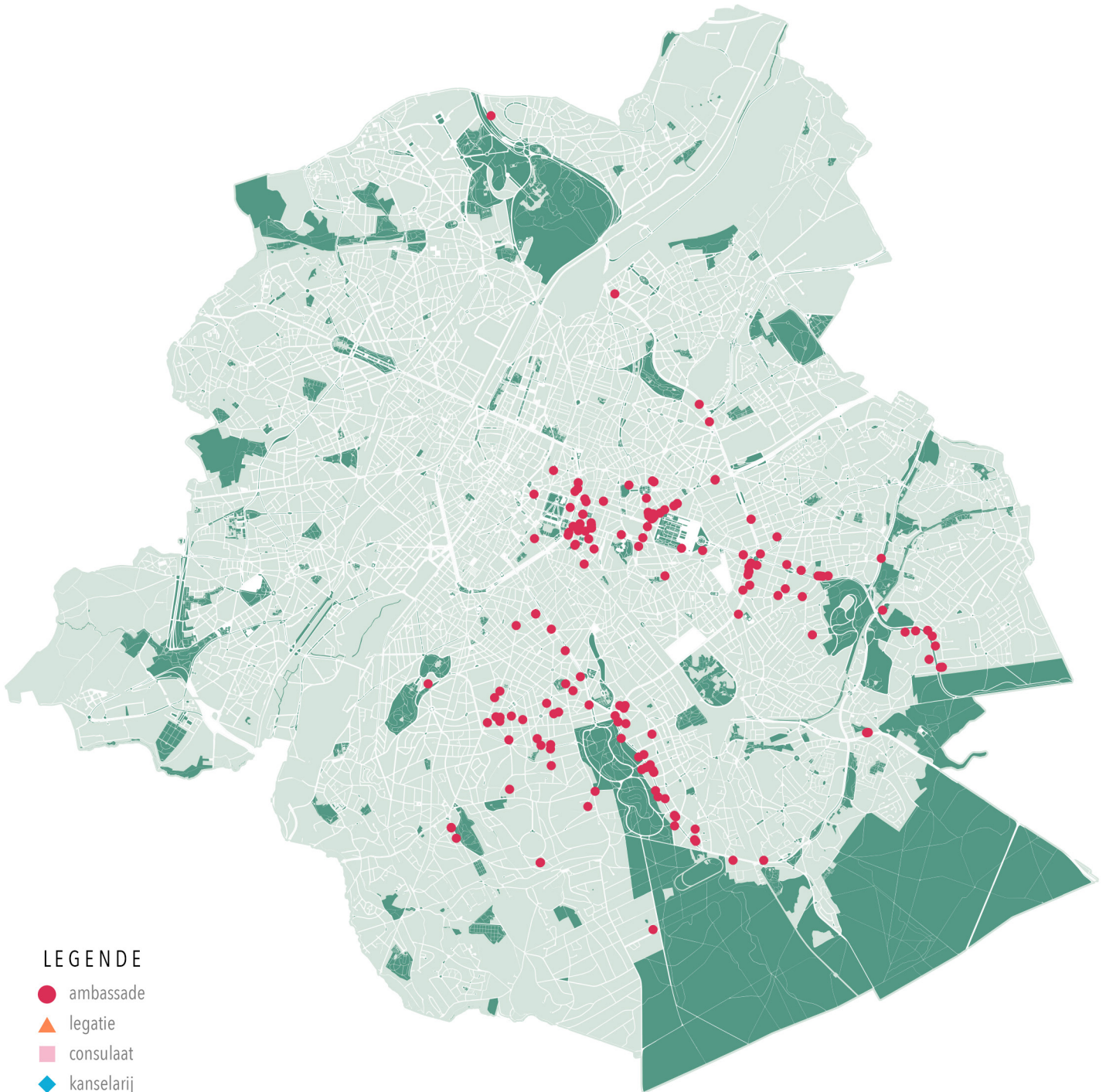
Wanneer vandaag de dag via de Wetstraat Brussel wordt toegetreden kunnen de Europese vlaggen en gigantische gebouwen langs weerszijden van de wetstraat moeilijk genegeerd worden. De overschaduwde, karaktervolle panden uit de negentiende en vroege twintigste eeuw lijken verloren in de Europese wijk van Brussel. De knipoog naar de stijlvolle Leopoldswijk lijkt heel miniem en ver te zoeken.

Dat ambassades hun weg vonden naar de al dan niet leegstaande panden in de Leopoldswijk werd reeds bewezen in het gevoerde onderzoek van deze masterproef. Na de Tweede Wereldoorlog onderging de Leopoldswijk een transformatie van woonwijk naar kantoorwijk. Door haar strategische ligging en de bevoorrechte relaties tussen de eigenaren van deze prestigieuze panden, het politieke milieu en de zakenwereld kwam de Leopoldswijk geleidelijk aan in het vizier van ministeries en bedrijven.¹⁶⁵ Deze 'verbrusseling' dat vanaf de jaren '50 van start ging in de Leopoldswijk met sloop als gevolg wordt uitvoerig besproken in de masterproef van Thomas Pevernagie. Aangezien de eerste Europese instellingen in de Leopoldswijk neerstreken, werd de Leopoldswijk haast bij 'toeval' als het Europees kwartier aangeduid.¹⁶⁶ Of het neerstrijken van de eerste Europese instellingen in de Leopoldswijk als toevallig kan bestempeld worden blijft echter de vraag. De wijk werd niet ontwikkeld met het oog tot het uitgroeien als Europese wijk maar dat de wijk prestige zou dragen en een belangrijke wijk zou worden binnen de Brusselse agglomeratie was sinds het begin deel van het opzet.

Bij het maken van een sprong in de tijd, naar anno 2021, worden dan ook weinig diplomatieke adressen teruggevonden in de Wetstraat. Voor het eerst worden verschillende wijken beaccentueerd door de teruggevonden adressen en kan niet meer gesproken worden van een centralisatie in enkel de Leopoldswijk, alhoewel de adressen rondom de Belliardstraat toch aanzienlijk aanwezig blijven. Naast de Leopoldswijk (of Europawijk?) worden aanzienlijk veel adressen teruggevonden rond het Jubelpark, de Tervurenlaan en de Franklin Rooseveltlaan, het verlengde van de Louizalaan dat langs het Terkamerenbos loopt. Ook binnen de vijfhoek worden ambassades waargenomen van onder andere Frankrijk, Griekenland, Lichtenstein, Maldiven,

165 Sven Sterken, "Brussel, stad van kantoren: Het Berlaymontgebouw en de transformatie van de Leopoldswijk," *Erfgoed Brussel* 15 (2015): 103-117.

166 Pevernagie, "Bruxellisation: een kleine slopingsgeschiedenis van de Leopoldwijk 1920 - 1990," 271.

LEGENDE

- ambassade
- ▲ legatie
- consulaat
- ◆ kanselarij

Servië, Slovenië en de Verenigde Staten van Amerika. Elk van deze vestigingen heeft hoogstwaarschijnlijk een grondige reden.

Brussel is sinds 1997 de officiële hoofdstad van Europa, zelfs voordien speelde België reeds een belangrijke neutrale rol in Europa. Als hoofdstad van Europa zou verwacht worden meer literatuur inzake Brussel en zijn diplomatieke vestigingen terug te vinden. *Waarom wordt de geschiedenis van de Leopoldswijk slechts beperkt aangekaart terwijl diezelfde plaats vandaag de belangrijkste instellingen van Europa huisvest?* Bij het raadplegen van stadswandelingen doorheen de Leopoldswijk van visit.brussels, [UiT in Brussel](http://uitinbrussel.be) en [Komoot](http://komoot.nl) wordt verdacht weinig, of zelfs geen, aandacht verschaft aan de diplomatieke functie die de Leopoldswijk in de negentiende en vroege twintigste eeuw bekleedde.¹⁶⁷ Enkel verwijzingen naar de aristocratische wijk kunnen worden vastgesteld. Verwonderlijk, aangezien deze wijk vandaag de belangrijkste is van Europa in het kader van belangrijke Europese instellingen. Tijdens de stadswandelingen en bij het passeren van het gebouw van de Raad van State wordt zelfs niet vermeld dat dit gebouw functie verleende tot ambassadegebouw van de Verenigde Staten, verblijfplaats was van de vertegenwoordiger van de Russische Tsaar of dat het aanpalende gebouw, dat vandaag eveneens tot de Raad van State behoort, dienst deed als ambassade van Nederland.

Kaart 25 – Diplomatieke huisvesting Brussel 1935 – Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 26 – Diplomatieke huisvesting Brussel 2021 – Cartografie: Mathilde Brogniet

167 Visit.Brussels. "Wijkwandeling: de Europese Wijk." Laatst geraadpleegd op 24 mei 2021, <https://visit.brussels/nl/article/wijken-wandeling-europese-wijk>.; UiT in Brussel, "Europawijk / Tussen België en de wereld," laatst geraadpleegd op 24 mei, <https://www.uitinbrussel.be/wandelingen/europawijk-tussen-belgi%C3%AB-en-de-wereld>.; Komoot, "Leopoldspark," laatst geraadpleegd op 24 mei, <https://www.komoot.nl/smarttour/1174605>.

Een historische wandeling dat het verhaal blootlegt achter deze zeldzaam overgebleven neoklassieke gevels in de Leopoldswijk is onbestaande. De reflectie op deze wandelingen kaart de nood aan historisch besef aan.

Wanneer de vergelijking wordt gemaakt tussen de situatie net voor de Tweede Wereldoorlog en de situatie vandaag, anno 2021, kan geconcludeerd worden dat op een beperkt korte tijd, namelijk tachtig jaar, grote veranderingen hebben plaatsgevonden. Dit brengt anderzijds nog meer vragen met zich mee. Het gevoerde onderzoek naar de diplomatieke adressen van deze eerste tijdsperiode (1830 – 1939) is slechts een aanzet tot verder onderzoek en legt een onderzoeksveld bloot waarin nog vele andere pistes kunnen ontwikkeld of bewandeld worden. In de bijgevoegde appendix is getracht een eerste overzicht te voorzien van mogelijks interessante cases binnen het diplomatieke vastgoed van Brussel. Deze zijn beperkt tot de snelle informatie die teruggevonden kon worden en het spreekt voor zich dat hier nog vele interessante cases aan kunnen worden toegevoegd. Ook bij de voorziene kaarten, die de vestigingen per land weergeven, is het interessant om het verloop van naderbij te bekijken en dit te gaan koppelen aan het huur- koop- of bouwproces van diplomatieke instellingen.

Eenzijds kan verder worden ingezoomd op de architectuur en specifieke ligging die landen verkiezen binnen deze eerste onderzochte periode voor de Tweede Wereldoorlog. Hierbij kan specifiek worden ingezoomd op specifieke gastlanden. Verkiezen gastlanden om te bouwen, te kopen of te huren? Welke elementen triggeren om te verhuizen? Welke architectuur verkiezen gastlanden om zich te komen representeren in Brussel? Bekleden bepaalde architecten een sleutelpositie?

Anderzijds kan een vervolgend onderzoek naar vestigingen doorheen de tijd gevoerd worden voor een tweede periode. De Tweede Wereldoorlog en de komst van de Europese instellingen zullen ongetwijfeld grote rollen spelen in deze tweede te onderzoeken periode. Zal Brussel hierbij een primaire locatie worden voor de vestigingen van buitenlandse ambassades? Krijgen de verlaten ambassadegebouwen een nieuwe politieke functie of wordt geopteerd om te slopen om bijgevolg de moderne Europese instellingen te kunnen huisvesten? Waarom verschuiven de adressen van de Louizalaan richting de Franklin Rooseveltlaan langs het Terkamerenbos? Ook de Tervurenlaan wint aan populariteit waardoor Sint-Pieters-Woluwe door velen wordt verkozen om hun diplomatiek apparaat in onder te brengen.

KAARTENOVERZICHT

- Kaart 1 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1834 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 2 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1838 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 3 - Hotels Brussel uit adressenlijst negentiende eeuw - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 4 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1845 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 5 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1850 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 6 - Parken in Brussel - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 7 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1855 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 8 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1859 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 9 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1865 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 10 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1871 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 11 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1875 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 12 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1881 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 13 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1886 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 14 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1890 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 15 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1895 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 16 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1902 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 17 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1904 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 18 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1910 - Cartografie: Mathilde Brogniet
- Kaart 19 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1913 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 20 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1920 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 21 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1924- Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 22 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1930 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 23 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1935 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 24 - Diplomatieke huisvesting Brussel 2021 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 25 - Diplomatieke huisvesting Brussel 1935 - Cartografie: Mathilde Brogniet

Kaart 26 - Diplomatieke huisvesting Brussel 2021 - Cartografie: Mathilde Brogniet

AFBEELDINGENLIJST

Afbeelding 1: Bruxelles – Place Royale, Hôtel de Belle-Vue et le parc.

Bron: Collectors Weekly, <https://www.collectorsweekly.com/stories/127826-bruxelles--htel-de-belle-vue>.

Afbeelding 2: Maquette d'un quartier de Paris vu avant et après sa transformation par le préfet Georges Eugène Haussmann, 1863-1870.

Bron: Cité de l'architectue & du patrimoine, <https://www.citedelarchitecture.fr/fr/collection/la-maquette-analytique-un-heritage/maquette-dun-quartier-de-paris-vu-avant-et-apres-sa>.

Afbeelding 3: Plan de Bruxelles et des faubourgs 1839. Gérard, H.

Bron: Old Maps Online, <https://www.oldmapsonline.org/map/ntm/39591>

Afbeelding 4: Plan voor de aanleg van de Leopoldswijk. T.F. Suys in 1838 i.o.v. de Société Civile pour l'Aggrandissement et l'Embellissement de la Capitale de la Belgique, aantekeningen door Mathilde Brogniet.

Bron: Abeels, G. Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 – 1980. Brussel: Weissenbruch, 1982, p50.

Afbeelding 5: Plan van de uitbreiding van de Leopoldswijk, in 1845 voorgesteld door Félix Dubois en Adolphe le Hardy de Beaulieu. KBR, CPVDM IV 157 P 40.

Bron: De Beule, Michel. Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw. Brussel: Meert, 2017.

Afbeelding 6: Plan van de uitbreiding van de Leopoldswijk, in 1845 voorgesteld door Félix Dubois en Adolphe le Hardy de Beaulieu. KBR, CP VDM IV 157 P 40.

Bron: De Beule, Michel. Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw. Brussel: Meert, 2017.

Afbeelding 7: *Projet de promenade publique dans la ville de Bruxelles*, G. Leghait, 1857.

Bron: Brauman, Annick en Marie Demanet. *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville*. Bruxelles: Archives d'architecture modern (AAM), 1985.

Afbeelding 8: *Bruxelles 1853*. Cox, George.

Bron: Old Maps Online, <https://www.oldmapsonline.org/map/ntm/39591>

Afbeelding 9: Plan voor de overwelving van de Zenne en de aanleg van de Centrale Lanen 1866. Architect L. Suys.

Bron: De Beule, Michel. Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19^e en 20^e eeuw. Brussel: Meert, 2017.

Afbeelding 10: Ontwerp van de zuilengalerij voor de grote hallen van het Jubelpark, Charles Girault, mei 1908.

Bron: Inventaris van het bouwkundig erfgoed, <https://monument.heritage.brussels/nl/buildings/18705>.

BIBLIOGRAFIE

Boeken

Abeels, G. *Straten en stenen: Brussel: stadsgroei 1780 – 1980*. Brussel: Weissenbruch, 1982.

Adam Matthew Digital (Firm). *Embassies in Shanghai*. Wiltshire: Adam Matthew Digital, 2014.

Belgium Ministry of Foreign Affairs. *Belgian Embassy Bangkok*. Brussels: Ministry of Foreign Affairs, 2009.

Berridge, G.R., en Alan James. *A Dictionary of Diplomacy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2001.

Bertram, Mark. *Room For Diplomacy: Britain's Diplomatic Buildings Overseas 1800 – 2000*. Reading: Spire Books Limited, 2011.

Brauman, Annick en Marie Demanet. *Le Parc Léopold 1850 – 1950. Le zoo, la cité scientifique et la ville*. Bruxelles: Archives d'architecture modern (AAM), 1985.

- Broquet, Virginie. *Sur la route des ambassades de France*. Parijs: La Martinière, 2020.
- Coolsaet, Rik, Vincent Dujardin en Claude Roosens. *Buitenlandse zaken in België: geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot vandaag*. Tielt: Lannoo, 2014.
- Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek 1830-2015*. Leuven: Van Halewyck, 2014.
- Costa, Frank J., en Ashok K. Dutt. *Perspectives on Planning and Urban Development in Belgium*. Dordrecht: Kluwer, 1992.
- d'Osta, Jean. *Dictionnaire historique et anecdotique des rues de Bruxelles*. Brussel: Paul Legrain, 1986.
- d'Osta, Jean. *Les rues disparues de Bruxelles*. Brussel: Rossel, 1979.
- Danckaert, Lisette. *Bruxelles: cinq siècles de cartographie*. Tielt: Lannoo, 1989.
- De Beule, Michel. *Brussel: geplande geschiedenis: stedenbouw in de 19e en 20e eeuw*. Brussel: Meert, 2017.
- De Clausonne, Martin. *Ambassades à Paris*. Parijs: Nicolas Chaudin, 2009.
- Demey, Thierry. *Brussel, hoofdstad van Europa*. Brussel: Badeaux, 2007.
- Dufour, Olivier en Jean-Yves Le Drian. *Décors d'ambassades: Arts Français et diplomatie au XXe siècle*. Parijs: Norma, 2019.
- Duquenne, Xavier. *L'Avenue Louise à Bruxelles*. Bruxelles: Hayez, 2007.
- Falisse, Philippe. *Inspirations: The architectural marvel of Satish Gujral and memories of seven ambassadors*. New Delhi: Bosco Society, 2004.
- Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken. *Belgian embassy, London*.
- Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken. *Belgian embassy, Washington*.
- Gladys Abankwa-Meier-Klodt. *Delhi's Diplomatic Domains. Chanceries and Residences of Chanakyapuri and Imperial New Delhi*. New Delhi: Full Circle Publishing, 2013.
- Hort, Jakob. *Architektur der Diplomatie – Repräsentation in europäischen Botschaftsbauten, 1800-1920: Konstantinopel – Rom – Wien – St. Petersburg*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014.
- J. E. Hoare. *Embassies in the East: The Story of the British and Their Embassies in China, Japan and Korea from 1859 to the present*. New York: Routledge, 2013.

Jourdain, Virginie. *L'hôtel Bellevue 1776-1905 – Précurseur de l'hôtellerie de luxe à Bruxelles*. Brussel: Studia Bruxellae – Archives de la Ville de Bruxelles, 2008.

Loeffler, Jane C. *The Architecture of Diplomacy: Building America's Embassies*. New York: Princeton Architectural Press, 2011.

Mayer, Arno J. *The persistence of the Old Regime: Europe to the Great War*. London: Croom Helm, 1981.

Mierop, Caroline. *De Louizalaan*. Brussel: Ministerie van het Brussels hoofdstedelijk gewest – dienst monumenten en landschappen, 1997.

Musea van de Stad Brussel. *Een blik op de stedenbouwkundige ontwikkeling van Brussel*. Brussel, 2015.

Redecke, Sebastian en Ralph Stern. *Foreign Affairs: New Embassy Buildings and the German Foreign Office in Berlin*. Berlijn: Berlin Basel Boston Birkhäuser, 1997.

Stella, Alain en Francis Hammond. *Historic houses of Paris residences of the ambassadors*. Parijs: Flammarion, 2019.

Stevens, Olivier. *België en haar mooiste ambassades wereldwijd*. België: La Renaissance du Livre, 2003.

Stinglhamber, Eric. *18 ambassadrices vous reçoivent à Bruxelles*. Brussel: Laconti, 2008.

Stourton, James. *British Embassies: Their Diplomatic and Architectural History*. Londen: Frances Lincoln Publisher Ltd, 2017.

Tietz, Jürgen, en Kerstin Wittmann-Englert. *Botschaften in Berlin*. Berlijn: Mann, 2004.

Villegas Jiménez, Benjamin, Luis Alberto Moreno, Gabriela Febres-Cordero, Lily Urdinola de Bianchi en Antonio Castaneda Buraglia. *Embassy residences in Washington D.C.*. Londen: Villegas Editores, 2003.

Artikels

Aron, Paul. "L'avenue Louise et les écrivains." *OpenEdition Journals* 47 (2015): 95-108.

De Groof, Roel. "De kwestie van Groot-Brussel in historisch perspectief." *Samenleving en politiek* 15 (2008): 14-19.

Jordan, David P. "Haussmann and Haussmannisation: The Legacy for Paris." *French Historical Studies* 27, nr. 1 (winter 2004): 87-113.

Kok, Jan en Jan Van Bavel. "De levenskracht van de bevolking: Sociale en demografische kwesties in de Lage Landen tijdens het interbellum." *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 8 nr. 3 (2011): 107-108.

Leenders, Gertjan. "Bolwerk van de oude adel? Een kwantitatieve benadering van de adellijke vertegenwoordiging in het Belgische diplomatieke korps (1840-1940)." *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 131 nr. 2 (2016): 52-76.

- Loo, Anne. "L'haussmannisation de Bruxelles: la construction des boulevards du centre, 1865-1880." *Revue de l'Art* 106 (1994): 39-49.
- Mamadouh, Virginie, Anne Meijer, James D. Sidaway en Herman van der Wusten. "Toward an Urban Geography of Diplomacy: lessons from The Hague." *Professional Geographer* 67, nr. 4 (2015): 564-574.
- Paccoud, Antoine. "Planning law, power, and practice: Haussmann in Paris 1853-1870." *Planning Perspectives* 31 nr. 3 (2005): 341-361.
- Sterken, Sven. "Brussel, stad van kantoren: Het Berlaymontgebouw en de transformatie van de Leopoldswijk." *Erfgoed Brussel* 15 (2015): 103-117.
- Tamse, C.A. "Een kleine mogendheid in de grote politiek. België's buitenlands beleid 1830-1940." *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden* 89 nr. 3 (1974): 412-421.
- Vandermotten, Christian. "Dynamiques spatiales de l'industrialisation et devenir de la Belgique." *Le Mouvement social* 185 (1998): 75-100.
- Vogeler, Ingolf. "Cold War Geopolitics: Embassy Locations." *Journal of Geography* 94, nr. 1 (1995): 323-329.
- Wagenaar, Michiel. "Townscapes of power." *GeoJournal* 51, nr. 1/2 (2000): 3-13.
- Zwartjes, Luc, Maria Luisa de Lazaro, Karl Donert, Isaac Buzo Sanchez, Rafael de Miguel Gonzalez en Elzbieta Woloszynska-Wisniewska. "Literature review on spatial thinking." *GI Learner* (2017).

Onuitgegeven masterproef of doctoraatsverhandeling

- Burniat, Patrick. "*Le Quartier Léopold: Lecture d'un ensemble urbain du XIXème siècle. L'urbanité de l'Art nouveau: La leçon de Victor Horta.*" Documents d'architecture 3 (1998): 4-24.
- Pevernagie, Thomas. "*Bruxelles aristocratique: adellijke residentiële praktijk in Brussel 1775 - 1914.*" Masterproef, Universiteit Gent, 2013-2014.
- Pevernagie, Thomas. "*Bruxellisation: een kleine slopinggeschiedenis van de Leopoldwijk 1920 - 1990.*" Masterproef, Universiteit Antwerpen, 2016-2017.
- Swennen, Jo. "*Het Luxemburgstation en de Leopoldswijk.*" Masterproef, Instituut voor conservatie en restauratie Gent, 1991.
- Van Beek, Jurjen. "*Representatie in de architectuur van ambassades.*" Masterproef, TU Delft, 2005.

Brochure

- d'Osta, Jean. *De Leopoldswijk vroeger en nu.* Brussel: Continental bank, 1980.

Websites

BELvue Museum. "Geschiedenis." Laatst geraadpleegd op 22 april 2021, <https://belvue.be/nl/geschiedenis>.

Colignon, Alain. "Onafhankelijkheidspolitiek (van de) tot de terugkeer naar een strikte neutraliteit (1936-1939)." Laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.belgiumwwii.be/nl/belgie-in-oorlog/artikels/onafhankelijkheidspolitiek-van-de-tot-de-terugkeer-naar-een-strikte-neutraliteit-1936-1939.html>.

Examenoverzicht. "De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)." Laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.examenoverzicht.nl/geschiedenis/eerste-wereldoorlog#:~:text=De%20Eerste%20Wereldoorlog%20had%20de, van%20de%20burgerbevolking%20en%20massavernietigingswapens>.

FOD Buitenlandse Zaken. "Adressen van de buitenlandse ambassades en (ere)consulaten in België." Laatst geraadpleegd op 8 april 2021, https://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/ambassades_en_consulaten/buitenlandse_ambassades_en_consulaten_in_belgie.

Het Centrum voor Informatica voor het Brusselse Gewest. "UrbIS." Laatst geraadpleegd op 4 mei 2021, <https://datastore.brussels/web/urbis-download>.

Komoot. "Leopoldspark." Laatst geraadpleegd op 24 mei, <https://www.komoot.nl/smarttour/1174605>.

KU Leuven – Trismegistos. "Trismegistos – An interdisciplinary portal of the ancient world." Laatst geraadpleegd op 29 mei 2021, <https://www.trismegistos.org/index.php>.

KU Leuven. "Sagalassos Archeological Research Project." Laatst geraadpleegd op 29 mei 2021, <https://www.arts.kuleuven.be/sagalassos>.

Nederlands woordenboek. "Geopolitiek." Laatst geraadpleegd op 28 mei 2021, <https://www.woorden.org/woord/geopolitiek>.

ReflexCity. "Rue Royale Neuve." Laatst geraadpleegd op 4 mei 2021, <http://www.reflexcity.net/bruxelles/communes/ville-de-bruxelles/pentagone/rue-royale>.

UiT in Brussel. "Europawijk / Tussen België en de wereld." Laatst geraadpleegd op 24 mei, <https://www.uitinbrussel.be/wandelingen/europawijk-tussen-belgi%C3%AB-en-de-wereld>.

Van der Vlucht, Ruben. "Column: Voorspoed en verval: de economische gevolgen van WOI." Laatst geraadpleegd op 28 april 2021, <https://www.jhsg.nl/column-voorspoed-en-verval/>.

Van Hulle, Dirk. "Universiteit Antwerpen - Digital Humanities." Laatst geraadpleegd op 5 mei 2021, <https://www.uantwerpen.be/nl/overuantwerpen/faculteiten/faculteit-letteren-en-wijsbegeerte/onderzoek-en-valorisatie/onderzoeksassen/digital-humanities/>.

Visit.Brussels. "Wijkwandeling: de Europese Wijk." Laatst geraadpleegd op 24 mei 2021, <https://visit.brussels/nl/article/wijken-wandeling-europese-wijk>.

Archiefmateriaal

Koninklijke Bibliotheek van Brussel

KBR – *Almanach administratif et industriel de Bruxelles pour l'année 1834*. Bruxelles, 1834.

KBR – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: P.-C. Libraire Prodhomme, 1845.

KBR – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: C. W. Froment Librairie, 1848.

KBR – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: C. W. Froment Librairie, 1852.

KBR – *Plan illustré de la ville de Bruxelles et de ses faubourgs avec un guide de l'étranger à Bruxelles*. Bruxelles: Kiessling et comp., Libraires-éditeurs, 1859.

KBR – *The stranger's guide to Brussels accompanied by an illustrated plan and an engraving of the column of congress*. Brussels: Kiessling and comp. Booksellers and publishers, 1859.

KBR – *Renseignements pour Bruxelles et les environs de Bruxelles suivis d'un tableau de monnaies*. Bruxelles: Kiessling et comp., Libraires-éditeurs, 1864.

KBR – *Guide de l'étranger dans Bruxelles et les environs – accompagné d'un plan de Bruxelles*. Bruxelles: Kiessling et comp., Libraires-éditeurs, 1875.

KBR – Dremel, Edouard. *Guide de Bruxelles et ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-View & De Flandre*. Bruxelles: Imprimerie A. Sacré, 1881.

KBR – Merzbach & Falk. *Bruxelles guide illustré*. Bruxelles: Librairie Européenne C. Muquardt, 1883.

KBR – *Guide de l'étranger dans Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: Librairie Kiessling et Comp., 1884.

KBR – Merzbach & Falk. *Bruxelles guide illustré*. Bruxelles: Librairie Européenne C. Muquardt, 1886.

KBR – Bruxelles-Attractions. *Guide de Bruxelles*. Bruxelles: 1887.

KBR – *Guide de l'étranger dans Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: Librairie Kiessling et Comp., 1890.

KBR – *Guide de Bruxelles et de Belgique – Souvenir du Grand Hôtel*. Bruxelles: 1892.

KBR – Blondiau, Ernest. *Guide illustré et annuaire de Bruxelles*. Bruxelles: 1896.

KBR – De la Coux, J. *Le Guide Bruxellois et l'immeuble réunis*. Bruxelles: 1896.

KBR – *Hôtel Métropole*. Bruxelles: 1910.

KBR – Scheler, Edmond. *A travers Bruxelles et ses Environs – Guide pratique de l'étranger*. Bruxelles: l'Administration des Guides Scheler, 1911.

KBR – Scheler, Edmond. *A travers Bruxelles et ses Environs – Guide pratique de l'étranger*. Bruxelles: l'Administration des Guides Scheler, 1912.

KBR – Scheler, Edmond. *A travers Bruxelles et ses Environs – Guide pratique de l'étranger*. Bruxelles: l'Administration des Guides Scheler, 1913.

KBR – *Bureau officiel de renseignements gratuits pour étrangers*. Le Guide de Bruxelles. Bruxelles: 1920.

KBR – *Bureau officiel de renseignements gratuits pour étrangers*. Le Guide de Bruxelles. Bruxelles: 1921.

KBR – *Guide idéal de Bruxelles et ses faubourgs*. Bruxelles, Agence Havas, 1934.

Stadsarchief Brussel

Stadsarchief – *Indicateur Belge – Guide commercial et industriel*. Bruxelles: 1838-39.

Stadsarchief – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: P.-C. Libraire Prodhomme, 1847-1848.

Stadsarchief – *Nouveau guide des promeneurs dans Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: Librairie de H. Vallé, 1848.

Stadsarchief – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses environs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: Librairie C.W. Froment, 1850.

Stadsarchief – *Guide officiel dans Bruxelles*. Bruxelles: 1855.

Stadsarchief – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses faubourgs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: Librairie C.W. Froment, 1858.

Stadsarchief – Wauters, Alphonse. *Bruxelles et ses faubourgs – Guide de l'étranger dans cette capitale*. Bruxelles: Librairie C.W. Froment, 1859.

Stadsarchief – *Plan illustré de la ville de Bruxelles et de ses faubourgs avec un guide de l'étranger à Bruxelles*. Bruxelles: Kiessling et comp., 1859.

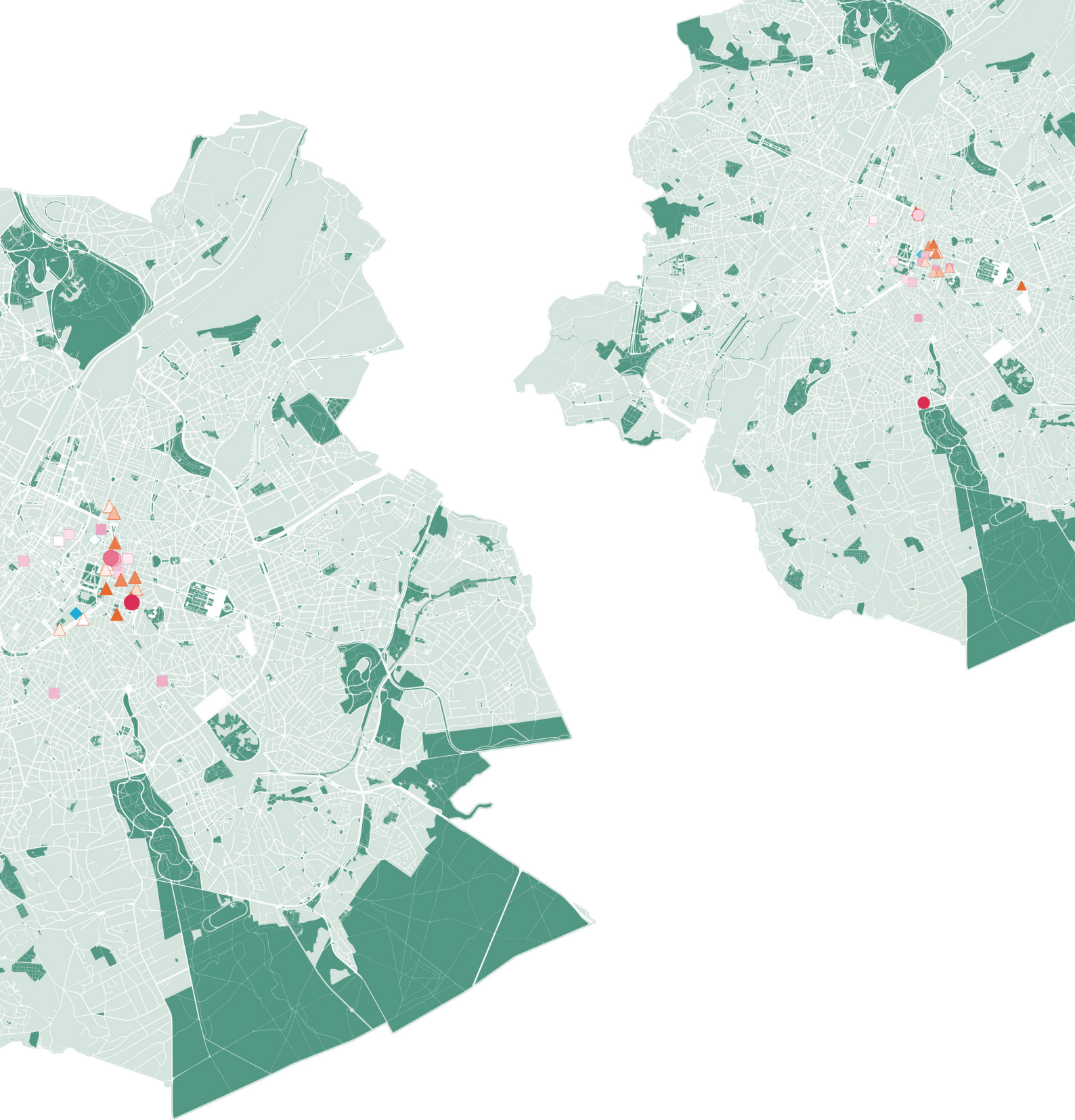
Stadsarchief – Maroy, Eugène. *Le touriste à Bruxelles- Description de la ville et de ses environs et notice historique*. Bruxelles: Tircher, 1861.

Stadsarchief – *The stranger's guide to Brussels accompanied by a new plan and an engraving of the column of congress*. Brussels: Kiessling and co. Booksellers and publishers, 1865.

Stadsarchief – *Guide de l'étranger dans Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: Librairie Kiessling et Comp., 1866.

Stadsarchief – *Trois jours dans Bruxelles*. Bruxelles: Librairie Kiessling et Comp., 1871.

- Stadsarchief – *The family guide to Brussels*. London: Hackney Gazette, 1871.
- Stadsarchief – Delisle, Fernand. *Nouveau guide illustré de Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: J. -P. Moens Librairie, 1872.
- Stadsarchief – Puce, Tom. *Bruxelles à la main – Guide pratique et industriel*. Bruxelles: 1873.
- Stadsarchief – *Guide dans Bruxelles*. Bruxelles: Libraires-éditeurs A. -N. Lebègue et comp., 1878.
- Stadsarchief – *Guide illustré et annuaire de Bruxelles – Offert par le Grand Hôtel Britannique*. Bruxelles: Imprimerie H. Diez, 1888.
- Stadsarchief – Nève, Eugène. *Collection des Guides Belges – Bruxelles et ses environs*. Bruges: Desclée de Brouwer et comp., 1888.
- Stadsarchief – Dremel, Edouard. *Guide de Bruxelles et de ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-Vue et De Flandre*. Bruxelles: Imp. Et Lith. AD. Mertens, 1894.
- Stadsarchief – Blondiau, Ernest. *Guide illustré et annuaire de Bruxelles – Offert par le Grand Hôtel Central*. Bruxelles: 1895.
- Stadsarchief – Van Gele, A. *Bruxelles et ses faubourgs – nouveau guide illustré avec un grand plan de la Capitale*. Bruxelles: J. Lebègue & comp., 1902.
- Stadsarchief – la Société Anonyme des deux Hôtels. *Guide de Bruxelles et de ses environs – Souvenir des Hôtels de Belle-Vue et De Flandre*. Bruxelles: Imp. et Lith. A. Berqueman, 1904.
- Stadsarchief – Guide Rose – *Indicateur illustré du visiteur à Bruxelles*. Bruxelles: Godts, 1910.
- Stadsarchief – Des Marez, G. *Guide illustré de Bruxelles – les monuments civils et religieux*. Bruxelles : Imprimerie F. Van Buggenhoudt, 1918.
- Stadsarchief – De Boeck, A. *Guide pratique illustré - Bruxelles et ses faubourgs*. Bruxelles: 1920.
- Stadsarchief – *Bureau officiel de renseignements gratuits pour étrangers*. Le Guide de Bruxelles. Bruxelles: 1924.
- Stadsarchief – De Boeck, A. *The standard guide to Brussels*. Bruxelles: 1927.
- Stadsarchief – De Boeck, A. *Guide de Bruxelles*. Bruxelles: 1930.
- Stadsarchief – *Bruxelles et ses environs*. Bruxelles: Librairie Hachette, 1931.
- Stadsarchief – *Guide de Bruxelles et ses faubourgs*. Bruxelles: Maison Henri Genucchi, 1935.

APPENDIX

DIPLOMATIEKE HUISVESTING

BRUSSEL

INHOUDSOPGAVE

Appendix voorwoord	1	Roemenië	90
Groot-Brittannië	2	Haïti	92
Frankrijk	4	Paraguay	94
Verenigde Staten van Amerika	10	Siam	96
Oostenrijk	12	Cuba	98
Brazilië	14	Finland	100
Denemarken	16	Polen	102
Romeinse Staten	18	Servië	104
Noorwegen	20	Tsjecho-Slowakije	106
Pruisen	22	Anderen	108
Spanje	24	- Bulgarije	
Zweden	26	- China	
Zwitserland	28	- Egypte	
Nederland	30	- Hawaï	
Portugal	32	- Groothertogdom Hessen & Landgraafschap Hessen-Kassel	
Dominicaanse Republiek	34	- Hongarije	
Honduras	36	- Kroatië	
Mexico	38	- Litouwen	
Nicaragua	40	- Montenegro	
Sardinië	42	- Oranje Vrijstaat	
Württemberg	44	- Heilige Stoel	
Beieren	46	- San Salvador	
Turkije	48	- Saksen	
Chili	50	- Toscanië	
Peru	52	- Joegoslavië	
Rusland	54		
Venezuela	56		
Italië	58		
Argentinië	60		
Colombia	62		
Costa Rica	64		
Duitsland	66		
Ecuador	68		
Griekenland	70		
Guatemala	72		
Luxemburg	74		
Uruguay	76		
Monaco	78		
Perzië	80		
Oostenrijk-Hongarije	82		
Bolivia	84		
Japan	86		
Liberia	88		

APPENDIX

Vermits deze masterproef hoofdzakelijk handelt over de diplomatieke vestiging in Brussel tussen 1830 en 1939, speelt de mapping een primaire rol als tool om deze analyse te kunnen maken en te illustreren. Gedurende dit onderzoeksproces werd echter, naast het terugvinden van stedenbouwkundige relevante informatie over de diplomatieke vestigingen voor de mapping, ook interessante informatie teruggevonden over specifieke cases in het kader van diplomatieke architectuur te Brussel. QGIS biedt de mogelijkheid om de omgekeerde oefening uit te voeren en kaarten te produceren van elk specifiek land dat wordt aangehaald in deze masterproef, met daarop de evolutie doorheen de tijd van zijn of haar adressen. Door te focussen op een specifiek land kan anderzijds ook het verschillend gebruik van gebouwen duidelijk worden, daarbij kan het proces van huren, kopen en bouwen van specifiek patrimonium verduidelijkt worden.

Vanwege deze redenen en verscheidenheid aan architecturale cases binnen het diplomatiek vastgoed te Brussel werd geopteerd om een appendix toe te voegen aan deze masterproef waarin de reeds gevonden informatie, gaande over een specifiek land, wordt verzameld. Voor elk land afzonderlijk wordt standaard informatie vrijgegeven met betrekking tot de adressen, vervolledigd met bijbehorend kaartwerk. In sommige gevallen wordt relevant beeldmateriaal en informatie eveneens toegevoegd. Deze elementen bieden aanzet tot verder onderzoek en creëren inzichten binnen het diplomatiek erfgoed in Brussel.

De landen worden in chronologische volgorde weergegeven, op vlak van teruggevonden tijdstip in de stadsgidsen van Brussel.

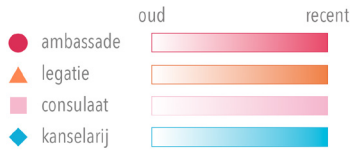
GROOT-BRITANNIË

INFO

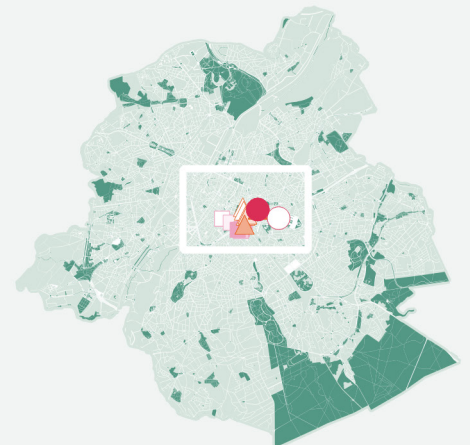
Jaartal eerste adres: 1834

Eerste adres: Wetstraat 3

Huidig adres: Oudergemlaan 10

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Groot-Brittannië gesloopt te zijn.

	Groot-Brittannië - ambassade	Groot-Brittannië - legatie	Groot-Brittannië - consulaat	Groot-Brittannië - kanselarij
1819		au parc		
1834		Rue de la Loi 3, près de la rue Ducale		
1838		Rue Ducale		
1848		Rue Belliard 7		
1855		Rue des Arts 41		
1859			Rue des Arts 41	Rue des Arts 41
1864		Rue du Trône 29		
1865		Rue du Trône 29		
1866		Rue du Trône 29		
1871		Rue du Trône 42	Rue de la Paille 40	
1872			Rue de la Paille 40	
1875		Rue du Trône 42		
1878		Rue du Trône 42	Rue de la Paille 40	
1881		Rue du Trône 42	Rue d'Edinbourg 37	
1883			Rue des Petits-Carmes 11	
1884		Rue du Spa 2	Rue d'Edinbourg 35	
1886		Rue de Spa 2	Rue d'Edinbourg 35	
1887		Rue de Spa 2		
1888		Rue de Spa 2	Rue d'Edinbourg 35	
1890		Rue de Spa 2	Rue d'Edinbourg 35	
1892		Rue de Spa 2		
1894		Rue de Spa 2		
1904		Rue de Spa 2		
1910			Rue d'Edinbourg 15	
1920	Rue de Spa 2		Rue du Trône 44 / Rue de Bastion 3	
1921	Rue de Spa 2 / Rue de la Loi 223		Rue du Trône 44 / Rue de Bastion 3	
1924	Rue de Spa 2			
1927	Rue de Spa 2		Rue du Trône 44a	
1930	Rue de Spa 2		Rue du Trône 44a	
1931			Rue du Bastion 3	
1934	Rue de Spa 2		Rue du Trône 44	
1935	Rue de Spa 2		Rue du Trône 44	

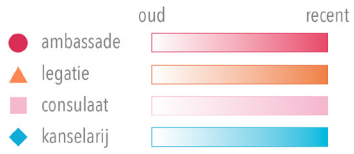
FRANKRIJK

INFO

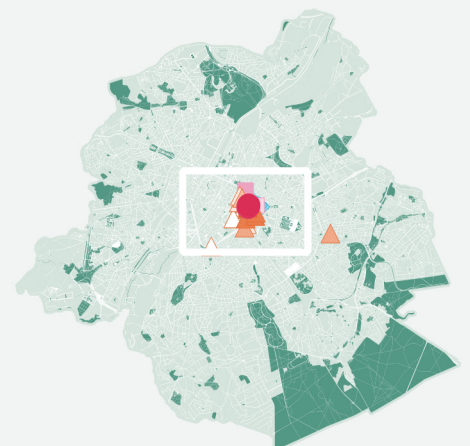
Jaartal eerste adres: 1834

Eerste adres: Waterloolaan 18

Huidig adres: Hertogstraat 65

Voor Frankrijk werd reeds meer opzoekwerk verricht tijdens dit onderzoeksproces. De verzamelde informatie kan geraadpleegd worden op volgende bladzijden.

	Frankrijk - ambassade	Frankrijk - legatie	Frankrijk - consulaat	Frankrijk - kanselarij
1819		au parc		
1834		Boulevard de Waterloo 18		
1838		Rue de la Loi 12		
1845		Rue Royale Neuve		
1847		Rue Royale Neuve		
1848		Rue Royale-Neuve 29		
1850		Royale-Neuve 29		
1852		Rue Royale 152		
1855		Rue des Douze Apôtres 19bis		
1859		Rue du Commerce 34		Rue du Commerce 34
1864		Rue du Commerce 56		
1865		Rue du Commerce 56		
1866		Rue du Commerce 56		
1871		Place de l'Industrie 14		
1872		Place de l'Industrie 5		
1873		Place de l'Industrie 14		
1875		Place de l'Industrie 14		
1878		Place de l'Industrie 5		
1881		Rue du Congrès 12		Rue Hydraulique 7
1883		Rue du Trône 42		
1884		Rue Guimard 12	Rue du Commerce 30	
1886		Rue du Commerce 30		
1887		Boulevard du Régent 41 / Rue Ducale 65		
1888		Bruxelles	Rue du Marteau 48	
1888		Rue Belliard 47	Rue du Commerce 30	
1890		Rue Belliard 47	in Antwerpen	
1892		Rue Belliard 47	Rue du Commerce 30	
1894		Rue Belliard 47		
1895		à Bruxelles	Rue du Marteau 48	
1896			Rue du Marteau 48	
1902		Rue de la Science 37		Rue du Marteau 50
1904		Rue de la Science 37		Rue du Marteau 50
1910		Rue de la Loi 66		Rue du Marteau 50
1911		Boulevard du Régent (Bureau: Rue du Marteau 50)		Rue du Marteau 58
1912		Boulevard du Régent 41		
1913		Boulevard du Régent 41		Rue Ducale 65
1920	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	Rue Ducale 65
1921	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	Rue Ducale 65
1924	Boulevard du Régent 41	Rue Ducale 65		
1927	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	
1930	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	
1931			Boulevard Bischoffsheim 38	
1934	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	
1935	Boulevard du Régent 41		Boulevard Bischoffsheim 38a	

Regentlaan 41

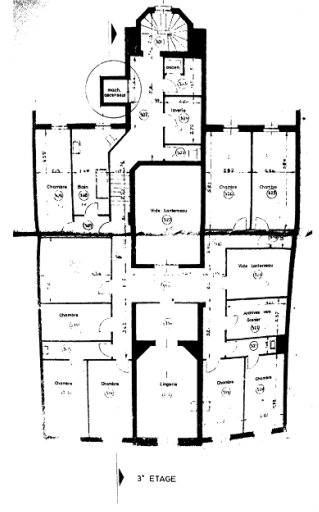
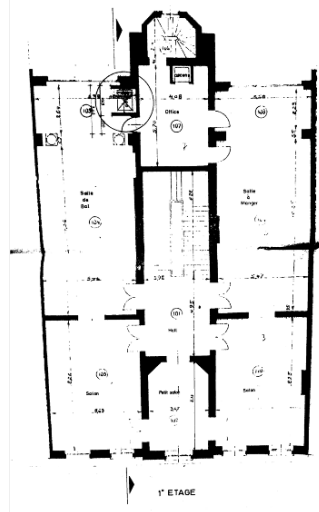
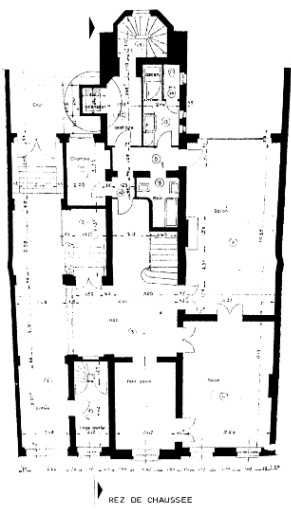
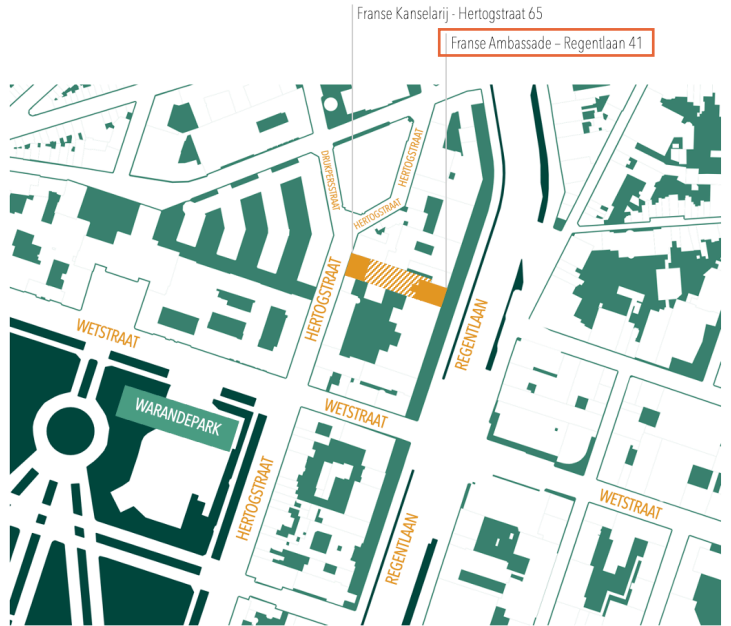
Hertogstraat 65

1830 - onafhankelijkheid België
 1832 - start diplomatieke relatie Frankrijk-België
 1865 - bouw Hôtel de Lovenjoul

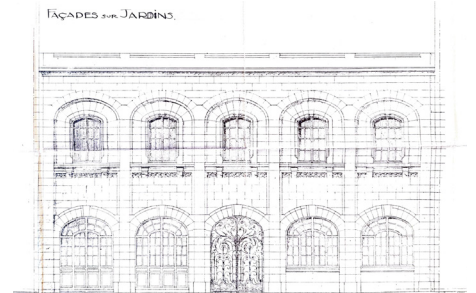
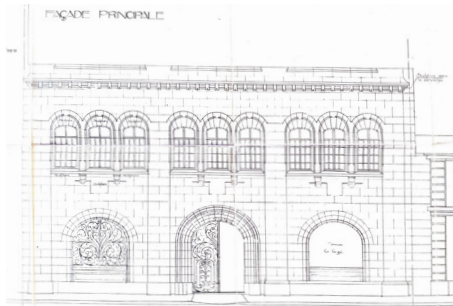
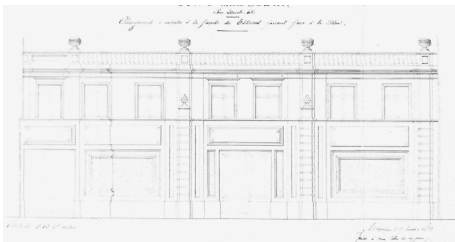
1907 - Charles de Lovenjoul overleden
 1909 - Institut de France verkoopt Hôtel Lovenjoul
 1909 - legatie -> ambassade
 1911 - **bouw** Kanselarij Frankrijk
 1914-1918 - Eerste Wereldoorlog

1939-1945 - Tweede Wereldoorlog

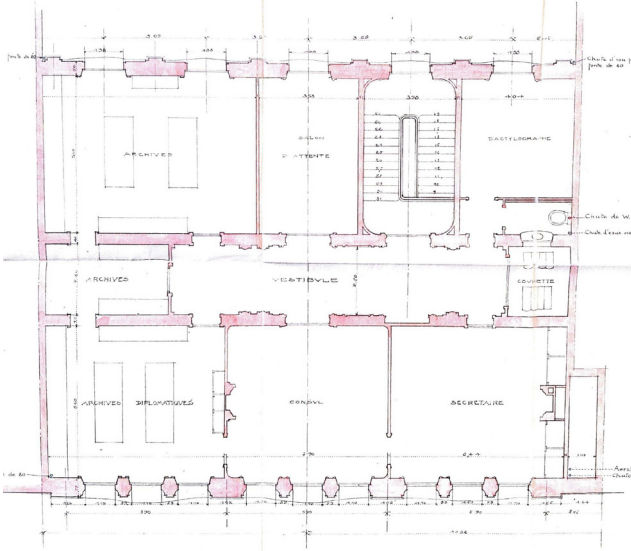
Fransen Kancelarij - Hertogstraat 65

Fransen Ambassade - Regentlaan 41

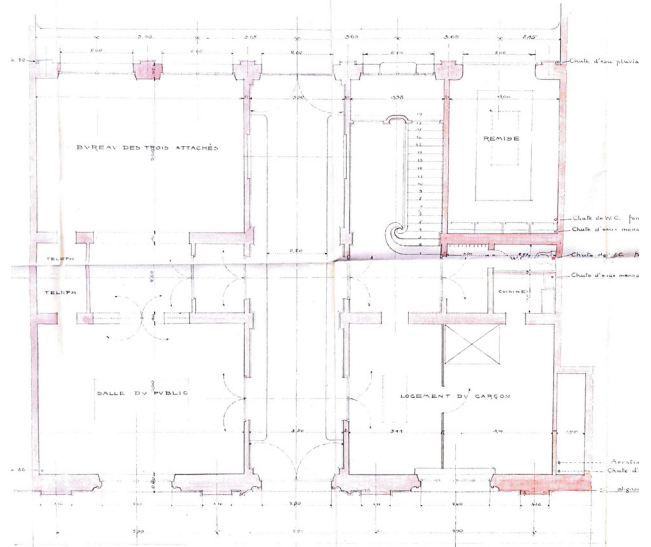
CONSULAT GENERAL DE FRANCE EN BELGIQUE (BRUXELLES)

Plan du 1er Etage

CONSULAT GENERAL DE FRANCE EN BELGIQUE (BRUXELLES)

Plan du Rez-de-Chaussée

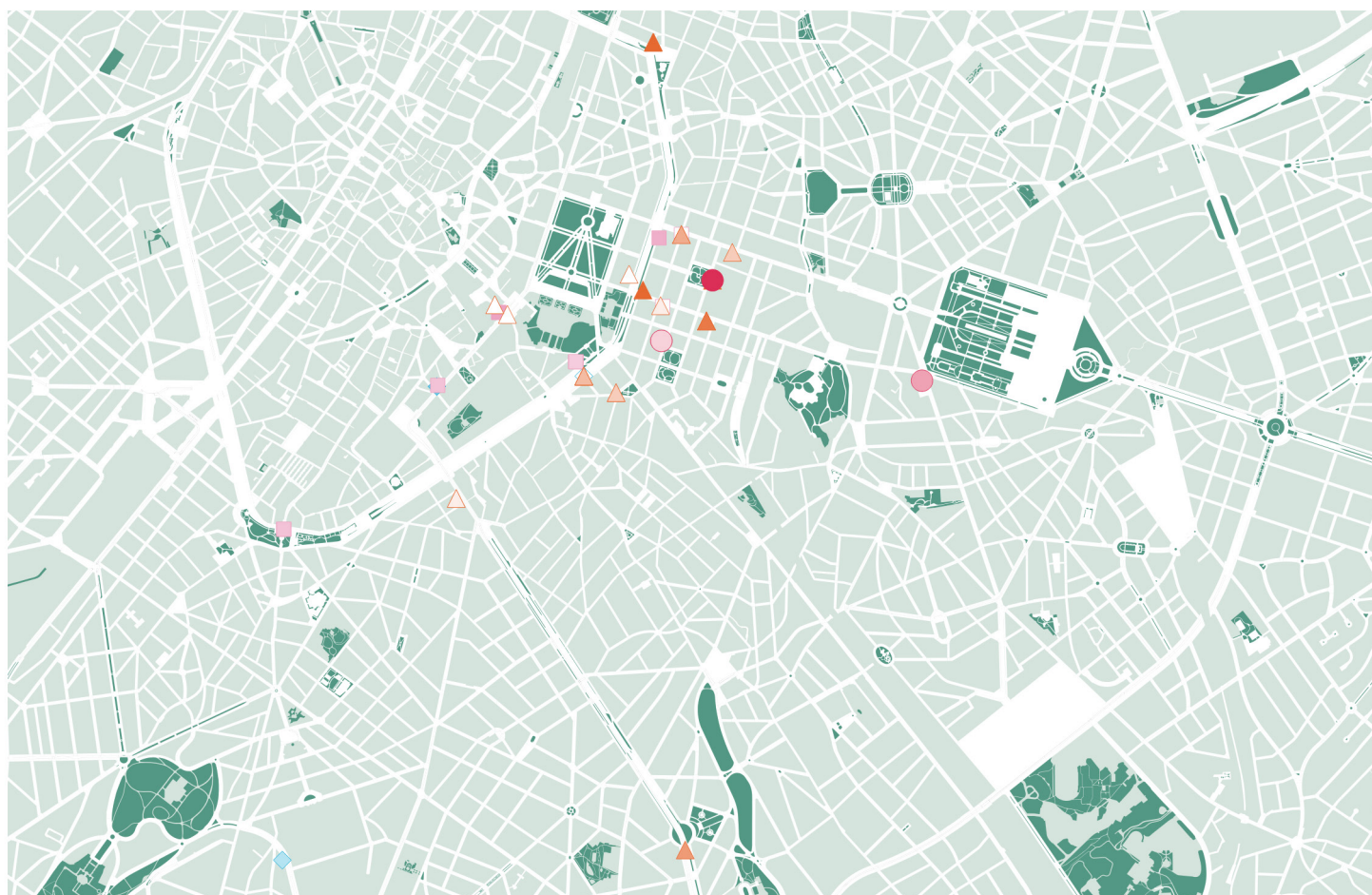
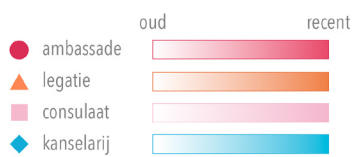
VERENIGDE STATEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1834

Eerste adres: Regentlaan 23

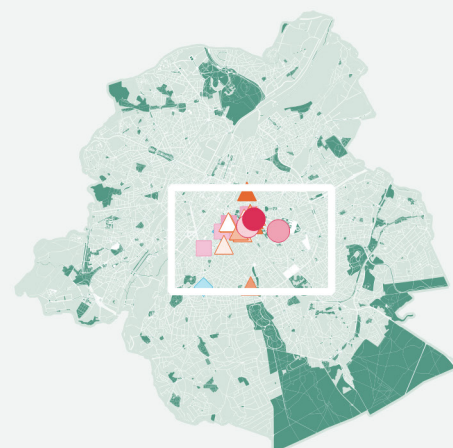
Huidig adres: Regentlaan 27

Wetenschapsstraat 33 - Raad van State

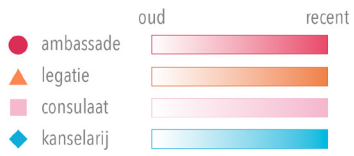
Regentlaan 27 / Zinnerstraat 2

	Verenigde Staten - ambassade	Verenigde Staten - legatie	Verenigde Staten - consulaat	Verenigde Staten - kanselarij
1834		Boulevard du Régent 23		
1838		Hôtel Belle-Vue		
1845		Rue du Musée 2		
1847		Rue du Musée 2		
1848		Quartier-Louise 19		
1850		Quartier-Louise 19		
1852		Rue Belliard 9		
1855		Rue de Marnix 18		
1859		Rue de Marnix 18		Rue Marnix 18
1864		Rue d'Egmont 1		
1865		Rue d'Egmont 1		
1866		Rue de la Loi 55		
1871		Rue de Marnix 18	Rue du Commerce 1	
1872		Rue de Marnix 18		
1873		Rue de Marnix 18		
1875		Rue de Marnix 18		
1878		Rue de Marnix 18	Rue Belliard 11	
1881		Rue du commerce 33	Rue de Berlin 29	
1883		Rue du Commerce 33	Place du Trône 1	
1884		Rue du Commerce 33	Place du Trône 1	
1886		Rue Belliard 43	Place du Trône 1	
1887		Avenue Louise 108		
1888		Rue Belliard 43	Place du Trône 1	
1888		Rue Belliard 43	//	
1890		Rue Belliard 43	Boulevard de Waterloo 75	
1892		Rue Belliard 43	Place du Trône 1	
1894		Rue Belliard 43	Boulevard de Waterloo 75	
1895		Rue Belliard 43	Place du Trône 1	
1896		Rue Belliard 43	Place du Trône 1	
1902		Rue du Pôle 2		
1904		Rue du Pôle 2	Boulevard de Waterloo 82	
1910		Rue du Pôle 2	Rue de la Régence 35	
1911		Evenue des Arts 44		Avenue Albert 99
1913		Rue de la Science 33		Rue de la Régence 39
1920	Place de l'Industrie 4-22		Place Royale 3	
1921	Place de l'Industrie 4-22		Place Royale 3	
1924	Avenue d'Auderghem 57			
1927	//		Place Royale 3	
1930			Avenue des Arts 27	Rue de la Science 33
1931			Place Royale 3	
1934	Rue de la Science 33			
1935	Rue de la Science 33		Place Royale 3	

OOSTENRIJK

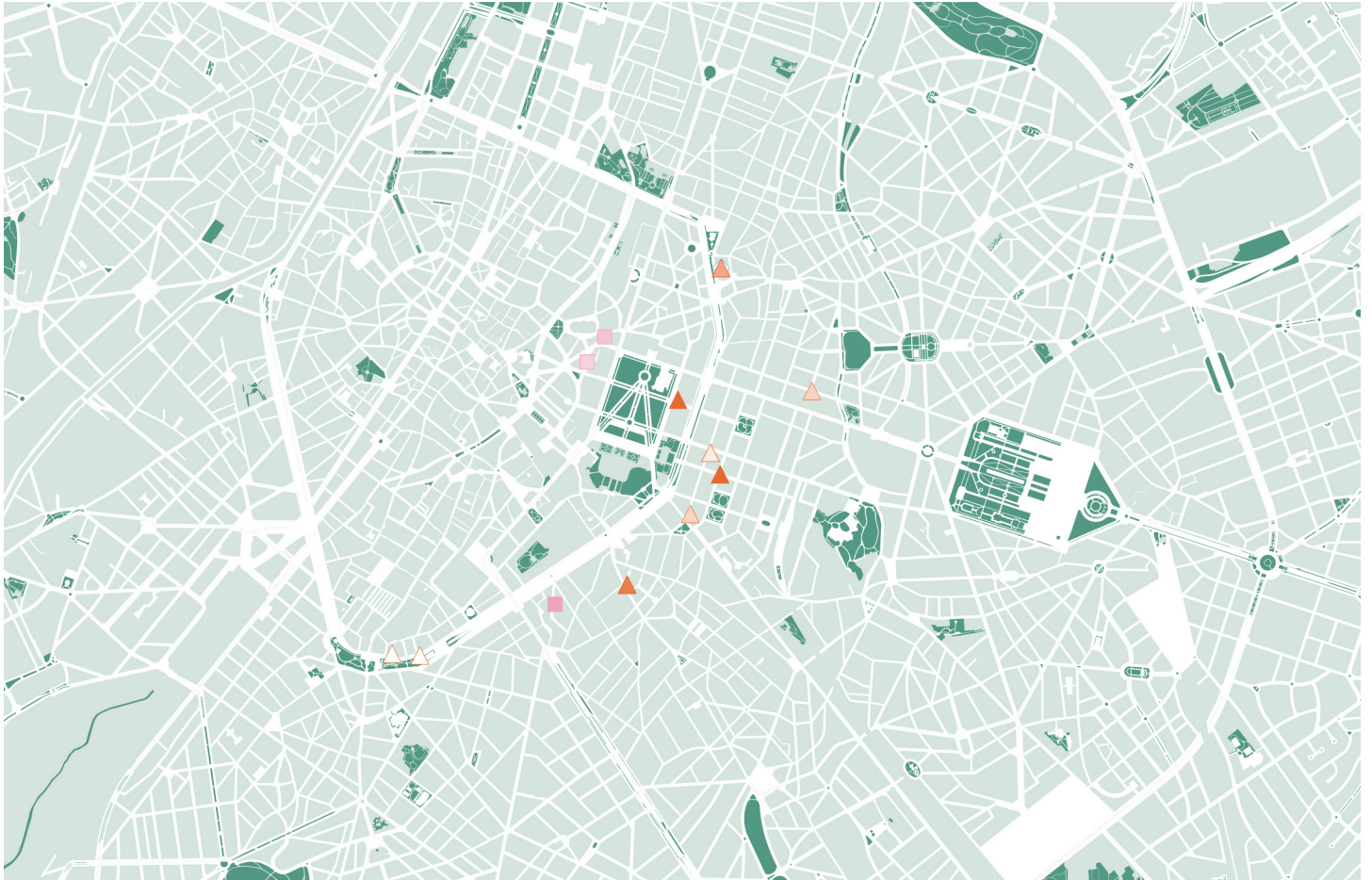
INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Wtaerlolaan 125

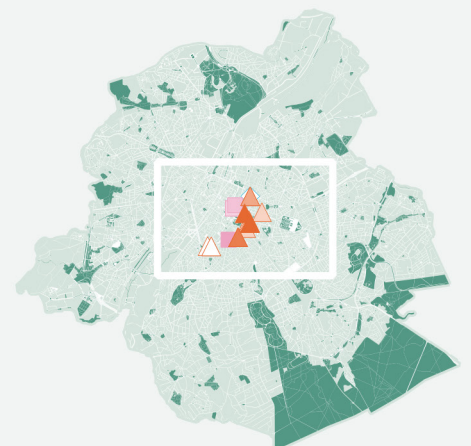
Huidig adres: Kortenberglaan 52

Regentlaan 27 / Zinnerstraat 2

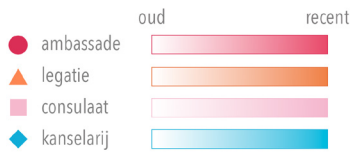

Kanselarijstraat 11

	Oostenrijk - legatie	Oostenrijk - consulaat	Oostenrijk - kanselarij
1819	Hôtel de Flandre		
1838	Glacis de Waterloo 125		
1845	Boulevard de Waterloo 18		
1847	Boulevard de Waterloo 18		
1848	Rue Belliard 9, Quartier Léopold		
1850	Rue Belliard 9 (Quartier Léopold)		
1852	Rue du Commerce 7		
1855	Rue de l'Astronomie 11		
1859	Rue Joseph II		Rue de l'Astronomie 11
1864	Rue de l'Astronomie 11		
1865	Rue de l'Astronomie 11		
1866	Rue de l'Astronomie 11		
1871	Chaussée d'Ixelles 62		
1872	Chaussée d'Ixelles 62	Place de la Chancellerie	
1873	Chaussée d'Ixelles 62		
1875	Rue Montoyer 79		
1878	Chaussée d'Ixelles 62		
1881		Rue de la Chancellerie 11	
1883	Rue Montoyer 79		
1884	Rue Montoyer 79	Rue de la Chancellerie 11	
1886	Rue Montoyer 79	Rue de la Chancellerie 11	
1890	Rue Zinner 2	Rue de la Chancellerie 11	
1910		Rue du Gentilhomme 3	
1930		Rue Crespel 18	
1934		Avenue de l'Yser 23	
1935		Rue Crespel 18	

BRAZILIË

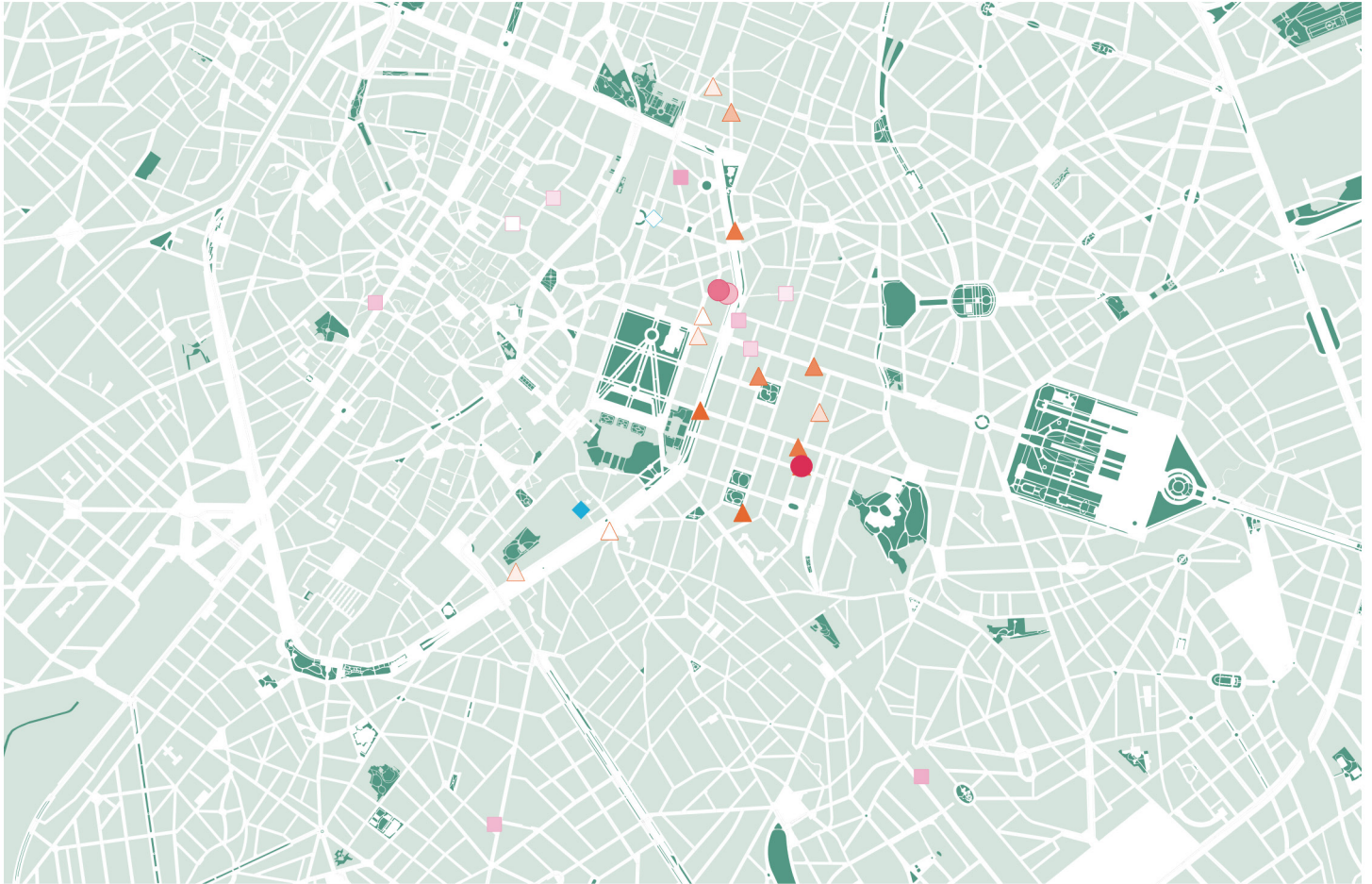

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Hertogstraat 59

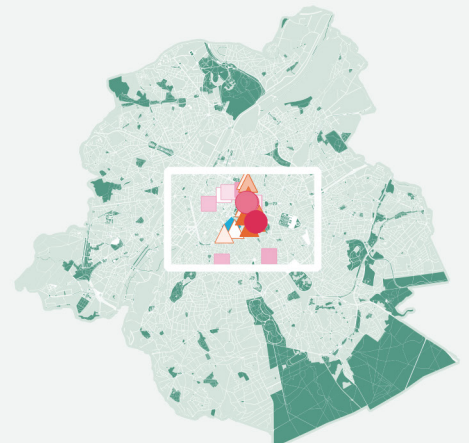
Huidig adres: Sint-Michielslaan 27

Huidige residentie - Brazilië

Huidige residentie - Brazilië

	Brazilië - ambassade	Brazilië - legatie	Brazilië - consulaat	Brazilië - kanselarij
1838		Rue Ducale 59		
1845		Glacis de la porte Namur		
1847		Glacis de la port de Namur		
1848		vielle chaussée de Schaerbeek 36		
1850		Vieille Chaussée de Schaerbeek 36		
1852		//		
1855		Boulevard de Waterloo 55	Rue Fossés-aux-Lous 55	
1859		Rue Ducale 51		Hôtel Cluysenaar (Rue Royale 77)
1864		Rue d'Arlon 69		
1865		Rue d'Arlon 69		
1866		Rue d'Arlon 69		
1871		Rue de Méridien 1		
1872		Rue de Méridien 1	Rue Marie-Thérèse 10	
1873		Rue du Méridien 1	Rue Marie-Thérèse 10	
1875		Rue du Méridien 1		
1878		Rue du Méridien 1	Rue Marie-Thérèse 10	
1881		Rue du Méridien 1	Rue Marie-Thérèse 10	
1883		Rue du Méridien 1	Rue Marie-Thérèse 10	
1884		Rue de l'Industrie 44	Rue du Commerce 50	
1886		Rue de l'Industrie 44	Rue du Champ-de-Mars 19	
1887		Rue Montoyer 62 / Rue Belliard 48		
1888		Rue de la Loi 98	Rue du Marais 31	
1888		Rue de l'Industrie 44	Place de Meir 76 (Antwerpen)	
1890		Rue de l'Industrie 44	Rue du Commerce 50	
1892		Rue de l'Industrie 44	Rue du Commerce 50	
1894		Rue de la Loi 98	Avenue des Arts 20	
1895		Rue de la Loi 98	Avenue des Arts 20	
1896		Rue de la Loi 98	Avenue des Arts 20	
1902		Avenue de l'Astronomie 18		
1904		Rue Belliard 53	Boulevard Anspach 119	
1910		Rue de Fleurus 14	Chaussée de Charleroi 169	
1911				Rue du Pépin 29
1912		Rue Fleurus 14		
1913		Rue Fleurus 14		Rue de Pepin 29
1920		Rue Montoyer 62	Avenue de la Couronne 140	
1921	Rue Montoyer 62		Avenue de la Couronne 140	
1924	Rue Montoyer 62	Rue Belliard 48		
1927				
1930	Boulevard du Régent 46		Rue de l'Association 22	
1931				
1934	Rue Ducale 83		Rue de l'Association 22	
1935	Rue Montoyer 62		Rue Association 22	

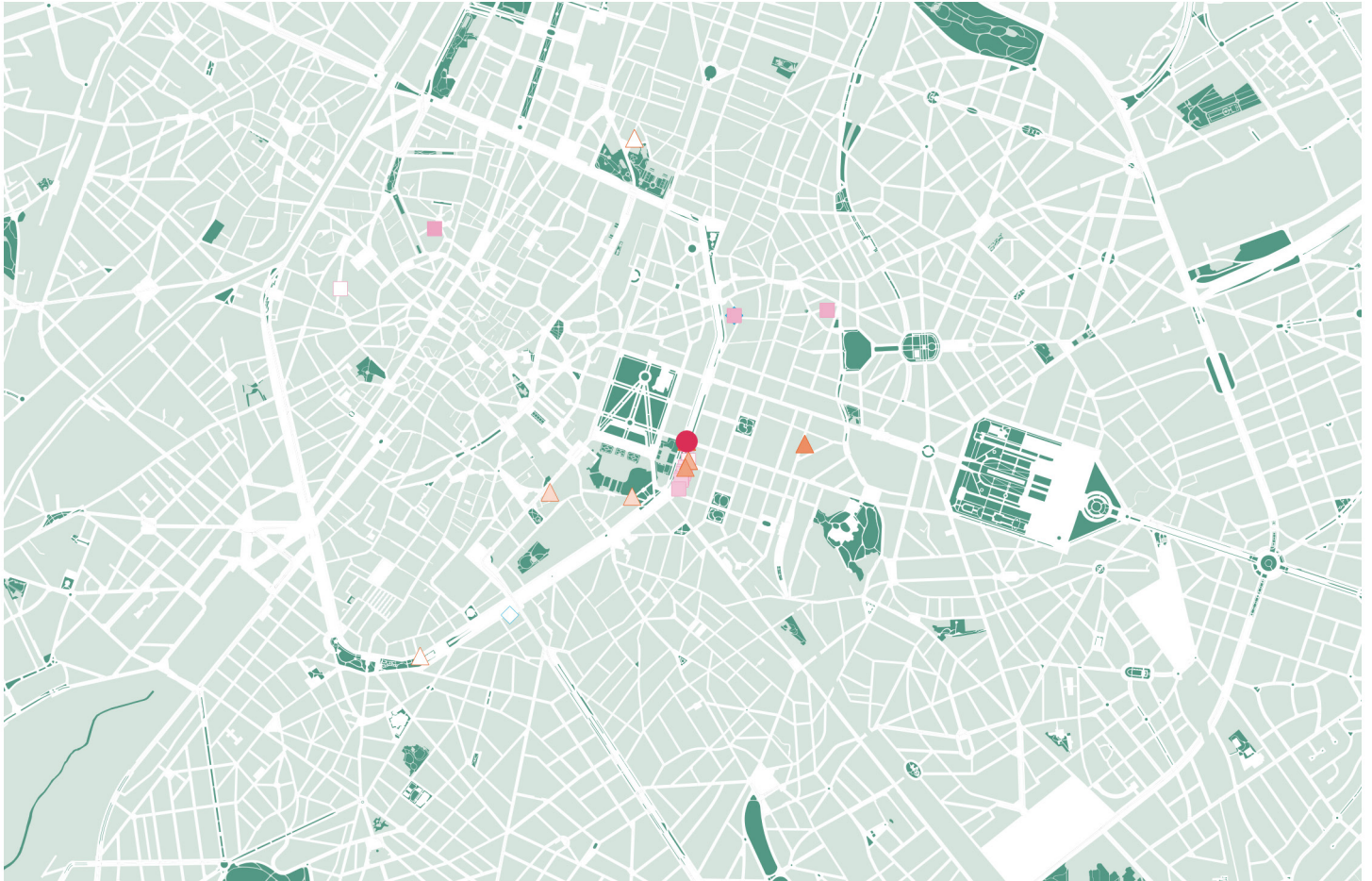
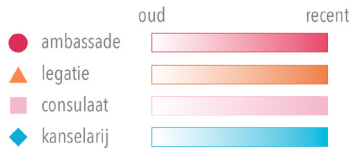
DENEMARKEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

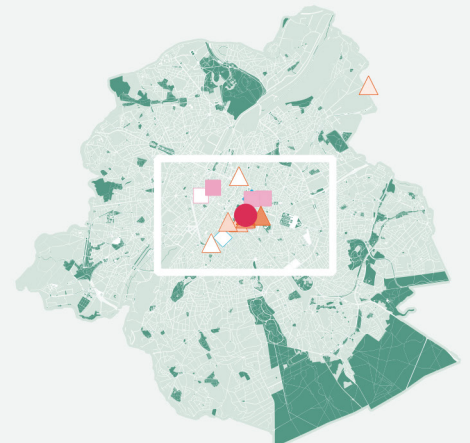
Eerste adres: Waterloolaan

Huidig adres: Aarlenstraat 73

Populierstraat 21

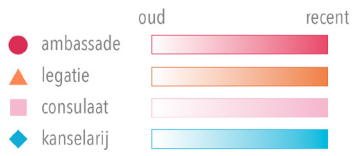
Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Denemarken gesloopt te zijn.

	Denemarken - ambassade	Denemarken - legatie	Denemarken - consulaat	Denemarken - kanselarij
1819	//			
1838		Boulevard de Waterloo		
1845		Rue Verte 2 bis		
1847		Rue Verte 2 bis		
1848		Rue Verte 3bis		
1850		Rue Verte 3 bis		
1852		Rue Brederode 3 bis		
1855		Rue de la Régence 4 bis	Rue du Boulet	
1859			Rue des Arts 50	Avenue de la Toison d'Or 56
1864			Rue des Arts 50	
1865			Rue des Arts 50	
1866			Rue des Arts 50	
1871		Rue des Arts 50		
1872			Rue des Arts 52	
1873			ru des Arts 52	
1875		Rue des Arts 50		
1878			Rue des Arts 52	
1881			Avenue des Arts 52	
1883			Avenue des Arts 52	
1884			Avenue des Arts 52	
1886			Avenue des Arts 52	
1887		Rue Belliard 56		
1888			Avenue des Arts 52	
1890		Avenue des Arts 52		
1892			Avenue des Arts 52	
1894			Evenue des Arts 52	
1895			Evenue des Arts 52	
1896			Rue des Arts 52	
1904			Avenue des Arts 52	
1910			Avenue des Arts 7	
1911		Rue de Trèves 43		Avenue des Arts 7
1912		Rue des Trèves 43		
1913		Rue des Trèves 43		Avenue des Arts 7
1920		Rue Belliard 38	Rue des Gildes 17	
1921			Rue des Gildes 17	
1924		Rue Belliard 56		
1927			Avenue des Arts 7	
1930		Rue Belliard 56	Rue du Peuplier 21	
1931				
1934		Rue Belliard 56	Rue du Peuplier 21	
1935	Rue Belliard 56		Rue Peuplier 21	

ROMEINSE STATEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Karmelietenstraat 4

Huidig adres: Josphe II straat 22 / Josphe II straat 24

Huidige staat: Italië

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van de Romeinse Staten gesloopt te zijn.

	Romeinse Staten - legatie	Etats-Romains - consulaat	Etats-Romains - kanselarij
1838	Rue des Petits-Carmes 4		
1848	Rue Belliard 14		
1852	Rue Royale 55		
1855	Rue des Sablons 7		
1859	Rue Montoyer 32	Rue Montoyer 32	Rue Montoyer 32
1864	Rue Montoyeur 32		
1865	Rue Montoyer 32		
1866	Rue Montoyer 32		
1871	Rue Montoyer 32		
1872	Chaussée de Wavre 204		
1873	Rue Montoyer 32		

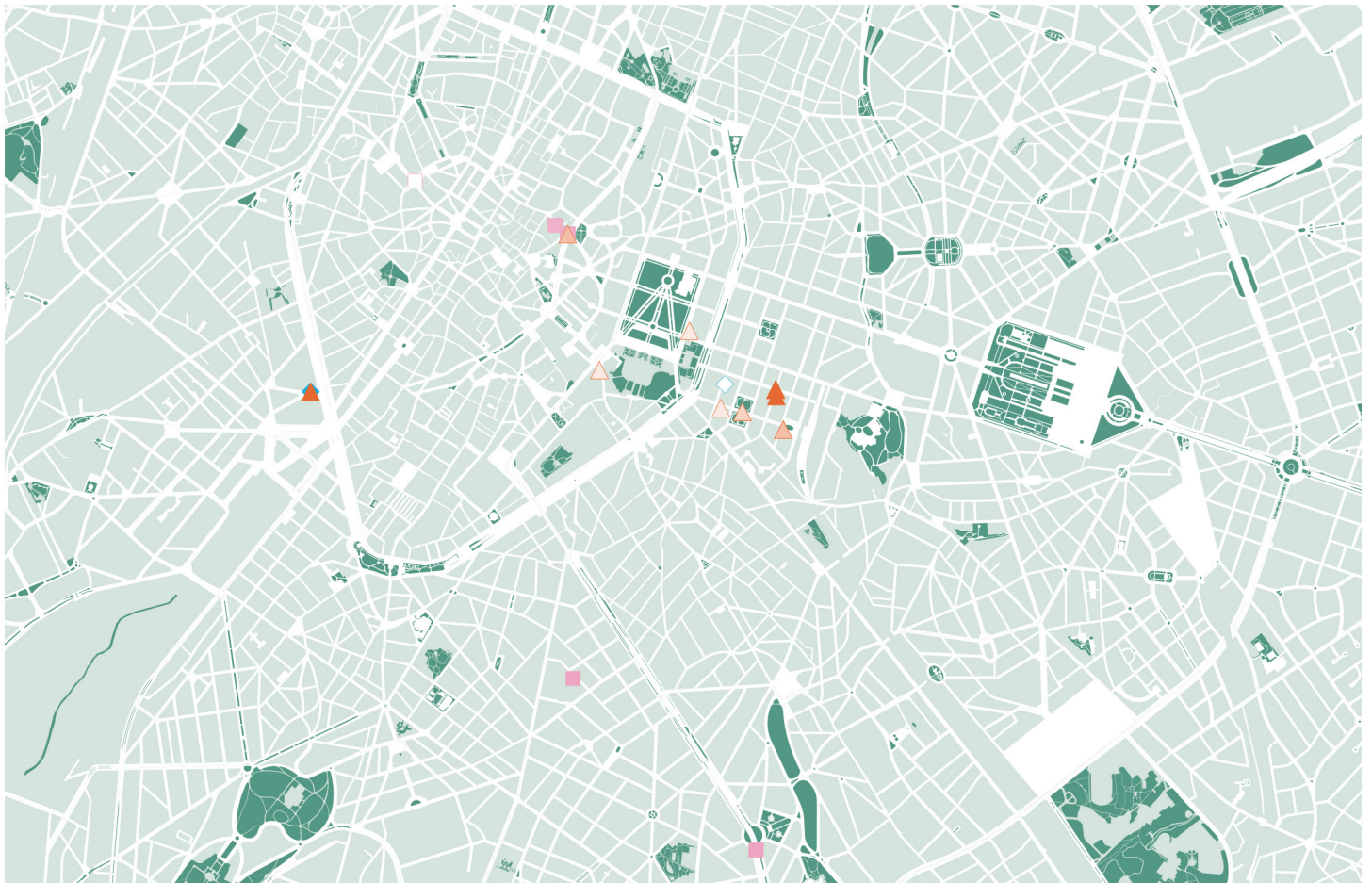
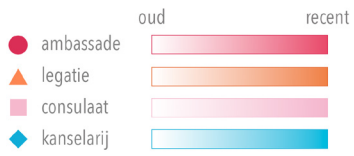
NOORWEGEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Oude graanmarkt

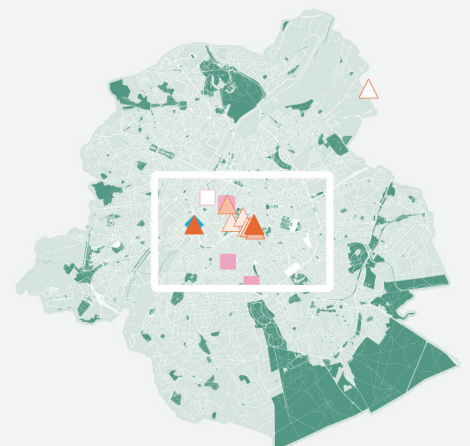
Huidig adres: Archimedesstraat 17

Arenbergstraat 9

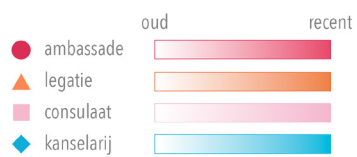
Arenbergstraat 9

	Noorwegen - ambassade	Noorwegen - legatie	Noorwegen - consulaat	Noorwegen - kanselarij
1838			Vieux marché aux grains	
1845		Rue Verte 3 bis		
1847		Rue verte 3 bis		
1848		Rue Verte 3 bis		
1850		Rue Verte 3 bis		
1852		Rue de Namur		
1855		Rue Ducale 5		
1859		Rue de Luxembourg 19		Rue du Commerce 41
1864		Rue du Luxembourg 5		
1865		Rue de Luxembourg 5		
1866		Place du Luxembourg 25		
1871		Place de Luxembourg 25		
1872		Rue d'Arenberg 9		
1873		Place de Luxembourg 25	Rue d'Arenberg 9	
1878			Rue d'Arenberg 9	
1881		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1883		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1884		Rue Marie-de-Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1886		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1888		Rue Marie-de-Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1888		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1890		Rue Marie-de-Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1892		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1894		Rue Marie de Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1895		Rue Marie de Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1896		Rue de Marie-de-Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1904		Rue Marie de Bourgogne 41	Rue d'Arenberg 7	
1910			Rue Faider 37	
1911				Rue du Bastion 3
1913				Ssquare de l'Aviation
1920		Square de l'Aviation	Avenue Louise 73	
1921			Avenue Louise 73	

PRUISEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

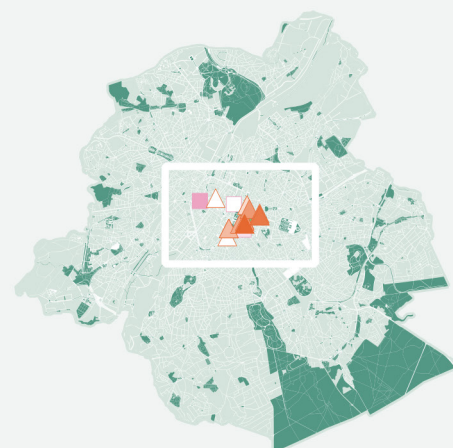
Eerste adres: Waterloolaan 36

Huidig adres: J. De Lalaingstraat 8 - 14

Huidige staat: Duitsland

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van de Pruisen gesloopt te zijn.

	Pruisen - ambassade	Pruisen - legatie	Pruisen - consulaat	Pruisen - kanselarij
1819		Rue de l'évêque		
1838		boulevard de Waterloo 36		
1845		Boulevard du Régent 13 et Rue de Louvain 49		
1847		boulevard du Régent 13 et rue de Louvain 49		
1848		Rue des Petits-Carmes 39		
1850		Rue des Petits-Carmes 39		
1852		Rue des Petits-Carmes 39		
1855		Rue Ducale 2	Rue de Ligne 5	
1859		Rue des Arts 25		Rue des Arts 25
1864		Rue de la Charité 29		
1865		Rue de la Loi 84		
1866		Rue Joseph II 82		
1871		Rue de la Loi 84	Rue du Trône 3	
1872		Rue des Arts 51	Rue du Boulet 8	
1873		Rue des Arts 51	Rue du Boulet 8	
1875		Rue des Arts 51		

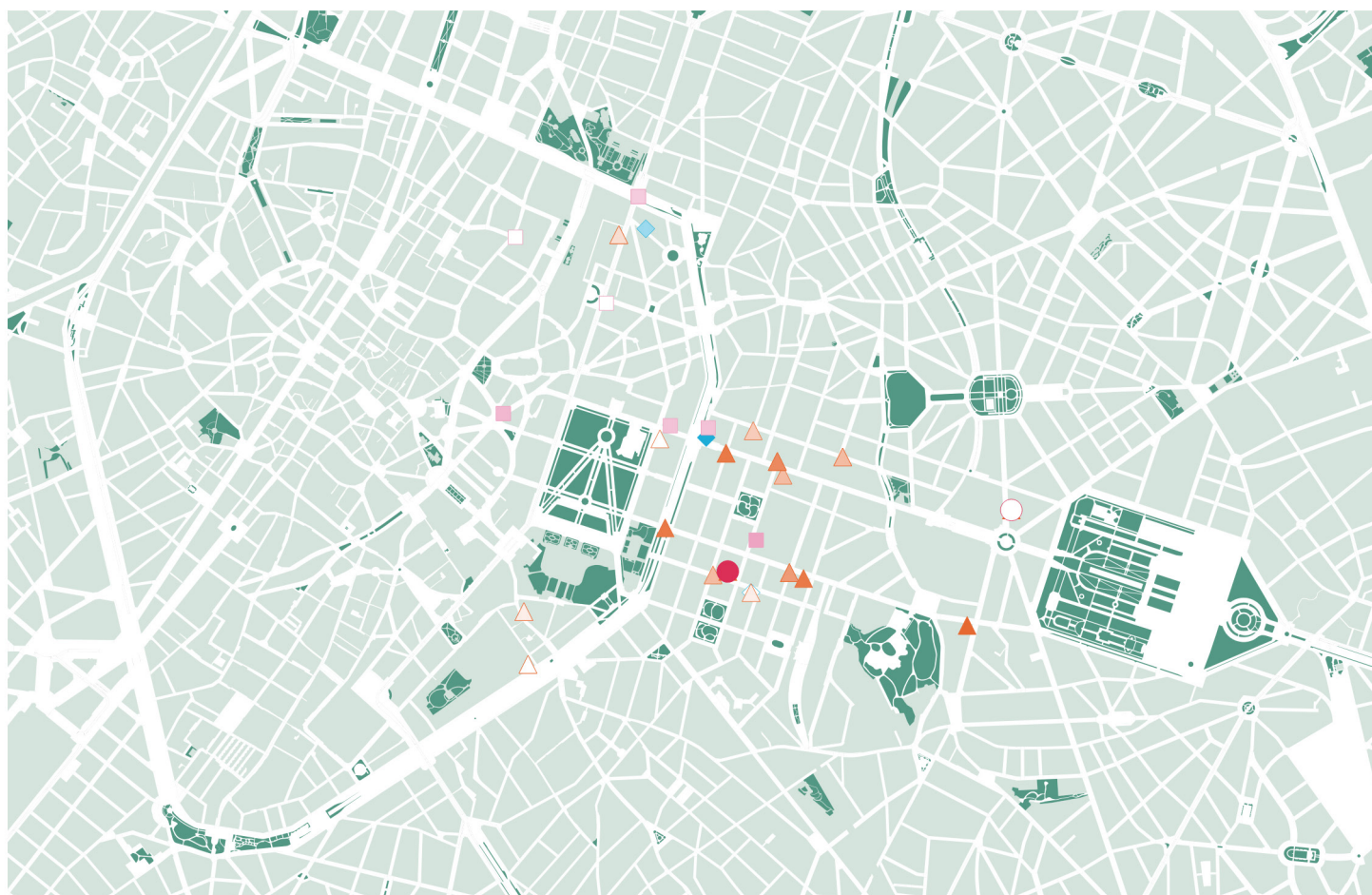
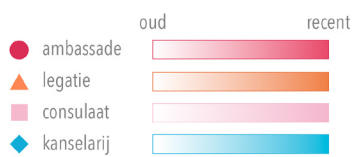
SPANJE

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Hertogstraat 49

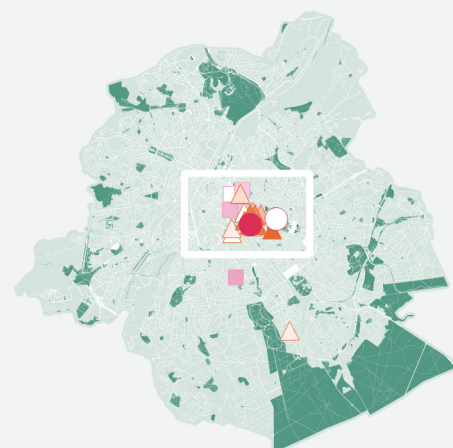
Huidig adres: Wetenschapsstraat 19

Archimedesstraat 11

Montoyerstraat 26

	Spanje - ambassade	Spanje - legatie	Spanje - consulaat	Spanje - kanselarij
1838		Rue Ducale 49		
1845		Boulevard de Waterloo 11		
1847		Boulevard de Waterloo 11		
1848		Rue de Namur 42		
1850		Rue de Namur 42		
1855		Rue d'Italie 27		
1859		Rue Montoyer 51		Rue Montoyer 51
1864		Rue Royale extérieure 202		
1865		Rue Royale extérieure 202		
1866		Rue Royale extérieure 202		
1871		Rue Royale 202	Rue Royale 75	
1872		Rue Joseph II 64		
1873		Rue Joseph II 27		
1875		Rue Joseph II 64		
1878		Rue Joseph II 64	Rue du Marais 57	
1881		Rue Montoyer 53	Rue Royale 48	
1883		Rue de la Loi 51	Rue Royale 48	
1884		Rue d'Arlon 70	Rue Royale 48	
1886		Rue d'Arlon 70	Rue Royale 48	
1887		Rue Montoyer 26		
1888		Rue de la Loi 66	Rue Royale 48	
1888		Rue d'Arlon 70	Rue Royale 48	
1890		Rue de la Loi 66	Rue Royale 48	
1892		Rue d'Arlon 70	Rue Royale 48	
1894		Rue de la Loi 66	Rue Royale 58	
1895		Rue de la Loi 66	Rue Royale 48	
1896		Rue de la Loi 66	Rue Royale 48	
1902		Rue du Commerce 111		
1904		Rue du Commerce 111	Avenue des Arts 23	
1910		Rue Belliard 69	Rue de la Loi 20	
1911		Rue Belliard 50		Rue de la Sablonière 18
1913		Rue Belliard 169		Rue de la Loi 26
1920		Rue Archimède 11	Rue des Colonies 33	
1921	Rue Archimède 11		Rue des Colonies 33	
1924		Rue Montoyer 26		
1927			Rue Montoyer 26	
1930		Rue Montoyer 26	Rue de la Science 19	
1931			Rue de l'Aqueduc 146	
1934	Rue Montoyer 26		Rue de la Science 19	
1935	Rue Montoyer 26		Rue Aqueduc 146	

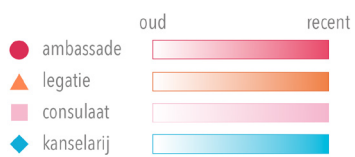
ZWEDEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Oude graanmarkt

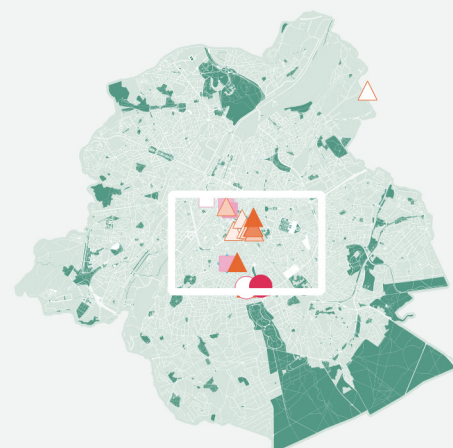
Huidig adres: //

Arenbergstraat 9

Géo Bernierlaan 13

	Zweden - ambassade	Zweden - legatie	Zweden - consulaat	Zweden - kanselarij
1838			Vieux marché aux grains	
1845		Rue Verte 3 bis		
1847		Rue verte 3 bis		
1848		Rue Verte 3 bis		
1850		Rue Verte 3 bis		
1852		Rue de Namur		
1855		Rue Ducale 5		
1859		Rue de Luxembourg 19	Rue de Luxembourg 20	Rue du Commerce 41
1864		Rue de Luxembourg 5		
1865		Rue de Luxembourg 5		
1866		Place du Luxembourg 25		
1871		Place de Luxembourg 25		
1872		Rue d'Arenberg 9		
1873		Place de Luxembourg 25	Rue d'Arenberg 9	
1878			Rue d'Arenberg 9	
1881		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1883		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1884		Rue Marie-de-Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1886		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1888		Rue Marie-de-Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1888		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1890		Rue Marie-de-Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1892		Rue Marie de Bourgogne 50	Rue d'Arenberg 9	
1894		Rue Marie de Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1895		Rue Marie de Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1896		Rue de Marie-de-Bourgogne 42	Rue d'Arenberg 9	
1902		Rue Marie de Bourgogne 41		
1904		Rue Marie de Bourgogne 41	Rue d'Arenberg 7	
1910			Rue Faider 37	
1911		S. E. M. De Klercker		Rue Faider 37
1912		Rue Van Eyck 25		
1913		Rue Van Eyck 25		
1920		Rue van Eyck 25 / Avenue Louise 162	Rue Faider 37	
1921	Rue van Eyck 25		Rue Faider 37	
1924		Avenue Louise 162		
1930		Square Frère-Orban 7	Rue des Colonies 66	
1934		Avenue Géo Bernier 13	Rue des Colonies 66	
1935	Avenue Géo Bernier 13			

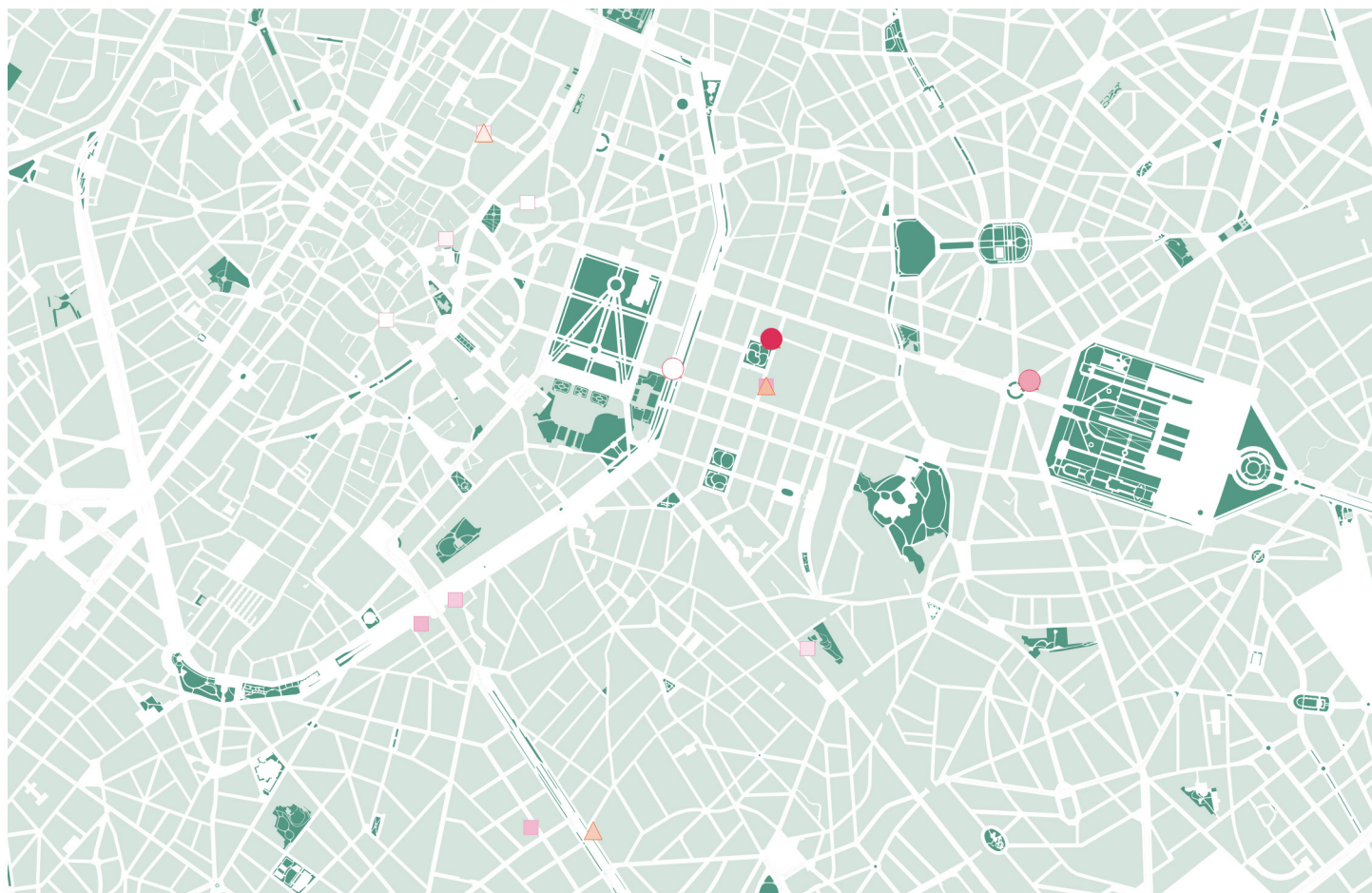
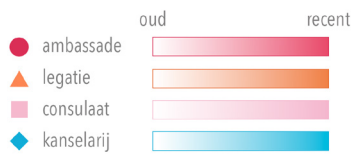
ZWITSERLAND

INFO

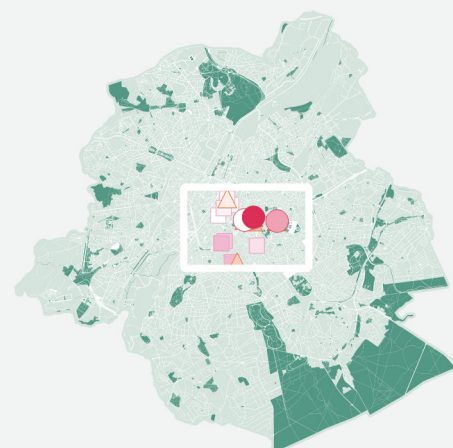
Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Gasthuisstraat

Huidig adres: Luxemburgplein 1

Hertogstraat 15 - voormalige ambassade

	Zwitserland - ambassade	Zwitserland - legatie	Zwitserland - consulaat	Zwitserland - kanselarij
1838			Rue de l'Hôpital	
1855			Rue du Bois-Sauvage 3	
1871		Rue des Comédiens 45		
1872			Montagne Sainth-Elisabeth 43	
1873			Rue des Comédiens 45	
1875		Rue des Comédiens 45		
1878			Montagne Sainte-Elisabeth 43	
1881			Rue du Trône 190	
1883			Rue du Trône 190	
1884			Rue du Trône 190	
1886			Avenue de la Toison d'Or 49	
1887		Avenue Louise 162		
1888			Avenue de la Toison d'Or 58	
1888			Avenue de la Toison d'Or 49	
1890			Avenue de la Toison d'Or 49	
1892			Avenue de la Toison d'Or 49	
1894			Avenue de la Toison d'Or 58	
1895			Avenue de la Toison d'Or 58	
1896			Avenue de la Toison d'Or 58	
1904			Rue de Livourne 73	
1910			Rue de la Science 21	
1911				Rue de la Science 21
1920		Boulevard du Régent 20 / Rue de la Science 21		
1921	Boulevard du Régent 20			
1924		Avenue de Cortenberg 8	Square Frère Orban 7	
1927			Square Frère-Orban 7	
1931			Square Frère-Orban 7	
1934	Avenue de Cortenberg 8	Square Frère-Orban 7		
1935	Square Frère-Orban 7			

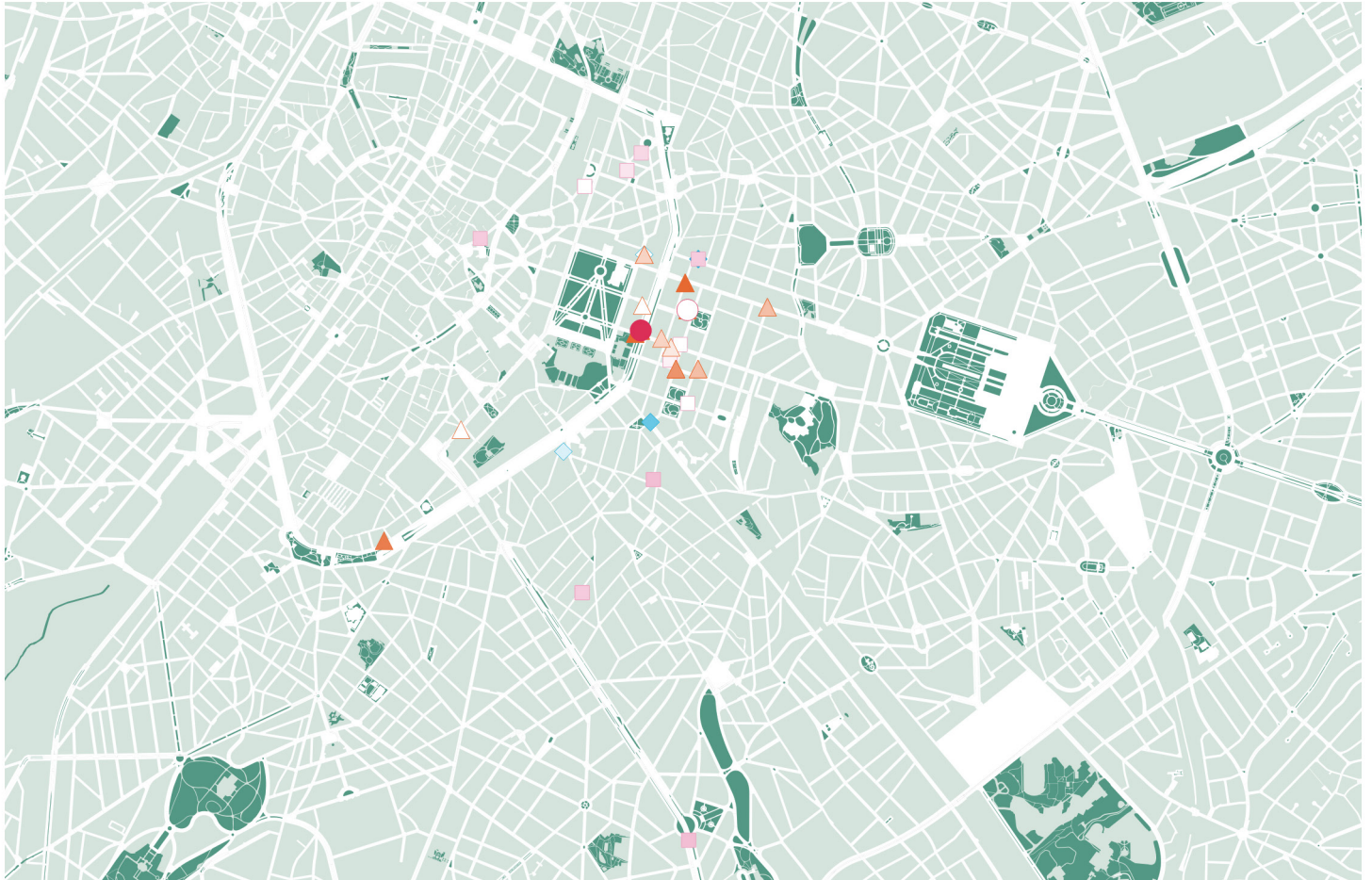
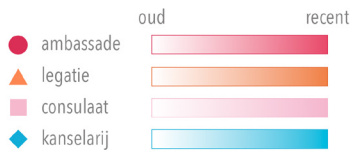
NEDERLAND

INFO

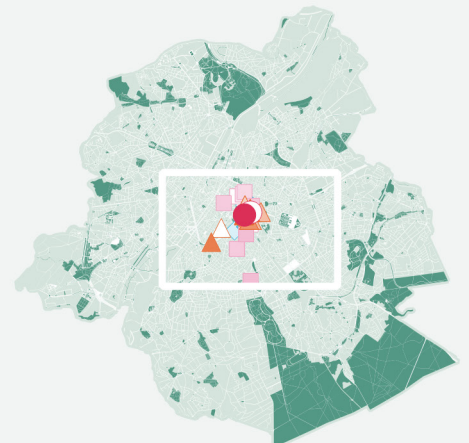
Jaartal eerste adres: 1845

Eerste adres: Regentlaan 12

Huidig adres: Kortenberglaan 4 - 10

Lambmontlaan 6

	Nederland - ambassade	Nederland - legatie	Nederland - consulaat	Nederland - kanselarij
1845		Boulevard du Régent 12		
1847		Boulevard du Régent 26		
1848		Rue du Commerce, coin de la rue Belliard		
1850		Rue du Commerce, coin de la rue Belliard (Quartier-Léopold)		
1852		hôtel de la Légation		
1855		Rue de la Régence		
1859		Rue Ducale 59	Rue Ducale 60	Rue Ducale 59
1864		Rue Ducale 59		
1865		Rue Ducale 59		
1866		Rue Belliard 15		
1871		Rue Ducale 59	Rue Belliard 22	
1872		Rue de Trèves 56	Rue de Ligne 43	
1873		Rue Belliard 8	Rue de Luxembourg 32	
1875		Rue de Trèves 56		
1878		Rue de Trèves 56	Rue de Ligne 43	
1881		Rue Montoyer 32	Rue Montoyer 12	Rue de Stassart 6
1883		Rue de la Science 5	Rue Montoyer 12	
1884		Rue de la Science 5	Rue Montoyer 12	
1886		Rue de la Science 5	Rue de l'Association 63	
1887		Boulevard du Régent 20		
1888		Rue Montoyer 32	Rue Souveraine 84	
1888		Rue Montoyer 32	Rue de l'Association 63	
1890		Rue Montoyer 32		
1892		Rue Montoyer 32	Rue de la Révolution 11	
1894		Rue Montoyer 32	Rue Souveraine 84	
1895		Rue Montoyer 32	Rue Souveraine 84	
1896		Rue Montoyer 32	Rue Souveraine 84	
1902		Boulevard de Waterloo 107		Rue de Paris
1904		Hôtel de Flandre	Rue de la Montagne 75	
1910		Rue du Commerce 111	Rue Joseph II 26	Rue de Paris
1911		Rue du Commerce 111		Rue Joseph II 26
1912		Rue du Commerce 111		
1913		Rue du Commerce 111		Rue Joseph II 26
1920		Rue Guimard 16	Avenue Louise 171 / Rue René-Dubreucq	
1921	Rue Guimard 16		Avenue Louise 171 / Rue René-Dubreucq	
1924		Rue Lambremont 6	Boulevard du Régent 20	
1927			Boulevard du Régent 20	
1930		Rue Lambremont 6	Boulevard du Régent 20	
1931			Boulevard du Régent 20	
1934		Boulevard du Régent 20	Boulevard du Régent 20	
1935	Boulevard du Régent 20		Boulevard du Régent 20	

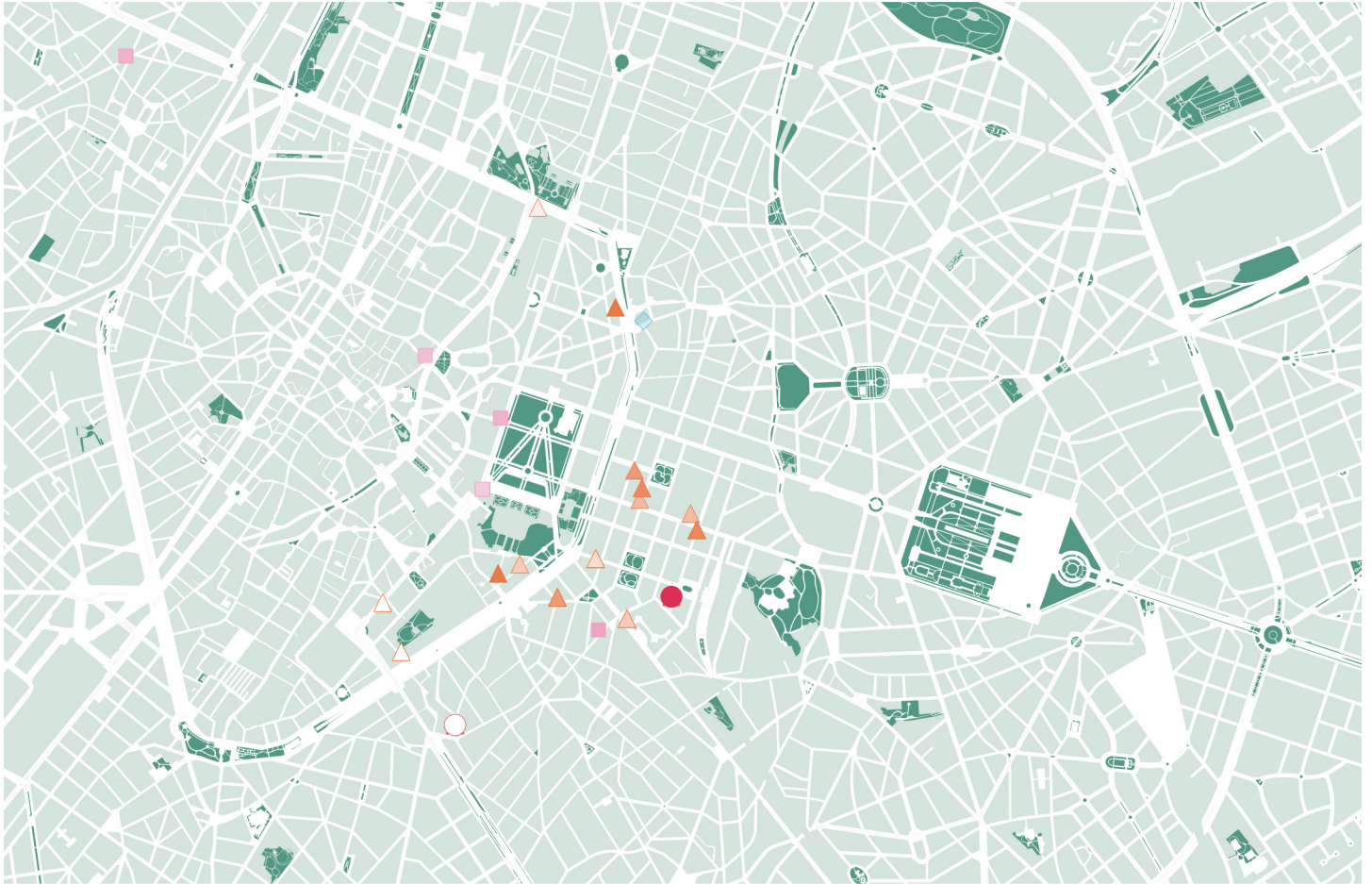
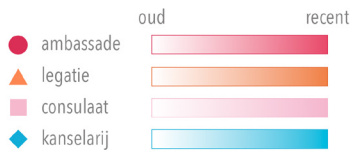
PORTUGAL

INFO

Jaartal eerste adres: 1845

Eerste adres: Regentschapsstraat 12

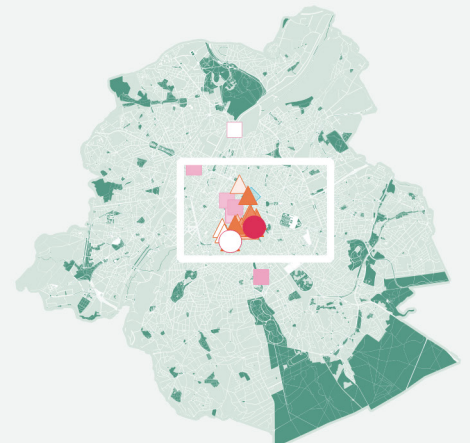
Huidig adres: Kortenberglaan 12

Aarlenstraat 18

Aarlenstraat 18

	Portugal - ambassade	Portugal - legatie	Portugal - consulaat	Portugal - Kanselarij
1845		Rue de la Régence 12		
1847		Rue de la Régence 12		
1848		Rue du Cerf 18		
1850		Rue du Cerf 18		
1855		Boulevard Botanique 48		
1859		Rue de Luxembourg 75		Chaussée de Louvain 1
1864		Rue de Luxembourg 75		
1865		Rue du Luxembourg 75		
1866		Rue du Luxembourg 75		
1871		Rue de Luxembourg 35	Rue des Palais 54	
1872		Rue du Trône 62		
1873		Rue Pépinière 34		
1875		Rue du Trône 62		
1878		Rue du Trône 62	Rue Royale 36	
1881		Place de l'Industrie 24	Rue Royale 36	
1883		Rue Belliard 60	Rue Royale 36	
1884		Rue de Hornes 6	Rue Royale 36	
1886		Rue de Horne 6	Rue Royale 38	
1887		Rue de Stassart 116		
1888		Rue d'Arlon 13	Rue Royale 36	
1888		Rue de Hornes 6	Rue Royale 36	
1890		Rue Guimard 9 / rue d'arlon 13	Rue Royale 38	
1892		Rue de Hornes 6	Rue Royale 36	
1894		Rue d'Arlon 13	Rue Royale 44	
1895		Rue d'Arlon 13	Rue Royale 36	
1896		Rue d'Arlon 13	Rue Royale 36	
1902		Rue de l'Industrie 38		
1904		Boulevard Bisschoffsheim 11	Rue Royale 44	
1910		Rue Thérésienne 18	Rue d'Arenberg 44	
1913		Rue de Stassart 116		//
1920		Rue de Stassart 116	Rue Royale 52 / Rue Piers 138	
1921	Rue de Stassart 116		Rue Royale 52 / Rue Piers 138	
1924		Rue de Stassart 116		
1930		Rue d'Arlon 18	Avenue de l'Hippodrome 15	
1934		Rue Arlon 18	Avenue Hippodrome 15	
1935	Rue d'Arlon 18		Rue Dublin 36	

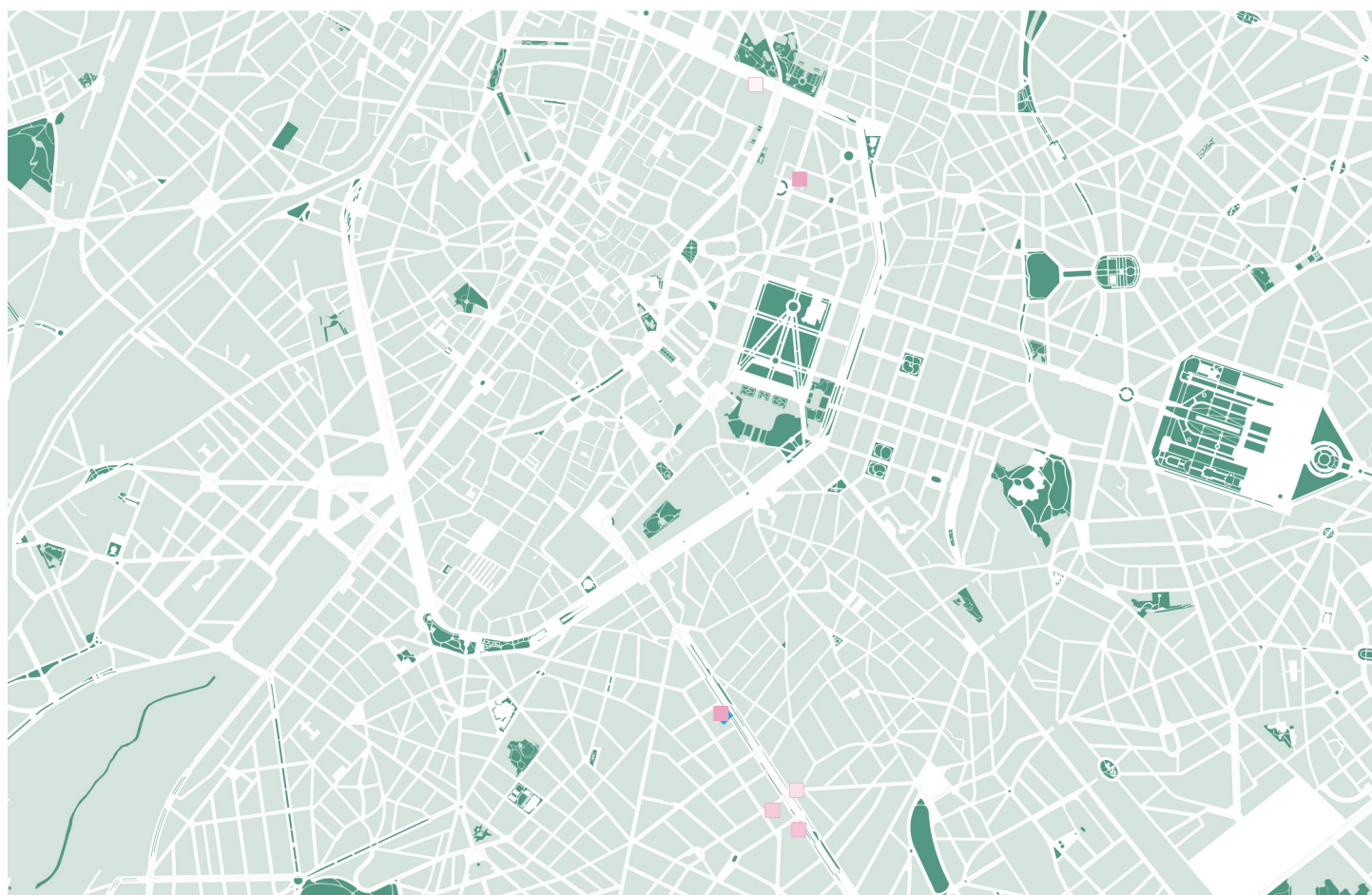
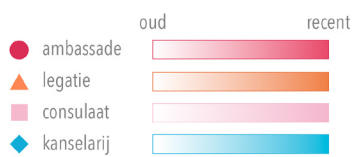
DOMINICAANSE REPUBLIC

INFO

Jaartal eerste adres: 1848

Eerste adres: //

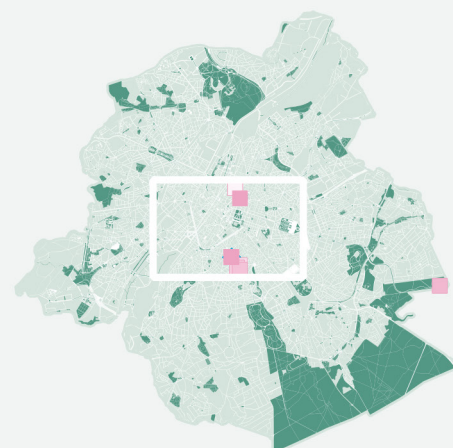
Huidig adres: Louizalaan 73

Louizalaan 117

Louizalaan 113

	Dominicaanse Republiek - consulaat	Dominicaanse Republiek - kantoor
1881	Boulevard Botanique 43	
1883	Boulevard Botanique 43	
1886	Boulevard Botanique 43	
1892	Rue du Bailli 10	
1894	Rue Lesbroussart 127	
1895	Rue du Bailli 10	
1896	Rue du Baili 10	
1904	Avenue Louise 217	
1910	Avenue de Tervueren 271	
1911		Avenue Louise 117
1913		Avenue Louise 117
1920	Avenue Louise 113	
1921	Avenue Louise 113	
1934	Rue Royale 87	

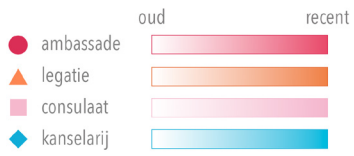
HONDURAS

INFO

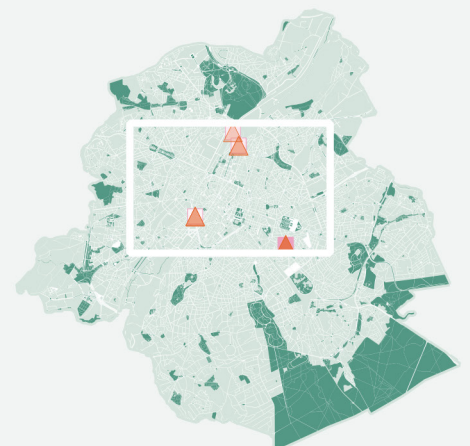
Jaartal eerste adres: 1848

Eerste adres: //

Huidig adres: Kortenberglaan 89

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van de Honduras gesloopt te zijn.

	Honduras - legatie	Honduras - consulaat	Honduras - kanselarij
1850	//		
1871	Rue de la Loi 90		
1894		Boulevard du Midi 18	
1895		Boulevard du Midi 18	
1896		Boulevard du Midi 18	
1904		Avenue de la Reine 88 à 92	
1910		Avenue d'Auderghem 240bis	
1913			Avenue d'Auderghem 244
1920		Avenue d'Auderghem 244	
1921		Avenue d'Auderghem 244	
1934		Avenue d'Auderghem 244	
1935		Avenue d'Auderghem 244	

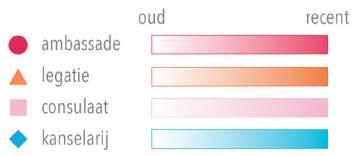
MEXICO

INFO

Jaartal eerste adres: 1848

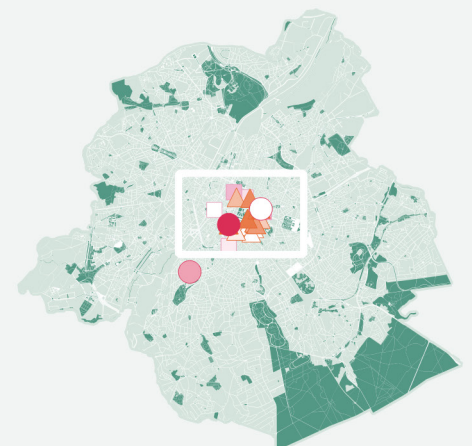
Eerste adres: //

Huidig adres: Franklin Rooseveltlaan 94

Bodembroekstraat 22

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van de Mexico gesloopt te zijn.

	Mexico - ambassade	Mexico - legatie	Mexico - consulaat	Mexico - kanselarij
1859		Rue de Luxembourg 57		Rue du Pepin 18
1865		Rue de Luxembourg 35		
1866		Rue du Trône 62		
1871		Boulevard de Waterloo 8		
1872			Rue du Midi 67	
1873		Boulevard de Waterloo 8		
1875		Rue Belliard 70		
1881		Rue de la Science 8		
1883		Rue Joseph II 18		
1884		Rue de la Science 8	Chaussée de Charleroi 7	
1886		Rue d'Arlon 67		
1887		Rue Bodenbroeck 22		
1888		Rue Marie-de-Bourgogne 46		
1888		Rue de la Science 8	Chaussée de Charleroi 7	
1890		Rue de la Science 5 / rue de la banque 2	Rue de l'Association 63	
1892		Rue de la Science 8		
1894		Rue Marie-de-Bourgogne 46	Rue du Marais 57	
1895		Rue Marie-de-Bourgogne 46	Rue du Marais 57	
1896		Rue Marie-de-Bourgogne 46	Rue du Marais 57	
1902		Rue Belliard 47		
1904		Rue Belliard 47	Rue du Marais 57	
1910		Boulevard Bisschoffsheim 11		
1911		Rue Belliard 152		Rue Caroly 21
1912		Rue Joseph II 38		
1913		Rue Joseph II 38		//
1920		Rue de Spa 18	Rue Joseph II 169	
1921	Rue de Spa 18		Rue Joseph II 169	
1924		Boulevard Militaire 27		
1930		Rue Bodenbroeck 22		
1934	Rue de Belle-Vue 58 (Hôtel privé du ministre)	Rue Bodenbroeck 22		
1935	Rue Bodenbroeck 22			

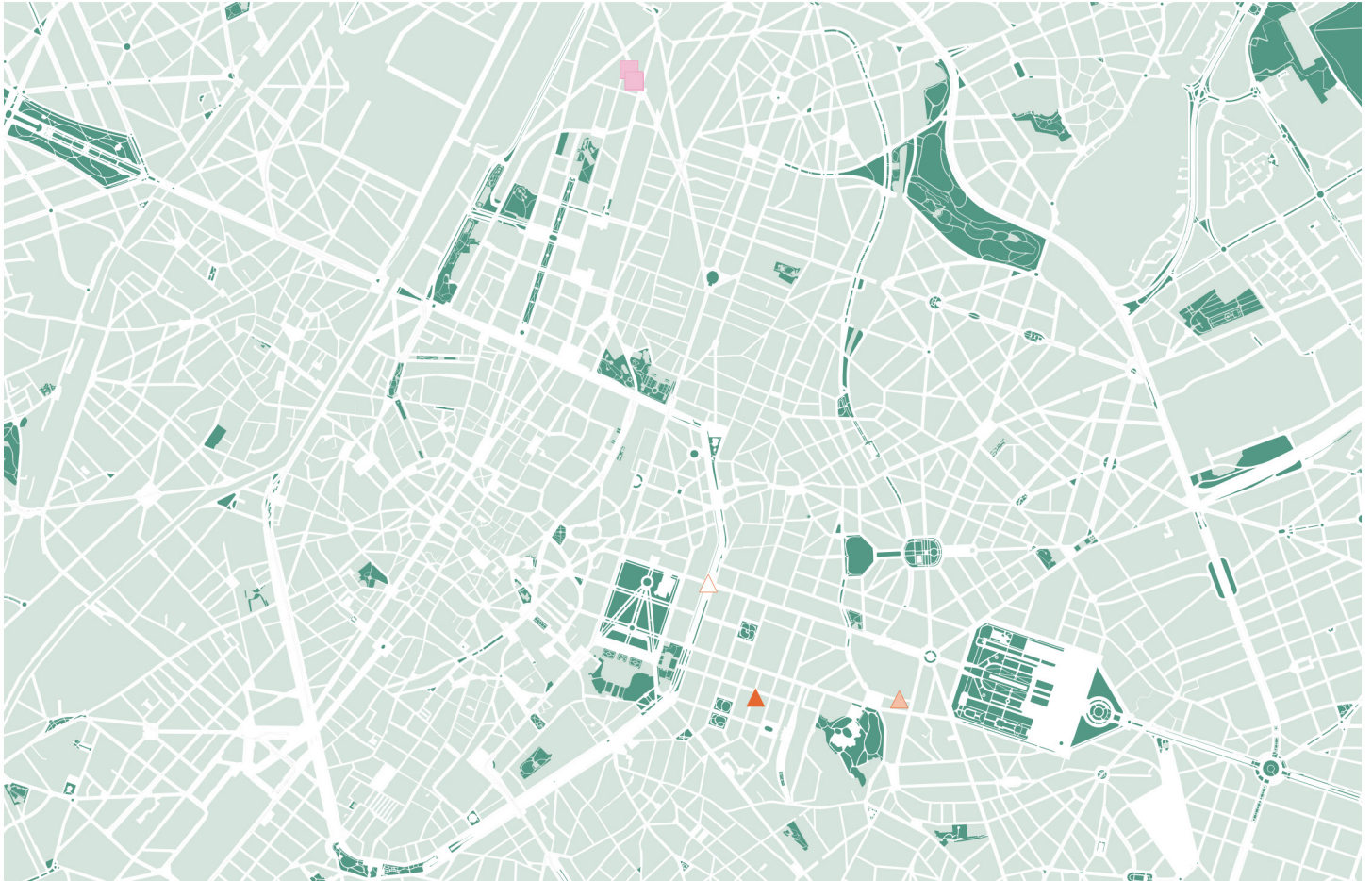
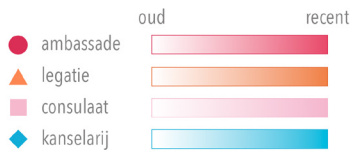
NICARAGUA

INFO

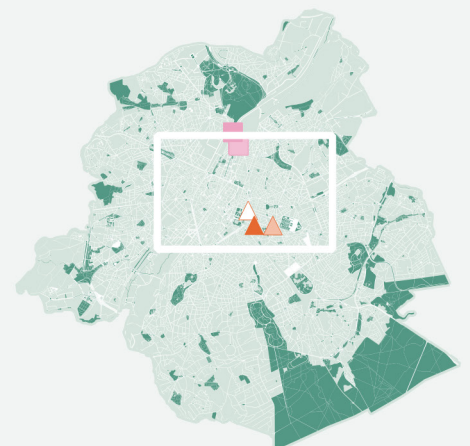
Jaartal eerste adres: 1848

Eerste adres: //

Huidig adres: Wolvendaellaan 55

Koninginnelaan 110

	Nicaragua - ambassade	Nicaragua - legatie	Nicaragua - consulaat	Nicaragua - kanselarij
1852		à Paris		
1871		Rue de Loi 90		
1881		Résident à Paris	Avenue de la Reine 110	
1883			Avenue de la Reine 110	
1886			Avenue de la Reine 110	
1892		Rue Juste Lipse 52	Avenue de la Reine 110	
1894		Hôtel Belle-Vue	Avenue de la Reine 88 à 92	
1895			Avenue de la Reine 110	
1896			Avenue de la Reine 110	
1902		Rue Marie de Bourgogne 41		
1904			Avenue de la Reine 88 à 92	
1910			Avenue de la Reine 90	
1911				Avenue de la Reine 88
1913				Avenue de la Reine 90

SARDINIË

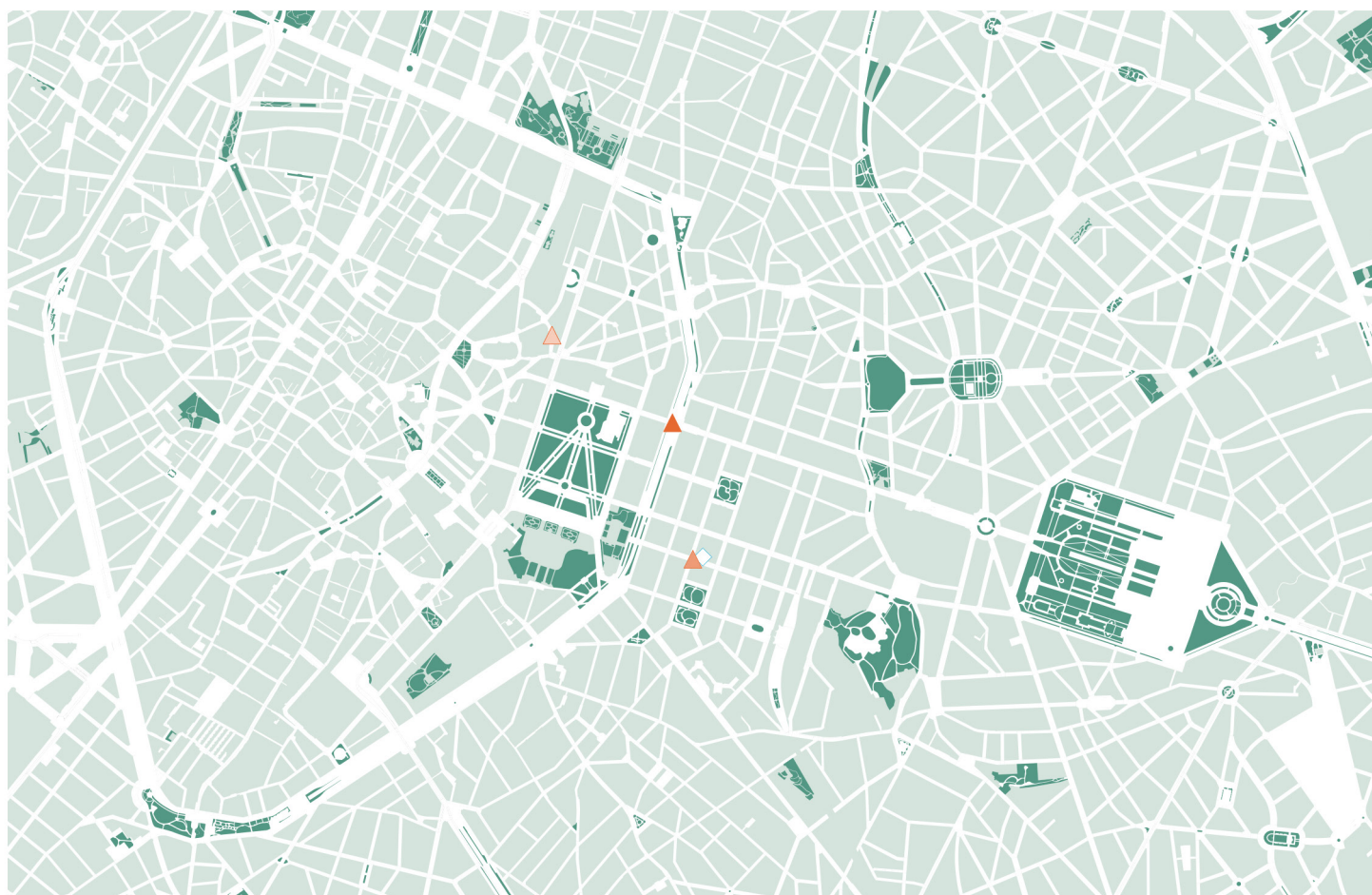
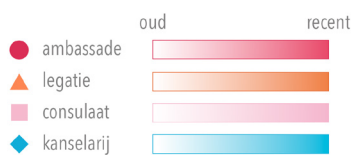
INFO

Jaartal eerste adres: 1848

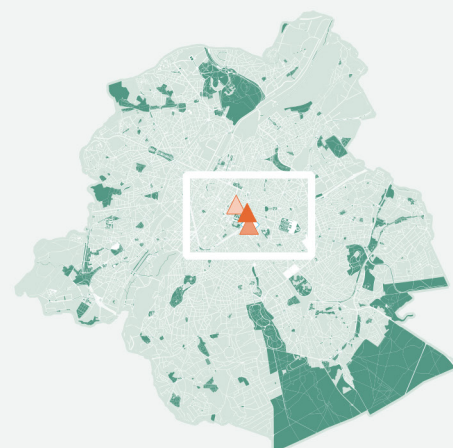
Eerste adres: Leuvenseplein 1

Huidig adres: Joseph II straat 22 - 24

Huidige staat: Italië

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van de Sardinië gesloopt te zijn.

	Sardinië - ambassade	Sardinië - legatie	Sardinië - consulaat	Sardinië - kanselarij
1848		Place de Louvain 1		
1850		Place de Louvain 1		
1855		Rue Montoyer 13		
1859		Rue de la Loi 68	Rue de la Loi 69	Rue Montoyer 24

WÜRTEMBERG

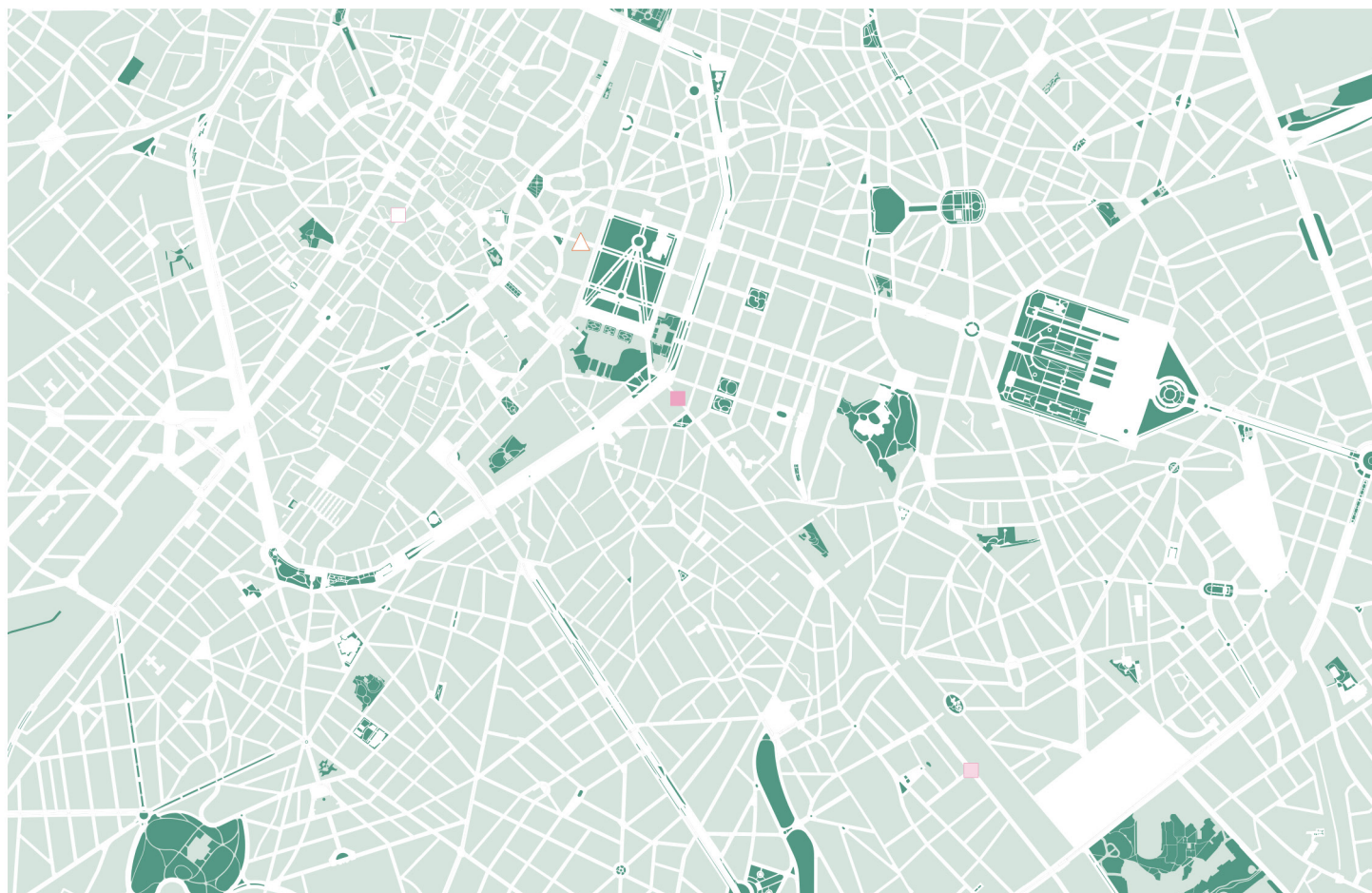
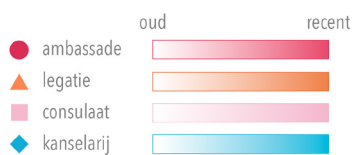
INFO

Jaartal eerste adres: 1838

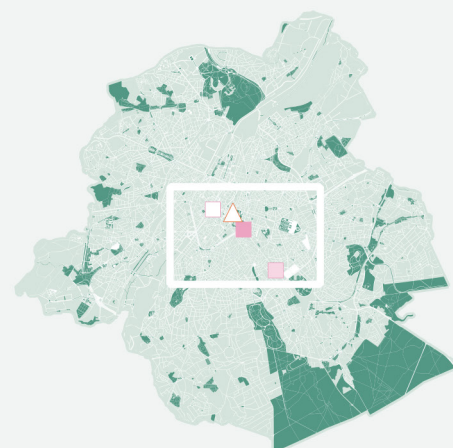
Eerste adres: *Residentie in Parijs*

Huidig adres: J. De Lalaingstraat 8 - 14

Huidige staat: Duitsland

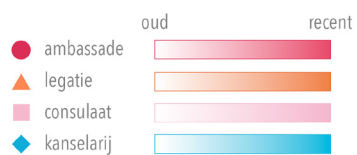
Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Württemberg gesloopt te zijn.

	Württemberg - legatie	Württemberg - consulaat
1819	Montagne du Parc, maison de Mr Nuewens	
1848	Residentie in Parijs	
1850	Résidence à Paris	
1855		Rue du Midi 39
1872		Place de la Couronne 3
1873		Rue du Trône 6

BEIEREN

INFO

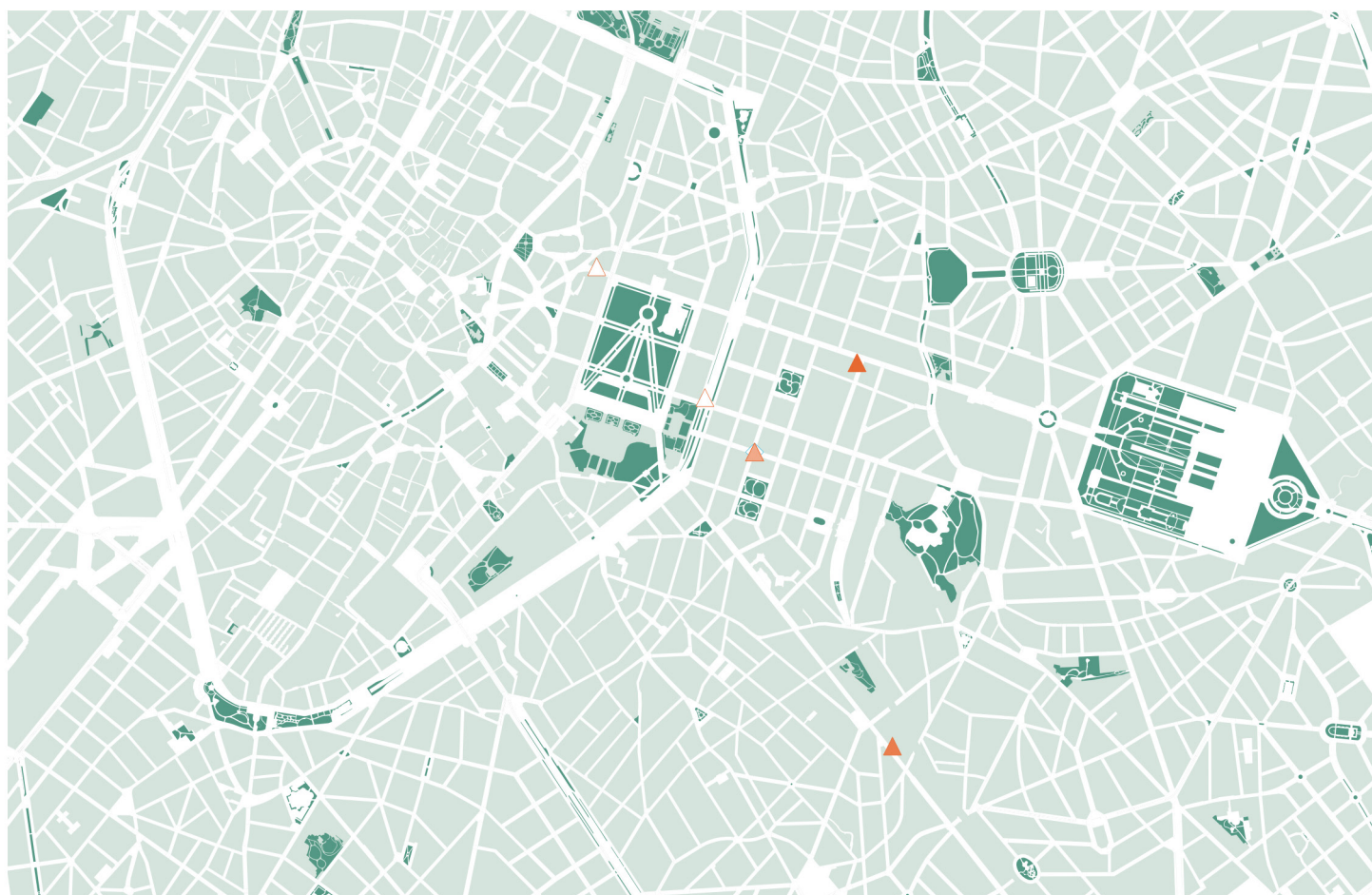

Jaartal eerste adres: 1852

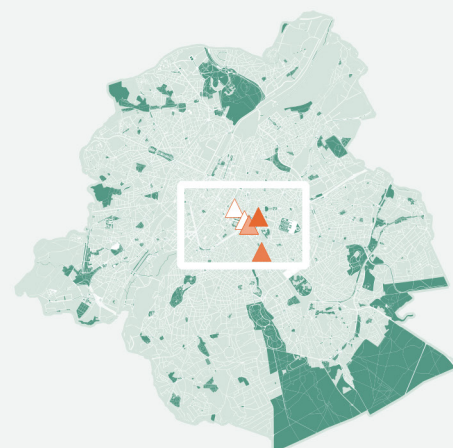
Eerste adres: //

Huidig adres: J. De Lalaingstraat 8 - 14

Huidige staat: Duitsland

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Beieren gesloopt te zijn. Relaties werden vanuit buurlanden onderhouden.

	Beieren - legatie	Beieren - consulaat	Beieren - kanselarij
1819	cul-de-sac du Parc		
1855	Boulevard du Régent 20		
1859	Rue Montoyer 29		Rue Montoyer 29
1864	Rue Montoyeur 29		
1865	Rue Montoyer 29		
1866	Rue Montoyer 29		
1871	Rue de la Loi 67		
1872	Place de la Couronne 24		
1873	Rue de la Loi 67		
1881	Résident à Paris et Hôtel Belle-Vue		
1888	Résidence à Paris (pl. Victor Hugo 7)		
1892	à Paris et à l'Hôtel de Belle-Vue à Bruxelles		
1894	à Paris (Avenue Bellechasse 72)		
1895	à Paris (Avenue Bellechasse 72)		
1896	Rue Bellechasse 72		
1902			
1904	à Paris (Avenue Montaigne 17)		à Paris (Cité de l'Alma 11)

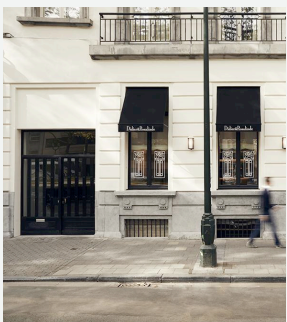
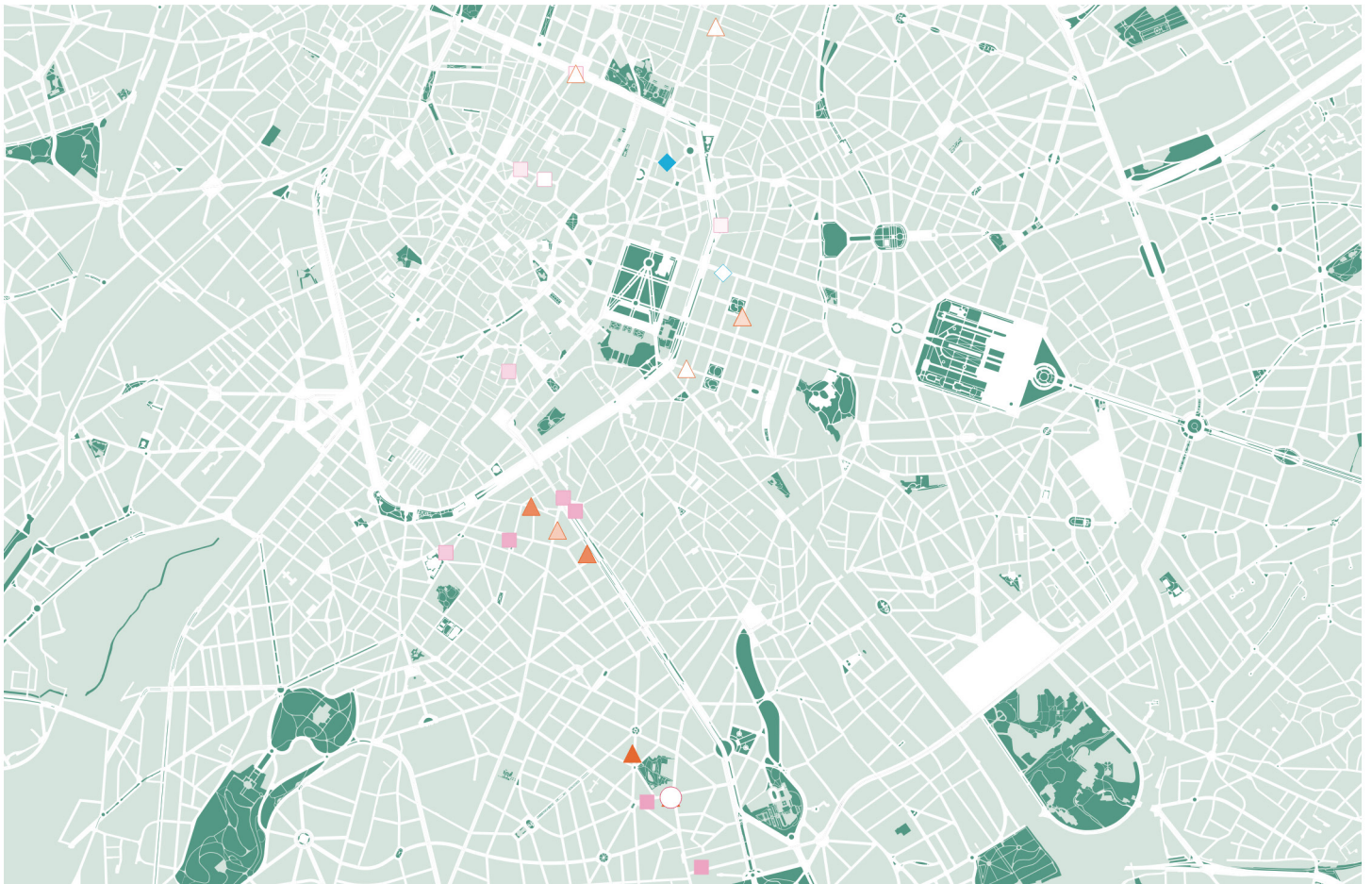
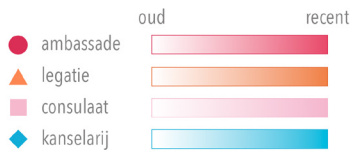
TURKIJE

INFO

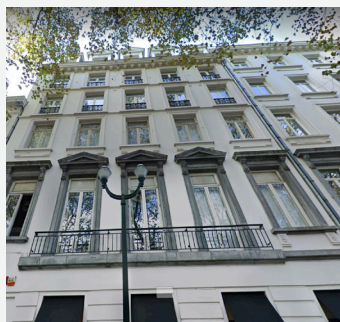
Jaartal eerste adres: 1852

Eerste adres: *Residentie in Parijs*

Huidig adres: Montoyerstraat 4

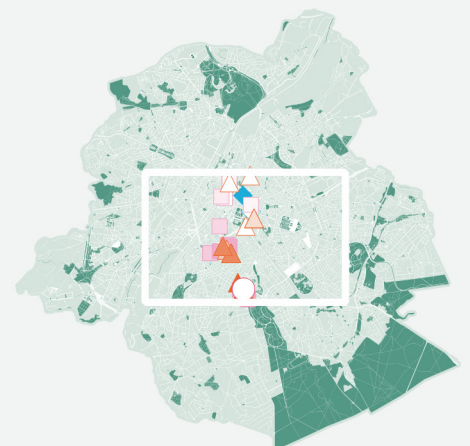
Louizalaan 101

Louizalaan 101

Washingtonstraat 127

	Turkije - ambassade	Turkije - legatie	Turkije - consulaat	Turkije - kanselarij
1852		Résidant à Paris		
1855		Chaussée d'Haecht 95		
1859			/	Rue du Commerce 65
1864		Rue de Luxembourg 27		
1865			Rue de Fossé-aux-Loups 64	
1866		Rue Neuve 115		
1871		Rue de la Science 28		
1872		Rue de la Science 28	Rue Neuve 115	
1873		Rue de la Science 28	Rue Neuve 115	
1878		Rue de la Science 28	Rue des Arts 16	
1881		Chaussée de Charleroi 16	Place de la Monnaie 2	
1883		Chaussée de Charleroi		
1884		Avenue Louise 101	Hôtel des Monnaies (Rue de l'Hôtel des Monnaies 77a)	
1886		Avenue Louise 101	Rue de l'Hôtel des Monnaies 77a	
1888		Avenue Louise 101	Rue des Minimes 31	
1888		Avenue Louise 101	Rue de l'Hôtel-des-Monnaies 77a	
1890		Avenue Louise 101	la Monnaie (Rue de l'Hôtel-des-Monnaies 77a)	
1892		Avenue Louise 101	Rue de l'Hôtel des Monnaies 77a	
1894		Avenue Louise 101	Evenue Louise 58	
1895		Avenue Louise 101	Avenue Louise 52	
1896		Avenue Louise 101	Avenue Louise 52	
1902		Rue du Bosquet 41		
1904		Rue Bosquet 41	Avenue Louise 58	
1910			Place Loix 3	
1911		Chaussée de Vleurgat 243		Rue du Gouvernement provisoire 24
1912		Chaussée de Vleurgat		
1913		Chaussée de Vleurgat 243		Rue du Gouvernement Provisoire 24
1920	Chaussée de Vleurgat 243			
1930		Rue Washington 127		
1934		Rue Washington 127	Avenue Legrand 61 / Rue l'Abbaye 66	

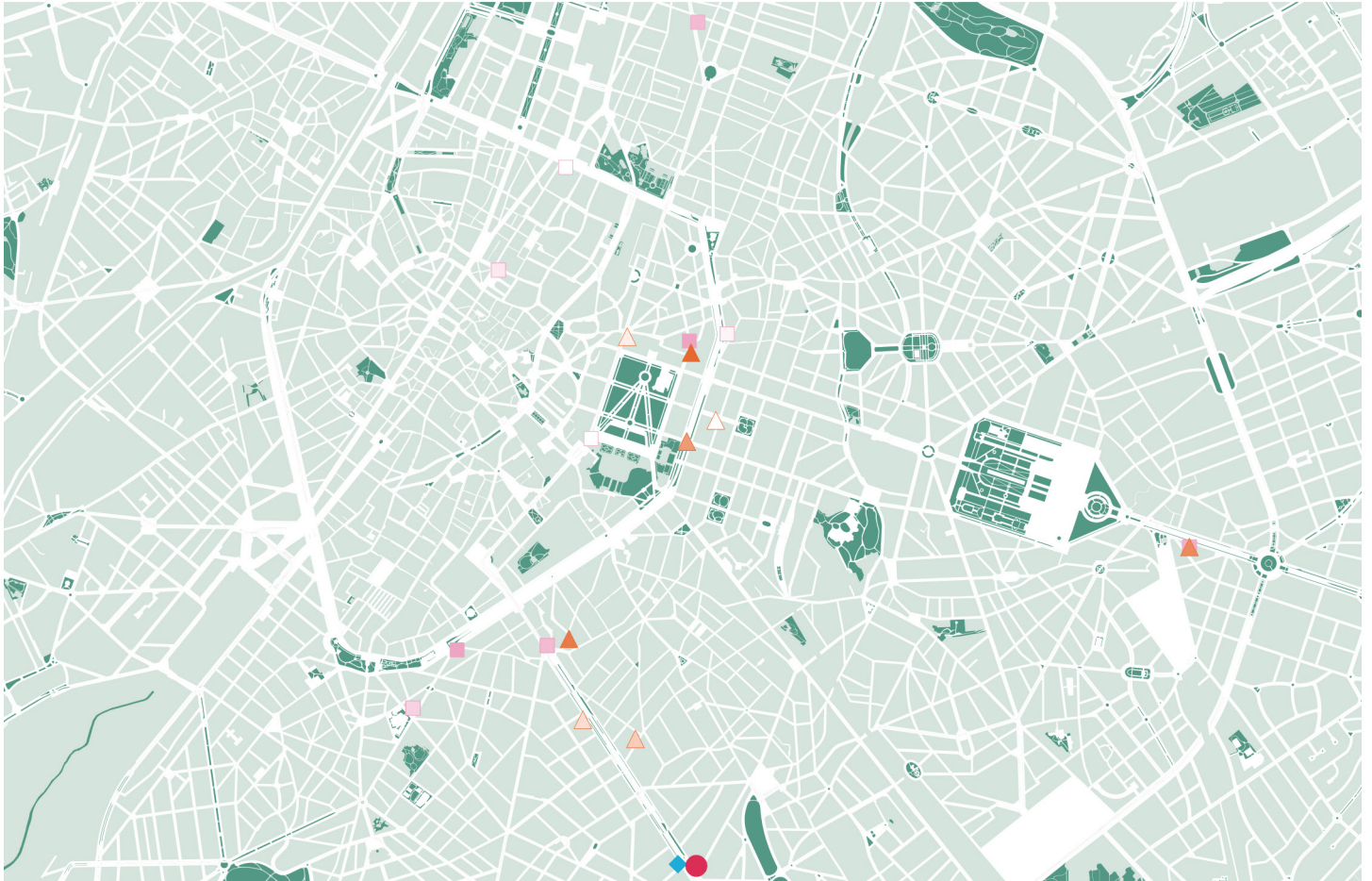
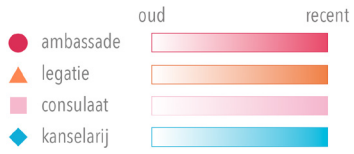
CHILI

INFO

Jaartal eerste adres: 1855

Eerste adres: Kruidtuinlaan 17

Huidig adres: Aduatikersstraat 106

Louizalaan 109

Louizalaan 273

Tervurenlaan 65

	Chili - ambassade	Chili - legatie	Chili - consulaat	Chili - kanselarij
1855			Boulevard Botanique 17	
1859			Rue Guimard 7	
1871		Rue Royale 7		
1872			Rue des Arts 16	
1873			Rue Royale 5	
1878		Avenue Louise 109	Rue des Arts 16	
1881			Place de la Monnaie 2	
1883			Place de la Monnaie 2	
1884			Hôtel Monnaie (Rue de l'Hôtel des Monnaies 77A)	
1886			Rue de l'Hôtel des Monnaies 77a	
1887		Rue du Beau-Site 5		
1888			Rue de l'Hôtel-des-Monnaies 77a	
1890			la Monnaie (Rue de l'Hôtel-des-Monnaies 77a)	
1892			Rue de l'Hôtel des Monnaies 77a	
1894			Avenue Louise 52	
1895			Avenue Louise 52	
1896			Avenue Louise 52	
1904			Rue des Palais 47	
1910			à Anvers (Boulevard Léopold 5)	
1911		Rue de Turin 9		Avenue Louise 273
1912		Rue Belliard 47		
1913		Rue Belliard 47		Avenue Louise 273
1920		Avenue de Tervueren 65	Avenue de Tervueren 65	
1921			Avenue de Tervueren 65	
1924		Rue de Stassart 112		
1934		Rue Ducale 63	Avenue Toison d'Or 87	
1935	Avenue Louise 296		Rue Presse 37	

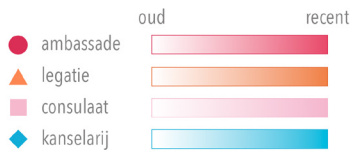
PERU

INFO

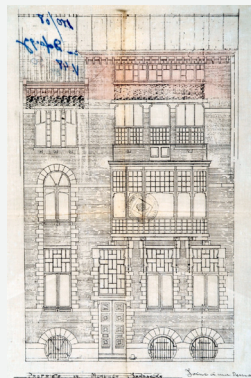
Jaartal eerste adres: 1855

Eerste adres: Regentlaan 7

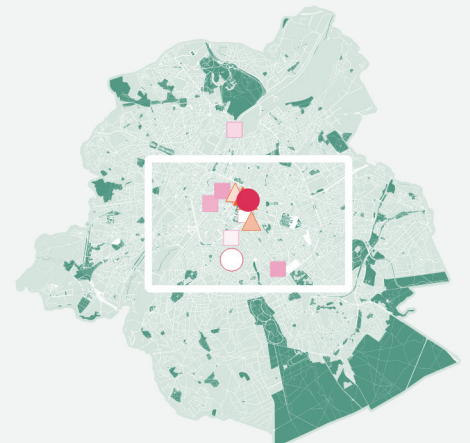
Huidig adres: Tervurenlaan 212

Defacqzstraat 50

Defacqzstraat 50

	Peru - ambassade	Peru - legatie	Peru - consulaat	Peru - kanselarij
1855			Boulevard du Régent 7	
1864		Rue Neuve-Pachéco 33		
1865		Rue Neuve Pachéco 33		
1866		Rue Montoyer 37		
1872			Rue Royale 59	
1873			Rue des Palais 54	
1878			Rue des Drapiers 72	
1881			Rue des Palais 54	
1883			Rue des Palais 54	
1884			Rue Royal 59	
1886			Boulevard Anspach 105a	
1887		Rue de Louvain 54		
1888		Résidence à Paris (Rue Weber 16)	//	
1888	//		Rue Royale 59	
1890			Rue Neuve 13	
1892		à Rome et à l'Hôtel Belle-Vue, Bruxelles	Boulevard Anspach	
1894		Rue du Congrès 25	Rue Neuve 17	
1895		Résidence à Paris (Rue Weber 16)	//	
1896		Résidence à Paris (Rue Weber 16)	//	
1904			Rue Neuve 17	
1910			à Anvers (Place de Léopold de Wael 14)	
1911		Hotel Astoria		Rue Defacqz 56
1912		Hôtel Astoria		
1913		Hôtel Astoria		Rue Defacqz 50
1920	Rue Defacqz 50			
1924		Hôtel Astoria		
1934			Rue Augustin Delporte 8	Rue de Louvain 54
1935	Rue de Louvain 54			

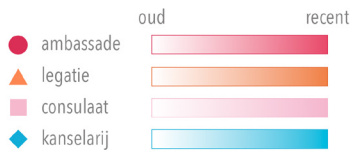
RUSLAND

INFO

Jaartal eerste adres: 1855

Eerste adres: Congresplaats

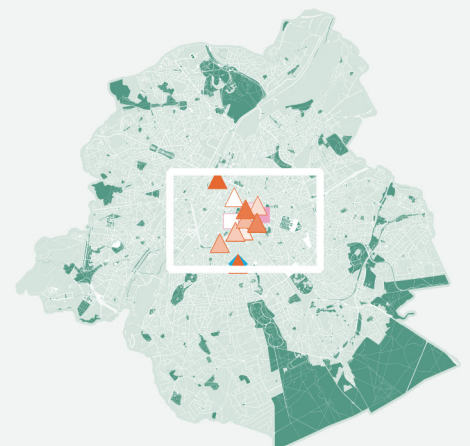
Huidig adres: De Frelaan 66

Louizalaan 183-185

Louizalaan 183-185

	Rusland - ambassade	Rusland - legatie	Rusland - consulaat	Rusland - kanselarij
1819		Rue de Berlaimont		
1855		Place du Congrès	Au Borghendael 10 (Place Royal)	
1859			Rue d'Egmont 2	Boulevard du Régent 18
1864		Rue d'Egmont 2		
1865		Rue d'Egmont 2		
1866		Rue d'Egmont 2		
1871		Rue d'Egmont 2	Rue de la Loi 54	
1872		Avenue de la Toison d'Or 19		
1873		Rue du Marteau 52		
1875		Avenue de la Toison d'Or 19		
1878		Avenue de la Toison d'Or 19		
1881		Avenue de la Toison d'Or 69		
1883		Avenue de la Toison d'Or 19		
1884		Avenue de la Toison d'Or 69		
1886		Avenue de la Toison d'Or 69		
1887		Rue Belliard 48 / Rue des Commerçants 20		
1888		Rue d'Arlon 76	//	
1888		Rue d'Arlon 76		
1890		Rue d'Arlon 76		
1892		Rue d'Arlon 76		
1894		Rue d'Arlon 76		
1895		Rue d'Arlon 76	//	
1896		Rue d'Arlon 76		
1902		Rue de la Loi 18		
1904		Rue de la Loi 18		
1910		Avenue Louise 185		
1911		Avenue Louise 185		Avenue Louise 185
1912		Avenue Louise 185		
1913		Avenue Louise 185		Avenue Louise 185
1920		Hôtel Astoria	Rue de Trèves 35	
1921			Rue de Trèves 35	
1924		Rue des Commerçants 20		

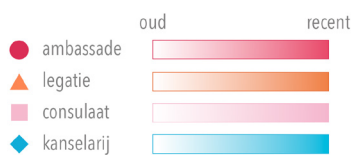
VENEZUELA

INFO

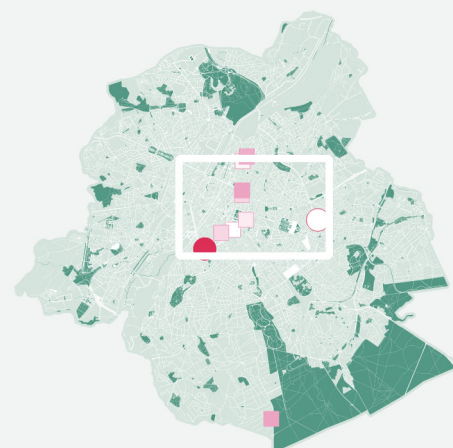
Jaartal eerste adres: 1855

Eerste adres: Naamsestraat 66

Huidig adres: Franklin Rooseveltlaan 10

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Venezuela gesloopt te zijn.

	Venezuela - ambassade	Venezuela - consulaat
1855		Rue de Namur 66
1881		Rue de Brabant 254
1883		Rue de Brabant 254
1886		Avenue des Arts 42
1887	Boulevard Brand-Whitlock 118	
1888		Rue de Locht 16
1888		Rue de la Régence 51
1890		Rue de l'Association 15
1892		Rue de la Régence 51
1894		Rue de Locht 16
1895		Rue de Locht 16
1896		Rue de Locht 16
1904		Rue de Locht 16
1910		Rue de Locht 16
1924		Hôtel Astoria
1935	Rue de la Victoire 188	Avenue Hougomont 4

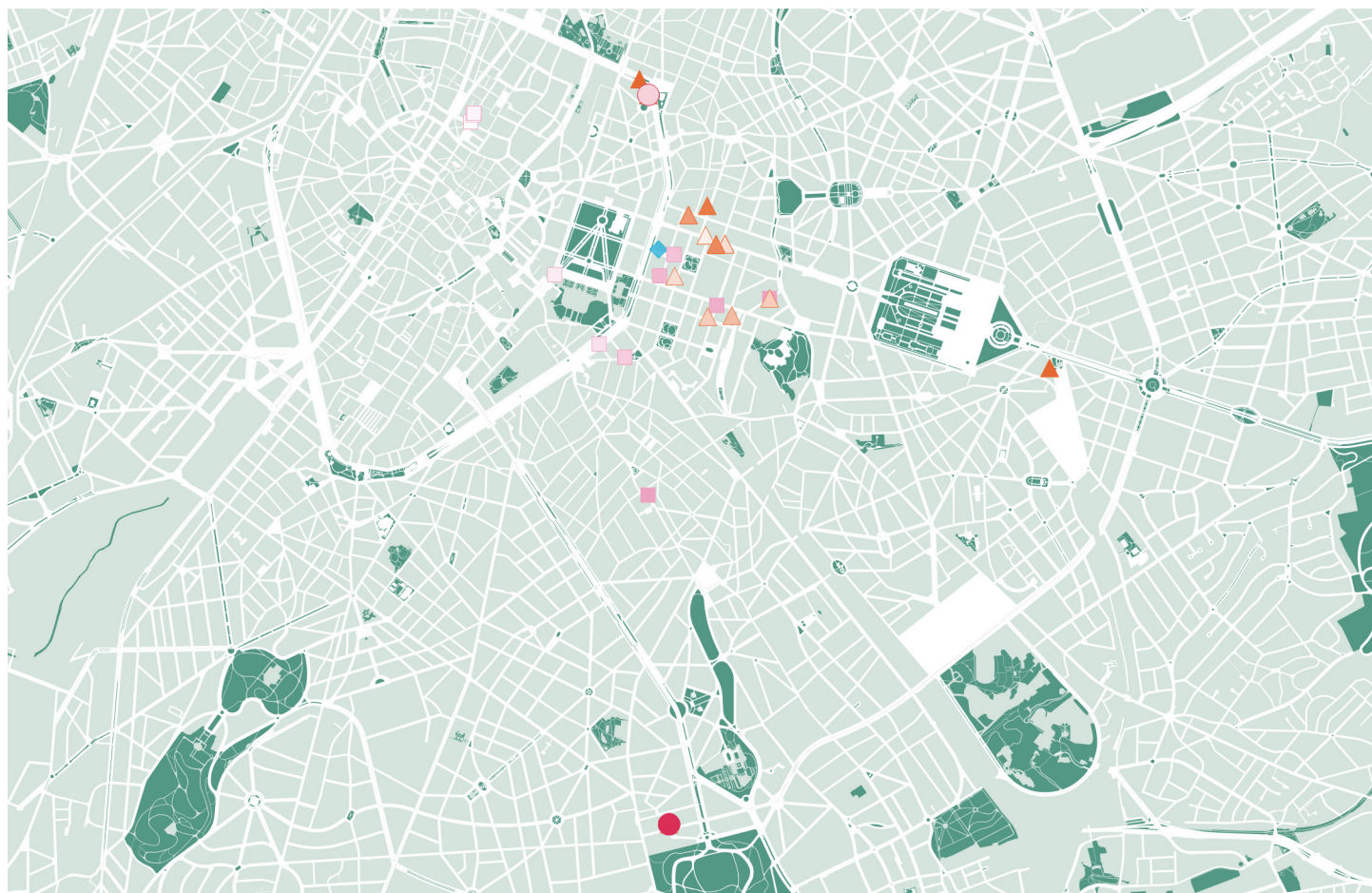
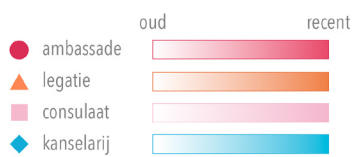
ITALIË

INFO

Jaartal eerste adres: 1864

Eerste adres: Wetstraat 68

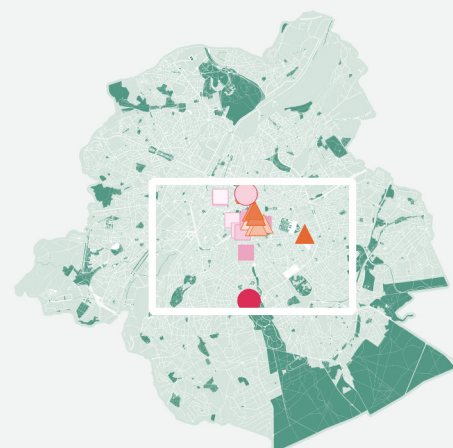
Huidig adres: Joseph II straat 22 - 24

Legrandlaan 43

Legrandlaan 43

	Italië - ambassade	Italië - legatie	Italië - consulaat	Italië - kanselarij
1864		Rue de a Loi 68		
1865		Rue de la Loi 68		
1866		Rue de la Loi 68		
1871		Rue de la Loi 62		
1872		Rue de la Loi 98	Rue Neuve 43	
1873		Rue de la Loi 62	Rue Neuve 43	
1875		Rue de la Loi 98		
1878		Rue de la Loi 98		
1881		Place de l'Industrie 28	Rue Neuve 18 et 20	
1883		Rue Montoyer 48	Rue Neuve 20	
1884		Rue de Pascale 48	Rue Royale 6	
1886		Rue de Trèves 17	Rue d'Egmont 2	
1887		Avenue Legrand 43-43a / Avenue de Tervuren 37		
1888		Rue de la Loi 53		
1888		Rue Joseph II 23	Avenue de Marnix	
1890		Rue Joseph II 23 / rue de la loi 53	Rue d'Egmont 2	
1892		Rue Joseph II 23	Rue d'Egmont 2	
1894		Rue de la Loi 53	Rue Guimard 12	
1895		Rue de la Loi 53	Rue d'Egmont 2	
1896		Rue de la Loi 53	Rue d'Egmont 2	
1902		Rue des Deux-Eglises 22		
1904		Avenue des Germain 3	Rue Guimard 12	
1910		Boulevard Bisschoffsheim 32	//	
1911		Boulevard Bisschoffsheim 32		
1912		Boulevard Bisschoffsheim 172		
1913		Boulevard Bisschoffsheim 32		Rue Guimard 4
1920	Boulevard Bischoffsheim 32 / Avenue Legrand 43		Rue du Commerce 70	
1921	Boulevard Bischoffsheim 32		Rue du Commerce 70	
1924	Avenue Legrand 43a	Avenue de Tervueren 37		
1927	Avenue Legrand 43a		Rue d'Arlon 59	
1930	Avenue Legrand 43a		Chaussée d'Ixelles 188	
1931			Rue d'Arlon 59	
1934	Avenue Legrand 43		Chaussée d'Ixelles 188	
1935	Avenue Legrand 43		Rue de Pascale 44	

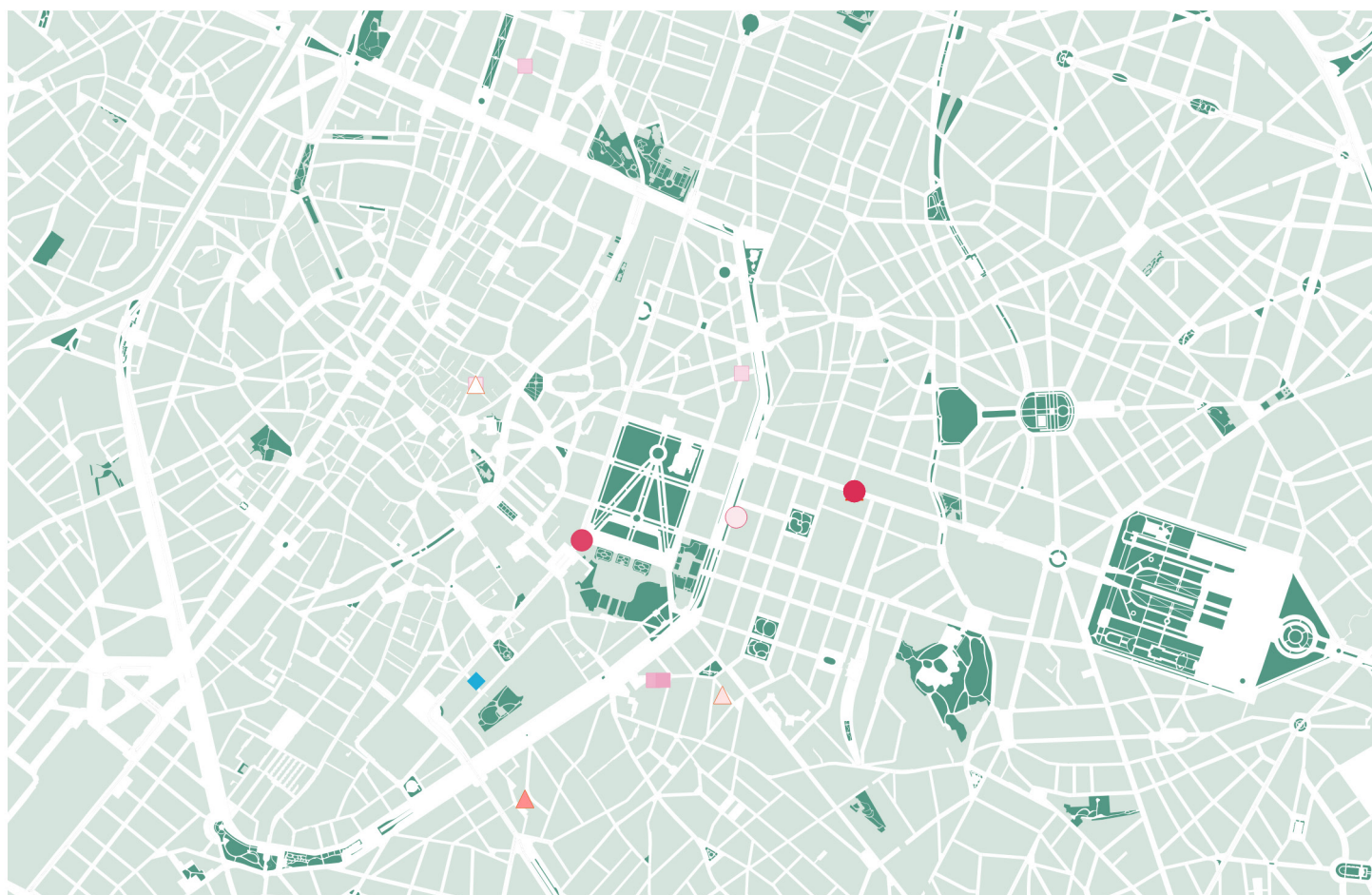
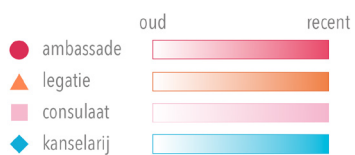
ARGENTINIË

INFO

Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Beenhouwersstraat 46

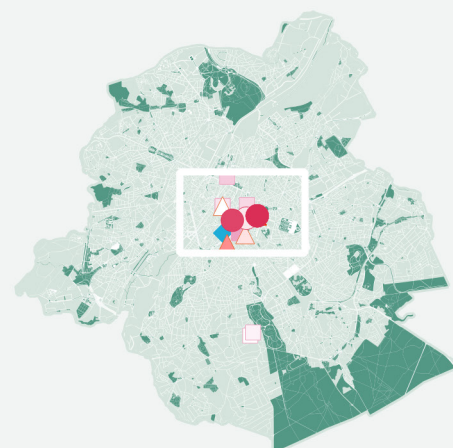
Huidig adres: Louizalaan 225

Rue du Champ de Mars 9

Crespelstraat 35

	Argentinië - ambassade	Argentinië - legatie	Argentinië - consulaat	Argentinië - kantoor
1871		Rue des Bouchers 46		
1872			Rue des Bouchers 46	
1881			Boulevard de l'Observatoire 7	
1883			Boulevard de l'Observatoire 17	
1886			Rue des Bouchers 46	
1887	Rue de la Loi 114			
1890		Rue de Londres 11		
1892	Avenue des Arts 38		Boulevard du Nord 108	
1894			Rue Jericho 7	
1902		Rue Crespel 35		
1904		Rue Crespel 35	Rue du Marche 65	
1911	Rue de la Loi 114			Rue Joseph Dupont 6
1912	Rue de la Loi 114			
1913		Rue de la Loi 114		Rue Joseph Dupont 6
1920		Rue de la Loi 114		
1921	Rue de la Loi 114			
1924		Rue de la Loi 114		
1930			Rue du Champ de Mars 3	
1934	Rue Royale		Rue du Champ de Mars 3	
1935	Rue de la Loi 114		Rue Champs de Mars 9	

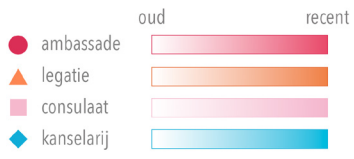
COLOMBIA

INFO

Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Wiertzstraat 79

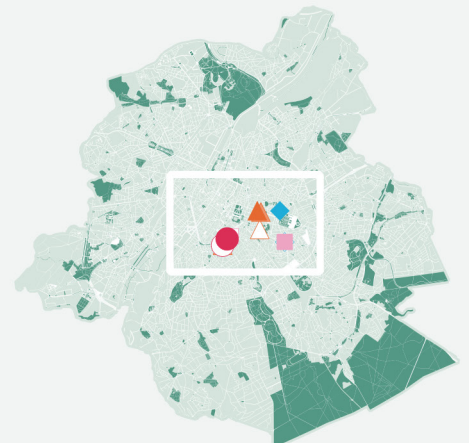
Huidig adres: Franklin Rooseveltlaan 96

Crespelstraat 35

Capouilletstraat 12

	Colombia - ambassade	Colombia - legatie	Colombia - consulaat	Colombia - kanselarij
1871		Rue Wiertz 79		
1881		Résident à Paris		
1887		Rue Capouillet 12		
1888		Résidence à Biarritz		
1888			//	
1892		Residence à Biarritz	Rue Stassart 61	
1894		à Biarritz (Villa Santa Maria)	Rue des Rentiers 15	
1895		à Biarritz	Rue des Rentiers 15	
1896		Résidence à Biarritz	Rue des Rentiers 15	
1902				
1904			Rue des Rentiers 15	
1910			Avenue d'Auderghem 240bis	
1911				Avenue d'Auderghem 244
1913				Avenue Michel Ange 63
1920		Rue Capouillet 12	Avenue d'Auderghem 244	
1921	Rue Capouillet 12		Avenue d'Auderghem 244	
1924		Rue de Trèves 39		
1934		Rue de la Loi 180		
1935	Rue Crespel 35		Avenue d'Auderghem 244	

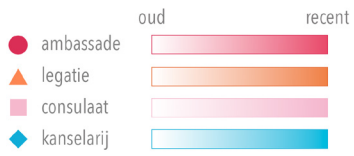
COSTA-RICA

INFO

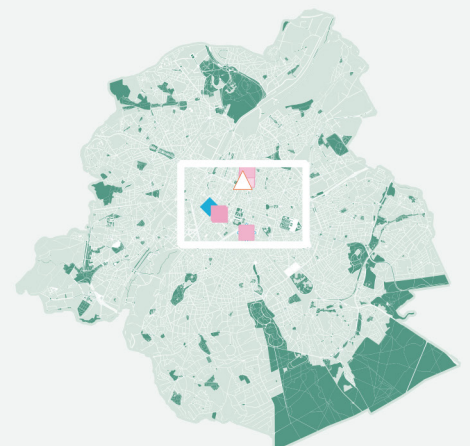
Jaartal eerste adres: 1838

Eerste adres: Godfried van Bouillonstraat 111

Huidig adres: Louizalaan 489

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Costa-Rica gesloopt te zijn.

	Costa-Rica - legatie	Costa-Rica - consulaat	Costa-Rica - kanselarij
1871	Rue de Godefroid de Bouillon 111		
1881	Hôtel Belle-Vue	Rue Royale 217	
1883		Rue Royale 217	
1884		Rue Royale 217	
1886		Rue Royale 217	
1888	Résidence à Liège		
1888	//	Rue des Palais 22	
1890		Rue des Palais 22	
1892	Hôtel de Belle-vue	Rue Royale 217	
1894	Hôtel de Belle-Vue (Bruxelles)	Rue des Palais 22	
1895	Résidence à Liège	Rue des Palais 22	
1896	Résidence à Liège	Rue des Palais 22	
1904	à Paris (Avenue Montaigne 53) à Bruxelles (Hôtel Belle-Vue)	Rue de Londres 15	
1910		Rue de Londres 15	
1911			Rue de Londres 15
1913			Rue des Riches Claires 3
1934		Rue de l'Hôpital 23	
1935		Rue Lombard 105	

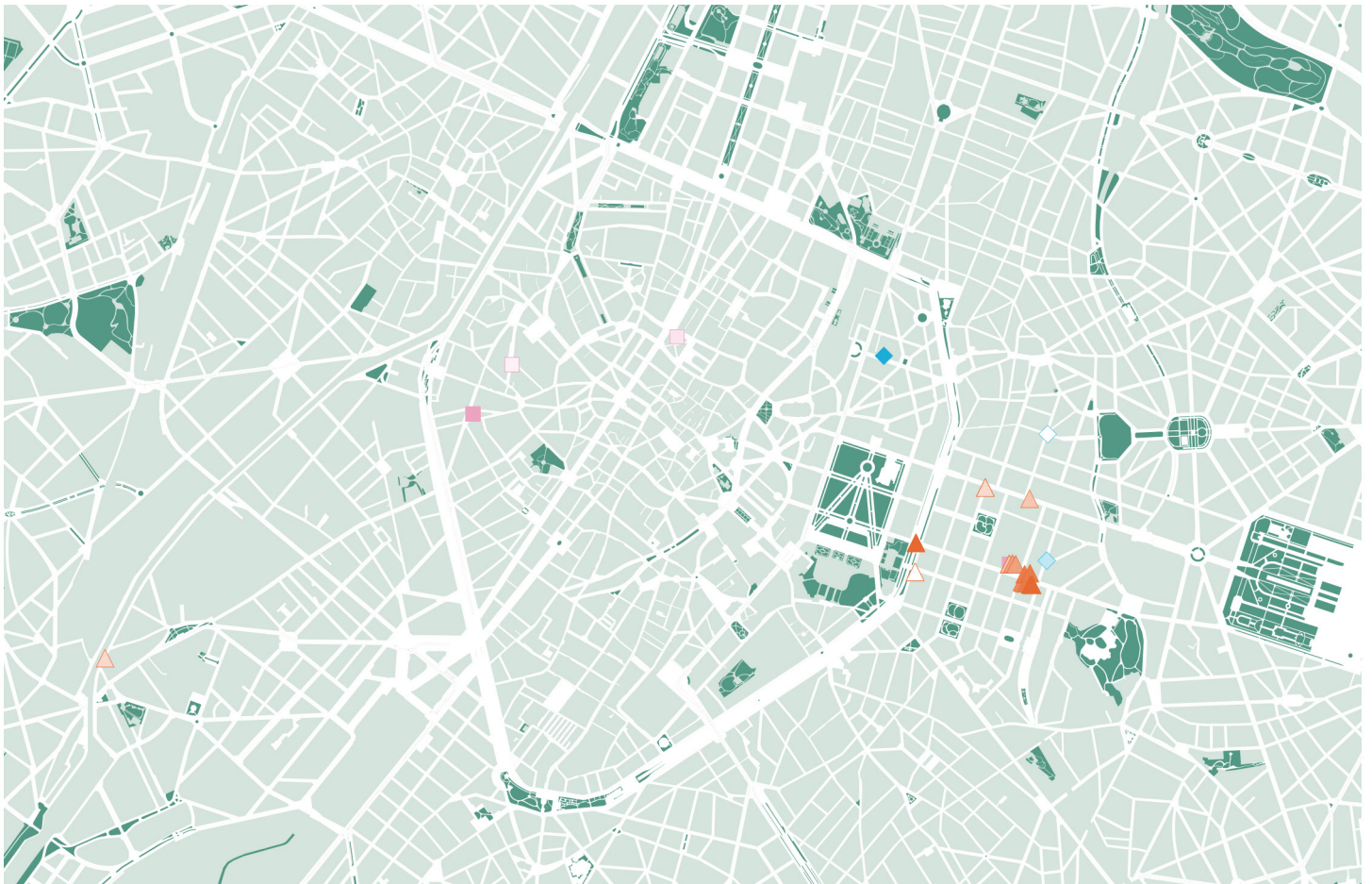
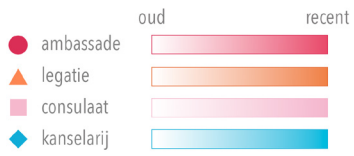
DUITSLAND

INFO

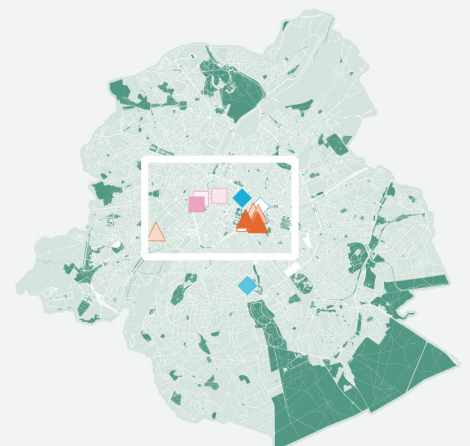
Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Kunstlaan 51

Huidig adres: J. De Lalaingstraat 8 - 14

Belliardstraat 58

	Duitsland - ambassade	Duitsland - legatie	Duitsland - consulaat	Duitsland - kanselarij
1871		Rue des Arts 51		
1875		Rue des Arts 51		
1878	Rue des Arts 51		Rue du Boulet 8	
1881		Place de l'Industrie 35	Rue du Boulet 8	Rue du Marteau
1883	Place de l'Industrie 35		Rue du Boulet 8	
1884		Place de l'Industrie 35	Rue Fossé-aux-Loups 1	
1886		Place de l'Industrie 35	Boulevard de la Senne 44	
1887	Rue Belliard 58			
1888	Rue Belliard 58			
1888	Place de l'Industrie		Boulevard de la Senne 44	
1890		Rue Belliard 58	Boulevard de la Senne 44	
1892	//		Boulevard de la Senne 44	
1894	Rue Belliard 58	Rue de la Loi 87	Boulevard de la Senne 44	
1895	Rue Belliard 58		//	
1896	Rue Belliard 58		//	
1902		Rue Belliard 58		
1904		Rue Belliard 58	Rue Félix Laas 38	Rue de Toulouse 18
1910		Rue Belliard 58	à Anvers (Place Léopold 10)	
1911	Rue Belliard 58			Rue Van Eyck 25
1912	Rue Belliard 58			
1913		Rue Belliard 58		Rue du Congrès 12
1920		Rue Belliard 58		
1921				
1924		Rue Belliard 58		
1927			Rue Belliard 58	
1930		Rue Belliard 58		
1931		Rue Belliard 58		
1934		Rue Belliard 58		
1935	Rue Belliard 58			

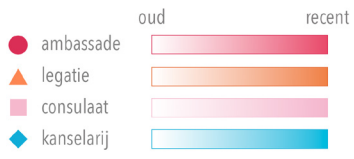
ECUADOR

INFO

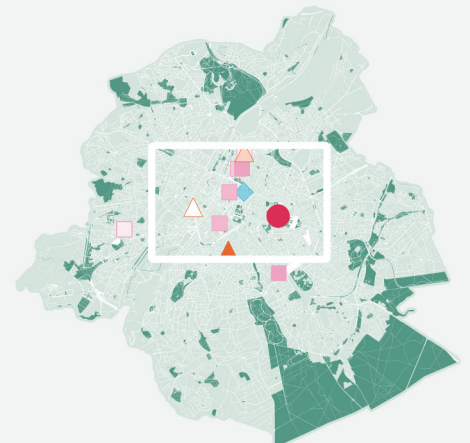
Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Slachthuislaan

Huidig adres: Louizalaan 363

Broekstraat 31

	Equador - ambassade	Equador - legatie	Equador - consulaat	Equador - kanselarij
1871		Boulevard de l'Abattoir		
1881			Rue du Marais 64	
1883			Rue du Marais 64	
1884			Rue du Marais 64	
1886			Rue du Marais 64	
1888			Rue des Palais 128	
1888			Rue du Marais 64	
1890			Rue des Plantes 1	
1892			Rue des Plantes 1	
1894	//		Rue des Plantes 1 & 3	
1895		Rue des Palais 128	Rue du Marais 31	
1896			Rue du Marais 31	
1904			Rue des Minimes 31	
1910				
1911		Rue de Livourne 7		Rue de l'Association 40
1912		Rue de Livourne 7		
1913	//			//
1920			Rue Dupont 37	
1921			Rue Dupont 37	
1934	Avenue de Cortenberg 2		Rue Fritz Toussaint 39	
1935	Avenue de Cortenberg 2			

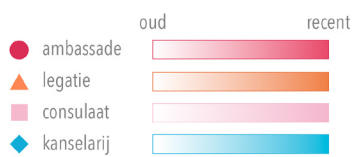
GRIEKENLAND

INFO

Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Nieuwstraat 20

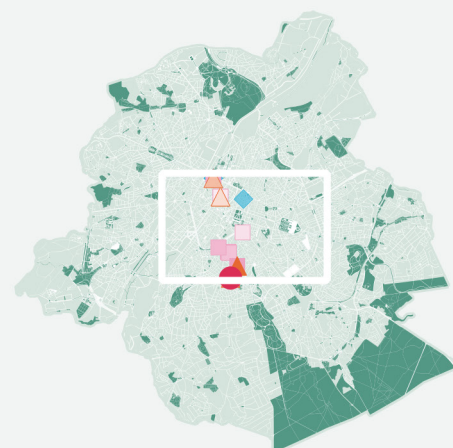
Huidig adres: Karmelietenstraat 10

Louizalaan 81

Antwerpselaan 38

	Griekenland - ambassade	Griekenland - legatie	Griekenland - consulaat	Griekenland - kanselarij
1871		Rue Neuve 20		
1872			Rue Neuve 18 & 20	
1873			Rue Neuve 18 & 20	
1875		Rue Neuve 20		
1878			Rue Neuve 18 & 20	
1881			Rue Neuve 18 et 20	
1883			Rue Neuve 20	
1884			Rue Neuve 20	
1886			Rue d'Egmont 2	
1887	chanc. Rue de Terin 33			
1888			Avenue Louise 81	
1890			Avenue Louise 81	
1892			Avenue Louise 81	
1894			Avenue Louise 87	
1895			Avenue Louise 81	
1896			Avenue Louise 81	
1904			Avenue Louise 87	
1910			Rue Jourdan 51	
1911				Boulevard d'Anvers 38
1913				Boulevard d'Anvers 38
1920		Boulevard d'Anvers 38	Boulevard d'Anvers 38	
1921			Boulevard d'Anvers 38	
1924				Rue de l'Associatoin 52
1930		Rue Américaine 100	Rue Américaine 100	
1934		Avenue Louise 187	Avenue Louise 187	
1935	Rue Américaine 100		Rue Américaine 100	

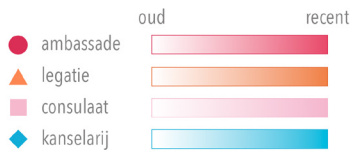
GUATEMALA

INFO

Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Wetstraat 90

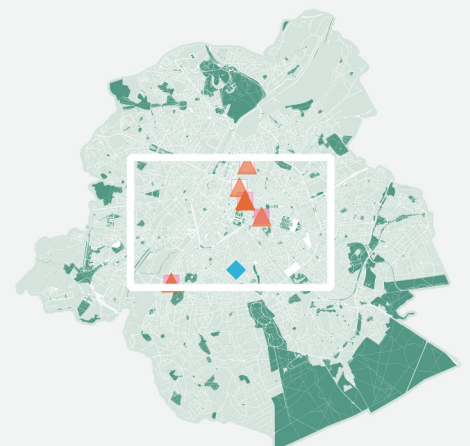
Huidig adres: Winston Churchillaan 185

Tervurenlaan 280

Kasteleinstraat 38

	Guatemala - legatie	Guatemala - consulaat	Guatemala - kanselarij
1871	Rue de la Loi 90		
1888		Rue de la Presse 12	
1892		Boulevard du Jardin Botanique 16	
1894		Rue des Palais 47	
1895		Rue de la Presse 12	
1896		Rue de la Presse 12	
1904		Rue de la Presse 2	
1910		à Anvers (quai Tavernier 3)	
1911			Rue du Chatelain 38
1913			Rue du Châtelain 38
1920		Rue des Alliés 216	
1921		Rue des Alliés 216	
1934	Avenue Tervueren 280		
1935		Rue Trèves 61	

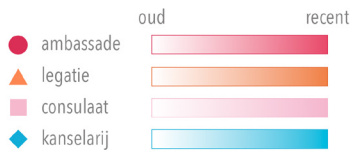
LUXEMBURG

INFO

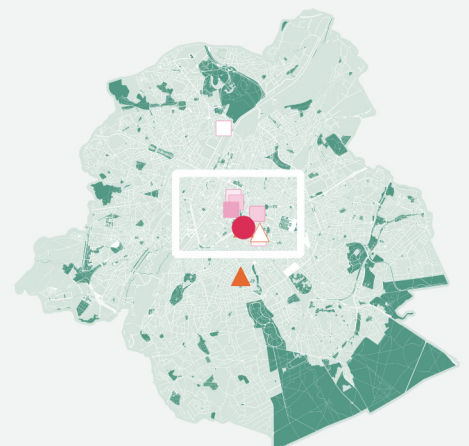
Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Wiertzstraat 79

Huidig adres: Kortenberglaan 75

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Luxemburg gesloopt te zijn.

	Luxembourg - ambassade	Luxembourg - legatie	Luxembourg - consulaat	Luxembourg - kanselarij
1871		Rue Wiertz 79		
1881			Rue Wauthier 41	
1883			Rue Wauthier 41	
1884			Rue Vautier 8	
1886			Rue de la Banque 6	
1887		Rue du Trône 15		
1888		Rue du Trône 9		
1888			Rue de la Banque 6	
1890			Rue de la Loi 151	
1892			Rue de la Loi 151	
1894			Rue de la Loi 157	
1895		Rue du Trône 9	//	
1896		Rue du Trône 9	//	
1902		Rue du Trône 9		
1904			Rue de la Loi 157	
1910		Rue du Trône 9	Place de Louvain 27	
1911		Rue du Trône 15		Place de Louvain 27
1912		Rue du Trône 15		
1913		Rue du Trône 15		Place de Louvain 27
1920		Rue du Trône 15	Rue du Trône 15	
1921	Rue du Trône 15		Rue du Trône 15	
1924		Rue de Trône 15		
1930		Rue Ten Bosch 30	Rue Montagne-du-Parc 7	
1931			Montagne du Parc 7	
1934		Rue de Ten Bosch 30	Montagne du Parc 7	
1935	Rue du Trône 15		Montagne du Parc 7	

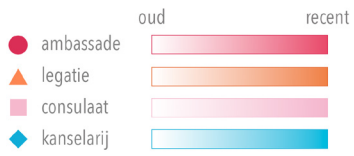
URUGUAY

INFO

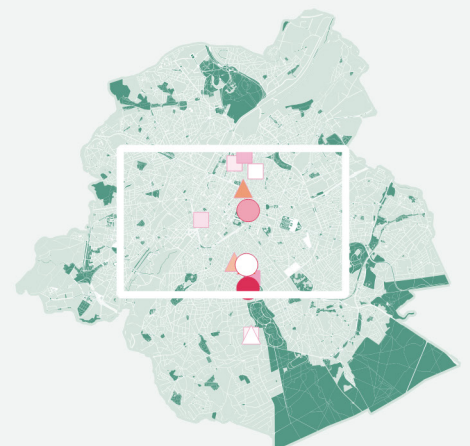
Jaartal eerste adres: 1871

Eerste adres: Sterrewachtlaan 9

Huidig adres: Franklin Rooseveltlaan 22

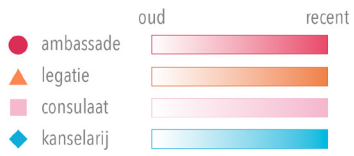
Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Uruguay gesloopt te zijn.

	Uruguay - ambassade	Uruguay - legatie	Uruguay - consulaat	Uruguay - kanselarij
1871		Boulevard de l'Observatoire 9		
1872			Rue Seutin 1	
1873			Rue Seutin 1	
1878			Boulevard de l'Observatoire 9	
1881			Rue du Progrès 49	
1883			Rue du Progrès 49	
1886			Boulevard du Hainaut 141	
1887		Rue Dautzenberg 29		
1888			Rue des Palais 128	
1892			Rue des Palais 128	
1894			Rue des Palais 128	
1895			Rue des Palais 128	
1896			Rue des Palais 128	
1904			Rue des Palais 128	
1911		Rue de Livourne 10		Rue de la Vallée 57
1912		Rue de Livourne 10		
1913		Hôtel Astoria		Rue de ma Vallée 57
1920		Rue Dautzenberg 29	Rue de la Vallée 75	
1921	Rue Dautzenberg 29		Rue de la Vallée 75	
1924		Rue dautzenberg 29		
1934	Rue de la Loi 147	Rue de ... 22		
1935	Rue de l'Abbaye 22		Rue de la Loi 147	

MONACO

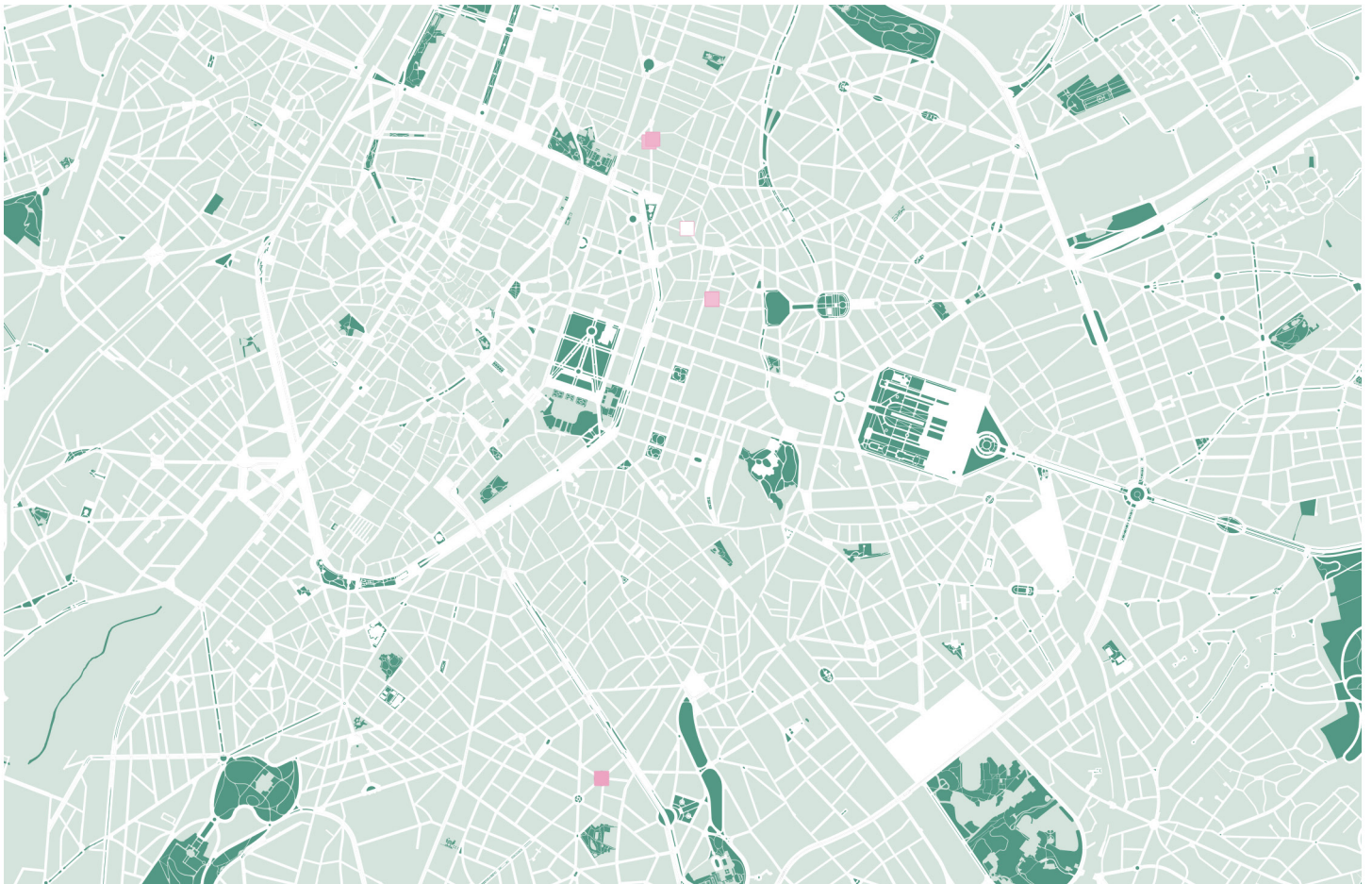
INFO

Jaartal eerste adres: 1872

Eerste adres: Saksen-Coburgstraat 25

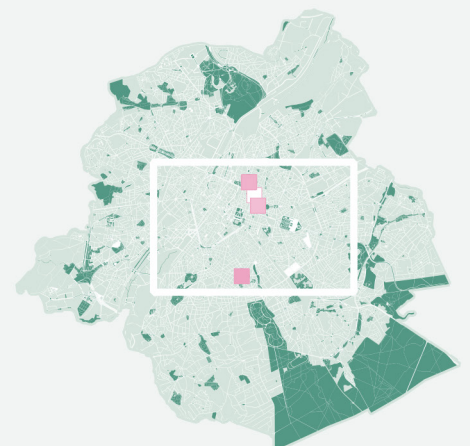
Huidig adres: De Meeussquare 5 - 6

Hamerstraat 56

Hamerstraat 56

	Monaco - ambassade	Monaco - consulaat	Monaco - kanselarij
1872		Rue Saxe-Cobourg 25	
1881		Rue du Marteau 56	
1883		Rue du Marteau 56	
1886		Rue du Marteau 56	
1888		Rue du Marteau 56	
1892		Rue du Marteau 56	
1894		Rue du Marteau 56	
1895		Rue du Marteau 56	
1896		Rue du Marteau 56	
1904		Rue du Méridien 71	
1910		Rue du Méridien 70	
1911			Rue du Méridien 70
1913			Rue Ten Bosch 16
1920		Rue Ten Bosch 16	
1921		Rue Ten Bosch 16	

PERZIË

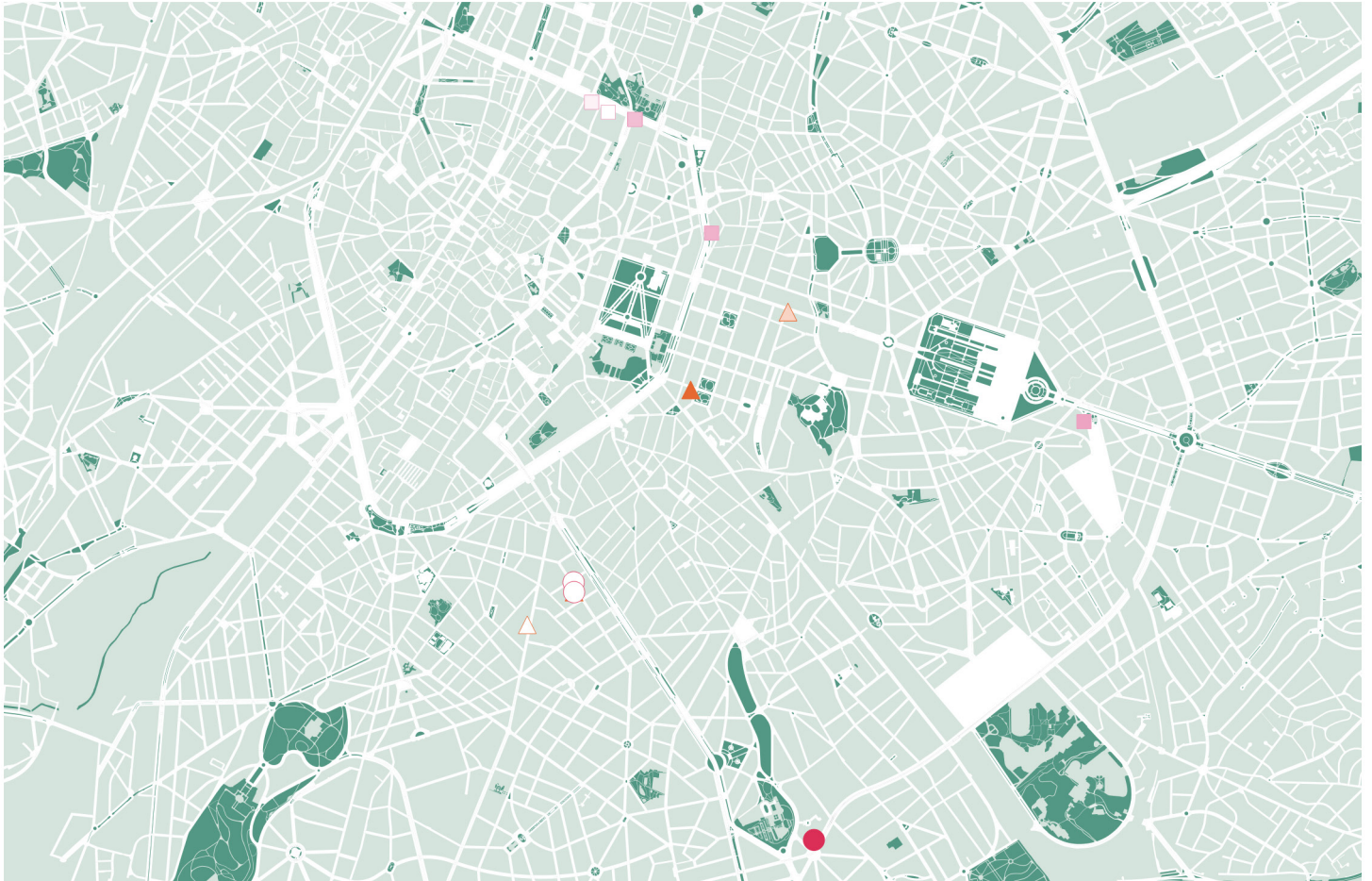
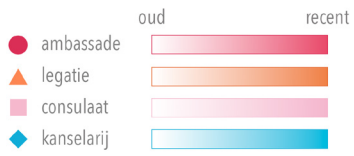
INFO

Jaartal eerste adres: 1878

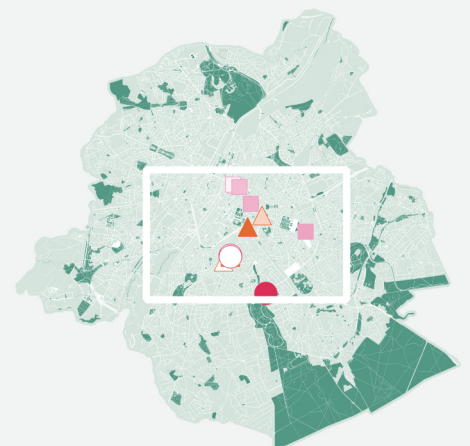
Eerste adres: Kruidtuinlaan 41

Huidig adres: Franklin Rooseveltlaan 115

Huidige stad: Iran

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Perzië gesloopt te zijn.

	Perzië - ambassade	Perzië - legatie	Perzië - consulaat	Perzië - Kanselarij
1878			Boulevard du Jardin-Botanique 41	
1881			Boulevard Botanique 31	
1883			Boulevard Botanique 31	
1884			Boulevard Botanique 34	
1886			Boulevard Botanique 34	
1887		Rue de Livourne 41		
1888		Résidence à Paris (Place d'Iéna 1)	Boulevard Botanique 34	
1888			Boulevard Botanique 34	
1890			Boulevard Botanique 34	
1892			Boulevard du Jardin Botanique 34	
1894		Chaussée de Charleroi 141	Boulevard du Jardin-Botanique 34	
1895		Place d'Iéna 1	Boulevard du Jardin-Botanique 34	
1896		Place d'Iéna 1	Boulevard Botanique 34	
1902		Rue de la Loi 81		
1904		Rue de la Loi 81	Avenue des Arts 12	
1910			Avenue des Arts 12	
1911				Rue Blanche 12
1912		Rue Blanche 12		
1913				Avenue des Arts 12
1920		Rue de Livourne 41 / Rue Blanche 12	Avenue de Tervuren 35	
1921	Rue de Livourne 41 / Rue Blanche 12		Avenue de Tervuren 35	
1924		Rue de Livourne 41		
1930		Rue du Luxembourg 23		
1934		Rue du Luxembourg 23		
1935	Boulevard Général Jacques 20			

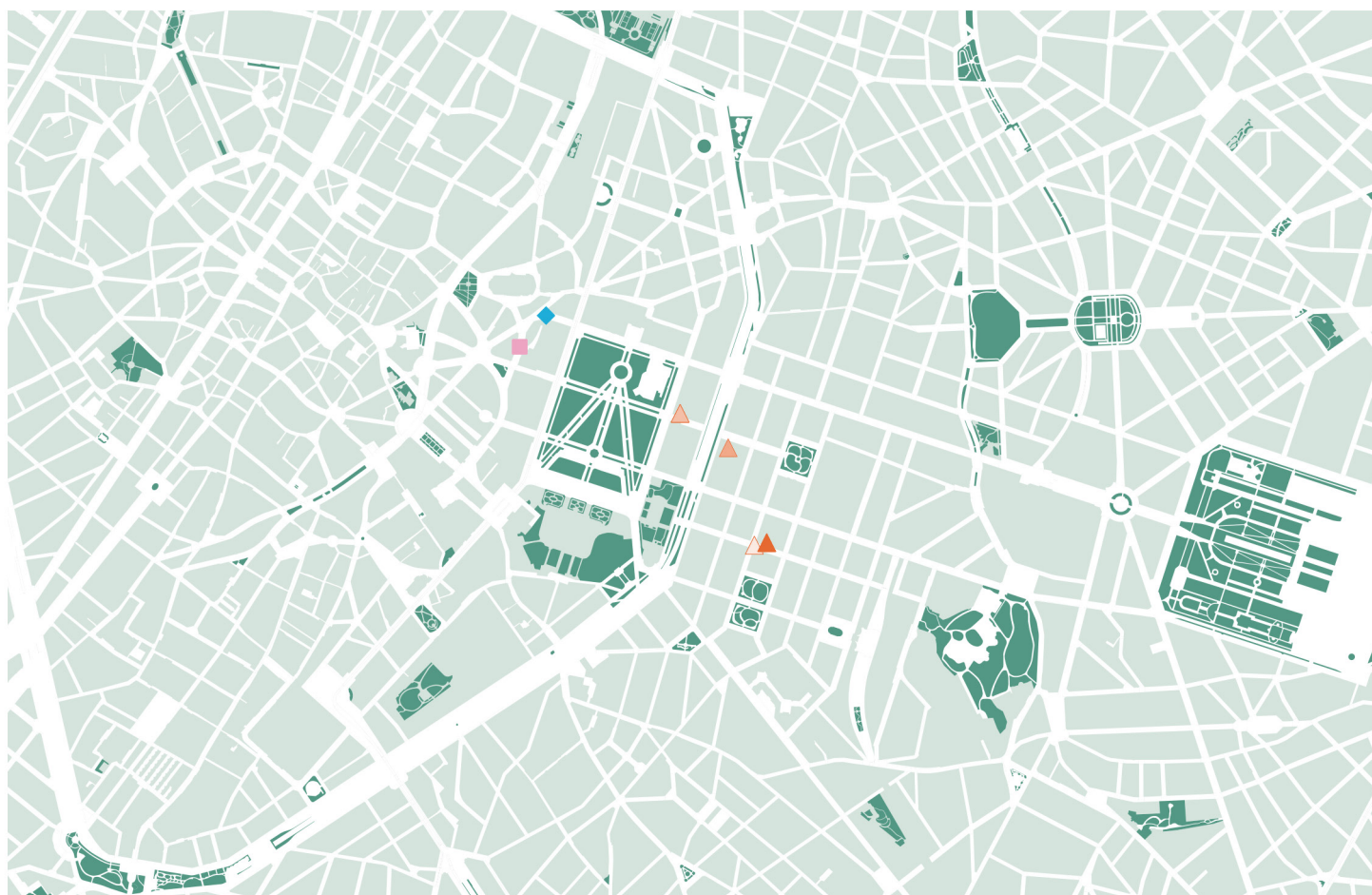
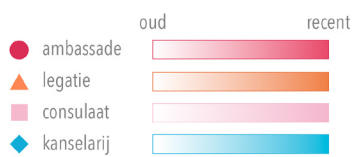
OOSTENRIJK- HONGARIJE

INFO

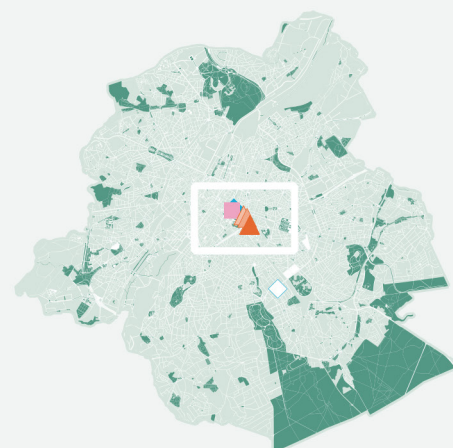
Jaartal eerste adres: 1881

Eerste adres: Montoyerstraat 79

Huidig adres: Kortenberglaan 52 / De Groene Jagerlaan 44

Zinnerstraat 2

	Oostenrijk-Hongarije - legatie	Oostenrijk-Hongarije - consulaat	Oostenrijk-Hongarije - kanselarij
1881	Rue Montoyer 79		
1888	Rue Zinner 2	Place de la Chancellerie 11	
1888	Rue Montoyer 79	Place de la Chancellerie 11	
1892	Rue Montoyer 79	Rue de la Chancellerie 11	
1894	Rue Zinner 2	Rue de la Chancellerie 11	
1895	Rue Zinner 2	Rue de la Chancellerie 11	
1896	Rue Zinner 2	Place de la Chancellerie 11	
1902	Avenue des Arts 35		
1904	Rue Montoyer 24	Rue de la Chancellerie 15	Rue Emile Banning 26
1910	Rue Montoyer 24		
1911	Rue Montoyer 24		Rue des Colonies
1912	Rue Montoyer 24		
1913	Rue Montoyer 24		Rue des Colonies
1920	Rue Montoyer 24		

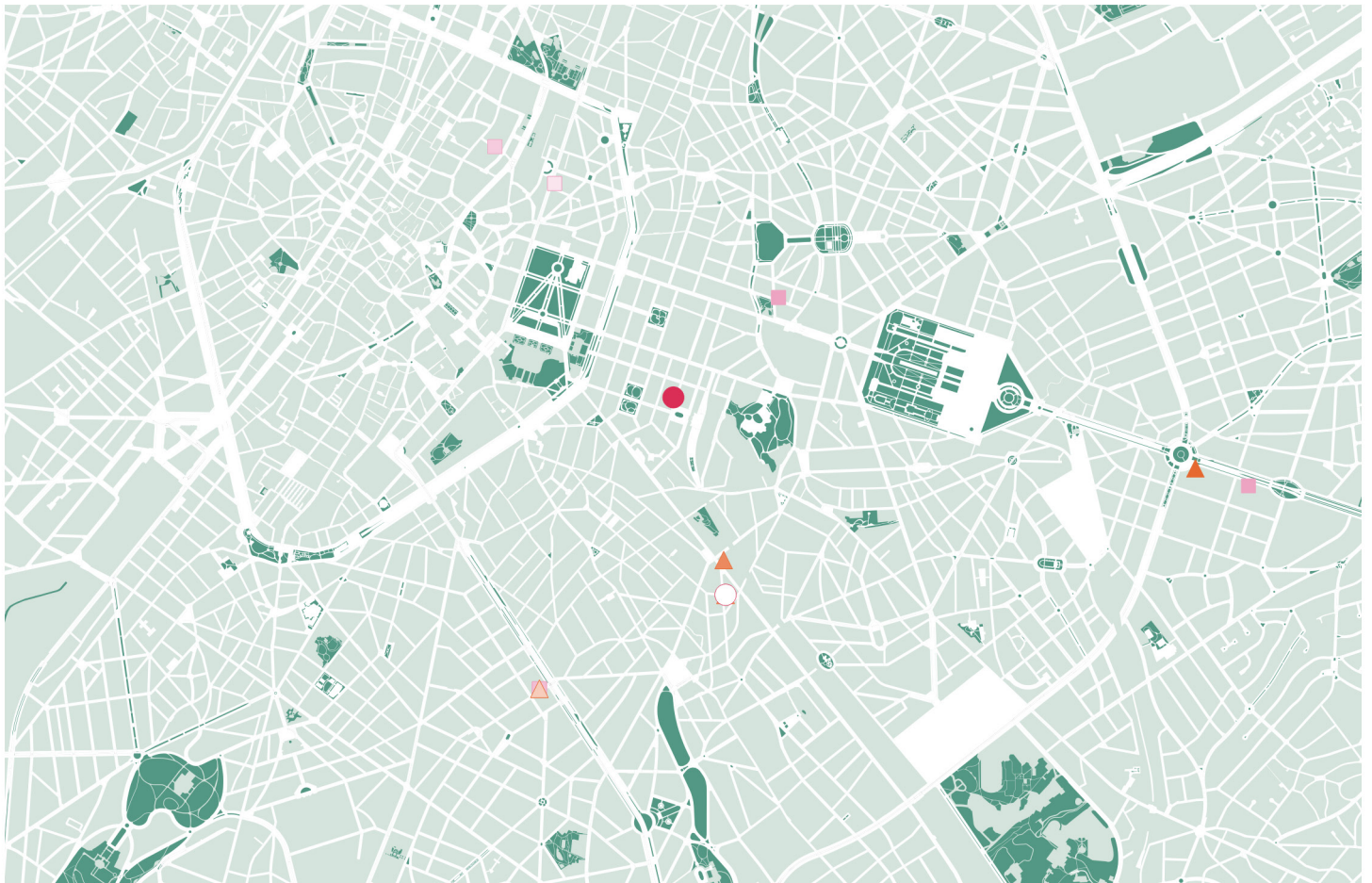
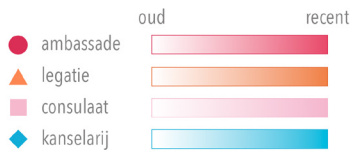
BOLIVIA

INFO

Jaartal eerste adres: 1881

Eerste adres: Paleizenstraat 54

Huidig adres: Louizalaan 176

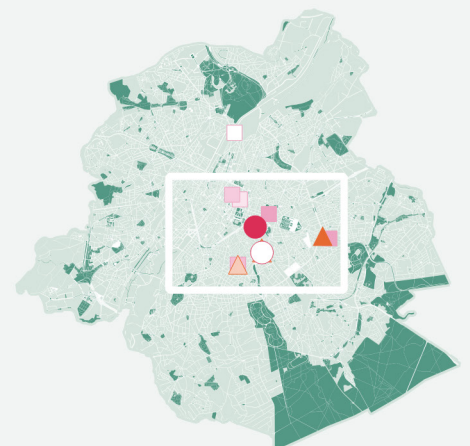
Aarlenstraat 46

Jozef II straat 140

Baillistraat 7

	Bolivia - ambassade	Bolivia - legatie	Bolivia - consulaat	Bolivia - kanselarij
1881			Rue des Palais 54	
1883			Rue des Palais 54	
1884			Rue Royale 59	
1886			Rue Royale 59	
1887		Rue Wéry 30		
1888			Rue du Bailly 7	
1888			Rue du Bailli 7	
1890			Rue des Sables 22	
1892			Rue du Bailli	
1894		Rue du Bailly 7		
1895		Rue du Bailly 7		
1896			Rue du Bailly 7	
1904		Hôtel Belle-Vue	//	
1911				Rue Wéry 30
1913				Rue Wéry 30
1920		Rue Wéry 30	Rue Josphe II 140	
1921	Rue Wéry 30		Rue Josphe II 140	
1924		Place de la Couronne 6		
1934		Avenue de Tervueren 191	Avenue de Tervueren 237	
1935	Rue d'Arlon 46			

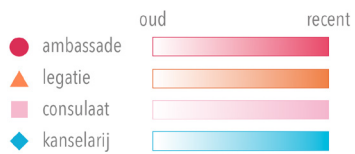
JAPAN

INFO

Jaartal eerste adres: 1881

Eerste adres: *Residentie in Den Haag*

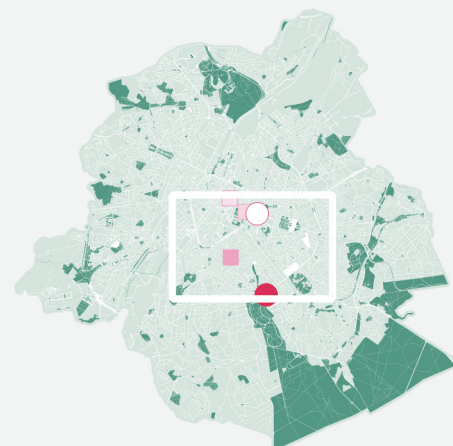
Huidig adres: Van Maerlantstraat 1

Generaal Jacqueslaan 1

Florencestraat 13

	Japan - ambassade	Japan - legatie	Japan - consulaat	Japan - kanselarij
1881		Den Haag		
1884		Hôtel de France		
1887		Boulevard Militaire 1		
1888		Résidence à Berlin		
1888	//			
1890		Hôtel de France		
1892		à Berlin et à l'Hôtel Belle-Vue Bruxelles		
1894		Berlin (Bruxelles - Hôtel Belle-Vue)	Rue des Comédiens 25	
1895		Résidence à Berlin	Rue des Comédiens 25	
1896		Résidence à Berlin	Rue des Comédiens 25	
1902		Rue de la Loi 160		
1904		Rue de la Loi 160	Boulevard du régent 32	
1910		Rue de la Loi 160	Rue de Florence 13	
1911		Rue de la Loi 172		
1912		Rue de la Loi 172		
1913		Rue de la Loi 172		Rue de Florence 13
1920		Rue de la Loi 172	Rue de Florence 13	
1921	Rue de la Loi 172		Rue de Florence 13	
1924		Boulevard Militaire 1		
1930		Boulevard Général Jacques 1		
1934	Boulevard Général Jacques 1			
1935	Boulevard Général Jacques 1			

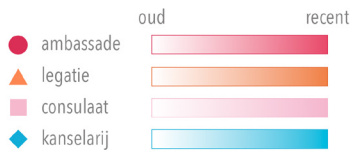
LIBERIA

INFO

Jaartal eerste adres: 1881

Eerste adres: Louizalaan 44

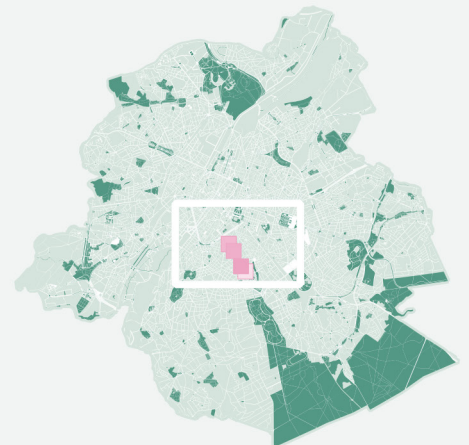
Huidig adres: Archimedesstraat 11

Louizalaan 60

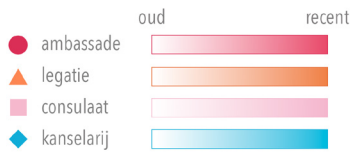
Louizalaan 124

	Liberia - consulaat / A	Liberia - kanselarij
1881	Avenue Louise 44	
1883	Avenue Louise 44	
1886	Avenue Louise 44	
1892	Avenue Louise 44	
1894	Avenue Louise 60	
1895	Avenue Louise 60	
1896	Avenue Louise 60	
1904	Avenue Louise 60	
1910	Avenue Louise 124	
1911		Avenue Louise 124
1920	Rue de Turin 2	
1921	Rue de Turin 2	
1934	Avenue Louise 233	

ROEMENIË

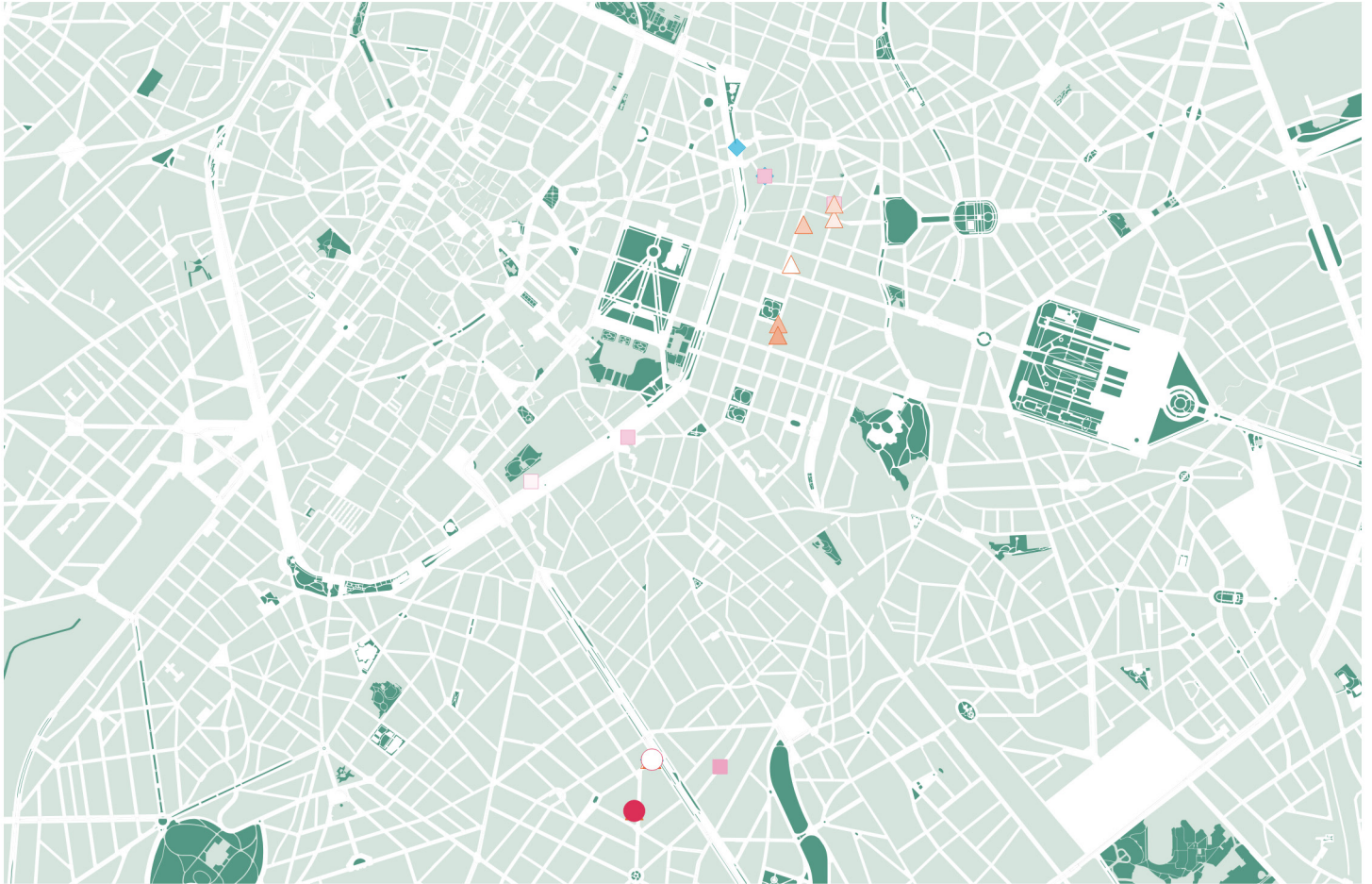
INFO

Jaartal eerste adres: 1881

Eerste adres: Tweekerkenstraat 1

Huidig adres: Gabriellestraat 105

Washingtonstraat 37

	Roemenië - ambassade	Roemenië - legatie	Roemenië - consulaat	Roemenië - kanselarij
1881		Rue des Deux-Eglises 1		
1884		Rue des Deux-Eglises 1		
1886		Rue du Marteau 39 bis		
1887		Rue de Châtelain 1		
1888		Rue de la Science 21	Rue de Spa 52	
1888		Rue du Marteau 39b		
1890		Rue des Deux-Eglises 35 / rue de spa 52		
1892		Rue des Deux-Eglises 35	Boulevard de Waterloo 47	
1894		Rue de la Science 22	Rue de Spa 52	
1895		Rue de la Science 21	Rue de Spa 52	
1896		Rue de la Science 21	Rue de Spa 52	
1902		Avenue Louise 209		Rue du Châtelain
1904		Avenue Louise 209	Rue Champ-de-Mars 19	Rue du Châtelain 1
1910		Avenue Louise 209	Rue de la Charité 17	Rue du Châtelain 1
1911		Avenue Louise 209		Avenue de l'Astronomie 16
1912		Avenue Louise 209		
1913		Avenue Louise 209		Rue de la Charité 17
1920		Avenue Louise 209	Rue Gachard 122	Rue du Châtelain 1
1921	Avenue Louise 209		Rue Gachard 122	Rue du Châtelain 1
1924		Rue Washington 37		
1930		Rue Washington 37a	Rue Gachard 96	
1934		Rue Washington 37		
1935	Rue Washington 37a			

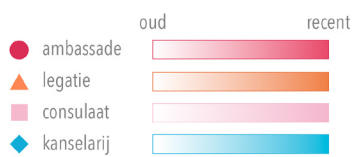
HAÏTI

INFO

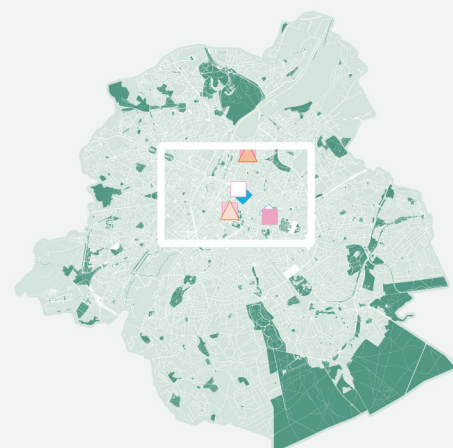
Jaartal eerste adres: 1883

Eerste adres: Kruidtuinlaan 25

Huidig adres: Charleroisesteenweg 139

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Haïti gesloopt te zijn.

	Haïti - legatie	Haïti - consulaat	Haïti - kanselarij
1881		Boulevard Botanique 25	
1883		Rue Botanique 25	
1884		Rue de Cologne 117	
1886		Rue de Cologne 117	
1888		//	
1890		Rue de Cologne 117	
1892		Rue de Cologne 117	
1894	Rue de Cologne 135		
1895	Rue de Cologne 137		
1896		Rue de Cologne 137	
1902			
1904		Rue Gallait 43	
1910		Rue Gallait 43	
1911	Avenue de la Toison d'or 54		Rue Charles-Martel 13
1912	Rue Gachard 59		
1913	Rue Gachard 59		Rue de l'Association 24
1920		Rue Joseph II 166	
1921		Rue Joseph II 166	
1934		Boulevard Général Jacques 229	

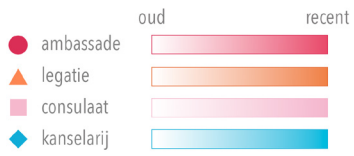
PARAGUAY

INFO

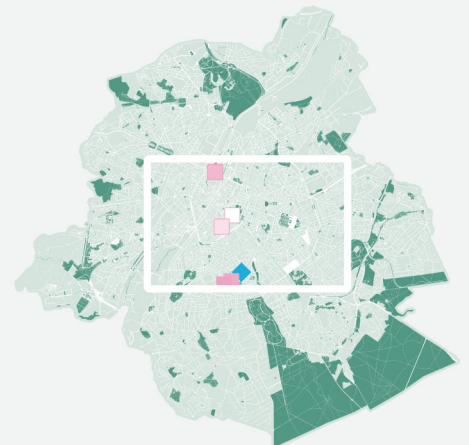
Jaartal eerste adres: 1883

Eerste adres: Koningsstraat 36

Huidig adres: Louizalaan 475

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Paraguay gesloopt te zijn.

	Paraguay - consulaat	Paraguay -kanselarij
1883	Rue Royale 36	
1886	Rue de la Régence 39	
1888	Boulevard Baudouin 12	
1892	Rue de la Régence 39	
1894	Boulevard Baudouin 12	
1895	Boulevard Baudouin 12	
1896	Boulevard Baudouin 12	
1910	Rue de Ten Bosch 139	
1911		Ruede Ten Bosch 139
1913		Rue de Ten-Bosch 23
1934	Rue Emmanuel Van Driessche 47	

SIAM

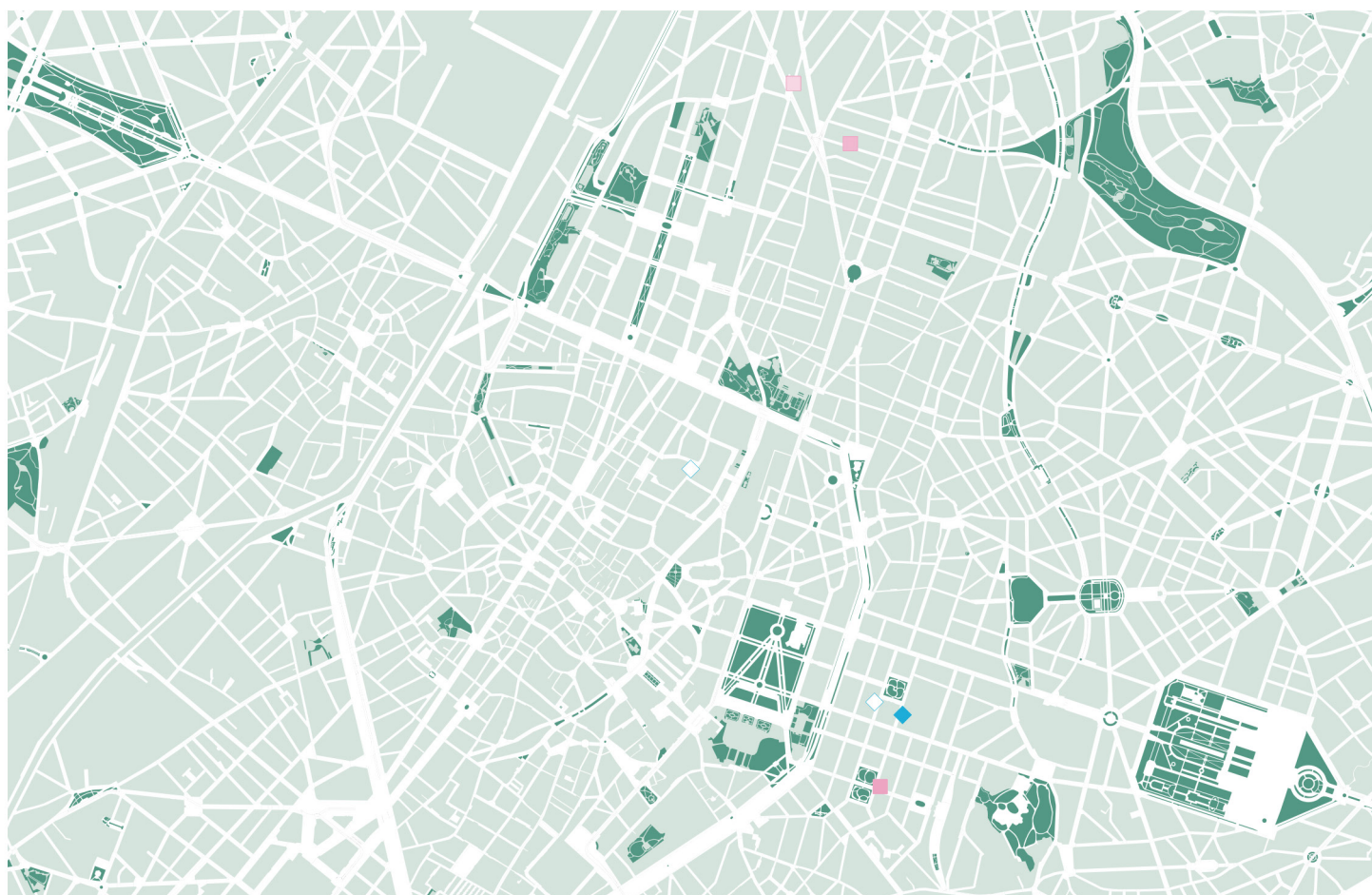
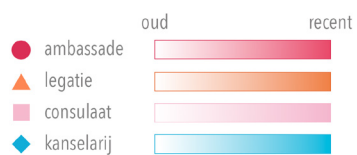
INFO

Jaartal eerste adres: 1886

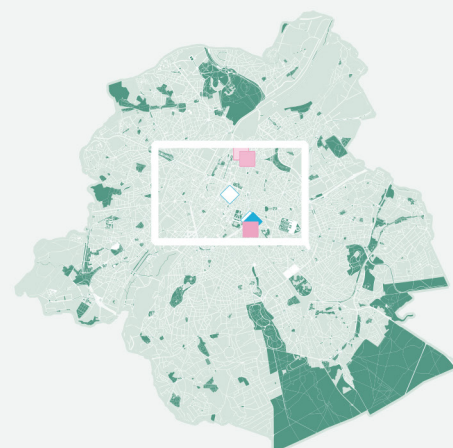
Eerste adres: Rue de Cologne 117

Huidig adres: Waterloosesteenweg 876

Huidige staat: Thailand

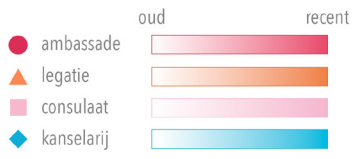
Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Siam gesloopt te zijn.

	Siam - ambassade	Siam - consulaat	Siam - kanselarij
1886		Rue de Cologne 117	
1888	Résidence à Londres (Ahsburn Place 23)	Rue de Cologne 137	
1892	à Paris (Rue de Siam) et à l'Hôtel de Belle-Vue à Bruxelles		
1894	à Londres (Ashburn Place 23) à Bruxelles (Hôtel Belle-Vue)	Rue de Cologne 137	
1895	Résidence à Londres (Ahsburn Place 23)	Rue de Cologne 137	
1896	Résidence à Londres (Ahsburn Place 23)	Rue de Cologne 137	
1904	à Londres (Ashburn Place 23) à Bruxelles (Hôtel Belle-Vue)	Rue Van de Weyer 34	
1910		Rue Van de Weyer 34	
1911			Rue du Marais 56a / Place de l'Industrie 38
1913			Rue de la Science 21
1934		Rue du Luxembourg 32	
1935	Asburn Place 23	Rue de Luxembourg 32	

CUBA

INFO

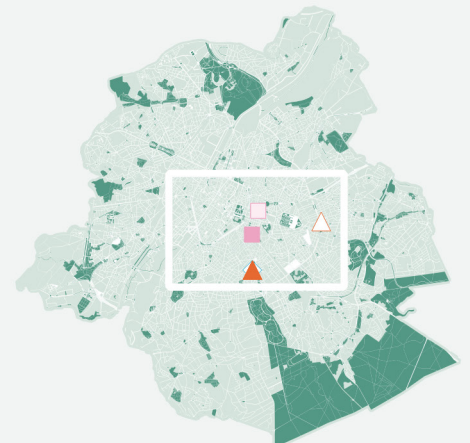
Jaartal eerste adres: 1887

Eerste adres: Brand Withlocklaan 52 / Dalstraat 9

Huidig adres: Brugmannlaan 80

Dalstraat 9

	Cuba - ambassade	Cuba - legatie	Cuba - consulaat	Cuba - kanselarij
1887		Boulevard Brand Whitlock 52 / Rue de la Vallée 9		
1911		Rue de la Vallée 9		Rue du Lac 10
1912		Rue de la Vallée		
1913		Rue de la Vallée 9		à Bruxelles
1920		Rue de la Vallée 9	Rue de la Loi 114	
1921	Rue de la Vallée 9		Rue de la Loi 114	
1924			Rue du Trône 125	
1934			Rue du Trône 125	
1935	Rue du Trône 125			

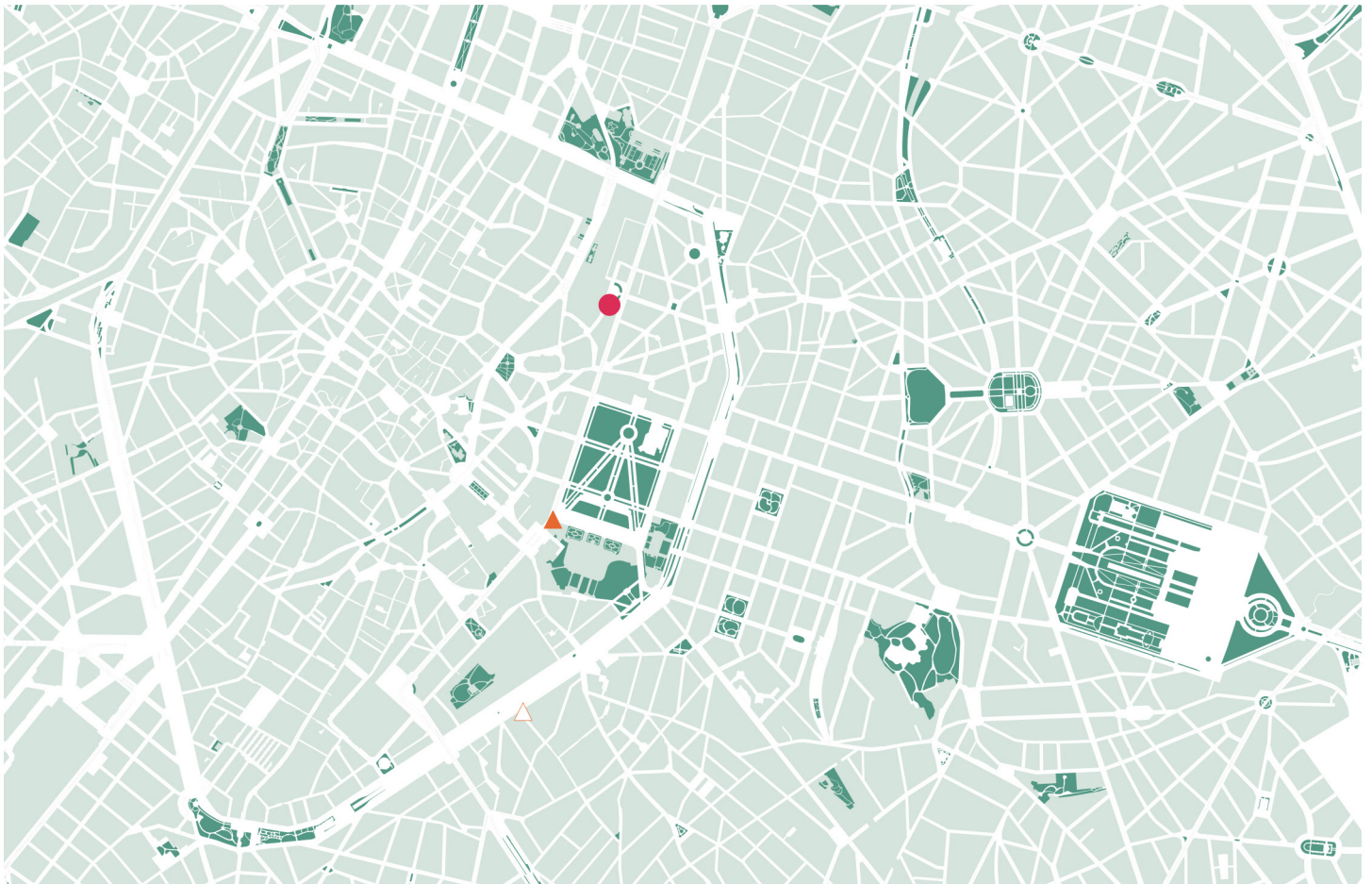
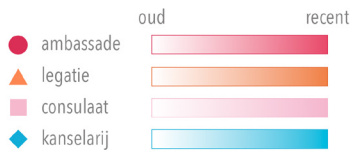
FINLAND

INFO

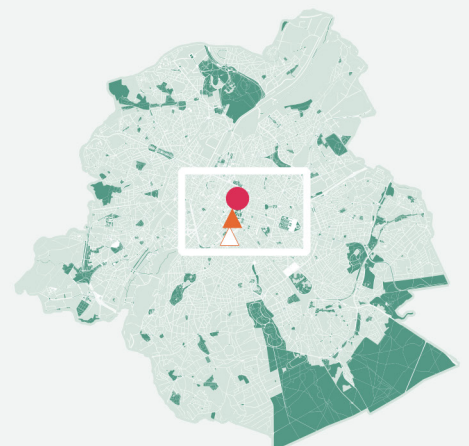
Jaartal eerste adres: 1887

Eerste adres: Gulden-Vlieslaan 24

Huidig adres: Cortenberglaan 112

Congresplaats 1

	Finland - ambassade	Finland - legatie	Finland - consulaat
1887		Avenue de la Toison-d'Or 24	
1924		Hôtel Astoria	
1934			Rue Royale 105
1935	Place du Congrès 1		Rue Royale 105

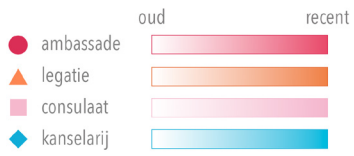
POLEN

INFO

Jaartal eerste adres: 1887

Eerste adres: Galliërslaan 29

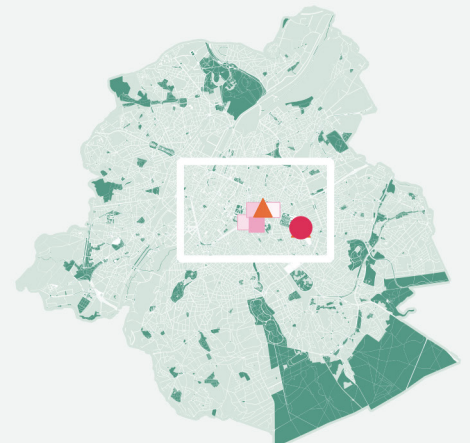
Huidig adres: Stevinstraat 212

Galliërslaan 29

Stevinstraat 128

	Polen - ambassade	Polen - legatie	Polen - consulaat
1887	Avenue des Gaulois 29		
1920		Rue Stévin 31	Rue Stévin 128
1921		Rue Stévin 31	Rue Stévin 128
1924		Avenue des Gaulois 29	
1930		Avenue des Gaulois	Rue de Luxembourg 10
1931			Rue de la Loi 39
1934		Avenue des Gaulois 29	Place du Luxembourg 10
1935	Avenue des Gaulois 29		Place de Luxelbourg 10

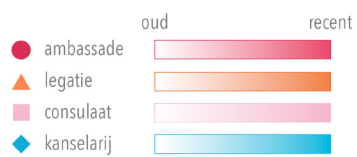
SERVIË

INFO

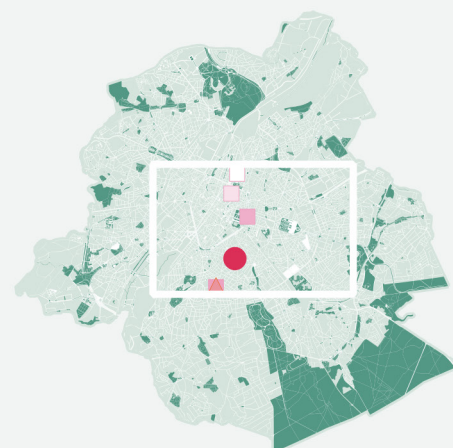
Jaartal eerste adres: 1887

Eerste adres: Brugmannlaan 71

Huidig adres: Regentlaan 53

Brugmannlaan 71

	Servië - ambassade	Servië - legatie	Servië - consulaat	Servië - kanselarij
1887		Avenue Brugmann 71 / Rue Lesbroussat 116		
1892		à Paris (Rue Rivoli) et à l'Hôtel de Belle-Vue à Bruxelles		
1894		à Paris (Rue Rivoli 240) à Bruxelles (Hôtel Belle-Vue)	Rue des Plantes 1 & 3	
1904		à Paris	Rue du Marais 59	
1910			Rue Guimard 4	
1911				Rue Grimart
1913				Rue Guimard 4
1920			Rue Guimard 4	
1921			Rue Guimard 4	
1924			Avenue Brugman 71	
1935	Avenue Louise 140			

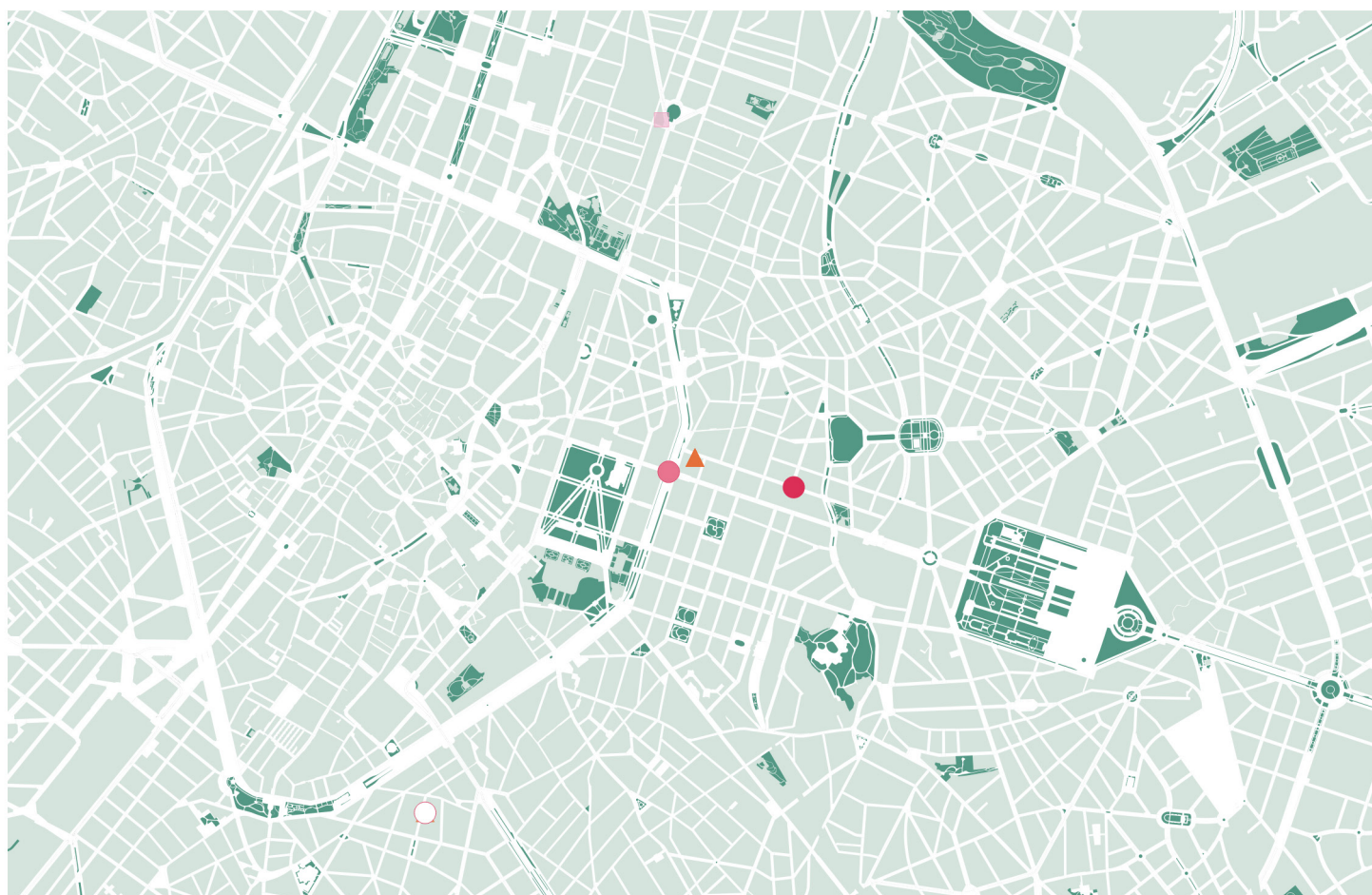
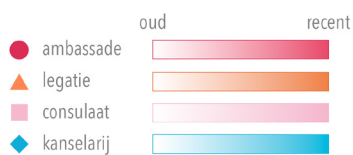
TSJECHO-SLOWAKIJE

INFO

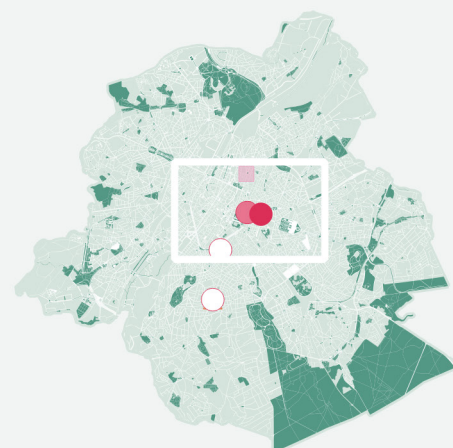
Jaartal eerste adres: 1920

Eerste adres: Molièrelaan 179 / Zwitserlandstraat 8

Huidig adres: Adolphe Buyllaan 154 / Molierelaan 195

Bij het raadplegen van de teruggevonden adressen lijkt het merendeel aan diplomatiek vastgoed van Tsjecho-Slowakije gesloopt te zijn.

	Tsjecho-Slowakije - ambassade	Tsjecho-Slowakije - legatie	Tsjecho-Slowakije - consulaat
1920		Avenue Molière 179 / Rue de Suisse 8	
1921	Avenue Molière 179 / Rue de Suisse 8		
1924		Rue Joseph II 7	
1930		Rue Joseph II 7	
1931		Rue Joseph II 7	
1934	Rue de la Loi 172	Rue Joseph II 7	
1935	Rue Joseph II 127		Rue Palais 2

BULGARIJE

	Bulgarije - ambassade	Bulgarije - legatie	Bulgarije - consulaat
1887		Rue Souveraine 96	
1934		Rue des Chevaliers 21	Rue des Chevaliers 21
1935	Rue des Chevaliers 21		Rue de Chevalier 21

CHINA

	China - ambassade	China - legatie / A
1887		Boulevard Militaire 19
1888		Résidence à Paris (pl. Victor Hugo 7)
1892		à Paris et à l'Hôtel de Belle-Vue à Bruxelles
1894		à Paris (Place Victor Hugo 7) à Bruxelles (Hôtel de Flandre)
1895		à Paris (Place Victor Hugo 7)
1896		Résidence à Paris (place Victor Hugo 7)
1902		Rue de la Loi 209
1904		Boulevard Militaire 19
1911	Boulevard Militaire 19	
1912	Boulevard Militaire 19	
1913		Boulevard Militaire 19
1920		Boulevard Militaire 19
1921	Boulevard Militaire 19	
1924		Boulevard Militaire 19
1930	Boulevard Général Jacques 19	
1934	Boulevard Général Jacques 19	
1935	Boulevard Militaire 19 (Général Jacques)	

E G Y P T E

	Egypte / A	Egypte - legatie / A	Egypte - consulaat / A	Egypte - kanselarij
1930				Rue de Turin 1
1934		Rue de Turin 1	Rue de Turin 1	
1935	Rue de Turin 1			

HAWAÏ

	Hawaï - ambassade	Hawaï - legatie	Hawaï - consulaat
1881		Résident à Paris	
1886			Avenue des Arts 42
1888			à Anvers
1892	à Paris		Avenue des Arts 42
1894	//		
1895			//
1896			//
1910			à Anvers

Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassel

	Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassel - consulaat	Groothertogdom Hessen en Landgraafschap Hessen-Kassel - legatie
1848		Residentie in Frankfurt
1850		Résidence à Frankfurt
1855	Rue Neuve 20	
1871		Rue Neuve 20
1872	Rue Neuve 18 & 20	
1878	Rue Neuve 20	

HONGARIJE

	Hongarije - ambassade	Hongarije - legatie	Hongarije - consulaat
1924		Rue Vilain XIII 17a	
1930		Boulevard du Régent 33	Avenue des Gaulois 20
1934		Boulevard du Régent 33	Avenue de Gaulois 17
1935	Rue Vilain XIII 17a		Avenue Gaulois 20

KROATIË

	Kroatië - legatie
1887	Avenue Brugmann 71 / Rue Lesbroussat 116
1924	Avenue Brugman 71

LITOUWEN

	Litouwen - consulaat
1934	Rue Vilain XIV 53
1935	Boulevard Emile Boenstael 472

MONTENEGRO

	Montenegro - consulaat	Montenegro - kanselarij
1911		Rue de la Chancellerie 26
1913		Rue de Loxum 27
1920	Rue de Luxom 27	
1921	Rue de Luxom 27	

ORANJE VRIJSTAAT

	Orange - consulaat
1881	Rue Berckmans 106
1883	Rue Berckmans 106
1886	Rue de la Blanchisserie 17
1892	Rue de la Blanchisserie 17
1894	Rue de la Blanchisserie 17
1895	Rue de la Blanchisserie 17
1896	Rue de la Blanchisserie 17
1904	Rue de Ten Bosch 139

HEILIGE STOEL

	Heilige Stoel - ambassade	Heilige Stoel - legatie
1878		Chaussée de Wavre 204
1881	"Les relations diplomatiques entre la Cour Papale et la Belgique sont rompues à ce moment"	
1887		Chaussée de Wavre 214
1888		Chaussée de Wavre 214
1890		Chaussée de Wavre 214
1892		Chaussée de Wavre 204
1894		Chaussée de Wavre 214
1895		Chaussée de Wavre 214
1896		Chaussée de Wavre
1902		Chaussée de Wavre 214
1904		Chaussée de Wavre 214
1910		Chaussée de Wavre 214
1911		Chaussée de Wavre 214
1912		Chaussée de Wavre 214
1913		Chaussée de Wavre 214
1920		Chaussée de Wavre 214
1921	Chaussée de Wavre 214	
1924	Chaussée de Wavre 214	
1930		Chaussée de Wavre 214
1935	Chaussée de Wavre 214	

SAN SALVADOR

	San Salvador - ambassade	San Salvador - legatie	San Salvador - consulaat	San Salvador - kanselarij
1871		Impasse du Parc 4		
1881		Résident à Paris	Rue des Chevaliers 23	
1892	à Paris		Rue Joseph II 71	
1894	//		Rue du Congrès 11	
1904			Rue de Mérode 72	
1910			Boulevard du Nord 100	
1911				Boulevard du Nord 100
1924		Avenue de l'Astronomie 10		
1934		Rue Ducale 29	Rue Ducale 29	
1935	Avenue de Tervueren 4		Rue Ducale 29	

SAKSEN

	Saksen - ambassade	Saksen - legatie	Saksen - consulaat
1848		Residentie in Parijs	
1850		Résidence à Paris	
1855			Rue de Laeken 26
1871		Rue de la Loi 18	
1872			Rue de la Loi 18
1873			Rue Neuve 77
1875		Rue Joseph II 64	
1878		Rue de la Loi 18	

TOSCANIË

	Toscanië - legatie
1845	Hôtel Belle-Vue, Place Royale
1847	Hôtel de Belle-Vue
1848	Residentie in Parijs
1850	Résidence à Paris
1852	Résidant à Paris

JOUGOSLAVIË

	Yougoslavië - legatie	Yougoslavië - consulaat
1930	Avenue Louise 140	
1931		Avenue Costenberg 71
1934	Rue Mercelis 95	Boulevard du Régent 13

